ANTONIUS DE BONFINIS

DE REGE MATHIA

RERUM UNGARICARUM DECADES
A LIBRO IX. DECADIS III.
USQUE AD LIBRUM VIII. DECADIS IV.

MONUMENTA HUNGARICA II.

BONFINI

MÁTYÁS KIRÁLY

TÍZ KÖNYV
A MAGYAR TÖRTÉNET-BŐL

Latinból fordította
GERÉB LÁSZLÓ

A fordítás munkáját tanácsaival segítette
KARDOS TIBOR

A fordítást ellenőrizte
MEZEY LÁSZLÓ

Átnézte
JUHÁSZ LÁSZLÓ

MAGYAR HELIKON 1959

TARTALOM

I.
(III. decas IX. könyv)

II.
(III. decas X. könyv)

III.
(IV. decas I. könyv)

IV.
(IV. decas II. könyv)

V.
(IV. decas III. könyv)

VI.
(IV. decas IV. könyv)

VII.
(IV. decas V. könyv)

VIII.
(IV. decas VI. könyv)

IX.
(IV. decas VII. könyv)

X.
(IV. decas VIII. könyv)

E kötetben a Hunyadi Mátyás uralkodásának időszakáról szóló tíz könyvet közöljük Bonfini történeti művéből: a III. decas IX.-X. könyvét és a IV. decas I.-VIII. könyvét. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a közölt könyveket I.-től X.-ig sorszámoztuk. A tartalomjegyzékben feltüntettük a munka eredeti beosztását is. A mű megértéséhez szükséges, de a latin szövegben nem szereplő néhány dátumot és nevet a szövegben [ ] zárójelben közöltünk. A történelmi személyek családi nevét is általában kiírtuk, noha Bonfini többnyire csak az utóneveket használta.

A magyar szöveg a *Rerum Ungaricarum Decades* Fógel-Iványi-Juhász-féle kritikai kiadása (Bp. 1936-1941) alapján készült; első nagyobb, összefüggő részt tartalmazó magyar fordítás Bonfini művéből.

A közölt képeket a mű 1545. évi bázeli német nyelvű kiadásának fametszeteiből válogattuk.

A kiadó

I

Midőn híre futott Magyarországon, hogy László király váratlanul meghalt, Corvinus Mátyás pedig a cseh kormányzó, Podjebrád György kezébe kerülve meg nem szabadult, a magyarok különböző érzések közt hánykódtak. Nagy rémület szállta meg azokat, akik Corvinus László elveszítésére szövetkeztek; annál inkább örvendeztek a többiek, és egymás közt nagy örömüknek adtak kifejezést, hogy kivetették nyakukból a német igát. A múltban ugyanis egy helyett többen uralkodtak felettük, s ők, kiszolgáltatva nekik, önkényüktől sokat szenvedtek. De különösen a Corvinusok barátai ujjongtak örömükben; úgy gondolták, itt az alkalom, hogy László galád kivégeztetését megtorolják, mielőtt még új királyt választanak. És bizonnyal bosszút is állottak volna, ha ebben őket nem gátolja a küszöbön álló királyválasztó országgyűlés, melyet a napokban hirdetett meg Garai László nádor. Mátyást akarták ők itt királyuknak kikiáltani. Joggal tarthattak attól, hogyha valami zendülést támasztanának, a Mátyás megválasztása érdekében megkezdett tanácskozást meghiúsítanák. Jónak látták ennélfogva, hogy ettől tartózkodjanak.

Mátyás nagybátyja, Szilágyi Mihály volt mindeme terv és hangulatkeltés irányítója: vitéz, kiváló hadvezér, nagy tekintélyű, nagyon okos férfiú. Látva a Corvinus-ház ellen régóta áskálódó egyes főurak álnokságát, megértette, hogy a királyválasztáshoz inkább erő kell, mint meggyőzés. Bár tudta, hogy a nép unokaöccse mellé áll szavazatával, mégis úgy gondolta, ellenfeleit fegyverrel kell elrettenteni, ha szembeszegülni merészelnének. Úgy vélte ugyanis, hogy ez bekövetkezhet. Ezért Erdélyből, a Délvidékről, továbbá cseh, lengyel és német földről sok zsoldost fogadott fel, mintegy húszezret. Volt ehhez pénze - a hadak e főmozgatója -, mert eszes húga, Erzsébet napról napra bőségesen küldött neki. Szilágyi Erzsébet férjétől sok aranyat és ezüstöt örökölt; László fiának halála nem törte meg, most hatalmas összegeket fordított arra, hogy életben maradt másik fiát kiszabadítsa ellenségei hálójából, s akár a királyi trónra is emelje. Jól tudta, itt az idő, amikor egyetlen fia életéért és leendő méltóságáért minden áldozatot meg kell hoznia. Erről Magyarországon Szilágyi Mihály által gondoskodott, míg ő maga mindent megtett fiának kiszabadítására, ki Prágában, Podjebrád György király hatalmában volt.

Még Mátyás életében egyszer jelen voltam Bécsben egy vitán, mely a mágiáról folyt. Emlékszem, Mátyás elmondotta, fogsága alatt annyira aggódott érte anyja, hogy olyan futárt kerített, ki hat óra alatt megtette az utat Magyarországból őhozzá, Prágába, s ugyanannyi idő alatt visszatérve, meghozta levélben a választ. Azt hitték a futárról, hogy gonosz szellemek segítségével utazott a légen át.

Elküldötte hát Csehországba Vitéz Jánost, az időben váradi püspököt - ki Mátyás atyai barátai között az első volt, kipróbált hűségű és okos férfiú, kit Budán Lászlóval együtt fogtak el - azzal a megbízatással, hogy addig vissza se térjen Prágából, míg bármi úton-módon végbe nem viszi fia kiszabadítását.

Amint ez megérkezett a cseh királyhoz, megtudta, amiért Mátyást fogva tartja: kapzsiság az, semmi más. Megértette, hogy a baj arannyal könnyen orvosolható; megalkudott hát vele a váltságdíjon - többen hatvanezer, néhányan negyvenezer aranyról beszélnek -, és visszatért az anyához. Még a királyválasztó országgyűlés előtt hazaérkezett s Szilágyi Mihály és Erzsébet elé terjesztette a feltételeket, melyeket ők el is fogadtak. Mire ez a megfontolt és nagy tekintélyű férfiú is velük együtt nyomban a királyválasztásra, szavazatok szerzésére fordította figyelmét.

Összejött tehát Pest külvárosában, a Rákos mezején, miként szokás, az országgyűlés. Először Szilágyi Mihály érkezett a királyválasztásra számos sereggel és jeles főúri, nemesi renddel, ősi szokás szerint ugyanis mind fegyveresen gyűltek ide a magyar főpapok, nemesek, a hivatalviselő rendek, a városok követei, hogy megválasszák az új királyt. Szilágyi Mihályt ezek a főurak kísérték: először is Székely Tamás vránai perjel, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László, Szentmiklósi Pongrác, azután Erdély és a Délvidék nemessége, végül azok, akikkel egykor Corvinus János békében és háborúban sok jót tett. Ez a hálás sokaság jótevőjének halála után méltóképpen akarta leróni háláját; tudták azt is, hogy a Corvinus-ház méltóságával egy a maguké is.

Az ellenpárti főurak viszont Budán gyülekeztek. Főembereik, mint mondják, ezek voltak: Garai László nádorispán, Újlaki Miklós, a nagy nemzetségével hatalmas vajda, a Corvinusok vetélytársa, továbbá Lindvai Bánfi Pál királyi főajtónállómester, meg számos más nemesek rendjei, kivált azok, akik a Corvinus-ház ellenségei voltak. Ezek a budai várban gyülekeztek s szerfelett megrémültek Szilágyi Mihály hadierejétől, szándékától meg bátorságától. Lelkiismeretük is furdalta őket: László gróf megöletésének nemcsak részeseit, de okozóit is látták bennük. Félelmüket az is növelte, hogy a Duna hirtelen befagyott; a veszedelmes ellenféltől ez sem védi meg őket. Miután ugyanis Szilágyi Mihály február 10-én Pestre érkezett, aznap éjjel a hideg váratlanul oly keményre fordult, hogy a Duna beállt, rajta a jég oly szilárd lett, melyen biztonságosan lehetett járni. Látták, hogy ellenfeleik felülmúlják őket számban, fegyverben, lovakban és lelkesedésben - miként azt sikerük is mutatja. Sőt a Corvinus-pártból töméntelen sokaság ment át a Dunán Budára, hogy akár erővel is kényszerítsék a Budán levőket az országgyűlésen megjelenni.

Félelmüknek Szilágyi Mihály véget vetett. Kiáltványt bocsátott ki, melyben szabadnak nyilvánította az országgyűlést, és gyakori követküldéssel a Budán levőket hite mellett mind a gyűlésbe vonta. Minthogy azonban a gyűlés megtartását már több napja halogatták, a tábor közepén karókat, vérpadot állított fel, szigorú paranccsal: azonnali halállal fenyegette meg azokat, akik nem Mátyásra szavaznak. Ellenfelei megrettentek a rút látványtól, s bár a választás szabadságának meggátlása miatt bosszúsak voltak, panaszkodni mégsem mertek, hogy hamarosan még kegyetlenebbeket ne kelljen hallaniok és elszenvedniök.

Mikor azután a főurak a mezőn egybegyűltek a szavazásra, Szilágyi Mihály, kinek csapatai az egész gyűlést körülvették, a középre lépett s így szólt:

- Királyunk szerencsétlen vége hozott itt össze minket, főrendek, hogy új királyról tanácskozzunk, mert semmiképpen nélküle el nem lehetünk. Amiképpen semmi sem kíván komolyabb megfontolást, éppúgy, hogy minden össze ne kavarodjék és veszendőbe ne menjen, semmi sem követel gyorsabb elhatározást. A huzavona sok viszályt, káros véleményt szül, mely a közjóról eltereli a figyelmet. Jó királyt nyernünk: ennél jobb nincs - rossz királyt kapnunk: ennél rosszabb nem érheti az országot. Mióta Máriában kihalt a szent királyok ama szerencsés törzsöke, s idegenből kellett királyokat koldulnunk, jól tudjátok, minő bajokat kellett elviselnünk. Oly árvaságra jutottunk immár, hogy nincs többé kihez fordulnunk. De meg ha idegen királyt keresnénk is, nincs senki, akire biztonsággal rábízhatnánk az országot. Minap a csehek is ugyanily bajban voltak, és semhogy idegenre bízzák az ország javát, a maguk szülötteihez fordultak. Gondolták, a maguké buzgóbban és hívebben gondozza országukat, mint az idegen. Elvetve az idegen vetélytársakat, Podjebrád Györgyöt választották királyukká, kinek hosszú kormányzósága alatt eléggé megismerték igazságosságát, bátorságát, okosságát és feddhetetlenségét. Nem restellem, nem szégyellem kimondani, az ő derekassága és bölcsessége nyugalmat teremt Csehországban, mely Zsigmond, Albert és László alatt sokáig annyi nyomorúságban hánykódott. Hogy mások veszedelméből hasznunkra okulhatunk, főrendek,

bölcs és dicséretes dolog. Országunk számára hasznosabbat nem cselekedhetünk, mintha úgy döntünk, hogy kormányzónk fiát kell mindenképpen megválasztanunk.

Úgy ítélem, hogy az idegen trónkeresőket okvetlenül vissza kell utasítanunk; ha pedig a magyarok javára döntünk, úgy vélem, Corvinus Mátyást kell megválasztanunk, hogy amiképpen atyja sok esztendei kormányzásával annyi belső és külső bajtól szabadított meg minket, fiának uralkodása szabadítson meg ugyanúgy a jövőben. Gondolom, eléggé ismeretes valamennyiőtök előtt, mily kiváló és jeles tehetségű, mennyire okos, mily bátor, s hogy ég a dicsőségvágytól. Higgyétek el, nem fajzott el atyjától, sőt versenyre fog kelni atyja hírnevével is. Táborban született, katonai köpenybe pólyálták, öreg katonák sátrában nevelkedett; zsenge gyermeksége óta megtanulta, hogy ne féljen a török sokaságától, hadirendjétől, hogy hogyan kell ostromot vívni, kapitány szavát fogadni, lovon és gyalog harcolni, dárdavetésben magát naponta gyakorolni, a Dunát gyakran átúszni, fagyban, hőségben, éjt-napot sisakosan tölteni, fáradságot, éhséget türelmesen elviselni, égni a vágytól, hogy ellenséget lásson, páros viadalban kedvét lelni, társaival naponta háborúsdit játszani, gyávaságot és restséget megvetni, a háborút viszont fölöttébb kívánni. Ezeken felül van benne vele született nyájasság, jámborság és becsületességgel párosult erkölcsi kiválóság, továbbá nagy hit és korát meghaladó bölcsesség. Ő is, miként atyja, mindnyájunk javára válik; ha még ő sem, akkor valóban senki sincs, akibe vethetnénk még reménységünket. Ha Corvinus szent maradékához nem folyamodunk, cserben hagy minden más tanács.

De azt se feledjétek, mire köteleznek dicső atyjának halhatatlan tettei. Míg élt, bátorságán szerzett dicsőségén kívül mi jutalmat sem kapott az ország megoltalmazásáért, a keresztény világ állandó védelmezéséért, hogy annyiszor vágta, szórta, futamította a törököt. Emésztő irigység megtagadott tőle mindent, sőt, ha nem óvakodik, végveszedelemre juttatja. Ha most szólhatna hozzátok, ugyan mit kérne? Mit kérne hírneves hősötök értetek véghez vitt kiváló tetteiért? Csakis azt: e kimondhatatlan gyalázatot, hogy fiát igaztalanul legyilkoltátok, s ezt meg nem akadályoztátok, mossátok le most Mátyás méltó megválasztásával. Ez kötelességetek; ezt követeli az atyja iránti hála, az ország árvasága és végezetül maga az ügy. S ezt sem azért kérné, hogy háza dicsőségét gyarapítsa, hiszen éltében elég nagy nevet szerzett, de mert ezt kívánja az ország java, boldogulása. Bizony, amit az emberi önzés, irigység, hálátlanság megtagad az erénytől, tetézve adja meg azt az isten, aki nem akarja, hogy a jótett jutalmazatlanul, a gonosztett büntetlenül maradjon. Ő viseli gondját az emberek országainak, és akarata szerint árasztja az uralkodás képességét a jámbor elmékbe. Minden hatalmat az isten ad; elfordulhatunk olykor akaratától, de szembe mégsem szállhatunk vele. Mátyást apja sokkal jobban kedvelte és szerette másik fiánál, minden reményét belé helyezte, előre sejtve, hogy ő lesz majd naggyá. Sejtését növelte ama szent atya, Kapisztrán; ez ugyanis, midőn az apa istentiszteletre vezette fiait, Mátyást mindig jobbjára vette, míg Lászlót baljára, noha jóval idősebb volt. Az apa megkérdezte tőle, fiainak életkorát miért ily visszásan veszi figyelembe, mire ő, mintegy isteni sugallatra, nyíltan megmondta, hogy nem ok nélkül, mert az ifjabból másik Nagy Sándor lesz, a hit kemény harcosa, de még király is, az idősebbnek azonban korai halál szakasztja meg dicsőség felé vezető útját. Beszélik ezenfelül, hogy midőn bátyjának megöletése után László király Bécsbe vitette, s a németek csúfolódtak vele, hogy ő akarna lenni Magyarország királya, Mátyás rendületlenül vágta vissza: De még a tiétek is leszek, ha élek! - Nem is szólok arról, hogy amikor atyjával egyszer Mysiában járt hadon, a jósasszonyok azt jövendölték neki, hogy bizonyosan király lesz.

A sors rendjét mi fel nem forgathatjuk. Úgy ne lássék azonban, hogy az isten akaratával, a közjóval, az igazságos istennel szembe szegülök, s hogy igazság szerint járó tisztéből kiforgatom az ifjút, kit atyjának irántunk való érdemei a királyságra méltóvá tettek, az a szilárd javaslatom, főrendek, hogy Mátyást kell királyunkká választanunk. S ha a gáncsoskodók ezt méltatlanul meggátolnák, e karddal szerezzük meg neki a királyságot.

Némelyek talán nagyon fiatalnak tartják az uralkodásra, vagy arra gyanakodnak, hogy bosszút áll bátyjáért. De mielőtt ez még szóba jöhetne, már meg is cáfolom.

Nem szólok koraérettségéről, istenadta tehetségéről. De támogatni fogja őt az atyák és főrendek tanácsa, melyet majd mindig követ. Tanítványotok lesz, a ti bölcsességtek iskoláján edződik majd tanulékony lelke. Mit sem cselekszik megkérdezéstek nélkül; oly királyotok lesz, akit saját elgondolásaitokkal és oktatásaitokkal meggyőződéstek szerint nevelhettek. Az idősebbeket és a főrangúakat felette tisztelte mindenkor. Ifjú kora tehát vissza ne riasszon titeket.

Bosszúra se gyullad lelke sohasem. Mindnyájan tudhatjátok, mily nagylelkű. Mint egyebekben, ebben is atyja nagy lelkét követi, akinek szokása volt, hogy inkább palástolta sérelmeit, mintsem megbosszulta magát, ellenségét szívességgel békítette ki, és mit sem tartott férfiúhoz illőbbnek, mint önmagát legyőzni; könnyen fékezte haragját, és azt mondotta: nincs nagyobb bosszúállás, mint az, ha minden igazságtalanságot nemes derekassággal viszonzol. Sőt, ha magatok is az én vélekedésemet osztjátok, ígérem nektek, és erre kész vagyok esküt tenni, hogy sohasem fogja sérelmeit felhánytorgatni, megbocsát mindenkinek és kiváltképpen megbocsát azoknak, kiktől bántalmat szenvedett, azért, hogy úgy lássék, inkább tőlük, mint atyai barátainak jóvoltából nyeri el a királyi méltóságot. E gyanakvás tehát senkit el ne térítsen a helyes elhatározástól.

De meg kell fontolnotok azt is, mennyi veszedelmet, jogtalanságot, gaztettet, álnokságot viselt el ez a család azért, hogy Magyarországot német önkény meg ne nyomorítsa, ki ne rabolja. Corvinus János ellen egykor Ciliei gróf állandóan vádaskodott; életére is tört. Lászlót igazságtalanul halálra ítélték, Mátyást elhurcolták, s most is kegyetlen börtönben sínylődik. Ifjan vesztette el atyját és bátyját, s kevés híján ugyanúgy kivégezték volna, mint bátyját, ha az isteni segedelem meg nem őrzi a királyságra. E Corvinus-nemzetség annyi esztendőn át hadakozva megszabadított minket a törökök meg szomszédaink fegyverétől, magára vette mind a bajt, mely az országot fenyegette; minthogy Magyarország üdvére született, ez a család, most is, íme, feláldozza magát a közösség javáért.

Ezért hát, főpapok, főurak, összes hivatalviselő rendek és ti, követek, az összes nemességgel egyetemben, kérlek titeket, hogy Corvinus János múlhatatlan jótéteményeinek halhatatlan emlékezetéért egyértelműen mindnyájan az ő fiát tegyétek meg Pannónia királyává!

Gondoljátok meg, nem szabad ellene szegülnötök isten akaratának, a jóslatoknak és jövendöléseknek. Őt óhajtsátok királyotoknak, ki az ország atyáinak szent tanácsát követni kész, kinek lelkét meg nem rontotta a szív mélyén gyökerező gonosz szándék, rossz indulat. Őt köszöntsétek királyotokul, kit dicsőségvágyában a köz javára, az ország hasznára nevelhettek. Hagyjatok fel, kérlek titeket, súlyos gyanakvásotokkal, magánérdekeitek latolgatásával, hogy minden civódás és visszavonás nélkül javatokra való fejedelmet válasszatok. Ismételten kérem mindnyájatokat az istenbe vetett hitetekre és az emberek iránt való becsületetekre, a haza szerelmére, hogy így cselekedjetek! -

Midőn Szilágyi Mihály befejezte beszédét, sokan megnyugodtak. A főrendek nagy része azt tanácsolta, hogy Szilágyit kellene királlyá választani; ezt azonban ő, öccsére való tekintettel, határozottan elhárította magától. Sokan nyomban megváltoztatták véleményüket: vagy a beszéd győzte meg őket, vagy a félelem, mert felfegyverzett csapatok vették őket körül.

Úgy látszott, Újlaki Miklós nehezen viselte el, hogy reményei szertefoszlottak, mert előkelő nemzetsége, hősiessége és nagy tetteinek dicsősége miatt méltónak tartotta magát a királyságra. A nádorispán, a nemes származású, nagyhatalmú Garai László sem könnyen engedett; ő is ugyanerre tört. Frigyes császár is reménykedett: kezében tartotta a szent koronát, s voltak titkos és nem is jelentéktelen párthívei. Mikor azonban a fegyveres hadirendek közepette az

ellentáborban már senki sem mert ellenkezni, de nyíltan csatlakozni sem, noha a túlnyomó rész már Szilágyi véleménye mellett volt, a nádor mégis azt indítványozta, döntsenek másnap ez ügyben; ne határozzanak a leendő királyról s a közjóról a főurak egyetértése nélkül. Újlaki Miklós és Bánfi Pál is, hogy elkerüljék a nyakukat fenyegető fegyveresek dühét, s hogy palástolják irigységüket, azt mondották: helyesen, jól beszélt Szilágyi Mihály, de még bizalmasabb megbeszélésre van szükség.

Másnapra halasztván a döntést, elmúlt a pártoskodás, az egyenetlenség. A lázongás is elült ezalatt, s a főpapok, mindkét féllel tárgyalva, létrehozták a megegyezést. A nádor és Újlaki Miklós meg a pártjukon levő többiek az erőhatalom és félelem súlya alatt megígérték: elfogadják Szilágyi Mihály javaslatát, ha szent esküvéssel bizonyságot kapnak, hogy László megöletését nekik soha fel nem hánytorgatják, s a gyűlölködést, a régi sérelmekért való bosszúállást mindörökre félreteszik. Szilágyi ezt ígéretéhez híven szívesen megadta, s így az egyezség létrejött.

Másnap azután titkos tanácsban egy értelemmel mindnyájan Mátyást kiáltották ki királynak. De a néptömeg és a pesti gyerekek már napokkal előbb kiáltozták ezt az utcán, tereken. Hallották ezt ellenségei is, és úgy döntöttek, nem szabad ellenszegülni isten és a nép szavának. Elnémítani pedig nem tudták a gyermekeket és a népet. Nagy csoda számba ment az is, hogy gyűlésükön a főpapok, főurak, nemesek és követek még ki sem kiáltották Mátyást királlyá, a pesti főegyházban, bizonyára isteni intésre, a papi testület nagy örvendezéssel és buzgó énekléssel adott érte hálát a legjobb és legnagyobb Jézusnak, szentséges szülőanyjának és mind a hazai szenteknek. Midőn aztán nyilvánosan kihirdették, egész Magyarország örvendezésre, ünneplőre fordult. Falvakban és városokban, fiatalok és öregek nyíltan adták jelét örömüknek; királyaikat soha még így nem ünnepelték. Trombitával, dobbal, síppal, tánccal és énekszóval vigadoztak s napokon át kiáltozták örvendezve: Éljen Mátyás király! Éljen a haza atyjának fia! Éljen szabadítónk fia! Éljen Corvinus János ivadéka! Éljen Mátyás, a mi reménységünk! Éljenek Pannónia főemberei, mert őt megválasztották! Éljen Magyarország! Ő szabadít meg minket az idegenek kegyetlen uralmától! Ő győz majd, miként atyja, a törökön! Ő védelmez meg minket a csehek rablásaitól és pusztításaitól! Ő űzi ki a lengyeleket s töri meg a németek gőgjét!

Az új királyért könyörgést rendeltek el és országszerte istentiszteleteket tartottak.

Mivel Mátyás még csak tizenhét esztendős volt, s ezért úgy gondolták, hogy ily nagy országot kormányozni nem tud, a főpapok a főurakkal együtt ugyanezen a gyűlésen elhatározták: a serdülő ifjú mellé kormányzót adnak, hogy tapasztalatlanságának és az ügyekben való járatlanságának kárát ne vallja az ország. Mielőtt tehát a gyűlés eloszlott volna, az országatyák akaratából Szilágyi Mihályt kormányzóvá rendelték és öt esztendőre reáruházták a főhatalmat. Nagybátya és öccse között ebből nem kis civódás támadt, amelyet az irigykedő ellenpárti főurak még szítottak is. Szilágyinak adták át tehát a kormányt s megbízták őt azzal, hogy gondoskodjék a király hazahozatáláról.

Podjebrád György királynak nyomban jelentette Szilágyi, előbb levélben, aztán követek útján, hogy Mátyást Magyarország királyává választották; kérte, kísérje az ország határára, megjegyezvén, hogy a kikötött váltságdíj nem marad el. Midőn a szállongó hír után a cseh király ebéd közben hivatalos levélből is megtudta mindezt, az asztal végén ülő Mátyást nyomban feljebb, sőt maga elé ültette. Mátyás, kit bátyjának kivégeztetése és a maga méltatlan rabsága mély szomorúsággal töltött el, elcsodálkozott ezen. Váratlan reménytől eltelve megdöbbenten állt. Attól félve, hogy tréfát űznek vele, megkérdezte, miért cselekszenek így. De feleletül kapta, hogy csak egyék; ebéd után örvendetes, jó hírt fog hallani. Az ifjú elhallgatott; eltelve reménységgel, enni sem tudott. Étkezés után a király így szólt:

- Hallatlan nagy örömhírt mondok neked, Mátyás; mit adsz érte? Olyan öröm ez számodra, hogy a legnagyobb jutalmat is megérdemlem tőled. Megadod-e önként, amit kérek?

Felelte Mátyás:

- Király! Mi sem örvendetesebb számomra a szabadságnál. Ehhez juttass; örök hálával fizetek érte, amit csak kérsz, mindent megadok. De aki rabságban van, ha kényszeríthető, annak parancsolnak, és nem kérik.

Szólott ekkor amaz:

- Üdvözlégy, Mátyás, Magyarország királya, üdvözlégy Pannónia fejedelme! Isten tett téged ezzé, inkább mint az emberek. Pest városánál, a Rákos mezején a magyarok szabad akaratukból királlyá választottak téged, atyádnak halhatatlan érdemeiért, kiváló képességeidért, abból a legújabban beléd vetett nagy bizodalmukból, hogy miként egykor őket Corvinus János igazságosan és feddhetetlenül kormányozta és szabaddá tette, most az ő ivadéka teszi őket szabaddá. Nem kétlem, hogy az isten oltalma alatt állsz: az isten téged azért őrzött meg ily nagy ország trónjára, hogy ne csak kövesd atyád nyomdokait, hanem a neked jutott nagyobb hatalommal még túl is szárnyald az ő dicsőségét. Azért ültettelek az asztalnál magam elé, hogy ebből megértsd: király lettél, nálam jóval hatalmasabb. Egyazon esztendőben egyazon kedvezéssel bánt velünk a szerencse. László király halála óta alig három hó múlt el, és íme, az isteni kegyelem mindkettőnket királyi méltóságra emelt. Mindkettőnk házát az isten most oly fénnyel árasztotta el, melyben eddig nem volt részünk, és ezért örök hálával tartozunk neki. És ha férfiak akarunk lenni, lesz alkalmunk, hogy örök dicsőséget szerezzünk. Arra kérlek tehát, Mátyás, kössünk örök szövetséget és szövetségünket a szent házasság kötelékével és zálogával is erősítsük meg. Oltalmazzuk országunkat kölcsönös tanáccsal, kölcsönös segítséggel. Mert zavarosak és változók az emberek törekvései és akaratuk nagyon állhatatlan. Törtető, irigykedő, lázongó a nemesség, köznép egyaránt. Ezért tehát adj most rá hitet, hogy eljegyzed feleségül leányomat, ki nem méltatlan egy Corvinushoz. Végül, Mátyás fiam, légy szabad s feleségeddel együtt uralkodjál. És mivel hatalmas és dús királyságot nyertél el, járulj hozzá, hogy ipád, ki életedet megmentette és szabadságodat visszaadta, hatvanezer aranyat kapjon a tieidtől, s így könnyebben viselhesse szerencsés házasságod súlyos költségeit.

Mátyás a követelésekbe beleegyezett, de még többet is megadott volna, csakhogy szabaduljon. Sőt hálálkodott és esküvel kijelentette, hogy minden kérését teljesíti.

Míg Csehországban így folytak a dolgok, az országgyűlés feloszlott, ámbár a főpapok és főurak Budán maradtak, hogy bevárják a király jövetelét. Szilágyi Mihály elment a Krisztus Testéről nevezett kápolnába, s hogy unokaöccse, László, ne gyilkosok között nyugodjék, s hogy a nemes ifjú neve ne legyen megbecstelenítve, könnyhullatás közepette kiemelte a szégyenteljes sírból s átszállíttatta Gyulafehérvárra. Illő gyásztisztességgel adózott neki s eltemettette atyja síremléke mellett.

Majd, minthogy neki kellett Mátyást hazahozatnia, ezt csodás gyorsasággal végezte el. Még télen be akarta hozni a királyt, mielőtt a jégtakaró megolvad. Seregével és számos főúrral egyetemben először Esztergomba ment. Vitéz János váradi püspök, Székely Tamás, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László meg Szentmiklósi Pongrác kísérték, továbbá Szokoli Péter, Jánosnak, a jelenlegi csanádi püspöknek atyja, serény és bátor férfiú, aki Szilágyi seregének hadnagya volt. Midőn ugyanis az állandó török háborúban kiváló hadi tapasztalataival nagy hírre tett szert, a király nagybátyja őt tette állandó hadnagyává, mert tudta, hogy még sohasem harcolt balszerencsével. Esztergomnál mindnyájan száraz lábbal keltek át a Dunán, majd folytatták útjukat Morvaország határa felé. Még útközben hírmondók útján naponta intették György királyt, hogy mihamarabb hozza Mátyást az ország határára; jelezték, hogy náluk van a kívánt pénz, s kívánsága szerint cselekszenek mindent. Hogy megkapja a rengeteg aranyat,

ígéretét állni ő sem késett; nagy sereget is gyűjtött, hadd lássák, illően adja vissza Magyarországnak királyát, az ő vejét.

Megállapodás szerint mindkét fél a kijelölt napon megérkezett Strassnitz városához, kilencvenezer lépésnyire Esztergomtól, a Morva folyó partjára, mely Magyarország és Morvaország határa; napnyugtakor tábort vertek.

Másnap mindkét felől hadirendbe álltak. Midőn Mátyás a szembenlevő parton a középre vezetve megjelent, a seregek nyomban letérdeltek és hódolva köszöntötték Magyarország királyát. Egy órán át oly nagy volt az ujjongás, miközben végtelen örömükben hullott a könnyük, s oly nagy volt a trombitaharsogás, dobpergés, ércágyúk dörrenése, hogy majdnem leszakadt az ég. Ehhez járultak a katonák kiáltozásai, a seregek tomboló felkiáltásai, a felfeltörő hatalmas örvendezés. Jó ideig tartott az ujjongással versenyző örömkitörés. Amint ez kissé lecsendesedett, a főurak közelebb mentek. Ugyanígy tettek a csehek is, hogy jobban hallják egymás beszédét. Akkor Vitéz János váradi püspök mint a követség feje a folyó partján a következőket mondotta:

- Üdvözlégy, Mátyás, Magyarország királya, kit a magyarok országtanácsa és népe, ami még senkivel sem történt, egyhangú szavazattal rendelt fejedelmévé és királyává. Üdvözlégy, magyar nemzet egyedüli reménysége! Üdvözlégy, Corvinus-nemzetség szentséges ivadéka! Boldog és szerencsés legyen mind egész Magyarországnak uralkodásod kezdete és módfelett üdvös a keresztény hitnek is. Siettet Magyarország, vedd kezedbe a kormány gyeplőit, uralkodjál igazságosan és oltalmazd meg szerte birodalmad határait. Ez országgyűlési végzésből értsd most, mennyire félt, mily szeretettel kíván vissza, miért akart inkább ifjan téged választani királynak, mint bölcs belátású, tapasztalt, érett korú férfiakat. Megértette, hogy uralkodásra termettél, s amit nagynevű atyádnál tapasztalt, mindazt a jövőben benned reméli és találja fel. Míg Corvinus vezérelte, gondozta, kormányozta, minden tornyosuló veszedelmet legyőzött, sokáig virágzott és sok hadat viselt szerencsésen. Nagy fejedelmeket utasított vissza, hogy most is Corvinus-kéz kormányozza. Reméli, hogy te nemcsak atyád mása leszel, hanem nagyobb hatalom birtokában atyád nevét is mindenképpen felülmúlod. Eltökélte magában, hogy bárhol is vagy, nemcsak kivált, hanem, ha ki nem adnak, erővel is visszahoz, s fegyverrel torolja meg halálod, ha idegenek bűne elveszít. Ennyi veszedelemnek ugyan elejét vette a kegyes és bölcs cseh király, ki ügyesen kiragadott a németek kezéből, hogy megőrizzen a magyaroknak. Bár emberség és szövetség kötelezte erre, Magyarországnak ezt mégis örökös jótéteményként kell számon tartania. Most örök hálát mond és a kapott jót tetézve viszonozza. Hogy hálátlannak ne lássék, e nagytömegű aranyat adja ajándékul, s ha szükség lesz rá, még többet is ad; a csehekkel örök barátságot köt és ígéri, hogy a Podjebrádok halhatatlan jótéteményét sohasem feledi. Főrendek! Bármiben egyezik meg Mátyás a ti királyotokkal, Magyarország mindazt elfogadja és állja. Megvalljuk azt is, nem kicsiny hálával tartozunk nektek azért is, hogy királyunkat épségben adjátok át, s hogy ily nagyszerű dísszel és nemes lovasság kíséretével megtisztelve ide vezettétek. Most tehát adjátok át Mátyást, s Mátyásnak nemes királyotokkal kötött szövetségét mindketten tartsuk meg mindörökké.

Szavainak végeztével nyomban átkelt a folyón; vele volt ládában a pénz. Félrehívta Viktorint, a cseh király fiát, és pontosan lefizette neki a kialkudott váltságot.

Míg a fizetés tartott, Mátyás a túlsó partról hálás köszönetet mondott hazája népének, hogy őt, ki méltatlan a királyságra s még alkalmatlan is, egy ily nagy és mintegy isteni ajándékkal megtisztelték. Hiszen sokkal tartoznék hazájának már csak azért is, hogy így, közóhajra kérik vissza. Ígérte azután, sohasem kíméli életét, a hosszú fáradozásokat, a nagy veszedelmeket kerülni nem fogja; ne hihesse senki, hogy hazája meggondolatlanul ékesítette fel őt ily nagy méltósággal. A cseh királlyal kötött szerződését mindenképpen őszintén, szentül megállja.

Végezetül, hogy magyarok és csehek egyaránt jó reménységgel legyenek felőle, megígérte: míg él, megkülönböztetés nélkül bánik velük s az lesz fő gondja, hogy az emberek reménységét betöltse, hazája várakozásának eleget tegyen, atyja erényének alatta ne maradjon és senki előtt hálátlanság bűnébe ne essék.

A jámbor ifjú alig tudta elmondani ezt, amikor könnyektől fojtogatva elhallgatott. A jelenlevő csehek mind fogadkoztak, hogy szentül megtartják a kötött barátságot, szövetséget. Erejüket meg fegyvereiket a magyaroknak és a királynak ajánlották; mindig készek segíteni, bármi szükség lenne; ígérték, hogy menten ott lesznek.

A váltságdíj átadása után Viktorin herceg és Vitéz János püspök felszólították a két sereget, hogy miután királyaik szövetséget kötöttek, erősítsék ezt meg kézfogással, összeölelkezéssel. Nagy tisztelettel köszöntötték a királyt, aztán tüstént összeölelkeztek, mindkét felől sok örömkönnyet hullattak. Viktorin elbocsátotta a királyt, s ő köszönetet mondva a cseh főuraknak, akik Budáig is el akarták kísérni, átkelt táborába. Majd mindkét fél egyszerre elvonult.

Visszaszerzett királyukkal a magyarok gyors menetben Budára sietnek, hogy még a jégzajlás megindulása előtt átkelhessenek a Dunán. Amerre csak mennek, a falvakból, városokból fiatalja, öregje éljenezve fut elébük; mindenütt hallatlan ünnepséget rendeznek. Anyókák, gyermekek, vének és paraszti népek özönlik körül Mátyást, köszöntik a királyt, kezét, lábát csókolják, áldást, boldogságot kívánnak. Mindenfelé kiáltozzák: ő Magyarország reménysége, a földkerekség gyönyörűsége, a haza szabadítója, Magyarország üdve.

Az ujjongó, ünneplő sokaság közepette Mátyás oly szeretetre méltóan, kedvesen, nyájasan viselkedett, hogy csodával határos módon hódította magához a nép lelkét. Atyja emlékéért kijárt neki a hála; ezt közvetlenségével és koraérett gyöngédségével annyira növelte, hogy mindenki keblét szeretetre és tiszteletre lobbantotta maga iránt. Bátyámnak, apámnak, anyámnak, nénémnek szólította őket. Szívesen engedte, hogy bárki megölelje, megcsókolja; inkább a mások, mint a maga boldogságának örvendezett. A katonák közt illő méltósággal, ám nyájas derűvel forgódott, de olykor-olykor komoly szóval buzdította is őket a közelgő háborúra s állandóan a dicsőségszerzésről szólott.

Midőn nem sokkal május kalendaeja előtt, húshagyó kedd táján Esztergomhoz érkezett, a jég már repedezett, s ekkora sereg számára nem ígérkezett biztonságos átkelőhelynek. A víg lovasok mégis megvetették a veszedelmet, s túlnyomó részük átvonult a meg-megingó jégen. A többiek Pestnél keltek át. Úgy látszott, még a Duna is osztozik az általános örömben, mert a nagy sietségben, a vakmerő átkelés alkalmával senkinek sem esett baja. Mindenki mondta: a Corvinus-szerencse!

Másnap Budához közeledtek. Elébük mentek mind az egybesereglett főpapok, főurak, nemesek és a város bírája az egész tanáccsal, valamint az összes papi testület ünnepi pompával, szentképeket és ereklyéket hordozva s szent énekeket zengve. Kiáradt az egész nép is, hogy nagy ujjongással és hangos kiáltozással fogadja a várva várt új királyt. Még a zsidók is elébe igyekeztek, elöl vive az Ótestamentum könyveit, s az elsők közt köszöntötték a királyt; kérték, kegyeskedjék megerősíteni elődei adta kiváltságaikat. A város kapujánál a polgárok baldachinnal fogadták a királyt, és mielőtt bebocsátották a városba, a bíró kérte, ígérje meg esküszóval, hogy sohasem csorbítja szabadságukat, a törvényeket, a tanács határozatait, végzéseit s egyéb, a régi királyok adta mentességeiket. Mielőtt a vár megnyílt volna előtte, ugyanily ígéretet tett az ország minden főurának, főpapjának.

Bevezettetvén a városba, egyenesen az Istenanya főegyházába kísérték. Midőn a városháza mellett haladt el, kitárták a börtönt s szabadon engedték az esdeklő bűnösöket, kiket a városbíró fogságra vetett: mindenki örvendezzék, vigadjon a király jöttén. A templomba érve hálát adott a legjobb és legnagyobb Jézus Krisztusnak s az Istenanyának, Magyarország patró-

nájának. Megígérte, hogy szolgálja és meg nem sérti az egyház jogait. Innen a királyi palotába kísérték. Utcákon, tereken oly nagy volt a polgárság és katonaság ujjongása, hogy úgy látszott, mindeneket eltöltött az általános vigasság.

Miután palotáját elfoglalta, figyelmét az ország ügyes-bajos dolgainak elsimítására fordította. És már kezdetben mindenki várakozásának csodásan megfelelt, szerte dicsérte mindenki az ifjú jótulajdonságait: kora ellenére kezdettől fogva oly derekasan viselte a királyi méltóságot; még azokat is megbékítette megjelenésével, akiknek érzülete szemben állt vele. Vitéz János váradi püspök, Szécsi Dénes érsek s a többi püspök sohasem tágított oldala mellől. Ugyanígy tett nagybátyja, Szilágyi Mihály, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László, Szokoli Péter és egyéb atyai barátai, ügyelvén arra, hogy fiatalságából kifolyóan valami olyat el ne kövessen, mely méltóságához nem illő. Viszont ő maga kezdettől fogva fontos dolgokban soha sem határozott a főpapok, atyai barátai és a főurak megkérdezése nélkül; akár a tanács elé vitte az ügyet, akár a nép elé, mindenki csodálta, mily komolyan beszél. Amikor a főpapokat, főurakat meghívta, hogy véleményt mondjanak, figyelmesen és buzgón hallgatta szavaikat. Ha észrevette, hogy az országatyák irigységből vagy álnokságból összekülönböznek, kellő tisztelettel korholta őket. Olykor azonban szándékosan is tűrte egyesek versengéseit és nézeteltérését, tudva, hogy azok az ország javára szolgálhatnak. Sőt mások szavait oly elmésen cáfolta, tanácsaikat úgy helytelenítette, hogy ki-ki szégyellte a maga véleményét s ezt őszintén meg is vallotta. Előbb csak atyja emlékezetéért szerették, de hamarosan tisztelni és hallgatagon becsülni kezdték; a beléje vetett reménység nemcsak megerősödött, hanem még gyarapodott is. Gyakran kijavította gubernátori tisztet viselő nagybátyját is, ki kénytelen volt véleményén változtatni, noha azt szerette volna, ha őt tartják minden dolgok fő-fő intézőjének.

Újlaki Miklós, Garai László nádor és Bánfi Pál, valamint többi ellenségei nagyon csalatkoztak reménységükben, mikor látták, hogy a király korát meghaladóan mily eszes, körültekintő. Azt várták ugyanis, hogy a tapasztalatlan ifjú elhamarkodott lesz, naponta hibákat követ el, gyakran igazságtalankodik majd az országlásban, s hogy mindezek miatt a magyarokat nagy megbánás fogja el, s a dolgok változása következik be. Újlaki Miklós, ki nemzetes származása, gazdagsága és tekintélye miatt maga is nagyon vágyott a királyságra s az országgyűlésen is csak az erőszaknak engedve hátrált meg Mátyás előtt, sohasem képzelte, hogy az ifjú ilyen lesz. Ugyancsak aggódott, mert a király kora ellenére mindent okosan és igazságosan intézett. Kiváltképpen nehezen tűrte, hogy Mátyás nagybátyja intéz mindent, kedvez barátainak, az övéit felmagasztalja. Pártjának többi tagját is ugyanez az irigység keserítette. Úgy határoztak, egy ideig titkolják bosszúságukat, mígnem valami alkalom adódik, hogy lázadásba fogjanak. Addig is vádaskodással és álnok cselvetéssel Szilágyi Mihályt akarták behálózni. A királyt gyakorta látogatták, nagy hűséget és szeretetet színleltek, szolgálatokat teljesítettek, s alkalomadtán, amennyire csak tehették, titkon arra törekedtek, hogy Szilágyit meggyűlöltessék a királlyal. A király azonban barátai tanácsát megfogadta; arra ügyel, hogy jól uralkodjék, tudatosítja magában a jó fejedelem vele született erényeit: az igazságszolgáltatásban mindig igazságos és buzgó, a büntetésben irgalmas, a nyomorultakhoz kegyes, az országlásban bölcs és leleményes, veszedelmekben és fontos dolgokban bátor és merész, cselekvésben óvatos és bölcs, a kelleténél dicsőségre vágyóbb, képmutatásra és tettetésre pedig nagyon hajlamos. Az idősebbekhez őszintének mutatta magát, de ravaszul kipuhatolta, ha valakinek elméje gonoszat forral, átlátott a nem egyenes tanácson, óvatosan vizsgálta az emberi szíveket, úgy látszott, bajosan csalja meg mások mesterkedése.

Midőn átvette az országlás gyeplőit, a Frigyes császár kezében levő szent korona visszaszerzésére fordította figyelmét. Az volt ugyanis a vélekedés, hogy a szentséges diadém nélkül törvényesen uralkodni nem lehet. Az országtanács határozatából Vitéz János váradi püspököt két főúr kíséretében a császárhoz küldte, hogy azt visszakövetelték. Midőn Bécsbe érkeztek a császárhoz és előadták megbízatásukat, rájöttek, hogy ki akarja őket játszani. Dolgukvégezet-

len tértek vissza Budára. A császár ugyanis nagyon reménykedett, hogy a királyságot magának megszerezheti, mert birtokában van a korona, mely nélkül senki sem nevezhető királynak, s mert odaát a főurak között sok híve van. Ha e reményről le tudott volna mondani, magának is, Magyarországnak is inkább használt volna. Megerősítette reményében Újlaki Miklós, Pálóczi László és Bánfi Pál meg a többiek, kik meg akarták akadályozni Mátyás megkoronázását. Ezek ugyanis naponta titkos hírvivőkkel tüzelték a császárt, nem azért, hogy ő legyen a királyuk, aki ígéretekkel is elhalmozta őket, hanem azért, hogy az ő erőivel és tekintélyével vessék ki Mátyást a királyi méltóságból, s azután ők maguk uralkodjanak kényük-kedvük szerint.

Minthogy kivált Újlaki Miklóst fogta el heves uralomvágy, ezért történt, hogy Mátyás követek útján mitsem tudott elérni. Frigyes könnyedén megvetette az ifjút, aki hullámoktól dobált trónt foglalt el. Remélte, könnyen el fogja veszíteni, nem is annyira a maga erőszakos beavatkozásával, mint inkább a főurak pártütése révén. Ezért élesztette a pártoskodást, napról napra hintegette a viszálykodás magvait, s arra törekedett, hogy lázadást szítva s a pártütőket ösztönözve jusson uralomra a magyarok felett. Bátorságát növelte még, hogy Mátyást alacsony és homályos származásának tartotta. Úgy vélte, hogy az idegen nemzetiségű, valah atyától származó ifjú sokáig aligha uralkodhatik annyi nagynemes fejedelmi személy felett, kiknek hatalmas atyafiságuk, baráti körük, temérdek vagyonuk van.

Mielőtt tehát elbeszélnénk a vezetése és irányítása alatt vívott háborúkat, az országában támadt veszélyes felkeléseket és lázadásokat, úgy gondoljuk, előbb származásáról kell bővebben szólanunk.

Mint már fentebb elmondottuk, Mátyás király atyja Corvinus János volt, a valah But fia, ki Zsigmond uralkodása idején született atyja falujában, melyet mai napig Corvinusnak neveznek. Zsigmond ismerte fel először bátorságát és vitézségét. Mátyás anyja, Szilágyi Erzsébet férfias lelkületű asszony volt. Maga Corvinus János ifjúkorában, szüleinek elbeszélése alapján, azt állította, hogy a rómaiaktól származik. Nemzetségét visszavezette az ősi római családig, a Corvinusokig. E nemes vértől tüzelve a szomszédos Erdélybe ment. Először a Csákiak familiárisa lett. Majd felbátorodva Magyarországra jött; itt Csanádi Ferenc szolgálatába lépett, aki úgy megszerette, mintha fia lett volna. Ő alatta kezdődött szerencsés újonckodása. Azután Demeter zágrábi püspök udvarába került. Hallván, hogy Zsigmond császár Itáliába indul, a tétlen nyugalmat gyűlölve, nyomban követte őt, hogy római eleit, kik a világ urai voltak, láthassa. Hogy katonai gyakorlatot szerezzen, először Fülöp milánói herceg zsoldjába szegődött. Amint visszatért Magyarországba, török háborúban képezte magát. Mielőtt valami lovas tisztséget nyert volna el, társaival beportyázott Mysiába, és sok zsákmányt szerzett. Mondják, hogy egy régi kalugyer-kolostort pusztított el, s az ott talált gyöngyökön és drágaköveken gazdagodott meg.

Midőn meghallotta, hogy Zsigmond visszatér Németországba, gyorsan kíséretéhez szegődött, hogy az udvart látogassa s bebizonyítsa vitézségét. Ünnepségeken, táncokon, lakomákon oly értékes, gyöngyös ruhákat viselt, hogy nem egy nagyúr megirigyelhette megjelenésének előkelőségét. Termete, szép arca is oly tisztessé és feltűnővé tette, hogy a legelőkelőbb asszonyokkal hívták táncolni. Mondják, hogy Zsigmond emiatt gyakran mondogatta kedvetlenül: Corvinus Jánosban nem kell nagy reményeket kelteni, mert ifjúi nagyravágyása úgy elragadja, hogy az egész világgal sem éri be. - Zsigmond halála után tartományok feje, fővezér és legfőbb hatalommal az ország kormányzója lévén oly szerény és oly kegyes lelkületű volt, hogy Csanádi Ferencnek sem úton, sem asztalnál elébe nem helyezkedett, álltában, ültében méltóságán felül megtisztelte s feleségét is úgy tisztelte, mint anyját. János tehát a Corvinusokig vezette vissza nemzetségét, mint családjának címere is tanúsítja. Mátyás meg lelke óriási nagyságával - mint tettei mutatják - éppenséggel nyilvánvalóvá tette római eredetét.

Illő, hogy most szóljunk a Corvinus-család réges-régi történetéről, s hogy miként terjedt el a dákok és a geták között.

Az ősi Corvinusok a Valeriusoktól származtatták magukat, a Valeriusok pedig még Róma alapítása előtt a szabinoktól eredtek, a szabinok viszont a lacedaemoniaktól, akik hajdan az achivok közül Itáliában gyarmatot alapítottak. Hogy a szabinok a lacedaemoniak gyarmata voltak, Plutarchos bizonyítja. A lacedaemoniakon a herakleidák uralkodtak, vagyis Hercules nemzetsége adott nekik hírnevet, s Lacedaemonról, Jupiternek Taygetével nemzett fiáról kapták nevüket. Így a Corvinusok már nemcsak a Róma alapítása előtti időkre, hanem Jupiterig is fel tudják vinni ősrégi származásukat. Kezdetben ugyanis Itáliát a pelasgok, aboriginesek és a jámborságukról elnevezett szabinok lakták. Majd sok idő múltán Romulus megalapítván a várost, elrabolta a szabinok leányait, s azután békét kötve, behozta a városba az apósokat, először is királyukat, Tatiust - miképpen Dionysius megírta. Tatiusszal három nevezetes szabin család telepedett meg és kapott tisztségeket Rómában. E három család tagjainak száma a hozzájuk csatlakozott nem kis számú rokonokkal, atyafiakkal és kliensekkel együtt mintegy száz volt. Róma e sógorsággal igen meggyarapodott. Sok század múltával ezeknek számos ivadékuk lett. Kitűnt közülük Valerius, Volusus és Talus, kinek mellékneve Tyrannus, továbbá Mettius Curtius, ki fegyveresen úszott ki a tóból. Tullus Hostilius és Mettius idejében kivált Marcus Valerius. Ő volt az első fetialis; a hármasikrek párviadalakor ő bízta meg Spuriust a szövetség megkötésével. Majd Publius Valerius tűnt ki; Brutus az ő segítségével űzte ki a városból a királyokat, s midőn Collatinus önként lemondott a konzuli tisztről, a centuriák gyűlése őt választotta Brutus társául. Sőt azt is mondják, hogy a rómaiak a Valeriusok és Horatiusok vezérletével űzték ki a királyokat. Ugyanezt a Publius Valeriust Titus Lucretiusszal együtt másodszor is konzullá választották, éspedig abban az időben, midőn a Tarquiniusok Porsennához menekültek. Publicola lett a mellékneve, mert azzal gyanúsították, hogy konzulsága idején a nép kegyét kereső törvényeket hozott. A vád alól azonban tisztázta magát. Harmadszorra Publius Lucretiusszal viselte a konzulságot. Marcus Valerius azután Publius Postumiusszal lett konzullá, s miután a szabinok ellen szerencsésen harcolt, társával együtt diadalmenettel tisztelték meg. Olvassuk továbbá, hogy Lucius Valerius konzul fellebbezett először a néphez, Marcus Valerius pedig híres diktátor volt. Továbbá Lucius Valerius Spurius Cassiusszal és Publius Valerius Caius Nautiusszal, majd ugyanez Titus Aemiliusszal viselt konzulságot. Publicola interrex kormányzásának harmadik napján Lucius Lucretius Tricipitinust és Titus Veturiust tette konzulokká. Marcus Valeriust Titus Virginiusszal választották konzullá. A nemességtől elszakadó köznép visszahívására Lucius Valeriust és Horatiust küldték ki. Elintéztetvén ez az ügy, Valerius Potitus és Marcus Aemilius lettek konzulok. Nagy játékokat rendezett Marcus Furius Camillus diktátor, melyekre a Veji elleni háborúban tett fogadalmat. Az Algidus hegynél is harcolt Camillus az aequusok ellen. Ekkor diadalmenetet nyert Valerius is, mert kegyetlenül öldökölte az ellenséget. Mindketten ujjongás közepette vonultak be a városba. Publius Valerius fiát, Valerius konzuli hatalommal felruházott hadi-tribunust Camillus ismét interrexszé tette. Lucius Valerius Potitus interrex azután Lucius Valeriust harmadszor is kinevezte konzuli hatalmú hadi-tribunussá. A gall háborúban Caius Sulpicius diktátor mellett Marcus Valerius volt a lovasság parancsnoka. E diktátor Valerius bölcsességével, Tullius és a katonák buzdításával legyőzte a gallokat, s felettük Camillus után ő tartott újból diadalmenetet.

A Valeriusok patricius nemzetségének ekkor még nem volt Corvinus-neve. Újra háború tört ki a gallokkal. Diktátorrá az előbb említett Camillust választották meg, katonai tribunussá pedig a nevezett Marcus Valeriust. Midőn az ellenfelek tábort ütöttek, íme, egy hatalmas termetű és fegyverzetű gall páros viaskodásra szólította a római katonákat. Az ifjú Marcus Valerius engedelmet kért a diktátortól a küzdelemre, majd bátor lélekkel az ellenség elé lépett, illendően fohászkodott mind az istenekhez, hogy segítsék a haza méltóságáért vívandó küzdel-

mében. Majd összecsapott az őrjöngő ellenséggel. Hirtelen egy holló szállt a gall sisakjára; csőrével és karmaival a szeméhez kapdosott s annyira megriasztotta az ellenséget, mígnem az ifjú vitézül lenyakazta. Meglévén a győzelem, a holló az égbe emelkedett és elszállt kelet felé. A diktátor gyűlésbe hívta a sereget, beszédet intézett hozzá, Marcus Valerius tribunusnak tíz ökröt és arany koszorút adományozott. Nevezetes tettéről azután Corvinus [Hollós] lett a mellékneve, neki és minden maradékának. Harminchárom éves korában Marcus Popilius Laenasszal, majd másodszor Paetiliusszal viselte a konzulságot.

Ha valaki talán csodálkoznék efféle madár jóslaton s egybeveti mások madár jóslataival, meg fogja tudni, hogy a fejedelmek védelmezői a hollók. Hollók jelentek meg Nagy Sándornak is, midőn Ammon templomához igyekezett, s az eltévedt vezetőknek éjjel-nappal mutatták az utat. Ugyancsak amidőn Nagy Sándor Babilonhoz közeledett, hirtelen egymással küzdő hollók jelentek meg; néhányan elébe szálltak, hogy elzárják útját, s e jóslattal a királyt visszatartsák a haláltól. Augustus örült, ha holló jelent meg üdvözlésére. Holló képében szólott Aristeas, ha hihetünk Herodotosnak. Amidőn pedig azt a hollót, mely a rómaiakat, Tiberiust és testvérét, Drusus Germanicust a világ uraként üdvözölte, egy közeli vargaműhely bérlője megölte, a rómaiak, miután megtorolták a gaztettet, tisztességesen eltemették.

Mátyás király tehát méltán tartotta meg a hollót házának egyéb jelvényei között; emlegette is, hogy nemzetségének példájára, nagy veszedelmekben gyakran élt e madár szerencsehozó jóslatával.

Kövessük hát tovább e szerencsés és nagy házat, melyből több konzul, diktátor, császár, király származott, mint ahány fejedelem jött elő a trójai falóból. Midőn esőként kövek hulltak, Publius Valerius Publicola lett diktátor. Nem sokkal utóbb, interregnum idején két patricius konzult neveztek ki: Marcus Valerius Corvinust harmadszorra és Aulus Cornelius Cossust. Konzulságuk alatt kezdődött a szamnit háború; Liviustól megtudhatjuk, mily bátran harcoltak. Ugyanabban az évben, midőn Alexander epirusi király Itáliába jött, Marcus Valerius Corvinust és Marcus Fabiust választották interrexekké, kik Titus Manlius Torquatust és Publius Decius Must nevezték ki konzuloknak. Továbbá Marcus Valerius Corvinus negyedízben Marcus Attilius Regulusszal együtt választatott konzullá: megvívta Calest, az ausonok fővárosát, őrséget helyezett bele, majd hazatérve légióival, diadalmenetet tartott. Interrex lett Fabius Maximusszal is; ekkor Publius Philót és Publius Cursort nevezte ki konzulokká. Midőn Rómában gyakran heves viták folytak: ha Nagy Sándor, legyőzvén Ázsiát, Itália ellen fordítaná fegyverét, a volt diktátorok és konzulok közül kit állítsanak Sándorral szemben - mindenkinek mindjárt Marcus Valerius Corvinus jutott eszébe. Dicsőségesen harcolt az etruszk zavarok idején is, amikor Publius Deciusszal együtt választották meg konzullá. Majd Etruria fellázadásakor diktátorrá nevezték ki; a lovasság parancsnokául Marcus Aemilius Paulust vette maga mellé. Pyrrhus ellen Valerius Laevinus konzul indult. Cajus Sempronius mellett Valerius Maximus cenzor volt. Továbbá Valerius praetort küldték Macedóniába Fülöp ellen. Sokan kitűntek továbbá e családból a pun háborúk idején.

Sulla korához érkeztünk. Cajus Valerius Flaccusnak, mint a szenátus elnökének javaslatára szenátusi határozattá lőn, hogy Sullához a béke érdekében követek menjenek. Őt e tisztségben az a Valerius követte, ki Szardiniában hadakozott Marcus Lepidus ellen, a Mithridates elleni háborúban pedig, Ázsiában, Pontus tartományban Lucius Lucullus alvezére volt. Fia, Valerius Triarius Marcus Scaurust, Marcus Scaurus fiát Quintilis hónap nonaeja előtti napon [július 6-án] a szárdok panaszára Cato előtt zsarolásért bevádolta. Nem mellőzhetjük, hogy ne szóljunk unokájáról, Publius Valeriusról, ki Marcus Antoniusszal és az idősebb Appiusszal együtt vádolta Milót, kit Cicero védett. Továbbá Valerius Catullusról, ki gyalázkodó versikéket írt Caesar ellen. Midőn Caesar Valerius Nepost a földosztással megbízta, Cicero csinos levélben kérte meg őt a volaterraiak támogatására. Caesar hatalomra jutásakor Marcus Messala

Corvinus tűnt ki, akit Caesar meggyilkoltatása után Brutus és Cassius vádjai alapján közhatározattal elítéltek.

Most pedig azért, hogy ismeretes legyen, sorjában elmondjuk azt, hogyan került a Corvinus név Pannóniába és Dáciába. Ki hallgathatna Corvinus Messaláról, a római ékesszólás atyjáról, a költők nagy támogatójáról. Nagyon szerette Tibullust. Az agg szónokot az ifjú Tiberius, a későbbi császár nagyon tisztelte s a szónoklásban utánozta. Ez győzte le először az alpesi és pannon népeket, először nyitott utat Dalmácia áthatolhatatlan hegyein át, először terjesztette el a Corvinus nevet túl a Dunán. Augustus Róma első prefektusává nevezte ki, de szelídségből és szerénységből hivatalba lépésének hatodik napján lemondott, mert nézete szerint ez nem polgárhoz illő hatalom volt. Augustus utasításaira ez a Valerius Messala Corvinus győzte le a pannonokat, sőt nézetem szerint a Duna és a Dráva közt elterülő Valéria tartomány is Valerius Messala Corvinusról kapta nevét, sőt nem ok nélkül nevezik Messala Corvinusról a Dalmácia és Pannónia közti területet Corvatiának. Továbbá Teutoburgium város [Pannónia] közelében egy Corvacum nevű városról olvasunk; ezt is a Corvinusok építették. Július Caesar és Octavianus uralkodása alatt utat nyitott a Juli alpokon át s az alpesieket legyőzve, megszerezte Noricum tartományt. Curius prokonzul győzte le az európai dardanokat és mysiaiakat. Tiberius császár fejezte be a háborút Raetiában, Vindeliciában, majd Pannóniában és Germaniában s a római nép hatalma alá hajtotta mindazt, ami Itália, Noricum, Thrácia, Macedónia, a Duna és az Adriai tenger közt terül el. Diadalmenetet tartva, felvette a Pannonicus nevet. Bato pannon királyt, kit magával vitt diadalmenetében, sok adományban részesítette s Ravennába küldte hálából azért, mert amikor Bato a hegyszorosok közé zárta, engedte elvonulni. Claudius uralkodása alatt Gallus Asinius és Statilius Corvinus, Pollio és Messala szónokok unokái összeesküvést szőttek.

Ezenfelül Rómában mindenkor oly nagy tekintélynek és hírnévnek örvendett a Corvinus-család, hogy gyakran a római császárokkal is sógorságba kerültek. Claudius császár Valeria Messalinát vette feleségül, unokatestvérének leányát. Nero a Corvinusok véréből származó Statilia Messalinát jegyezte el, a kétszer konzulságot viselt és diadalmenetben részesült Taurus leszármazottját. Domitianus azután Dáciát és Germániát, Trajanus Dáciát és a szkítákat győzte le, Decebalus király leverése után pedig Dáciát tartománnyá tette s ide sok gyarmatost telepített; ugyanő az ibereket, szauromatákat, oszroeneket, boszporusziakat, kolchisziakat megfékezte; továbbá Hadrianus a szarmaták ellen vezetett hadjáratot; Marcus Aurélius Antoninus, a filozófus a germánok, markománok, kvádok, szarmaták és dákok ellen hadakozott; ezek hadjárataikban valamennyien éltek a Corvinus-család szolgálataival. Pannóniában és Dáciában számos felirat tanúsítja ezt, kivált Valeria Cocceiáé - mivelhogy mint fentebb mondtuk, a Valeriusok és Corvinusok egyazon nemzetség voltak. A felirat így hangzik:

Cocceiae Valeriae P. Tenacius Gemellinus aug. col. Apul. ex testamento P. Tenacii Vindicis c. leg. P. C. L. D. D. D.

Hasonlóképpen Valerius Helidorusnak is nagy tekintélye volt Pannóniában, mint a Buda külvárosában levő síron olvassuk. Az említett császárok idejéből való e felirat:

Egnatius leg. aug. pr. pr. et C. L. Piro legatus leg. Melio et Maximo cons., item P. Marcius P. f. Sextianus Epheso.

Továbbá néhány híres tettet vittek végbe Aurelius Laurentius, Marcia Candida fia, Septimius Longinus és Sabucius Modestus. Majd Lucius Annius Fabianus duumvir capitalium, Valens és Peurius Saturninus Dáciában tűntek ki.

Ezek után Modestus és Probus konzulsága idején Pannóniában Flavius Aelianus, Aelius Optatus, Macer Sabinianus, Julius Secundanus, Julius Emeritus, Cassius Fuscinus, Julius Probinus, Aelius Urbanus, Valerius Festus, Julius Alexander, Flavius Emeritus, Valerius

Clementinus, Julius Priscianus, Verus Verissimus, Julius Ingenuus, Julius Celerinus, Junius Adjutor, Aurelius Lupus, Flavius Celsinus és Aurelius Pertinax gabonaraktáros az I. és II. legio pia fidelis Severinában, miként a schola speculatorum feliratán olvassuk, Magyarország területén kiváló vitézségükkel váltak ki. Ezekből következtethetjük, hogy a pannonok közt sohasem apadt el a Valerius Corvinusok vére.

Severus uralkodása idején Valerius Catulinus és Valerianus tűntek ki; mindketten patriciusok voltak. Midőn a császár veszedelmesnek vélte erényüket, több más patriciussal együtt megölette őket. De meg Alexander Severusnak, Mamaea fiának, a későbbi császárnak Valerius Cordius volt tanítója és nevelője, sőt ugyanabban az időben egy másik Messala Corvinus mint híres szónok, nagy vitézségével és haditudományával is kiemelkedett. Alexandernak máig fennmaradt levele anyjához, melyben tanácsát kéri, vajon hadiügyekben vejére, Maximinusra, Maximinus fiára hallgasson-e inkább, avagy Marcus Corvinusra, a nagy szónokra, a vitéz férfiúra. A trák faluból való Maximinus aztán Alexander utóda lett. E nagyon régi nemzetségből származott Valerianus is, a szenátus feje, majd császár, ifjabb Valerianus és Gallienus apja; Szapor perzsa király ejtette foglyul: bátorságát nem követte szerencse. Oly derekasnak mondják a historikusok, hogy midőn a két Decius konzul a szenátus előtt cenzor választását indítványozta, félbeszakították szavukat, javaslatukat, s mindnyájan mondották: Valerianus élete a mérték; ő mondjon bírálatot mindenkiről, mert ő derekabb mindenkinél; ítéljen a szenátusról ő, kiben nincs vétek; ítélje meg életünket ő, kinek mitsem lehet szemére vetni! Valerianus cenzor volt kora ifjúságától fogva, bölcs és szerény szenátor, a jók barátja, a zsarnokok ellensége, a bűnösök üldözője; patricius nemzetségből, nemes vérből; kifogástalan életű, fényes tudású, páratlan erkölcsű: az ókor példaképe volt. Vedd hozzá, hogy Aurelianus Sirmium városában született. Aurelius Valerius Probus pedig ugyanonnan származott, ki a Sirmium melletti Almeát s az Aranyhegyet katonái által beültette szőlővel s átadta a lakosoknak, hogy műveljék. Sokan mondják, hogy ők is e nemből származtak. De azt is gondolják, hogy a Dalmáciából származó Diocletianus leánya, Valeria, ki Galerius császár felesége lett, szintén a Valeriusoktól eredt. Minthogy a dalmaták a maguk nyelvén Valahiának nevezték őt, némelyek úgy vélik, hogy Valerius a maga tartományát emiatt nevezte Valahiának.

Ámbár Dáciát, a római nép tartományát és a geták földjét Pannóniával együtt a barbárok sokszor oda betörve elárasztották, a nem sokkal előbb keletkezett gyarmatok és a római légiók mégsem veszhettek oda. Barbárok közé süllyedve, nyelvük még mindig a római nyelvet idézi emlékezetünkbe, s úgy tűnik, hogy inkább nyelvük megmaradásáért, mint életükért küzdöttek. Ha jól meggondoljuk a szarmaták állandó beözönléseit, a gótok, hunok, vandálok és gepidák betöréseit, a germánok és longobárdok portyázásait: ki ne csodálkoznék szerfelett azon, hogy még mindig élnek a római nyelv nyomai a dákok és geták között, kiket most valahoknak hívunk, mert a nyilazásban kitűnnek.

Annyi időn át itt maradt elrejtve a Corvinusok vére. Végre a Corvinus faluban megint feltört. Isteni beavatkozás nélkül ez meg nem történhetett, hogy miképpen annyi éven át a Corvinusok mentették meg a római népet a barbároktól, úgy most ugyancsak ők szabadítják meg a keresztény világot a pogányoktól. Abban a faluban született ugyanis Mátyás apja, János: mekkora volt az ő bátorsága és dicsősége, ki-ki könnyen megértheti abból, amit fentebb írtam felőle. Fia, Mátyás Erdélyben, Kolozsvárott született, s ott is nevelkedett első ifjúsága idejéig.

Ezeket kívántuk feleleveníteni, talán bővebben is, mint szükségesnek látszik. Sokan el is ítélik az író buzgalmát. Valójában nem ok nélkül tettük ezt, mert Mátyás, nagyon jól ismerve ősi származását, mitsem vesz inkább zokon, mint azt, ha irigyei közül valaki nemzetségének homályos eredetét szemére veti, vagy barbár nemességével büszkélkedve nem saját vitézsége érdemeivel akar kitűnni. Tudta, hogy ellenségei lenézik törzsökének nemtelen származását;

mondogatják, hogy valah eredetű; sokan félvérnek mondják, mert különböző nyelvű szülők gyermeke. Kivált a dunántúli Magyarország főurai mondogatják: nem kell nekik valah kiskirály!

Frigyes császár sem akarta tűrni, hogy ifjú s mintegy idegen király bírja az annyira gazdag országot és számos gonosz főúr állandóan biztatta is, hogy ne adja vissza a koronát.

A németek, minthogy természetes ellenségei a magyaroknak, nem is fogadják el Mátyásnak és apjának Corvinus-származását, noha azt hollós címerük bizonyítja; ízetlen mesét terjesztenek, melyet egykor Cillei gróf talált ki.

Mondják, hogy Zsigmond császár Erdélyben járván, egy szabad valah nemes igen szép leányával hált. Midőn a harmadik hónapban ismét magának kívánta, állapotosnak találta őt. Nagyszerűen megajándékozta és ismertető jelül egy gyűrűt adott neki azzal, hogy ha gyermeket szül, táplálja és nevelje fel, s ha fölnevelte, küldje el hozzá a gyűrűvel. A leányt aztán férjhez adták nagy hozománnyal egy nemes származású valahhoz, tudtára adván az esetet. A nagy hozományért, de meg azért a dicsőségért is, hogy oly előkelő személy által esett meg, nem utasította vissza a leány ajánlatát. Betelvén az idő, okos, szép fiú született, kit anyja Jánosnak nevezett. Midőn egyszer anyja ölében feküdt a kisded, odaszállt egy holló és elcsente a jelül kapott gyűrűt. Nagy bánat fogta el az anyát, nyomban kérte férjét, vegye üldözőbe a hollót és szerezze vissza a gyűrűt, mert a tolvaj madár semmivé teszi a fiú nagy reményeit. A férj végül lenyilazta a hollót, s így visszaszerezte a gyűrűt. János szép ifjú lett. Anyja parancsára Zsigmondhoz ment és a gyűrűt felmutatta. A király felismerte a gyűrűt, és bőven megajándékozta őt jószágokkal, falvakkal. Ha ez a mese igaz volna, ki ne gondolná, hogy a mértéktelenül tékozló Zsigmond császár, kinek fimagzata nem volt, nemcsak földet, de királyságot is adott volna neki.

Az ősi dolgok megismerésében azokat, akik össze-vissza meséltek ilyeneket, irigységük gátolta. Nehezen viselték el ugyanis az ifjú uralmát. Nem tudták, hogy azért van a címeren a holló, hogy el ne enyésszék ez a régi római nemes család. Nem koholt, nem bitorolt, nem újabban kitalált címer ez. A római császárok pénzei sok effélét tanúsítanak. Buda vidékén ércből és ezüstből sok érme található, melyek egyik lapja Konstantin császár képét és nevét mutatja, másik lapjukon Conservator [Megőrző] felirattal mezítelen férfialak látható, ki jobbjában dárdát, baljában lándzsát tart, lába előtt holló, csőrében gyűrűvel, száraz ágon ülve, s a férfire mintegy urára tekint. Ezért Konstantin császárt is sokan s nem alaptalanul a Corvinusok nemzetségéből származtatják. Régi drágaköveken is látjuk a Corvinusok iker képmását, nehéz fegyverzetben, lábuknál hasonlóképpen a hollóval.

Gyakran csodáljuk, hogy a Corvinusok házának ennyi emléke maradt fenn Magyarországon, sőt Bornemisza János, ki Dóczy Orbán kincstartó számvevője volt, sok érmét mutatott nekem, melyek visszatekintő hollót, csőrében gyűrűvel ábrázoltak, s azt állította, hogy ezeket Pannóniában és Dáciában találták.

Legyen ennyi elég Mátyás király származásáról. Hogy az ország birtokába jutott ifjú uralkodása kezdetén, nyugalmat sohasem ismerve, mily háborúkat viselt, hadd mondjuk el a következő könyvben.

II

Uralkodása kezdetén három súlyos háború elé állította Mátyás királyt a sors, hogy kitűnjék: miként Hercules, óriás tettekre született. Másik Hannibált, Nagy Sándort kívántak volna ezek a hadak, nem pedig serdülő ifjat. Egyik háború a római, másik a török császárral tört ki, harmadik a csehekkel, kik Giskra vezérlete alatt maguk közt „testvériség”-nek nevezett szövetségeket kötve, Felső-Magyarország egész vidékén állandóan olyannyira raboltak és pusztítottak, hogy sem otthon, sem úton nem lehetett tőlük biztonságban senki. Sőt Pest külvárosába is naponta fosztogatva betörtek. Újbudáról is látni lehetett a füstöt és a csehek csapatait. Mikor ugyanis Erzsébet királyné Giskrával és Talafusszal a cseheket Magyarországra hozta, latorságnak, gyilkolásnak, gyújtogatásnak annyira kiszolgáltatta az országot, hogy ennél nyomorúságosabb tája a világnak nem lehetett.

A földkerekség két császárával kitörőben volt a háború: ki-ki elképzelhette, mily súlyosak és veszélyesek voltak ezek.

Közülök egyiket az örök ellenség, az uralomvágyó török indította. Abban bízott, ha meghódítja Pannóniát, a kereszténység többi tartományait könnyen leigázza. Nem feledte a szörnyű nándorfehérvári vereséget sem, melyet Corvinus Jánostól szenvedett. Aggódva hallotta Mátyás királlyá választásának hírét: majd megint egy Corvinus miatt kell súlyos vereséget szenvednie; de mégis felbátorodott, mert úgy gondolta, egy tapasztalatlan ifjútól, ki kora miatt még nem ért a hadakozáshoz, nem kell félnie.

A másik háború Frigyes császár becsvágyából és Újlaki Miklós pártütéséből támadt. Minthogy ez maga királlyá nem lehetett, uralni inkább a császárt, mint az ifjú Corvinust akarta. Grafnitzer, Paumkircher, Hilderborn, Bánfi Pál, Pálóczi László és a dunántúli Magyarország számos főura követte őt, hasonlóképpen Szentgyörgyi Zsigmond gróf, ki főnemesi családból eredt; kincse, földje, falva, vára, népe és atyafisága sok; uradalma a magyarok és ausztriaiak közt lévén, e kiskirály is a német részre állt. Ezek biztatták a császárt, ne adja vissza a koronát, tartsa meg magának, vesse ki az országból e fiút, és uralkodjék végül is egész Magyarországon. Sok csapatot ígértek, eleséget, fegyvert, pénzt. Frigyest ezek Mátyásnak a királyságból való kiűzésére tüzelték.

De még azonfelül, hogy e három veszedelmes háború fenyegetett, a kincstár is üres volt, belső viszályok dúltak, a főurak egyenetlenkedtek, különbözők és ingadozók voltak a magyarok törekvései; mindezek nemcsak hogy egy zsenge király lelkét, de még egy erős férfiúét is megzavarták volna. Sőt Mátyás és nagybátyja közé sokan a súlyos viszály magvait is hintették, hogy az ifjúnak lelke különböző hibákba belebonyolódva ellentétekbe sodródjék s végül a királyságból önként távozni kényszerüljön.

Ennyi veszedelem és nehézség közt a király lelkében meg nem tántorodott. Megosztotta ezeket bátyjával, Mihállyal, ki a kormányzói tisztet viselte; tanácskozott atyai barátaival, elsősorban Vitéz János váradi püspökkel, Kanizsai Lászlóval, Rozgonyi Sebestyénnel, Zápolyai Imre kincstartóval és Szentmiklósi Pongráccal. E veszedelmekben és súlyos bajokban az országtanácshoz fordult; elhatározta ugyanis, hogy ennek megkérdezése nélkül mitsem cselekszik. A tanács úgy határozott, hogy mivel három háború is fenyeget, s egyik sem kerülhető el, egyszerre három vezért választanak, kinek-kinek kiosztják a maga országrészét, hogy ott intézze a háború ügyét. Nagy Simont, Rozgonyi Sebestyént és Szilágyi Mihályt választották meg. Simont Frigyes császár ellen, aki megtagadta a korona kiadását, noha követséggel kérték vissza tőle; Sebestyént a csehek, Mihályt pedig a török ellen.

Kineveztetvén a vezérek, megkezdődik a toborzás. Ennyi veszedelem közepette a magyarok nem akarták, hogy az ellenség büntetlen rohanja le őket: sereglettek katonának. Határozatba megy, hogy a seregek számát növelik. És minthogy a kincstár üres volt, a főurak és főpapok, ki-ki képessége szerint, arra köteleztettek, hogy lovas és gyalogos csapatokat nem az ország, hanem a saját költségükön állítsanak ki.

A király előterjesztése alapján alig határozta el a tanács mindazt, amit mondtunk, az a hír terjedt el, hogy Újlaki Miklós, Paumkircher, Hilderborn, Szentgyörgyi Zsigmond meg a többi németpárti urak, majdnem az egész dunántúli Magyarországgal a királytól Frigyes császárhoz pártoltak. Felső-Magyarországon napról napra a csehek garázdálkodtak és gyilkolva, rabolva Pestig kalandoztak. A török betörésére is minden nap számítani lehetett.

Először Ausztria felől tört ki a háború. A császár ugyanis abban a reményben, hogy birtokába veheti Magyarországot, megparancsolta vezérének, hogy ötezer emberrel törjön be a Dunántúlra, amiként Újlaki Miklóssal és többi párthívével ebben megállapodott. Parancsa szerint az először Szombathelyt támadja meg, kirabolja a falvakat s megadás által több várost foglal el; pusztítja azoknak földjét, akik nem hódolnak a császárnak, sok foglyot hurcol el, sokakat, kik ellenállnak, megöl, gyújtogat és rabol. Majd Vas megyébe nyomul, hogy ott egyesüljön a pártütőkkel. A megegyezés szerint Alsó-Pannóniából Újlaki Miklós sietett oda háromezer lovassal, kik közül ezer vértes volt, könnyű lovas a többi; továbbá négy gyalog csapatot vezérelt; a többi összeesküvő is nyomban odagyűlt a maga csapatával.

Mátyást azonban e háború éppen nem zavarta meg. Nagy Simonnak meghagyta, hogy a fővárosból induljon seregével az ellenségre. A háború nagysága nem csüggesztette el lelkét, sőt felajzotta; úgy vélte, bizton hadakozhat a római császár ellen, mert ha legyőzi, dicsősége nagy lesz; ha pedig alul marad, ifjú lévén, ez nem lesz gyalázatára. Így hát ennyi háború közepette sem vesztette el bátorságát, sőt éppen e háborúk a halhatatlanság nagy reményét keltették benne. Erősbítették lelkét azok a derék nagyurak és azok a barátai is, kik még atyja oldalán hadakoztak, jártasak voltak a hadviselésben, békében és háborúban bölcsek és vitézek voltak.

Nagy Simon az ellenségre indítja táborát, s ha azoknak a földjein és mezővárosain halad keresztül, kik elpártoltak, mindent rabol és pusztít. Kegyetlenkedik a hitszegő bűnösök ellen; sok falut gyújt fel. Végül Körmend mezővároshoz érkezett, mely Vas megyében fekszik, mert azt hallotta, ott táborozik az ellenség. Bátran, szemük láttára ütött tábort. Felbecsülve az ellenség erejét, megbánta, hogy ily gyorsan nyomult előre; észrevette, ugyanis, hogy amazoknál számra és erőre gyengébb; elhamarkodott sietségét megbánva hirtelenében nem tudta, mitévő legyen. Rút megfutamodás nélkül el nem kerülhette a csatát, vereség nélkül el nem fogadhatta; tudta azonban azt is, hogy bátraknak gyakran kedvez a szerencse. Katonáinak ereje is arra buzdította, hogy mégse kerülje el a megütközést; végül is inkább akart harcba bocsátkozni, mint hátat fordítani.

Mikor látta, hogy az ellenséges sereg már hadirendben vonul ki, maga is felállítja hadsorát és megütköznek. Újlaki Miklós vezette a jobbszárnyat, Szentgyörgyi Zsigmond a balt; középen a német hadirend harcolt. Mindkét felől heves rohammal csaptak össze. Újlaki Miklós hadászatban jártas és vitéz vezér volt; égett a harci vágytól s tüzelte a harag is; tudta, ha meghátrál a királyi sereg elől, sok baj éri, ha pedig győz, még királyként uralkodhatik. Féltek a császáriak is, mert a császári felség örök haragjától kellett tartaniok, ha balszerencséből legyőzetnek; hogy erősebbek, ez is növelte bátorságukat. Nagy Simon ellenben csak a szerencsében bízott; különösen az öreg katonákat buzdította, vitézül harcoljanak, hogy híres nevüket gyalázat ne szennyezze be; a gyáván megfutamodókat visszahívta a csatasorba, segítségükre sietett a szorongatottaknak, bátorította az ingadozókat. Mindent elkövetett, ami a jó

közkatona és a jó vezér kötelessége. De a katonák semmivel sem voltak restebbek nála és mindent megtettek.

Először a királyi sereg balszárnyát ingatta meg Újlaki Miklós. Látván ezt a németek, a testőrséggel és vértes lovasokkal oly hatalmas támadást intéztek a középen, hogy visszanyomták Simon hadsorát, melyet megerősíteni segédcsapatok híján nem lehetett. Bár addig mindkét részen sokan estek el, Simon a győzelem reményét feladva mégis jelt ad, hogy valamennyien futásban keressenek menedéket. Erős lovasságot hagyott azonban hátra, hogy tartóztassák az üldözőket. Szentgyörgyi Zsigmond és Újlaki Miklós is nyomban hátrálót fúvatnak, hogy a németeket ne engedjék honfitársaik vérében gázolni, mivel győzelemért, nem kegyetlenkedésért küzdöttek. A magyar halottak láttára sokakat töltött el közülük megbánás és fájdalom; többen könnyeket hullattak. Csata közben is sokan, elítélve a polgárháborút, lanyhán kezdtek harcolni, mikor látták, hogyan ölik a németek a magyarokat. Simon megfutamítva, szétszórt sereggel tért vissza Mátyáshoz. A császáriak a nem várt győzelemtől eltelve, fölszedték táborukat és visszatértek Ausztriába.

A katonákat, kik Simon vezetésével az első ütközetben kevésbé szerencsésen harcoltak, olyan szégyenkezés és fájdalom töltötte el, hogy azt kérték a királytól, tizedelje meg őket. Ő azonban éppenséggel nem szomorú arccal, hanem derűsen, jókedvűen fogadta s így vigasztalta őket:

- Jövendő győzelemnek kiváló előjele ez; boldog az a fejedelem, kit kezdetben balul fogad a szerencse, mert állhatatlan és változó az. Ha szerencsés a kezdet, keserű vég követheti, ha azonban kedvezőtlen, kétségtelen, hogy állhatatlansága miatt szerencsés kimenetelt juttat. Midőn Nagy Sándort folytonosan győzedelem követte, kérte az isteneket, közben tegyenek valamit ellenére is, hogy ha dolgainak szüntelen szerencsés folyása egyszer majd elmúlik, ne legyen kénytelen a bekövetkező csapások súlya alatt görnyedni. Polycrates sokáig nagyon szerencsés volt, mígnem nyomorúságos végre jutott. Kéri ezért mindnyájukat, ne csüggedjenek, régi erejüket és vitézségüket e futás meg ne lankassza, hiszen számuk, erejük alatta maradt az ellenségnek. Végezetül arra törekedjenek, hogy híres győzelemmel töröljék el ezt a foltot. -

A király tehát éppenséggel nem esett kétségbe. Mesterkedésben keres segítséget; átlátja, hogy ezt az összeesküvést fel kell bomlasztania; a sok fonalból font kötelet is - mint mondják -, ha fel nem bontják, nehéz elszakítani. Követeket küldött az összeesküvés fejeihez, elsősorban Szentgyörgyi Zsigmondhoz és Újlaki Miklóshoz, hogy mindkettőt lebeszéljék vállalkozásukról; kérjék őket, ne sanyargassák tovább az országot, melyet már régen megrendített a belviszály; a minapi bajokból következtessenek a jövendőkre. Tisztesebb hódolni hazai és törvényes királynak, mint pártütés hozta idegennek. Továbbá ígérjenek nekik itthon nagy adományokat, nagyobb hatalmat és Mátyás királlyal közös uralmat; ő az ország által neki juttatott királyi címen kívül mitsem tart meg magának. Végül kerüljék el azt, hogy a jövőben a hűtlenség, a testvérgyilkosság vádját és egész Magyarország gyűlöletét magukra vonják. A követek addig jártak nyakukra, míg végül mindkettőt meggyőzték. Visszatértek a király hűségére. A minapi háborúban ugyanis tapasztalhatták, milyen káros az országnak a belső egyenetlenkedés. Ámbár az új, az ifjú király uralmát nehezen viselték el, mégis úgy vélekedtek, hogy hasznosabb és inkább szolgál méltóságuk növelésére, ha ezt tűrik, mintha Magyarországot a császár rabságába juttatják, melyből azután aligha sikerül megszabadítani, még ha akarnák is. Ezután a békefeltételekre került a sor. Újlaki Miklós vetélytársa volt Mátyásnak; nemzetsége, kincse hatalmas; nagyravágyásból szakadt el a királytól. Szentgyörgyi Zsigmondnak szomszédságában volt Ausztria; a maga veszedelme nélkül nemigen dacolhatott a császárral. Ámde, mivel magyar részről sokkal nagyobb veszedelem fenyegette, mint Ausztria felől, szorultságában inkább kívánt lenni Magyarország üdvének oltalmazója, mintsem a

császár törekvéseinek támogatója. Mátyás kora ifjúságától kezdve ravasz és éles elméjű volt; úgy vélte, mindkettőjüket a maga oldalára kell vonnia. Újlaki Miklós nagyravágyását kielégítette azzal, hogy neki ígérte Bosznia királyi koronáját. Szentgyörgyi Zsigmondot megnyerte Felső-Pannónia kapitányságának odaígérésével; öccsének Jánosnak pedig az erdélyi tartomány kormányzását helyezte kilátásba.

Elszakadt hát a császár pártjától e két főúr, kiknek legnagyobb volt hatalma, szava, tekintélye, és ezzel nem kevéssé gyöngült a császár pártja. Rögtön újra sereget állítottak, hogy büntetlenül meg ne támadhassa az országot, melyhez neki semmi jussa. Viszont a császár már igen felbátorodott a fenti győzedelemtől, s ámbár emezek észretérését rosszn éven vette, a jószerencsét, mely kezdetben rámosolygott, ezután is megpróbálja. Idejében új csapatokat szervez, segédhadakat gyűjt, a pártütés szerzőit ígéretekkel halmozza el és arra biztatja, hogy ismét fogjanak fegyvert a király ellen. Ezek azonban csak ímmel-ámmal tettek eleget. Lecsillapodott dühük. Lelkiismeretfurdalás is elfogta őket; szemük előtt tartják társaik példáját, kik nem sokkal előbb tértek vissza a király hűségére. Végül is Frigyes zaklatására megint egyesítették táborukat. Mátyás az ellenségre küldte Szentgyörgyi Zsigmondot, kinek két dandárt és tartalékot adott, s vezértársául Nagy Simont. Megkapván a sereget, bátor szívvel indult a császáriak ellen, s midőn Felső-Pannóniában találkozott velük, nem akarta elkerülni a csatát. Társával késedelem nélkül a harc megkezdéséről tanácskozott.

- Simon - mondotta -, sohasem lehet királyokat választani viszálykodás nélkül, mert sokféle az emberek elméje, különfélék törekvéseik; ily nagy fontosságú dolgot sohasem dönthetnek el egyértelemmel. A széthúzás után a tapasztalás, mint mester észretéríti az embereket s felismerik téves eszméiket. Megvallom őszintén: elpártoltam a királytól, mert erőszakos volt a királyválasztó gyűlés, melyen nem lehetett szabadon szavazni; nem tudtam belátni, hogy az ország érdekében való lenne még meg sem koronázott ifjúnak uralmát magunkra vennünk; nem is hittem, hogy a királyban korát olyannyira meghaladó bölcsesség lakozik. Szerencsétlenül harcoltál te is, ki ránk hadat hoztál; téged is szégyen terhel, nem tagadhatod. Nos, Simon, itt az idő, amikor mindketten lemoshatjuk a magunk szégyenét: én híven, te óvatosabban harcolva, kérlek, gyalázatunktól mindketten szabaduljunk meg. Már jelentették a lesek, közel az ellenség. Ha a véleményem neked is tetszik, kérlek, holnap napfelkelte előtt, rendezett hadsorokkal induljunk a császáriakra. Vakmerőséggel kell olykor megrémíteni az ellenséget, kivált a németet, aki természeténél fogva gőgös lévén, ha látja, hogy az ellenséget félelem fogta el, oly eszeveszetté válik, hogy senki sem állhat neki ellene. Ha azonban szembeszegülünk vele, lelkében annyira hányatlik a bátorsága, hogy azt egykönnyen fel nem szíthatja. Hívjuk hát össze a hadnagyokat és kapitányokat, tanácskozzunk, s adjunk parancsot, hogy virradat előtt készítsék elő fegyvereiket s adott jelre támadják meg az ellenséget.

Simon nem vetette meg Zsigmond tanácsát, mivel bátor és ravasz vezértől származott. A had vezéreivel, kapitányaival, hadnagyaival döntöttek, s miként megállapodtak, még hajnal előtt rajtaütöttek a császáriakon. Ezek ugyancsak megzavarodtak, amikor meglátták a váratlanul megjelenő pannonokat. Ámbár felállított szekereik falként védték őket, nem könnyen állták az ellenség támadását. Mindenfelé kavarodás támadt, óriási lárma, s a táborban oly zűrzavar keletkezett, hogy míg egyesek a tábort védték, mások alig bírták elrendezni az összezavarodott hadsorokat. Alighogy kitöréssel próbálkoznak meg, a magyarok nyomban visszaűzik őket. A többiek, meg nem állhatván a támadó sereg előtt, a tábor túlsó felén elfutottak; poggyászaikat is hátrahagyták. Simon a lovassággal hátukba került és sokat megölt közülük menekülés közben. Zsigmond elfoglalván a tábort, visszavonulót fúvatott, megdicsérte katonáit s örvendezve vezette vissza seregét a királyhoz. Kétszer indított tehát hadat Frigyes ellen vezéreivel Mátyás; egyszer vereség érte, másodszorra azonban győzött.

Midőn a császár megtudta, hogy Szentgyörgyi Zsigmond legyőzte seregét, nagyon bosszankodott s szégyenében nyomban megbánta ezt a háborút. Szégyenletesnek tartotta, hogy őt, a császárt megveri ez a gyermek; elvesztette e királyság megszerzésébe vetett reményét, s ezentúl szelídebb terveket koholt. Megbánva jogtalan nagyravágyását, most már saját méltóságáért aggódott. És ki kevéssel előbb idegen királyság elfoglalására gondolt, tovább fontolgatva a jövőt, saját uralmát kezdte már félteni. De ha már előre látta a jövőt, vajha a helyzethez illő, józanabb terveket eszelt volna ki.

Mátyás ellenben mind állhatatosabban a szent korona visszaszerzésére gondolt. Az országtanács határozatából más követeket jelölt ki, kik az előbbieknél jóval nagyobb illendőséggel kérjék vissza az őt megillető diadémot Frigyestől; hetykén ne viselkedjenek, mert ez a Corvinusok méltóságának nem sajátja. Azonfelül a békéről tárgyaljanak. Kérjék a császárt, hogy tekintse fiának Mátyást; fogadja el - mint illő is - a magyarok védelmezőjének tisztét, s a magyarok és németek közt viszály többé ne legyen. A követséget a váradi püspök, Vitéz János vezette. Midőn a követek Bécsújhelyre, a császárhoz érkeztek, illendően előadva a király üzenetét, az uralkodót engedékenyebbnek találták, mint azelőtt. És midőn a püspök őt inkább megkérlelhetőnek látta, sok bölcs és ékes szóval rávette, hogy megígérje a korona visszaadását; Mátyást fiának fogja tekinteni s a magyarral örök szövetséget köt, csak az mindkét részről méltányos feltételekkel jöjjön létre. Nem tagadta, hogy a korona nála van; emlegette, hogy miatta mily sok méltánytalanságot és igazságtalanságot szenvedett el: itt Bécsújhelyen ostrom alá vették, sok kárt okozva sokszor betörtek, a szántóföldeket elpusztították, a falvakat kirabolták és felgyújtották. László király is nagyon sok pénzébe került; állhatatosan hangoztatta, hogy mindezt bizony méltányos megtéríteni. Ezután kijelentette, megértette Mátyás király szándékát, ki békét kér, s az üdvös nyugalmat ő sem ellenzi; ezentúl mitsem forral Magyarország ellen, kivált, ha megtudja, hogy régi barátain és párthívein, akik Magyarországon élnek, a király nem áll bosszút s a pártütéseket és ellenségeskedéseket elfeledi. A követek erre a király nevében határozottan megígérték, hogy békekötés és a korona visszaadása után Mátyás minden sérelemről megfeledkezik s a jövőben sokkal jobban kedvez a császárpártiaknak, mint a Corvinus-pártiaknak. Végül is megegyezve, a császár elbocsátotta a követeket, hogy a királlyal a költségek megtérítéséről és a korona kiváltásáról tanácskozzanak; ne elsietve tárgyaljanak: minden oldalról fontolják meg a feltételeket s terjesszék a császár elé; ezalatt szent és sérthetetlen legyen a fegyvernyugvás.

A Budára visszatérő követek Mátyást a cseh háborúval elfoglalva találták. A király ugyanis megparancsolta Rozgonyi Sebestyénnek, hogy két dandárral keljen át a Dunán és tisztítsa meg a rablásoknak kitett Észak-Magyarországot, hova először Erzsébet királyné hozta be Giskra vezetésével a cseheket. Hédervári László egri püspököt is sereggel küldte ellenük.

Meghallgatva a követeket, megtudta a császár betegségét: szörnyű kapzsiság gyötri; mire nagy öröm töltötte el, s felbátorodott, mert hiszen a három háború közül először a legnehezebbtől remélt megszabadulni, ha kielégíti a császár kapzsiságát. Bizakodott, hogy majd a másik kettőt is szerencsésen befejezi.

A császár válaszát a tanács elé terjesztette; az országatyák ezen nem kevésbé megörültek. Elhatározták, hogy a békefeltételek és a korona visszaváltása ügyében most már kevesebb sietséggel cselekszenek. Tudták, hogy egy nehézség van, s az sem éppen nagy: sok pénzre van szükség - és úgy döntöttek, ha kívánja az ügy, ezt mindenünnen összeszedik. Mátyás maga nem szorgalmazta a korona kiváltását; inkább az országtanáccsal hozatta meg a döntést, mert tudta, hogy a magyarok, akár adományokból is, de kiváltják a koronát. Ezalatt Szilágyi Mihály, a király nagybátyja, Magyarország déli végeit oltalmazta a török ellen; értesülvén a császárral kötött fegyverszünetről, súlyos gondtól szabadult meg.

Körülbelül ez idő tájt megtartották a király lakodalmát. Első menyasszonyának halála után eljött az ideje György cseh király leányával való házasságának, kit fogságából történt szabadulása előtt jegyzett el. Nagy pompával hozta Magyarországra s nagyon szerette. A cseh főurak a menyasszonyt Trencsénig kísérték; itt a magyar főurak és főpapok fogadták királyi pompával, Budára vezették, ahol nagy lakodalmat ültek. Katalinnak hívták. Alig négy esztendeig volt a király felesége; a koronázás előtt ragadta el a korai halál; a Szent Zsigmond-templomban temették el.

Megkezdődött hát a cseh háború, mely keservesen sanyargatta Magyarországot. Mondják, e bajnak László király anyja, Erzsébet volt az okozója. Ő hozta be először Giskrát és Talafuszt, kiket Kassára, Zólyomba és az Észak-Magyarországon levő más várakba ültetett be. Ettől fogva szaporodtak el a cseh „testvérek” szövetségei; körös-körül számos ideiglenes kis várat emeltek, őrségeket helyeztek ezekbe, kik innen ki-kitörtek, szerteszét dúltak, rablással szerezték élelmüket, és mindenütt gyilkoltak, fosztogattak, gyújtogattak. Mintegy huszonnyolc esztendeig tombolt e dögvész Felső-Magyarországon. E gonosz sokaság teljesen bizonytalanná tette az egész vidéket egészen Pestig. Corvinus János seregét kétszer szétverték és megfutamították. Mátyáson kívül senki sem akadt, ki ezt az oly sok gyászt okozó népséget kiirtani s az országot e fekélytől megtisztítani tudta volna. Nehéz, veszedelmes háborúság volt és öt esztendőbe tellett befejezése. A mondottakon kívül e gonosz sokaságnak még két feje volt, kik vezéri tisztet viseltek: Komorovszki az egyik, Valgata a másik. Birtokukban volt Sóvár, Szécs, Kassa, Zólyom, Beszterce, Szepes és sok más kisebb vár, továbbá még két kisebb vár, melyeket a hegyekben Komorovszki és Valgata sebtiben nemrég emeltettek; innen biztonságosan törtek ki, hogy széltében-hosszában raboljanak.

Uralkodásának első éve még el sem telt, mikor a király, bevégezvén háborúját a császárral, megkezdte hadivállalatát a csehek ellen. Rozgonyi Sebestyénre bízta a háború irányítását. Rozgonyi átkelt a Dunán, s Eger felé indította táborát, hogy egyesüljön Héderváry László akkori egri püspökkel. Hamarosan Egerhez ért, hogy mielőbb lerontsa azt a két várat, melyet a csehek a közelmúltban emeltek a hegyekben, még mielőtt lőszerrel és katonával megerősítenék. Csak az imént adtak nevet is nekik; az egyiket Galgócnak, a másikat meg Vadnának nevezték. Rozgonyi Sebestyén először a meredek hegyen fekvő Vadnára támadt, melyet még be sem fejeztek. Serege egyik részét a mezőn hátrahagyta, hogy megakadályozza az őrhelyeikről egybesiető csehek gyülekezését. Első támadása a csehek mindkét vezérét érte, kik a váron kívül telepedtek le. Kitört a zűrzavar. Valgata nem kis csapattal Vadnára sietett, hogy megvédje a magyarok támadásától. Midőn azonban a bástyáról letekintve látta, mekkora erővel ostromolja Rozgonyi, belátta, hogy meg nem védheti; nyomban bátorságát vesztve a vár túlsó oldaláról leugrott és Galgócra menekült.

Rozgonyi nagy buzgalommal fogott hozzá Vadna ostromához s három óra alatt elfoglalta a hegyen épült várat; az ellenségből mindössze heten estek el; a többit fogolyként a királyhoz küldte.

Majd ugyanily dühvel Galgóchoz sietett, hová csak az imént menekült Komorovszki és Valgata. Megzavarta őket Vadna eleste; a galgóci őrség is kétségbeesett: az ellenséget be sem várva elfutottak, hogy Rimaszécsre húzódjanak, mely nem messze fekszik Egertől. Ámde midőn a síkságra értek, Héderváry László püspökkel és a királyi csapatokkal találkoztak, kiket Rozgonyi Sebestyén a hegy lábánál helyezett el, hogy körülfogva a menekülőket, ezek el ne juthassanak Rimaszécsre. Látta ezt a két vezér és mintegy hétszáz csehvel hanyatt-homlok menekülve a közeli erdőkbe vetette magát. Hátukban van azonban a püspök könnyű lovasságával, s az erdőben sokat levág közülük. Miután az éjszaka már közeledett, és számos lovast küldött szét, hogy szüntelen űzzék és kutassák őket, maga visszatért táborába. Ezek az üldöző lovasok másnap sok parasztot tüzeltek fel ellenük; így azután folytatódott a hatalmas

öldöklés. A lovasok azzal végezték be kószálásukat, hogy harmadnapra kétszázötven fogollyal tértek meg a táborba. A parasztok mintegy nyolc napon át szüntelen üldözik, öldösik a csehek kegyetlen és átkozott sokaságát. Erdőkben, hegyekben, falvakban mindenhol elfogják őket és irgalom nélkül lemészárolják. E vérengzésben végül is mindnyájukat levágták azon a kétszázötven foglyon kívül, kiket Rozgonyi mind a királyhoz küldött, Valgata vezérükkel együtt, kit az erdőben fogtak el. Így azután a másik vezér kivételével mind a hétszázat megsemmisítették. E csata - első a csehek ellen - Szent György napja táján történt.

Rozgonyi győzedelme a népnek annyira tetszett, hogy sokan ingyen katonáskodtak a többi vidék megszabadításáért, melyek annyi esztendőn át voltak kitéve a csehek rablásainak. Sőt annyira fellelkesedett erre mindenki, hogy a paraszti sokaságból mintegy ötezren önként fogtak fegyvert; vállukra keresztet varrtak, hogy másokat is a szent háborúra buzdítsanak. Csatlakoztak Rozgonyi Sebestyénhez és Magyar Balázshoz.

Pünkösd előtt a harmadik napon hihetetlen gyorsasággal körülvették a Kassától háromezer lépésnyire fekvő Mislye várat, melyet a csehek egykor Szűz Mária temploma mellé építettek s nagy őrséggel erősítettek meg. Nagy támadással kezdték ostromát, s a harcot mindaddig nem hagyták abba, míg el nem foglalták. Mind egy szálig leölték a négyszázat, kik odabenn voltak. Csak egy asszonykának kegyelmeztek meg nemére való tekintettel. Sebestyén és László barát Magyar Balázzsal úgy döntöttek, hogy e nagy sikerek és hősi elszántság közepette semmiképpen sem szabad abbahagyni a harcot. Pünkösd táján a gálszécsi cseh erősséget támadták meg és foglalták el erővel.

Majd Talafuszra és Axamitra, e két hírhedt rablóvezérre indították táborukat, kik Sárospatakot és több más várat tartottak hatalmukban. Pataknál ütköztek meg mindkettőjükkel. Mivel azonban a csehek csak kétezren követték Talafuszt, a náluk sokkalta nagyobb sereg támadását fel nem tarthatták. Nem sokáig tartott a csata, mely kegyetlen öldökléssel kezdődött. Hatszázat mindjárt megöltek közülük, fogollyá lett kétszáz. A többi megfutamodott, s nagy részük a parasztok dühének esett áldozatul. Végül is, mint mondják, a kétezer csehből alig kétszáz menekült. Axamit a csatasorban esett el. Állítólag Talafusz mindössze tizennégy lovassal menekült el.

Rozgonyi és Héderváry győzelme s hadinépüknek lelkesedése a háború folytatását kívánta. Ezt parancsolták napról napra Mátyás rendeletei is. A futó Talafuszt Héderváry üldözte. Az Sáros várba vonta meg magát, abba a meredek hegyen fekvő várba, melyet nemcsak fekvése, hanem építése is igen erőssé tett. Üldözés közben Héderváry László előbb ostrom alá vette Jászót, melynek temploma mellé építették egykor várukat a csehek. Azt hallotta, ott van Uderszki, e gonosztevő nép egyik vezére. Uderszki éjszaka titkon elosont s a Berzevice nevezetű másik várba futott, melyet a lengyel határon épített. Jászót másnapra Héderváry megadással kerítette kézre. Ámbár Uderszki futása Berzevice ostromlására ingerelte, mégis visszamaradt Sáros várnál, ahol Talafusz volt. Ezt is megszállta s néhány nap múlva megadás útján elfoglalta. Nyomban Uderszki után fordult, de a portyáktól bizton értesülve, hogy az a lengyel határon levő Újvárba menekült, a közeledő tél miatt diadalujjongással visszatért Magyarországba a királyhoz. Mindaz, amit elmondottunk, nyáron folyt szerencsésen a csehek ellen; ez a háború azután még négy év alatt is alig érhetett véget.

Közel ebben az időben irigyek munkája és mesterkedése következtében a király oly nagyon meggyűlölte nagybátyját, Szilágyi Mihályt, hogy már kivégeztetésére gondolt, bár oly sokat köszönhetett neki. A civódás igazi oka nem ismeretes. Sokan azzal vádolták meg a feddhetetlen, derék férfiút, hogy zsarnoki uralomra tör, noha távol állott tőle minden nagyravágyás, hiszen ha ezt kívánta volna, miért nem fogadta el a királyválasztó gyűlésen az annyi főúrtól neki felajánlott királyságot, miért fáradozott annyit unokaöccse érdekében? Akik tárgyilagosabban ítélnek, azt mondják, hogy a gyűlölettel járó gubernátori tisztség és tekintélye volt

az oka annak, amiért ellenségei irigykedtek reá, meg az, hogy szigorúan bírálgatta a királyt. Kétségtelen, hogy atyaként, tartózkodás nélkül ostorozta Mátyás ifjúi zabolátlanságát, olykor titkon gorombán megdorgálta, hogy ifjú korának hibái súlyos féktelenséggé ne fajuljanak. Voltak, akik a király kegyét testi gyönyörűségek kerítésével keresték, másoknak Szilágyi hatalma nem tetszett vagy irigyelték méltóságát: ezek mindnyájan egyre szították a gyűlöletet a királyban nagybátyja ellen. Némelyek azért, hogy a király se legyen náluk különb, mások, hogy a gyűlölt ember tekintélyét csorbítsák és az országgyűlésen tanúsított példátlan vakmerőséget megtorolják. Amit hogy minél könnyebben elérjenek, a király előtt mindenféle bűnt kentek rá: vádolták, hogy zsarnokuralomra tör, különféle gyanúsításokat élesztgettek és szabadszájú zsörtölődéseit, kemény bírálatát mindenképpen rovására magyarázták. Ezenfelül a király büszke lelke nehezen tűrte az öregnek uralmát, intelmeit. Emlékezem, Mátyás kevéssel halála előtt, Bécsben gyakran mondogatta, hogy az országlás dolgában sohasem élt másnak tanácsával, még uralkodása kezdetén sem tűrhette egy évnél tovább a gubernátor fékét és tanácsát. Így történt, hogy a besúgók vétkes mesterkedéseinek engedett.

Annyira vitték a dolgot ezek a gonosz beszédűek, hogy bizony rávették a királyt, veresse láncra Szilágyi Mihályt; remélték, hogy majd még meg is öletik. A félrevezetett király fontos megbeszélés ürügyével sürgősen a Tisza partjára rendelte nagybátyját, tudatva, hogy hamarosan ő is ott lesz. Unokaöccse kezeírására Szilágyi sebesen vágtató lovascsapattal odasietett, mert nem akarta, hogy egyes rosszakarók gyanakvással fertőzzék meg a király lelkét; tudta ugyanis, hogy fenekednek ellene. Hiszen a vérség jogán, atyai szeretete és múlhatatlan nagy jótéteményei révén távol állt minden gyanútól.

Midőn a megállapodás szerint mindketten egy Tisza-menti faluban a megbeszélésre megérkeztek, Mátyás parancsot adott, hogy Szilágyit hirtelen lovasság kerítse be, és verjék bilincsbe. Alighogy ezt kimondotta, a testőrcsapat már foglyul is ejtette a kormányzót. A nagybátya ugyancsak csodálkozott unokaöccse nem várt tettén. Sőt egyes gonosz érzületűek azt is mondják, hogy mikor a király a kéz- és lábbilincseket kérette, ezt felelte neki:

- Kocsimban keressétek, mit készítettem a királynak, hogy így vegye büntetését a gubernátortól, ha bűnös gazokra hajtva, nagybátyja ellen merészkedik.

Ezek alapján egyesek rágalmazó módon állították, hogy e feddhetetlen férfiú ármányosan zsarnokuralomra törekedett. Ezzel szemben, kik ott voltak, azt mondják, így kiáltozott:

- Mit jelent ez, Mátyás? Hm, hát ezt érdemelte nagybátyád, amiért királlyá tett? A jótettért ez a hála? Hát ezt érdemlette hűségem és szeretetem? Ki házad végső veszedelmében jóságos atyaként kimentettelek a börtönből és királyi trónra emeltelek? Hát ennyire vitt az árulkodó gazemberek tanácsa, hogy hallatlan hálátlanság gyalázatával kezded el uralkodásodat? Ó, minő szerencsétlen előjel ez királyi uralmadra! Ó, de hallatlan szeretetlenség, mily szörnyű hálátlanság ez unokaöcsémtől! Bárcsak ez a hálátlanság az egész világon ismeretessé lenne. Ha a tieid ellensége lettél, hogyan várhatsz hűséget idegenektől? Nem a magam veszedelme, nem a méltányosság és igazság ellenére engem sújtó gonosztett, de az aggaszt leginkább, hogy neved méltósága és jövendőd vész el! Eleget éltem; békében és háborúban elég érdemet szereztem. Nem féltem magamat, jól végzett munkám tudata jóreménységgel tölt el. De hogy e gonosztettedért rád minő büntetés vár, mert az égiek a megsértett jámborságot megtorolják, ettől rettegek én igazán.

A király tovább el nem viselhette az ilyenféle kiáltozást; Szilágyit bilincsbe verette, maga pedig hátat fordított. Akik körülötte álltak, rábeszélték, ne hederítsen nagybátyja szavára; bizonygatták, hogy igazság szerint fogta el; mást beszél most a királynak és mást forralt: szavai a valósággal meg nem egyeznek, öccséhez mindig durva és mogorva volt, sohasem gyöngéd, minden szavát, tettét csak helytelenítette; a kormányzóságot is azért bitorolta, hogy övé legyen minden dicsőség. Sohasem volt Magyarországnak két egyenlő hatalmú királya.

Elég az uralkodásra Mátyás, telik a tudásából, nem szorul gyámra, védőre; a törvény csak azok mellé rendel ilyeneket, kiknek elméje, elhatározó képessége gyönge.

Úgy felgyullasztották effélékkel az ifjú lelkét, hogy hiába kérte Szilágyi, álljon vele szóba, a király makacsul megtagadta.

A király parancsára másnap Szilágyit testőrség őrizete alatt megkötözve vitték Világosvárra, mely közel van a török határhoz. Átadták a vár két kapitányának, kik a török veszedelem miatt erős őrséget tartottak ott. Egyikük neve Lábatlan Gergely volt, Dach György a másik. A rájuk bízott Szilágyit börtönbe vetik, őrökkel vigyáznak rá, a szökésre semmi alkalmat nem adnak. Különben méltóságához illően, jól bánnak vele. Kérésére azt is megengedték, hogy régi, hű szakácsa szolgálja őt, ki már ismerte urát.

Eközben Szilágyi Mihály ellenségei azt gondolták, hogy nem hagyják abba művüket; váltig szorgalmazták a királynál, ölesse meg, s annyi rosszat mondtak a szerencsétlenre, hogy rávegyék Mátyást, ítélje halálra nagybátyját. Az ifjú gyönge lelkén végül erőt vett a gonosz rábeszélés, s az irigyek kívánságára királyi parancs készült az őrség porkolábjaihoz: végeztessék ki Szilágyit. Akik szorgosabban kutatták ebben az ügyben az igazságot, úgy vélekednek, hogy - a király tudtán kívül - hamisították e levelet.

Lábatlan Gergely és Dach György megkapták a parancsot, hogy vegyék fejét Szilágyi Mihálynak; úgy vélekedtek azonban, hogy súlyos ügyben nem tanácsos meggondolatlanul cselekedniök. Tanakodtak egymás közt; gondolták, hogy gonoszok ármánykodása ez: a király nem tud róla. Ezért elhatározták, hogy egyikük mindenképpen elmegy kitudakolni a király szándékát. S amíg magától a királytól nem hallják a kemény parancsot, Szilágyit nem végzik ki. Mert úgy gondolták, hogy fej- és jószágvesztés esetében királyi véren nem az első, hanem csak a második és harmadik parancsra hajthatnak végre ítéletet. Lábatlan Gergely indult el, hogy megtudja a király akaratát.

Ezalatt a szakács, ki ravasz és hűséges ember volt, három hasonlóképpen hűséges szolgatársával megbeszélte, hogy urukat kiszabadítják. Hogy tervüket foganatosíthassák, azt híresztelték, betört a török; kiáltozott, hogy látja a várból az ellenséget, sőt a börtön őreit is fegyverre sürgette; maga is fegyverbe öltözve színlelte harci dühét. Hitt neki a sokaság és kivonult a várból, ő maga három szolgatársával, mintha velük menne, a végére maradt, majd amazok háta mögött bezárta a kaput. A várban visszamaradt néhány embert levágták, feltörték a börtönt, kihozták Szilágyi Mihályt, visszaadták szabadságát s a vár urává tették.

Akik a hamis riadóra kisiettek, mitsem találtak, s hamarosan visszatértek, de a várat Szilágyi kezén, magukat a kapun kizárva találták. Megpróbálták visszavenni erővel, de visszavetve eltávoztak. Szilágyi Mihály így reményen felül szabadulást és várat nyerve, hű paraszti csapattal és eleséggel töltötte meg a várat. Nyomban hívta barátait, s az ő csapataikból alakította meg az őrséget.

Mondják, ezután csodálatos mérsékletet tanúsított. Visszanyerve ugyanis szabadságát és hatalmát, nem arra gondolt, hogy megbosszulja sérelmét unokaöccsén és ellenségein, hanem hogy megvédelmezze török betörésektől Dél-Magyarország határait. Elhatározta, hogy a jövőben távol marad az udvartól.

A királyhoz nyomban hírmondót küldött szabadulásáról; tudtára adta: többel tartozik szakácsának, mint neki. Ez méltánytalan volt hozzá és börtönbe vetette, az hűséges és kiszabadította. Egyikük hálátlanságával szerzett örök emlékezetet, a másik hűségével.

Mondják, Mátyás ugyancsak szégyenkezett emiatt, de bosszúságát nem mutatta. Rájött, hogy mások bűne vitte a kegyetlenségre; ez esetből tanulta meg először, hogy nem szabad hallgatnia a rágalmazókra. Visszaírt nagybátyjának, hogy szabadulásának, mely úgyis hamarosan

bekövetkezett volna már, nagyon örül s csak az okozott neki szomorúságot - s ezt nem szívesen ismeri be -, hogy kiszabadításával a szakács megfosztotta őt attól az érdemtől, hogy irányában kegyelmet gyakoroljon. Bevallja, hogy jobb belátásra tért. Nem tagadja, hogy némelyek gonosz ármánykodására tette, amit tett, s hogy ezek kénye-kedvének őt kezdő uralkodása, fiatal kora s még nem szilárd királyi tekintélye szolgáltatta ki. Biztosította, nincs hozzá egyéb indulattal, csak amit jótéteményének nagysága és a vérség szentsége megérdemel.

De rájött arra, hogy tekintélye ezzel nem keveset nyert, sőt egyes gonosz főurak éppen ekkor kezdték tisztelni őt és félni királyi méltóságától. Szilágyi Mihályt megnyugtatta, hogy nem kell semmitől sem tartania, s megüzente neki, mihamarabb a legtisztességesebben ki fogja engesztelni őt. Némelyek azt is mondják, hogy Mátyás ezt szándékosan és azért tette, hogy királyi felségének kijáró tiszteletet és a nagyurak engedelmességét először is nagybátyjától vívja ki. De elég erről ennyi.

A következő évben, midőn még mindig hátra volt a Magyarország belsejében dúló cseh háború és Szilágyi szükséges kiengesztelése, a király parancsára Rozgonyi Sebestyén mindjárt megindította táborát a csehekre. Ő maga nagybátyja megbékítésére nyomban a Tiszához akarta venni útját, de az országos ügyek közbejötte miatt ez némi halasztást szenvedett.

A csehek egy hegyen favárat emeltek, melyet Patának neveztek el. Ezt nemcsak fekvése, hanem erődítménye és nagy őrsége is erőssé tette. Ezt támadja meg és ostromolja először a király hadnagya. Mindjárt az első napon ostromra készült, de a közben támadt eső a csatát félbeszakította. Másnap megismétli a támadást; feltöltve az árkot, támadja a sáncot s a legbátrabb katonákat a fából készült várfalak meghágására parancsolja. Amazok azonban, midőn látták, hogy keményen ostromolják őket, a felmászókat letaszítják, a falhoz támasztott lajtorjáikat ellökik, sziklákat görgetnek rájuk, másoknak bárddal hasítják szét a fejét. De emezek is, ezt büntetlenül nem hagyva, nyilakkal, lándzsákkal, kénes lövedékekkel támadják őket. Mindkét részről sokan estek el e napon; még többen sebesültek meg. Miután Rozgonyi látta, hogy sikerre nem számíthat - hiába ne töltse az időt -, elhatározta, hogy a királyhoz megy; belátta: e háborúhoz királyi haderőre is szükség van. Hallotta, hogy a király a kibékülés végett a Tisza folyó felé vette útját. Rögtön nyomon követte s a folyó innenső partján, Várkonynál el is érte. A túlsó parton, Tiszavázsonyban volt Szilágyi Mihály. Néhány napig időztek itt; a Tisza partján volt a megbeszélés; mindkét részről csak kevésszámú békéltető volt jelen. Először kölcsönösen sok vád és panasz esett, majd sok mentegetődzés; végül bocsánatot kértek s megbocsátottak egymásnak. Megbékélt lélekkel odahívták a főpapokat, a csapatok hadnagyait és a főurakat s könnyek között megtörtént a kibékülés örökre szóló ünnepélyes szövetségkötéssel.

Ezután Szilágyi elkísérte a királyt Egerig, hogy népes gyűlést tartsanak a fenyegető háborúk s a kiküldendő hadseregek ügyében. Itt visszanyerve régi méltóságát, Dél-Magyarországot kapja hatalma alá, hogy szokott buzgalmával és vitézségével védelmezze a török betörésekkel szemben. Rozgonyi Sebestyén a király parancsára visszaindult a csehek ellen, hogy Felső-Magyarországot a csehek rablásaitól és rabságából megszabadítsa. Vele ment Mátyás és a többi főúr. Szilágyi nyomban elindult a maga országrészébe; a Szendrő közelében fekvő Keve várát hozzáértően mindenfajta erődítményekkel biztosította, hogy Szendrő felől támadás ne érje, amitől nagyon tartott.

Miután Mátyás nagybátyjával kibékült, s így csaknem minden káros nyugtalanságtól megszabadult, bátor lélekkel fog a cseh háborúhoz. Először Patát veszi körül kemény ostrommal, hol - mint mondottuk - Rozgonyi Sebestyén sikertelenül harcolt. Elhatározta, hogy addig innen el nem mozdul, míg az ellenséges és veszélyes várat, melyről tudta, hogy a rablók menhelye, birtokába nem veszi. Az ellenséget megrémítette a király jelenléte és hadikészülete, s

először követek útján kezdtek vele tárgyalni: kössenek négynapos fegyvernyugvást, hogy eközben megállapodhassanak a megadásról. A fegyverszünet létrejött, s abban egyeztek meg, hogy ha a csehek bizonyos meghatározott napig segítséget nem kapnak, megadják magukat. Mivel a király minden útjukat elzárta, segítséget nem kaphattak. Így a megállapodás szerint a kitűzött időben a vár feladása megtörtént.

Hátra volt azonban még sok vár és erősség, melyeket részben magyarok, részben csehek építettek, s amelyeket ezek makacsul tartottak. Pata elfoglalása után Mátyás ostrom alá vette és könnyen elfoglalta Sajónémeti és Sajó várakat, melyeket Felső-Magyarországon még régen építettek. Majd Balogvárnak indította táborát; elfoglalta a várat és rövid hónapok alatt még három erősséget vett be: először Gömört, azután Derenket, végül Ozdint. Több is volt még hátra, melyek miatt a cseheket még nem lehetett egészen kiűzni Magyarországból. Nem sok idő múlva azonban Mátyás ezeket is elfoglalta. Így Rimaszécset, Serkét, Zagyvafőt, Salgót és még sokat részben erővel, részben feladás útján birtokba vett. Pata elfoglalásától két év telt el eddig. Csak Giskrát nem támadta még meg, a csehek vezérét, e háború irányítóját, ki Zólyom vidékén uralkodott.

A király az erősségek és várak kiostromlása után - amiről imént szóltunk - visszatért Budára. Zápolyai Imrét, az ország kincstartóját nagy hatalommal hagyta ott hátra. E felső részek élére helyezte ugyanis Zápolyai Imrét, ki atyai barátai közül kétségkívül a legelső volt, tekintélyes, bátor és bölcs férfiú; az alsó részekre pedig nagybátyját, Szilágyi Mihályt állította. Zápolyai Imre mellé társul Báthory Istvánt adta, ki Magyarország legrégibb nemzetségéből származott, miképpen ezt a történelem számos lapja bizonyítja; igen tevékeny férfiú volt, csak a háborúra termett, kora ifjúságától kezdve nagy reményekre jogosító; újoncságának napja óta oly vitéz, okos, szigorú s egyben hallatlanul becsületes volt, hogy ki-ki könnyen elképzelheti, az időtől fogva mennyire becsülték. Zápolyai Imre öccse, István kisebb hatalommal, de nem kisebb bátorsággal vett részt a háborúban, úgy hogy érdeme vetekedett bátyjáéval. Bátyja beleegyezésével körülvette Sáros várát, ahová Giskra nagy és erős őrséggel kipróbált bátorságú és hűségű kapitányait: Pán [Kniezics] Mátyást, Korabint, Macznyt, Béliánt és Russziánt rendelte. Meredek hegyen feküdt Sáros vára. A hegy lábánál a csehek egy favára állt, melyet a magyarok erővel megvívtak. A gyalogság, Zápolyai István távollétében és tudta nélkül, megtámadta és megostromolta Sárost is. Vakmerően bocsátkoztak harcba, de nem szerencsével. E csatában ugyanis több magyar esett el és került fogságba, mint cseh. Sáros vára Eperjes és [Kis-] Szeben közt van, Eperjestől öt, Szebentől tíz mérföldnyire. Zápolyai István Szeben városában telelt, mely teljesen fából épült. Minapi győzelmüktől felfuvalkodva a csehek Sárosból Szeben ellen vonultak, hogy a fából épült várost felgyújtsák, Zápolyai Istvánt és csapatait elfogják. A sárosi táborban levő lovasság, látva a csehek támadását, hátukba került, s míg ezek Szebent ostromolni és felgyújtani kezdték és a külvárosban raboltak, a hátuknak estek, s az egész támadást magukra vonták. Kegyetlen, csúnya harc támadt. Sokáig változó szerencsével küzdöttek; mindkét részen sokan sebesültek és haltak meg. Ebben a zűrzavaros ütközetben a számukkal és erejükkel túlsúlyban levő csehek a magyar lovasságot végül is megingatták. Ezek kénytelenek voltak meghátrálni, s rohanvást a közeli erdőkben szóródtak szét. A leszálló éj vetett véget a harcnak.

Midőn Zápolyai Imre és Báthory István megtudták, hogy övéik balszerencsével harcoltak, lelkük oly indulatba jött, mint még soha, s elhatározták, Sárost még szorosabb ostromzár alá veszik, hogy ezt a fekvése és erődítményei miatt igen erős és erővel kiostromolhatatlan várat kiéheztetéssel foglalják el. Megszállják minden útját, hogy Giskra semmi eleséget ne küldhessen be. Midőn a csehek látták, hogy az ellenség elvágta őket a víztől és eleségtől, hogy éhen ne vesszenek, levelet küldtek Zápolyai Imrének és Báthory Istvánnak, melyben tárgyalást kértek. Ezt könnyen megnyerték. Pán [Kniezics] Mátyás és társai Sáros megadásáról és ennek feltételeiről tárgyaltak. Ezt néhány nap múlva ki is eszközlik: feladják a várat azzal a

feltétellel, ha életük és holmijuk bántatlan lesz. Zápolyai Imre elfogadta a feltételt, és harmadnapra birtokába került Sáros. Sáros elfoglalása után, ami nagy jelentőségűnek látszott, Újvár irányában azoknak a váraknak a visszafoglalására indult a tábor, melyek még a súlyos cseh uralom alatt görnyedtek. Néhány hónap alatt visszavették Újvárt, Richnót, Szepest, Késmárkot. A többi vár és cseh erősség is részben megadással, részben pénzen megváltva visszakerült.

Csak a ravasz, tapasztalt és bátor Giskra volt még hátra. Megértette a király szándékát, s mert tudta, hogy erejük egyenlőtlen, úgy vélte, nagylelkűséget színlelve kell tárgyalnia, hogy inkább ravaszsággal védje magát és vagyonát, bárha a királyt jótéteménnyel felülmúlhatná. A királynak ellene készített támadását, meg a magyaroknak ellene támadt gyűlöletét e rövid levéllel hárította el:

„Nemes király! Néhai László király iránt érzett nagy szeretetem okozta, hogy gonoszságba és rablásba keveredtem, de, az isten engem úgy segéljen, akaratlanul. Erzsébet királyné hozott be Magyarország e részébe és azt nekem adta, hogy oltalmazzam az utószülött király jogait a lengyel ellen. Ezután gonosz emberek különböző csapatai jöttek nyomomba, kiket, szívesen megadva nekik az engedélyt, bebocsátottam, hogy, amennyire csak tudom, könnyebben védelmezhessem a rám bízott tartományt. Tőlem telhetően meg is tettem ezt, nem kevésbé eltökélt, mint hűséges lélekkel. A lengyeleket gyakran megfutamítottam; atyáddal is szerencsésen mérkőztem két ízben; nem annyira seregeim ereje, mint inkább magyar irigyeinek árulása segített. A reám bízott tartományt mindeddig megtartottam hatalmamban, s ha László király még élne, az ő uralmának megőrizném. Ő azonban meghalt, s mikor azt látom, hogy - bizonyára nem isten akarata nélkül - te a börtönből kiszabadultál, s váratlanul a királyi méltóságra emeltettél, természetesen nem vagyok oly embertelen és oly esztelen, hogy tovább harcolni akarjak a magyarok, s küzdeni isten akarata ellen. Nem titok előttem, mit érdemel atyád érdeme és vitézsége, mit bátyád méltatlan halála, nemes tehetséged és koraérett bölcsességed. Bátor lélekkel kiűzted és kiirtottad eddig mind a gonosztevő bandákat, melyek itt eddig oltalmam és nevem alatt sokáig szerte garázdálkodtak: csak Giskra van még hátra, a még mindig ellenséges, s aki bizony Mátyás diadalai és dicsősége felől nagy elismeréssel van. Éppen ezért, hogy dicsőséged és győzelmeid zsengéit az egek akarata ellenére el ne rontsam, tudd meg, elhatároztam, hogy önként lemondok tartományomról, engedek Mátyás győzelmes karjának, mindenhol teljesítem parancsait, s fogadva követeit, a városokat és várakat önként átadom.”

Giskra nem csalódott reményében és elhatározásában. A király elolvasta a levelet, s úgy vélve, szebb, ha az ellenség fegyverrel győz rajta, mintsem nagylelkűséggel, rögtön követeket küldött hozzá, kik a várakat visszavegyék s a távozni akaró Giskrát az ő nevében visszamarasszák, előnyös feltételekkel és bőséges adományokkal kecsegtessék. A követek elvégzik megbízatásukat, elintézik az ügyeket, s bántatlanságáról biztosítva a királyhoz vezetik Giskrát. Kegyesen és derűsen fogadta a király e szavakkal:

- Hidd el, Giskra, engem soha le nem győzöl nagylelkűséggel. Rútság, ha a királyokat legyőzik a csatasorban, de sokkal nagyobb rútság, ha nagylelkűséggel győzik le őket. Bizony, aki érdemet szerez a királynál, ha illően akarja megőrizni méltóságát a király, többszörösen kell azt viszonoznia. Nagyon ismeretes a te vitézséged és hűséged. Ritka az ilyen ember, mint te vagy, Giskra; nem hagyom, hogy idegent szolgálj. Amint egykor László király alatt, ugyanoly hűséggel katonáskodj most Mátyás alatt. Éppen azért, mivel háború nélkül mindent visszaadtál, s mivel jónak láttad, hogy további fáradságot nekem ne okozz, s mivel inkább nagylelkűségben, mint harcban akartál mérkőzni velem, vedd Mátyástól most ezt: Odaadom neked Lippát és Zólyom várát, huszonötezer aranyat kapsz, beházasítlak nagy tisztességgel a magyar főurak közé, és te készséggel, szívesen hadakozzál velem együtt.

Giskrát megzavarta a király nagylelkűsége; inkább kivégeztetésre, mintsem nagy ajándékokra ítélte magát méltónak. Könnyekbe tört ki, keveset válaszolt és szent esküvéssel hűséges, örök engedelmességet ígért és fogadott. Néhány hónap múltán a számos országnagy közül kiváló Országh János leányát választották ki neki feleségül. Giskra nagy ünnepséggel kötött vele házasságot, s a királynak esküdött hűségét mindhalálig szentül megtartotta.

Talafusz pedig, ki elébb megfutamítva menekült, visszatért Csehországba. Miután adott hitét senkihez meg nem tartotta, azt mondják, oly nyomorúságba jutott, hogy a piacon koldult, s olykor még annyi pénze sem volt, hogy a lacikonyhán egy kevés húst vegyen magának. Eképpen bűnhődött hát galádsága és rablásai miatt az, aki a gonosztevők fejedelme volt. Végre így ért véget a cseh háború. Giskra meghódolása után ugyanis már mi sem maradt hátra. Mintegy huszonnyolc esztendeig volt a szerencsétlen Magyarország a cseh rablások és pusztítások áldozata, és semmi erő meg nem szabadíthatta, míg Mátyás mindjárt királysága kezdetén meg nem tisztította e dúló csordától.

Ugyanebben az időben kezdődött a török háború. Mahomet ugyanis a nándorfehérvári vereségénél egykor elvesztett reménységét Pannónia leigázására újból kezdte élesztgetni, ösztökélte erre, hogy ifjú a király, viszálykodnak a főurak, Frigyes a trónt el akarja foglalni, benn az országban és a határokon háborúk folynak, melyekről még nem tudta, hogy bevégződtek, mégpedig szerencsésen. Meghagyta hát Ali bégnek, Felső-Mysia [Szerbia] helytartójának, keljen át a Száván, törjön be Pannóniába s pusztítson mindent tűzzel-vassal. A leapadt Száván átkelve Ali először a Szerémségbe rontott, kirabolta és felgyújtotta Kölpényt és Szentdemetert, melyek akkor népes városok voltak. Vakmerősége most még inkább növekedett és mindenütt pusztított. Elportyázott a gazdag Futak mezővárosáig is, mely a Duna partján fekszik; e vad nép támadásától alig tudták árkai és fából készült falai megmenteni.

A hír hallatára, hogy a török zabolátlanságában mindent pusztít és rabol, Szilágyi Mihály, meg a mostani csanádi püspök apja, Szokoli Péter, ez a serény és buzgó, bátorságban és katonai tudásban egyaránt kiváló férfiú sebtében gyűjtött csapatokkal odarohannak, hogy Alsó-Pannóniának e vidékét, melyet eddig Nagy-Itáliának neveztek, török rabságra jutni ne hagyják. Nem messze Futaktól támadtak a törökre, éppen amint hatalmas zsákmányt cipelt. Ali bég keményebben megkötöztette a rabokat, lerakta a prédát és lovasságával ellenük fordult. Mindkét részről heves támadással indult az ütközet, mert egyikük a szerzett prédát akarta elvinni, másikuk pedig azt visszaszerezni. Jó hosszú ideig mindkét részről egyenlő erővel küzdöttek. Végül Ali bég látva a magyarok elszántságát és erejét, visszahagyva a prédát, hátat fordított; a gazdagságért nem akarta életét elveszíteni. Ugyanezt cselekedte a többi török, lova gyorsaságában bízva. Szokoli Péter üldözte őket, visszaszerezte a prédát s a rabok hosszú sorát, de még a rablást is meg akarta torolni az ellenségen. Éppoly gyorsasággal folytatta az üldözést a királyi könnyű lovasság. Amint a Száva folyóhoz értek, a parton megújult a nagy öldöklés. A hátába nyomuló ellenségtől rettegő törököt ugyanis a nyilak sokasága borította el. Egy részük a folyóba vetette magát és tüstént elmerült. Mások, hogy bosszulatlanul ne vesszenek, ellenálltak, s mindhalálig makacsul harcoltak. Sokan a parton hadirendbe álltak, vitézül küzdöttek és dicsőn haltak. Végül is csak kevesen úsztak át lóháton a Szávát s Szendrő várába vették be magukat. Mondják, Szokoli Péter egészen Zsarnó mezővárosig üldözte őket.

Ali bég is Szendrőbe menekült; a rút futás gyalázata annyira bántotta, hogy azt nyomban jóvá akarta tenni. Négyezer könnyű lovast választott ki, hogy váratlan betöréssel Erdélyt megtámadja s nagy mészárlás és gyújtogatás után hirtelen visszatérjen Mysiába. Ifjúkora ellenére Mátyás ismerte a pogány ellenség ravaszságát; tudta, hogy az nem nyugszik. Meghagyta csapatai minden kapitányának, hogy még jobban vigyázzák a határokat, még óvatosabbak legyenek a törökkel szemben. Elrendelte, hogy kémekkel tudakozzák meg szándékát; jelentik

is, hogy Erdélybe akar törni. A király figyelmezteti a közelgő veszedelemre Szentmiklósi Pongrácot, s megparancsolja, küldjön mindenfelé portyákat, oltalmazza török betöréstől a tartományt, vagy siessen elébük, ha megtudja, hogy valahol utat találtak. Pongrác teljesítette a király parancsát, nagy székely sereggel Temesvárnál szembeszáll a törökkel. Véres harc kezdődik. Ali bég a frissen esett gyalázatot igyekezett lemosni, Pongrác meg védte tartományát, s meg akarta törni a vészt hozó nép vakmerőségét. Mindkét felől sokan estek el. Midőn azonban a törökök tovább már nem tudták feltartani a magyarok erejét, Ali béggel együtt futásnak eredtek. A székelyek nyomukban vannak vezérükkel, Pongráccal együtt, nagy öldöklést visznek végbe közöttük, s egészen a Dunáig üldözik őket. Ali bég serege szétverve és megfutamítva tér vissza Szendrőbe; belátta, hogy az új királynak a szerencse kedvez, s ezért az ifjúval megfontoltabban kell hadakoznia. Kétszer szenvedett már vereséget; nagyon aggódott, hogy nevére ez nagy gyalázatot hoz.

Ezzel szemben Mátyásnak napról napra nő bátorsága, keblét mind nagyobb lelkesedés tölti el. Eddig, hogy úgy mondjam, életéért harcolt, ezután már a dicsőségért akar küzdeni.

De egy gátolta: látta, míg törvényesen megkoronázva nincs, nagy aggodalommal jár minden kezdeményezése. Megbízta hát Vitéz János váradi püspököt, a kiváló hűségű, okos férfiút, hogy váltsa ki a koronát. Ez titkon, de a király hozzájárulásával úgy egyezett meg a császárral, hogy Magyarország hetvenezer aranyon kiváltja a koronát.

Megtudták ezt véletlenül a főurak. Írtak Frigyes császárnak, hogy még csak az imént hallottak a Vitéz János püspökkel kötött megállapodásról. Nagyon csodálják, hogy saját koronájukért ekkora váltságdíjat kell fizetniök; intik a császárt, óvatosan tárgyaljon Vitézzel, vigyázzon, rá ne szedje, mivel e súlyos egyezség az országtanács elé még nem került. A tanács hozzájárulása kell a döntéshez, s amiről eddig Vitéz János tárgyalt, tudtuk nélkül és akaratuk ellenére történt.

Mihelyt a császár megkapta levelüket, nyomban ír Vitéznek: úgy érti az országnagyok leveléből, nem akarják a köztük létrejött egyezséget állni; zúgolódnak, panaszkodnak a nagy ár miatt, nem tudnak ennyit fizetni, de még ha tudnának is, akkor sem adnának ekkora váltságdíjat. Kérte ennélfogva, azonnal világosítsa fel az ügyről, a megállapodások fennállanak-e még avagy érvénytelenek és meg nem kötötteknek kell-e tekinteni. Vitéz János elolvasta a császár levelét, s mert éppen Váradon tartózkodott, nyomban írt Mátyásnak s a császár levelét is megküldötte, hogy leleplezze egyes főurak fösvénységét és gonoszságát. A király ekkor Szegeden gyűjtötte seregét, hogy Havasalföldre induljon. Elolvasta mindkét levelet. Hogy úgy ne lássék, mintha a császárt rá akarná szedni, a főurakkal nyomban Váradra ment, ott egybehívták a tanácsot s tárgyalni kezdtek a háborúról meg a koronáról. Innen elindulva, Szebenbe ment, hogy miután már eldöntötték a korona kiváltását, a tanács határozatával itt hét férfiút válasszanak, akik váltsák ki a szent koronát s kiváltása után illően és méltóan hozzák haza. A választott hetek ezek voltak: először is Vitéz János váradi püspök, Várdai István kalocsai érsek, Újlaki Miklós, Pálóczi László, Zápolyai Imre királyi kincstárnok, Lamberger és Thuróczi Benedek. A tanács eloszlott; a király Havasalföldre sietett, a követek a császárhoz. Előbb azonban Mátyásról szólunk, azután a korona kiváltásáról.

Mondják, a király Havasalföldön arra törekedett, hogy kiszabadítsa a török kezéből Drakulát, kinek törvényes házastársul tulajdon atyafiságából való asszonyt adott. Nem tudom, miért, mert igazi okát senki sem tudta meg, Drakulát Erdélyben elfogatta, s váratlanul megerősített egy másik Drakulát, kit a török állított e tartomány élére; amazt foglyul vitte Budára és tíz évi börtönnel sújtotta. Mondják, hogy ez a Drakula hallatlanul kegyetlen és igazságtalan volt. Beszélik róla, hogy midőn a tisztelgő török követek hazai szokásuk szerint nem akarták levenni keleti süvegüket, e szokásuk megőrzése végett három szöggel erősíttette fejükre, hogy többé meg se mozdíthassák; számtalan törököt húzatott karóba, s köztük barátaival pompásan

lakomázott; az összes ínséges, nyomorult, beteg és szerencsétlen koldust fényes lakomán vendégelte meg, s miután étellel, borral jóllaktak, tűzzel pusztította el őket; a török foglyok lábáról lenyúzatta a bőrt, a sebet őrölt sóval dörzsöltette be, majd kecskéket hozatott oda, hogy nyalják sós talpukat és érdes nyelvükkel növeljék a gyötrelmet; egy firenzei kereskedőt, kit pénze őrzésével bízott meg, azzal gyanúsítva, hogy azt hűtlenül kezelte, az országút közepére dobatott; miután azonban éjjel megszámlálta a pénzt s a kereskedő ártatlansága kiderült, bántódás nélkül elengedte. A barbár tájon olyannyira kegyetlenkedett, hogy ki-ki csak az erdőkben érezhette magát biztonságban javaival. Mátyás utóbb visszahelyezte régi méltóságába, de a törökök lekaszabolták s fejét Mahometnek küldték ajándékul.

A követek mintegy háromezer lovast vittek magukkal, hogy méltóképpen hozzák haza a koronát. Úgy tudták, a császár Bécsújhelyt van; azért Sopronba mentek. Mielőtt azonban a városba bevonultak volna, kieszközölték a császártól, hogy Sopronban megszállhassanak; ígérik, hogy dolguk végeztével - a korona átvétele után - odahagyják épségben a várost. Régebben ugyanis Erzsébet királyné várastul zálogba adta Sopront a császárnak.

Ezután a követek minden lovasságukkal Bécsújhelyre igyekeztek. Mikor közeledtek a városhoz, meglátta őket a várból a császár és elcsodálkozva a csapatok sokaságán, megrémült. Nyomban meghagyta, zárják be a kapukat, és őrség szállja meg a falakat; úgy gondolta, nem követség ez, hanem ellenséges hadsereg. Midőn a kapukhoz értek, s a követség jogán megnyitásukat kérték, még jobban elzárták előlük. Csakhamar kijött a városból a császár követe s azt mondta, ennyi csapattal, ekkora lovassággal nem a korona kikérésére jönnek; cselt forralnak, meg akarják venni a várost, fosztogatni, pusztítani a vidéket. Végül is a császár azt kívánja, hogy a már létrejött egyezségük fel ne boruljon, a városba kétszáz lovassal csak Vitéz János váradi püspök menjen be és ki. Felelték a követek, a szent korona tiszteletére jöttek ily pompás lovassággal, cselt nem forralnak, s alkalmazkodnak a császár kívánságához.

Így hát Vitéz János kétszáz lovassal bement Bécsújhelyre, míg társai visszatértek Sopronba. Egy hónapot töltött itt Vitéz János. Végül megegyezve a császárral, kivitte, hogy Pálóczi Lászlót Sopronból Bécsújhelyre hívják, állapítsa meg a korona azonosságát. Híre járt ugyanis, hogy a császár aranyművessel még egy koronát készíttetett, hogy az igazit fel ne lehessen ismerni, a rómaiak példájára, kik hogy felismerhető ne legyen az igazi égből hullott pajzs, Mammuriusszal még tizenegyet kovácsoltattak.

Az odahívott Pálóczi egy bizonyos jelről első pillantásra felismerte az igazi szent koronát. A császár elküldte Sopronba Paumkirchert és gróf Nickelt, hívják el a követség többi tagját a város faláig s tudakolják ki, velük van-e a pénz.

Másnap a külvárosba érkeztek. Ekkor kölcsönösen kiújult köztük a vita: egyik nem adta a koronát pénz nélkül, másik a pénzt korona nélkül. Ezen mindkét részről fennakadtak. Végre a váradi és a passaui püspök közbenjárására - miután mindkét fél hitét adta - úgy intézték el a dolgot, hogy a város kapujánál ugyanabban az időben adták át a koronát a követeknek, mikor a pénz lefizetése a császárnak megtörtént. Így megállapodás szerint végbement a dolog, s a szent koronát nyolcvanezer aranyon kiváltották. Örökös békét kötöttek, s hogy azt se meg ne sérthessék, se el ne törölhessék, mindkét fél ily tartalmú írást kapott:

„Aki tudni kívánja, milyen szövetséget és egyezséget kötött a minap Frigyes császár és Pannónia királya, Corvinus Mátyás, olvassa ezt: Hogy a császár a nála letétben levő koronáért kitört háborúnak véget vessen, adja vissza azt a pannon királynak, akié, hogy igazságtalannak ne tartsák őt, ki a királyságokat igazgatja. A jogosan kialkudott pénzt kapja meg. Mátyást mindig fiának tekintse, a királyságra való minden jogról mondjon le javára. Ezzel szemben Mátyás, hogy e jótéteményt hasonló hálával viszonozza, tekintse a császárt teljességgel atyjának, s ha törvényes gyermekek nélkül halna meg, a pannóniai királyság joga nyomban a császárt illesse; sőt Bécsújhely környékén levő néhány város és falu, melyek a magyar

határon belül vannak, szintén legyen a császáré. Német és magyar között a két fejedelem különbséget ne tegyen; aki pedig a régi jogtalanságokat felemlegeti, s az egyenetlenségeket felszítja, főbenjáró bűnösnek tekintessék; aki ezt a szabályosan és szentül megkötött szövetséget megsérti, s a legnagyobb felhatalmazással ellátott követek által létesített szerződés ellen vét, mint az általános, közös nyugalomnak és békének megháborítója s a mennybéliek megsértője, rút disznóként tűzzel-vassal pusztíttassék el."

Elvitték hát Sopronba a koronát, mely huszonnégy évig volt a császár birtokában. Páratlan pompával, ujjongva és ünnepelve kocsin szállították; mintha az égből szállt volna alá. A követek közhírré teszik s szerte kihirdetik, hogy mindazoknak, akik a most visszaszerzett szent korona iránt áhítattal és tisztelettel viseltetnek, Sopronban három napon át nyílt alkalom adatik arra, hogy lássák és felismerjék. A szomszédos városokból és falvakból megszámlálhatatlan sokaság hömpölygött áhítatos szeretettel; megnézte, felismerte és mélységes tisztelettel hódolt előtte. Azután Budára vitték s a várban helyezték el.

A követek pedig a királyhoz siettek; a szerémi mezőn találták, a török ellen harcolva. Minap ugyanis innen űzette ki a törököt seregének kapitánya, Márkus László által. E hadakozáson felgyúlva s lelkében felbuzdulva, hogy a szent koronát visszaszerezte és a világ egyik császárával békét kötött, Jajca ostromlására indult.

Ez a város Boszniában, magas hegyen fekszik, Illiria közepén; két folyó veszi közre s oltalmazza felmeredő sziklákkal, mély mederrel. A hegy lábánál a város szélén folynak össze és együtt ömlenek aztán a Szávába. Mögötte széles mezőség. Egykor a bosnyák királyság fővárosa volt; megvívhatatlan várába ellenség nem hatolhat. Az előzményeket is el kell azonban mondanunk.

Brankovics György despotának három fia volt: István, Gergely és Lázár. Istvánt és Gergelyt a törökök megvakították. István nemzette a nagyon vitéz Farkast, Gergely Jánost és ennek testvéreit, akik most despoták. Az uralomban következő Lázárnak csak egy leánya volt, kit István bosnyák király vett feleségül. Lázár halála után ez felesége révén országot is kapott: Bosznián és Rácországon egyaránt uralkodott; szilaj lelkületű, igen kegyetlen, hamis hitű volt. Az Üdv ezernégyszázhatvanharmadik évében, midőn már egész Felső-Mysiában uralkodott, Mahomet török császár hízelkedve titkon kihívta várából. A megbeszélésre menve hirtelen elfogják s a barbár parancsára megnyúzzák; atyjától csellel elvett országát így veszítette el életével együtt. Vakmerősége és gaztettei miatt került tehát Rácország és Bosznia, Szerbia nagy részével együtt a török hatalmába.

Látva tehát Mátyás, hogy csak a Száva választja el a töröktől, elhatározta, hogy a szent korona bírásához valóban méltón kezdi dolgát. Megtudva a jajcaiak érzületét, kik nehezen tűrték a török igát, nagy sereggel nyomban átkelt a Száván és Jajcának tartott, mely négynapi járásra van a Szávától. A hírneves tetthez az ifjúnak bátorságot adott az a kósza hír, hogy Pius pápa Róma városából egész Európát felkelti a török ellen. Minthogy a lakosság még csak nem is védekezett, első rohamra megveszi a várost. Hátra volt még a vár, melyet erős török őrség védelmezett. Nemcsak fekvése tette igen erőssé, de erődítése, őrsége, ágyúi, elesége is. Éjjel-nappal vívja hadigépekkel, ágyúval, azonkívül támadásokkal, ajánlatokkal, csellel zaklatja. Végre a vár kapitánya, Haram bég találkozót kért a királytól. Engedélyt kapott a kijövetelre. A király tisztességgel fogadta; egy ideig mindketten hallgattak. Végre a török kezdte. Megígéri, hogy a szükség miatt feladja a várat, ha bántatlanul elvonulhat foglyaival, poggyászával. Ha nem, azzal fenyegetőzik, hogy a török császár hamarosan itt lesz.

A király azt felelte, azért kezdte minap a háborúságot, hogy megszabadítsa a foglyokat; a legkisebb szolgáját sem engedi át. Végre megegyeztek a vár átadásában; amelyik török a királyhoz akar zsoldba szegődni, módja legyen rá, aki nem akar, szabadon elmehet. Haram bég kétszáz lovassal követte a királyt, s Mátyás győzelmének tanújaként emelte a koronázás fényét.

[1463] október elsején foglalta el Mátyás a várost, december 16-án vette birtokába a várat. Hogy haszontalan henyéléssel ne teljék a téli táborozás, ugyanakkor még huszonhét szomszédos helységet is elfoglalt. Elrendezte a tartomány dolgát, őrséget helyezett Jajcába s Üdvözítőnk születése napján győzelmesen, örömujjongás közepette vonult be Budára, ahol az országtanács és a népsokaság hatalmas örvendezéssel és vigadozással fogadta.

A király a halhatatlan istenekhez könyörgéseket rendelt, minden oltárnál istentiszteletet tartatott. Corvinus király oly nagy nevet szerzett így, hogy már nemcsak a magyarok gondolták méltónak a szent koronára, de a velenceiek, a pápa s a kereszténység többi országának fejedelmei is egyedül őt tartották alkalmasnak arra, hogy a török ellen fővezérül válasszák.

Mikor Mahomet meghallotta, hogy Jajcát, annak a tartománynak a fővárosát elfoglalták, mondják, annyira felbosszankodott, hogy szíve csaknem meghasadt. Nagy gyorsasággal mintegy harmincezer embernyi hadsereget állított fel. A kemény tél miatt előbb nem segíthette meg Jajcát; sohasem gondolta volna, hogy e várat ily hamar elfoglalhatják. Ostromtetőket, hajítógépeket, faltörő kosokat s más efféléket készít, kivált azonban kénköves ágyúkat. Semmifajta új hadigépet el nem mellőz. Miután a tél mérgét kiadta, mihelyt lehetett, Jajca ostromára indul. A magyar őrséggel védett várost faltörő kosokkal és vasból való gépekkel körülvéve, éjjel-nappal veri; most ágyúkkal rémítgeti, rombolja, majd meg makacs éjszakai ostromlással zaklatja. Semmi nyugtot nem hagy a városbelieknek, kik a falakat javítják, belső árkokat húznak, sáncokat, töltéseket emelnek; az asszonyok és gyermekek is a hadivédelmet szolgálják; mindenki egyformán fáradozott közös ügyükért. Midőn Mahomet úgy vélte, hogy a falak már eléggé megrongálódtak, nyílt támadással akarta a várost elfoglalni. Nagysokaságú serege lévén, annyi hadirendet állított fel, hogy három napon át szünet nélkül folytathassa a harcot. Így, mielőtt az utolsók kimerülnek, az elsők pihent erővel könnyen megújíthatják a támadást. Ezért minden oldalról támadja a várost, megparancsolja katonáinak, hogy ne csak járható, de megközelíthetetlen helyeken is támadjanak. Maga hátulról serkenti őket, mindenkit harcra buzdít, hadikitüntetéseken kívül nagy jutalmakat ígér a katonáknak; azt kiabálja, hogy Jajcát vissza kell foglalni. Szemükre veti, hogy semmit sem foglal el a török, amit erő ellenében el ne veszítene. Hangoztatja, hogy azt a gyalázatot, melyet társaik gyávasága hozott rájuk, most jelen vitézségükkel kell lemosniok.

Oly nagy támadással rontottak előre a törökök, hogy már sokan feljutottak a párkányokra és falakra. Már-már úgy látszott, hogy több várfokon kitűzik a zászlót, de a városbeliek csakhamar visszavetették őket. Beszélnek egy magyarnak híres tettéről, aki, midőn látta, hogy egy török a császár zászlaját igyekszik kitűzni, magával rántva az ellenséget, levetette magát a magasból, hogy odafenn továbbra is Corvinus zászlója lengjen. Oly nagy öldöklés volt azon a napon, hogy az árkok megteltek holt ellenséggel. A városbeliek közül is sokat megöltek, de szinte valamennyien megsebesültek.

Mátyás hallva Jajca heves ostromát, Zápolyai Imrének megparancsolta, hogy két dandárral siessen segítségére. E serény és szorgos férfiú nemcsak vitéz volt, de bölcs meg ravasz is. Igen gyorsan eljárt a parancs szerint. Számos hírmondót küld előre, kik terjesszék a hírt, hogy nagy sereggel nemsokára itt lesz Corvinus király. Hallotta a török császár mindenfelől, hogy hamarosan ott lesznek a magyarok; eszébe jutott, valahányszor összecsaptak, atyja, Amurat és maga is mennyiszer harcolt szerencsétlenül Corvinus ellen. Hirtelen félelem fogta el; növelte ezt Mátyás nemrégiben szerzett váratlan győzelme is. Midőn tehát mindjobban megerősödött a hír, hogy közeledik Corvinus király, sőt, hogy rövidesen meg is érkezik, annyira megrémült, hogy otthagyva erődítményeit, hadigépeit, poggyászát, Macedóniába vonult vissza. Zápolyai Imre pusztán a híreszteléssel mentette fel a kemény ostrom alól a várost. Nyomban megújítva az őrséget és megerősítve Jajcát, a király által meghirdetett koronázásra sietett.

Itt a harmadik decas vége.

III

Jajcának és Bosznia nagy részének elfoglalása után a tél előrehaladtával Mátyás Budára ment, s legégetőbb gondja az volt, hogy törvényes megkoronáztatásáról gondoskodjék. A tanács ezt a Pálmák napjára, virágvasárnapra tűzte ki. A kemény tél azonban elakasztotta a távolabbi részeken lakó főurak, nemesek, főtisztviselők és követek útját; így az ünnepséget nagypéntekre halasztották. Fehérvárra gyűltek tehát az egyházi és világi rendek, főurak, főpapok Magyarország egész nemességével, hogy a minap visszaszerzett szent ékességgel ünnepélyesen megkoronázzák a királyt, ki nagy tettekre született, s a haza ügye iránt máris korát meghaladó érdemeket szerzett. A kitűzött napon Szécsi Dénes esztergomi érsek Szent István bazilikájában hatalmas tömeg jelenlétében, régi szokás szerint fölékesítette valamennyi királyi jelvénnyel Corvinust. A nép oly nagy örvendezése közepette koronázták meg és vették körül Mátyást, hogy e nagylelkű királyt különböző népek nyelvén elmondották új Nagy Sándornak, új Caesarnak, Pannónia győzhetetlen védelmezőjének; sokan szittya Marsnak nevezték, mások a római nép maradékának. Ajándékokat, pénzt, ruhát szórtak szét és más efféléket, miket ily ünnepségeken osztogatni szoktak, de most többet és bőkezűbben, mint valaha.

- Éljen Corvinus, a király! Éljen a pannon nép szabadítója! Éljen a győzedelmes Mátyás! - kiáltozták szerte a katonák és a nép. A király e napon többeket lovaggá ütött, s arany nyaklánccal vagy bíbor köpennyel ajándékozta meg őket. Mind a főpapok és főurak csodálták a király nagyszerű bőkezűségét, mellyel minden rendek lelkét megnyerte. Minden nemű és korú emberek csodás buzgósággal mondtak áldást életére. Megkoronázták tehát a Megváltó ezernégyszázhatvannegyedik évében, uralkodásának pedig hatodik esztendejében.

Azt sem mellőzhettem, hogy a koronázás alkalmával hálája jeléül minő emlékezetes adományt tett. Vitéz János váradi püspököt, ki atyja iránt és őiránta nagy érdemeket szerzett, örökre megadományozta ama nagy kiterjedésű és gazdag megyével, hogy törvény szerint bírják azt a rákövetkező püspökök. A Boldogságos Szűz tiszteletére Szent László király által emelt váradi székesegyház ezzel ugyancsak gyarapodott és gazdagodott. Mátyás magas trónon ülve, fején a szent koronával, kezében királyi pálcával és országalmával, maga mondotta el a kiváltságot. Ez így hangzott:

„Minthogy Vitéz János, kinek atyánk halálos ágyán minket különösen gondjába ajánlott, velünk a jó és balsorsot egyaránt megosztotta, velünk egyazon veszedelemben fogságba esett, megszabadított a cseh tömlöcből, békében, háborúban tanáccsal, munkával, fáradozással mindenkor segítségünkre volt, viszályokat és háborúságokat elsimított, cseh, török, erdélyi és boszniai hadjáratunkban személyesen és segítő csapataival mindig táborunkkal tartott, végül követi tisztében üdvösen eljárva, súlyos ügyeket is igen szerencsésen intézett, s most a szent koronát hosszú távollét után visszahozta: tetszik nekünk és az országatyáknak, hogy a Szűzanya és Szent László iránt való páratlan tiszteletünktől indíttatva őt és utódait Bihar megyével örökre megadományozzuk, hogy hűséges szolgálatait eredményesen tovább is teljesíthesse, mi pedig a hálátlanság bélyegét elkerülve, érdemeinek illő jutalmát megadjuk.”

A koronázási szertartás után Mátyás mind a főpapok, mind a főurak rendjével visszatért Budára, s a nyarat nyugalomban töltötte. Naponta különféle látványosságokat rendeztetett. Volt lovagi torna, kocsiverseny, oroszlánvadászat, két-három párviadal: mindezekben felette gyönyörködött. Lovagi tornán ő maga is naponta porondra szállt; oly erős volt és bátor, hogy a legvitézebb ellenfelekkel is lándzsát tört. Meghagyta, hogy a küzdelemben sohase törődjenek méltóságával, sőt ezt többször rendelettel is kihirdette. Kocsiversenyben is állandóan résztvett. Semmit a gyávaságnál, semmit a tunya henyélésnél gyűlöletesebbnek nem tartott. Nyári budai tartózkodása alatt sok perlekedést simított el. Ősz közeledtével, úgy gondolta,

nem töltheti már tovább az időt Budán szórakozva; elhatározta, hogy nem kevésbé hasznos, mint szükséges vállalkozásba kezd. A jajcai győzedelem felbuzdította, ismét török háborút tervezett: maga és az ország számára semmit ennél előbbvalónak, dicsőbbnek, szükségesebbnek nem tartott.

Ármányos és hatalmas ellenség volt a hátában; sem el nem hanyagolhatta, sem gyáva módon meg nem szabadulhatott tőle. Okosabbnak vélte hát bátorsággal győzni az ellenségen; harcba hívta seregeit és a segédcsapatokat is mindenünnen összeszedte, ahonnan csak lehetséges volt. Jámbor segédcsapatokkal is gyarapodott serege, azokkal a keresztesekkel, kiket a moldvai püspök hozott magával. Mátyás tízezer lovassal érkezett Futakra; követte őt Emo János velencei követ, ki Jajca megvívásakor is a királlyal volt. A velenceiek ugyanis a pannonnal szövetséget kezdeményeztek, s követet küldtek ide, mert két év óta a török súlyosan zaklatta őket a Peloponnesoson. A velenceiek ugyan az Ióni- és Égei-tenger közti földnyelven árkot és falat készítettek, hogy a félszigetet megvédjék a töröktől, de az ellenség ereje, sokasága rájuk zúdult és vállalkozásuk kudarccal járt. Továbbá Pius pápa majdnem egész Európát bűnbocsánat ígéretével feltüzelte a török ellen; Anconába ment, ahol Moro Kristóf velencei doge nyomban megjelent tíz felszerelt nagy gályával. A pápát itt két nap múlva, augusztus 14-én láz ragadta el az élők sorából. A bíboros atyák a pápai kincstárban talált negyvenötezer aranyat Moro Kristófnak adták át, hogy küldje el a török ellen keményen küzdő Mátyásnak. A doge ezt el is juttatta hozzá. Létrejött hát a magyar-velencei szövetség; a velenceiek Mátyásnak több éven át hatvanezer aranyat adtak, hogy állandó hadat viseljen a közös ellenség ellen. Emo János három évig volt itt követségben, végigszemlélte mind a háborúkat, végül - mint alább elmondjuk - a királynak Pál pápához küldött követeivel együtt tért vissza Itáliába. De e kerülőtől térjünk vissza tárgyunkra.

A király ezután átkelt a Száván, Felső-Mysiába tört és Rácországban a magas hegyen fekvő Zvornik várát kezdte ostromolni. Ellenséges meglepetés ellen a Száva gázlójának védelmére Várdai István kalocsai érseket hagyta vissza erős lovassággal. Míg a Szávától negyvenezer lépésnyire levő Zvornikot erős ostromzár alá vette - ezüstbányák vannak itt -, Zápolyai Imrét udvari hadakkal Szrebernik megvívására küldte, mely húszezer lépésnyire volt a tábortól, s oly bőségesen gazdag ezüstbányái vannak, hogy az ezüstről kapta nevezetét. Strebro ugyanis szláv nyelven ezüstöt jelent. A támadásra küldött katonákat a dicsőség és az ezüst vágya egyaránt tüzelte, s így egy-két támadással elfoglalták. Kézre kerítvén a várost, mindent kirabolnak, sok törököt elfognak, magukkal visznek; őrséget hagynak vissza és prédával rakodva, vidáman térnek meg táborukba. Már mintegy két hónapja ostromolták Zvornikot, gyakran kemény csatákat vívtak, de a várat megvenni mégsem tudták. Az utolsó ostromban a lovasságot vezérlő Zápolyai Imrét a szemén megsebesítette egy nyíl, melyet a várból lőttek; nem sok híja volt, hogy szemét veszti; nagy fájdalomtól gyötörve és elcsüggedve vitték vissza sátrába. A királyt megrémítette hadnagyának sebesülése és óvatosabb lett.

Ekkor az a hír terjed el, hogy Mahomet császár, féltve ezüstbányáit, negyvenezer emberével menten itt terem, hogy összemérje erejét a királlyal. E hírre a sebesült Zápolyai Imre, még jobban aggódva és megijedve, azt kezdte tanácsul adni a királynak, hagyjon fel az ostrommal, szedje föl táborát. Mondotta, gyöngébbek a töröknél, a katonák belefáradtak a hosszú háborúba, folytonos fáradalmakba; pihenés szükséges; mindenképpen győzedelmesen és nagy zsákmánnyal térnek haza.

Másnapra a hírt még jobban nagyította a katonák félelme és a suttogás; végül zűrzavar támadt:

- Nyakunkon a török! Már hadirendben nyomul előre! - A királyt megriasztotta a vakhír; megparancsolta, induljanak a zászlók, szedjék fel a tábort. A katonák annyira megrémültek, hogy ágyúkat, poggyászt hátrahagyva, sietve a Száva partjához igyekeztek, át a folyón; meg

sem álltak a szerémségi mezőkig. Némelyek szerint itt mindkét vezér egyforma balszerencsével járt. Miként Jajcánál Mátyás jövetelének puszta híre Mahometot ágyúinak és poggyászának visszahagyására bírta, ugyanúgy Zvornik falai alatt a magyarokat ösztökélte rút futásra a török híre, melyet Zápolyai Imre terjesztett. Mikor a király megértette, hogy rémhír és vaklárma áldozata lett, mégsem az ostrom megismétlését határozta el, hanem népes országgyűlést hirdetett Szegedre, hogy a haza javáról s rendes hadjárat indításáról többek véleményét meghallgassa.

Szegedre indította hát táborát; rendeletére a többi főpap és főúr is odagyűlt. Elsők közt jelent meg Szécsi Dénes esztergomi érsek, János pécsi püspök, korunk jeles költője, meg Országh Mihály nádorispán, ki bölcs, derék és szerencsés volt. Zsigmond alatt emelkedett fel, kit mint sáfár követett Itáliába, és változatlan szerencsével öt király alatt nagy dicsőséggel és tekintéllyel töltötte életét egészen haláláig. Garai László lemondásakor Mátyás nevezte ki őt nádorrá páratlan bölcsessége, az ügyekben való jártassága és igazságossága miatt. Ott voltak továbbá számosan a többi főurak. Szécsi Dénes azonban nem sokkal e téli országgyűlés után, még ugyanabban az évben [1465] meghalt; örök dicséretre és emlékezetre méltó férfiú volt. Nyolcezer aranyat hagyott a bazilika rendbehozatalára; ezt a király a háború céljára vette igénybe. Vitéz János lemondván a váradi püspökségről, sok érdeméért, kiemelkedő hűségéért, minthogy mások is nem kevésbé nagy tisztelettel voltak iránta, őt nevezte ki Mátyás esztergomi érsekké s a pápával is megerősíttette.

Hogy mit határoztak ebben a gyűlésben, eléggé világosan megállapíthattam a velencei dogéhoz intézett királyi levélből; török háborúról és Rómába küldendő követekről döntöttek Emo János velencei követ jelenlétében. A gyűlés határozatából két kitűnő követet jelöltek ki: János pécsi püspököt, a nagytudású és ékesen szóló férfiút, meg Rozgonyi Jánost, a főurak egyik legkiválóbbját. Az volt a megbízatásuk, hogy Pál pápának sürgősen jelentsék hódolatukat, az egész kereszténység közös ellensége ellen pedig segítséget és támogatást kérjenek. Harmadikul Emo Jánost adták melléjük, ki több török csatában jelen volt mint a magyar vitézség szemtanúja.

Ezt a nyarat a király szórakozva Budán töltötte.

Míg koronázásának első évében így estek a dolgok Rácországban, a második év szeptemberében Horvátországba vezette táborát. Mi oka volt e hadjáratnak, nem tudom eléggé. Mondják, hogy a Frangepán grófok ellen forralt volna valamit a király, kik Zengget, Modrust és több dalmát várost bírtak, s az engedelmességnek nem voltak barátai. E családot római eredetűnek tartják; ebben az időben számos fejedelmi és grófi tagja volt nevezetes, így a modrusi István, továbbá Márton, Döme és két János. Sokan azt mondják, hogy Mátyást erre a hadjáratra gyűlölete ösztönözte a számos kiskirály és nemes ellen, kik az egész tartományt rablások és fosztogatások színhelyévé tették.

A király először Fehérvárra ment; nyolc napig időzött ott, s ezalatt lovagi tornákat rendezett. Szépen mérkőzött itt dárdával egy Svehla nevű serény, ügyes cseh vitéz is.

A király Fehérvárról elindulva, Zágráb felé vette útját; a harmadik mérföldkőnél Svehla többedmagával elbocsátását kérte. Okul azt hozta fel, hogy e hadjárat távoli és hiábavaló. Hogy elbocsátást nyerjen vagy ürügyet találjon a távozásra, akkor még nem járó zsoldját kezdte követelni, hogy annak megtagadása esetén a király akarata ellenére is joga legyen elmenni. Mondják, két társa volt: Patoleczki György morva főúr és cseh sógora, Ferenc. Távozásuk oka valójában az volt, hogy azt remélték, távol lévén a király, Magyarország fő nélkül marad, s szabad a rablás, fosztogatás. Svehla végül a király engedelme nélkül társaival együtt távozott, s Magyarországba visszatérve, a király Kosztolány nevű várát foglalta el, nem hadi, hanem rabló fészkül. Azután ama cseh „társaság”-ot, melyet „testvériség”-nek neveztek, s akik a római császárhoz szegődve akkor Morvaországban ütötték fel nyári táborukat,

sürgősen egybeszólítja (számuk mintegy hétezernyi volt), és zsákmányolásra Magyarországba hívja őket; bőséges pusztítást, könnyű rablást ígért nekik. A „testvérek” serege Svehla ígéretére Pozsonyba ment. Aztán Nagyszombat ostromlására készültek. Kapitányaik egyike magyar volt, Podmaniczky Balázs; ez hazája és nemzete szeretetétől eltelve, bátor lélekkel középre állott és így szólt:

- Társaim, bárhová küldjön hadba társaságunk, a lengyelekre, vagy akár a csehekre, németekre: megyek azon nyomban. De azt semmiképpen meg nem tehetem, hogy minden igazság és méltányosság ellenére saját hazám ellen ragadjak fegyvert. E kegyetlenség visszariaszt, a hit tiltja, gátolja a hazaszeretet, és hazám védő szellemei rögtön elveszítenének miatta. Fordítsátok hát másfelé fegyvereteket; de ha mégis ezt akarjátok folytatni, engedjetek el önként, adjátok elbocsátásomat. -

Nyomban elengedték. A következő éjjel titkon társaival együtt Nagyszombatba ért. Az őrök nem bocsátották be, mire követelte, hívják oda a város bíráját. Az odasietőnek feltárta a fenyegető veszedelmet és erősködött, hogy semmiképpen se gyanakodjék rájuk. Mikor így ezt tudtára adta, a város bírája nyomban beeresztette.

Másnap híre jött, hogy csehek pusztítják a Pozsony és Nagyszombat közti vidéket. Nagyszombat ugyanis huszonötezer lépésnyire van Pozsonytól. De az események a hírnél is gyorsabban jártak. Csehek termettek a kapunál s a város feladását követelték; azzal fenyegetőztek, hogy elpusztítják, ha nyomban nem tárnak kaput. Azt is mondták: tőlük ne féljenek; eleséget, szállást kívánnak, semmi egyebet, és pénz nélkül mit sem fogadnak el. Ha bebocsátást nyernek, ígérték, senkit se bántanak, senki szabadságát sem csorbítják.

A falon azonban megjelent Podmaniczky Balázs; keményen rájuk parancsolt, hogy távozzanak azonnal. Kereken kimondta, hogy erővel, fenyegetéssel itt mire se mennek, mert van a városnak őrsége, elesége bőven. Sőt meg is fenyítik őket, ha azonnal nem távoznak.

Látván ezek, hogy Podmaniczky a városban van, nyomban elvonultak és a tizedik mérföldkőnél, Szent Vid templománál a Svehla által előbb elfoglalt Kosztolány nevű várat újraépítették. Kettős sánccal és kettős árokkal vették körül, sűrűn raktak tornyokat a sáncra. Innen zúdultak ki rabolni a vidékre, falvakat, rőzsekerítéssel körülvett mezővárosokat égettek, elhajtották a nyájakat, rabul vittek mindenkit, az ellenkezőket levágták és mindent kifosztottak. Napról napra mindenfelé dúlt Svehla a sok gonosztevő élén. Mindenki siránkozott, hogy a felföldön kiújult a régi rablóvilág. Minden faluban, városban újra jajveszékeltek a nők, férfiak.

Futárokat menesztettek, hívják vissza dalmáciai útjáról a királyt; mondják el Svehla gaztettét és a csehek új rablásait.

Alig jutott éppen Zágrábba a király, mikor Svehláról a hír elérte. Nyomban visszafordította hadseregét, gyors menetben Esztergomnak indult s a Duna partján tábort ütött. Másnap mindenfelől hajókat gyűjtött s megkezdte csapatai átszállítását. Átkelve a folyón, Nagyszombatba ment, majd megszállás alá vette Kosztolányt, a rablók e hírhedt menedékét. Könnyen a várat meg nem vehette, mert számolnia kellett azzal, hogy mindkét részen nagy lenne a vérontás. Belátta, hogy gyorsabban foglalhatja el kiéheztetéssel, mint ágyúval, hadigéppel, hiszen a nagy sokaság, mely előbb a gyors erődítéssel volt elfoglalva, a hirtelen ostromzár következtében sem hordhatott be annyi élelmet, mint amennyi szükséges lett volna.

Svehla tehát, kinek a király naponta akasztófát ígért s megjósolta, hogy kezéből meg nem menekül, először is futásra gondolt. Látta, utoléri az éhség, nehezére esett a gondolat, hogy ennyi társával együtt éhenvesszen; ravasz mesterkedésben keresett menedéket. A magas fákat, melyek a gerendákból és felhányt földből készült várfal körül álltak, éjszaka titkon kivágatta, ezekből hidat csináltatott, hogy a vár hátsó részén átvessék az árkon s ezen át menekül-

hessenek. Minden parancsa szerint ment végbe és az éjszaka csöndjében Svehla majd egész seregével kiszökött a rögtönzött hídon. Kétszáz rosszféle nőszemélyt és mindössze háromszáz embert hagyott a várban, hogy ez az őrség, míg messzire nem futottak, a király éberségét kijátssza.

Mátyás azonban megtudta, hogy nagyobb részük megszökött; leggyorsabb lovasaival, számos csapatával üldözőbe vette őket és sokat megöltek közülük a rút futásban. Éjszakára a király visszatért táborába, de csapatainak nagy részét az üldözésre menesztette. Minthogy a csehek erdőkbe húzódtak, minden rejteket és barlangot felkutatnak.

Szétfutott a hír. A parasztok is rájuk mennek és jóval leleményesebben követik nyomukat. Sokukat megtalálják, nyomban megölik, kifosztják. Nem felejtették el gazságaikat; rablásaikat még kegyetlenebbül torolják vissza s megbosszulják vad zsarnokságukat. Csak kevesen futhattak meg. Kétszázötvenet fogva vittek a király táborába. Néhány nap múlva Svehlát is rabul hozták.

Svehla ugyanis lóháton bolyongott az erdőben, hogy Morvaországba meneküljön. Egy favágóra bukkant; esengve kérte, kísérje el őt a közeli morva határra. Jutalmul lovát ígérte, fegyverét, pénzét és örök háláját. A favágó megkérdezte, mi a neve; ez felelt rá:

- Svehla. - Mire mondotta amaz:

- Á! Svehla, te gazember, te a gonosztevők legnagyobbja, te rablóvezér! Hányszor hajtottad el juhomat, marhámat! Mennyi bajt hoztál házamra! Nem kell, hogy ígérgess te nekem, Svehla, mert enyém vagy már te lovastul, fegyverestül!

A favágó megragadva a lovat, nyomban elfogta Svehlát, aki már harmadnapja éhezve alig ült nyergében. Csejte várába vitte és átadta rabját Szénás László várnagynak. A várnagy nyomban levelet írt a királynak, aki még Kosztolányt ostromolta; megírta, hogy Svehla rabul esett, s kérdezte, mi legyen vele. A király a táborban nagyon földerült e hírre s meghagyta, hogy jól megkötözve és hű őrök kíséretében nyomban hozzák elébe.

Szénás László rögtön teljesítette a parancsot. Svehla kezét-lábát megkötöztette, megbízható őrcsapattal körülfogatva a királyhoz a táborba küldte. Midőn elébe vitték, a király így szólt:

- Nem megmondtam neked sokszor jó előre, hogy meg nem menekszel kezemből, el nem kerülöd az akasztófát. Mikor egyszer megkérdeztek, s azt felelted, hogy még harminc fogad van, emlékezz csak vissza, valamennyi cimborád akkor azt mondta: akasztófán fogsz bűnhődni. Bűnöd és a csillagok együtt vezettek végzetedhez. Aljas gazságod juttatott ide, Svehla! Hányszor mentettelek meg a megérdemelt kötéltől? Úgy véltem akkor, tartozom ezzel némileg vitézségednek. Előre megmondtam, a vár túlsó kapuján titkon elosonsz, hogy ne vessz el a többi sokasággal. Ezt meg is tetted. Megszöktél ugyan, de kezemből mégsem menekülhettél. Hitszegésed, végzeted, gonoszságod azt parancsolja, hogy méltó módon kötélen halj meg; halj meg azért, hogy többé ne vétkezhess! A végzet késleltethető, de elkerülhetetlen.

Svehla hiába könyörgött; börtönbe vetette. A bűnösök kivégeztetését Magyar Balázsra bízta. Ez másnap a vár kapuja előtt hosszú sor akasztófát állíttatott fel, néhányat magasabbra ácsoltatott. Azután mindnyájukat elővezették a kivégzésre. Várbeli társaikkal szemben, szemük láttára függesztettek fel kétszázötvenet, a magasabbakra a rangosabbakat: középen Svehlát, jobbján papját, balján kardhordozó szolgáját.

Társaik szörnyű végzetének láttára a várban maradottak rémülten adták meg magukat az ellenség kénye-kedvére. Háromszázan estek így fogságba és a kétszáz nőszemély, kik hasonló gonoszságból éltek. Báthory István a Dunán valamennyit Budára szállíttatta s az úgynevezett Csonkatoronyba vettette. Czobor Mihály volt akkoriban a várnagy, aki ugyan kedvelte a tréfát, de a gonosztevőkkel keményen bánt, kegyetlenségtől sem riadt vissza. Dühös lett az

éhes sokaságra. Az éjszaka sötétjében hatot-nyolcat - azt mondván, hogy kiszabadulnak - kivitetett a börtönből, aztán követ köttetett a nyakukra és titkon a Dunába dobatta őket. Ezt éjszakáról éjszakára addig ismételte, míg valamennyi foglyot el nem pusztította e büntetéssel.

Ama cseh seregből tehát, mely egészében hétezer emberből állt, így csak igen kevesen menekültek meg; éhség, fegyver emésztette el őket, majd az utolsó szálig. Ez volt ennek a „testvériség”-nek vége.

Míg Mátyás koronázásának második évében ezek történtek, ugyanakkor a szegedi országgyűlésen kijelölt követek, s velük Emo János velencei követ, nagy pompával és díszes lovassággal Itáliába értek. Mint fentebb mondottuk, a pécsi püspök meg Rozgonyi János voltak ezek. Velük tartott a velencei tanács tudtával és beleegyezésével Emo János is, inkább mint legnagyobb hitelt érdemlő tanú, semmint követ. Ő ugyanis saját szemével látta, mit művelt Mátyás Boszniában, Rácországban és Szerbiában. Nemcsak kísérőként és társként tartózkodott a táborban, de szerepet vitt a tanácskozásokban is; ott volt mindenütt a csatákban, veszedelmekben. E nagy bölcsességű és tapasztalt férfiú békében és háborúban mindig a király oldala mellett állott. - A követséget nem annyira pompás lovai tették csodálttá, mint inkább a viruló ifjúság ékesítette. A nézők mind rajtuk felejtették szemüket. Ritkán láttak hasonlót Itáliában. A király parancsára a követek előbb Velencébe mentek, s csak azután Rómába, hogy a velencei dogéval is tárgyaljanak a közös háborúról. Midőn közeledtek Velencéhez, a tanács és a nép nagy tisztelettel fogadta őket. Utasítás szerint elvégezvén itt dolgukat, Firenzébe látogattak; bebocsátották őket a tanácsba, ahol, mint mondják, segítséget kértek a török ellen. Azután Rómába mentek. A pápa és a bíbornoki testület tisztességgel fogadta őket. Miután engedélyt kapott a beszédre, az ékesen szóló János püspök választékosan terjesztette elő a király megbízatását. Először a király illő és készséges hódolatát jelentette, s hogy ereje, gazdagsága minden nagy dologban is a pápa rendelkezésére áll. Majd kellőképpen sokat szólt a fenyegető török veszedelemről, a magyarok naponkénti elviselhetetlen küzdelmeiről. Sőt bejelentette azt is, amiről a király csak távozásuk után értesítette őket: a török újra készülődik. Elmondotta, három év alatt szenvedett különböző vereségei után Mahometot nemcsak régi haragja és gyűlölete, de veszett dühe is hajszolja, minden álnok cselt megpróbál; most barátságot kér, békét ajánl, majd súlyos háborút tervez. Minap két vezérét sereggel beküldte Magyarországba, hogy amennyire csak tudják, tűzzel-vassal mindent pusztítsanak, szokásuk szerint mindent vérrel elárasszanak, s visszatértükben Belgrádot vegyék ostrom alá. Már Szendrőhöz közelednek. Maga Mahomet is idősebb fiával és válogatott, megszámlálhatatlan török erőkkel nyomon követi őket, hogy még e nyáron megvívja a várost, elfoglalja Szerbiát, s végül visszaszerezze Jajcát meg Boszniát. Azért törekszik oly makacsul e két utóbbi bírására, mert könnyebb útja nyílik az egyiken Magyarország, Lengyelország és Csehország felé, a másikon Dalmácia, Isztria, Itália és Németország irányába. Mátyás király, amennyire csak tőle telik, szembeszáll ez igen súlyos nehézségekkel. A folyón rengeteg szálfát küld Belgrád megerősítésére, ellátja fegyverrel, katonával, eleséggel. Minthogy Zápolyai Imre helytartó más hadimegbízatást kapott - a Felsővidéket oltalmazza a csehek és lengyelek ellen -, Boszniába más vezéreket küldött és más csapatokat rendelt. A király új sereget toborozva Budáról Felső-Magyarországba ment, hogy megtorolja e tartományban a csehek és lengyelek gonosztetteit, mert tudomására jutott, hogy azok ott újabb nagy „társaságok”-at szerveztek ellene. Erejéhez képest száll szembe a körös-körül fenyegető veszedelmekkel. Elhatározásra, gyors cselekvésre lelke mindig kész; semmi súlyos fáradalom meg nem töri. Az ellenség elől nem annak hadi tudása és bátorsága miatt tágít, hanem csak ereje miatt, mert a maga erejét egyenlőtlennek tartja.

Végül, mivel senki sem tagadja, hogy Magyarország a kereszténység védőbástyája, a hívek közös java érdekében támogatást és segítséget kér a pápától.

A pápa és a bíborosok megértően válaszoltak; a szent testület úgy határozott, hogy Mátyás háborújára évenként ötvenezer aranyat küldenek Magyarországba. Ezt sok éven át meg is fizették.

A követek még Rómában voltak, amikor Mátyás új követet küldött az iránta nagy hajlandósággal viseltető Pál pápához Márk knini püspök személyében, részben a fentebb elmondottak miatt, részben Várdai István kalocsai érsek bíborosi kinevezése ügyében. Miután a követek, utasításuknak megfelelően, mindent elintéztek, visszatértek Magyarországba.

Eközben a török Achajában mozgolódott. Meg akarta gátolni a velenceieknek Mátyással kezdeményezett szövetségét; ezért hol a velenceieket, hol a magyarokat kecsegtette fegyverszünettel, békejavaslattal. Sőt Mátyást gyakran megkörnyékezte Nagy-Valahia fejedelme által is, kit vajdának neveznek; igen kedvező békefeltételeket ajánlott. Bosznia és Szerbia határán innen és túl számos főembert is megmozgatott ennek érdekében, kivált Rácország despotáját, mert értesült arról, hogy nagy tekintélye van a király előtt. Hírmondók is jöttek állandóan Mátyáshoz; a török császár ezek által szorgalmazta, hogy követeket küldhessen hozzá. Tudta ugyanis, ha fel nem bontja a két hatalom szövetségét, egyik ellen sem hadakozhat sikerrel, mert nagy erőket csak egyenetlenséggel gyengíthet meg. Békességet színlelt, de valójában sokkal nagyobb háborút készített elő. Magyarok és velenceiek egyaránt tisztában voltak az ellenség ravaszságával, barbárokat is meghaladó szószegéseivel, álnokságával; ezért mindketten úgy vélték, még állhatatosabban kell tartaniok szövetségüket. Távozása előtt gyakran befolyt e tárgyalásokba Emo János is.

Ezekben az időkben sok kölcsönös panasz esett Mátyás, meg a római császár, valamint Podjebrád György cseh király között. Lelkük ugyancsak elidegenedett egymástól, s ez jövendő háború árnyékát vetette előre. Frigyesnek Felső-Pannóniában, Sopron vidékén néhány vára volt, mint Kismarton és Fraknó, meg több más, melyek a magyar határon belül estek. Ezek a császárnak adóztak s a szövetség folytán Pannónia királyától mentességet élveztek. A király nem adóztatta meg őket, csak a török háborúk idején tartoztak fizetni. Midőn ebben az időben részben a törökök, részben a nagysokaságú „testvérek” rablásai miatt a király rendkívüli hadiadót kényszerült kivetni, amiként másokra, rájuk is kirótta. Megharagudott a császár, hogy az ő népét sem kímélik az adótól, s nem mentesítik a hadiadótól. Hát ennyire nem tisztelik felséges méltóságát! Hiszen ez nem jelent mást, mintha magát a császárt tennék adófizetővé! A császár és Leonóra császárné kérésére Mátyás mégis gyakran elengedte a háború miatt kivetett adót, de hogy jogát el ne veszítse, nem örök időkre; valahányszor elengedte, előrelátóan mindig fenntartotta erre jogát. Az ilyen adók beszedésében a soproni bírónak némelykor az ellenkezőkkel szemben keményebben kellett eljárnia, mert ezek azt az adót is, melyet jog szerint tartoztak megfizetni, ellenséges igazságtalanságnak tekintették, a császárhoz menekültek és felnagyítva, keservesen panaszolták, hogy a soproniaktól elhajtják marháikat, ellenség módjára rabul hurcolnak el embereket, falvakat pusztítanak. A császár - mivel mindenki könnyebben hisz a maga embereinek, mint idegeneknek - felingerlődött Mátyás ellen, s szemrehányó leveleket írt neki; így egymás ellen kölcsönösen haragra gyulladtak.

Mátyás feleségének, Katalinnak halála után Csehország királyával is háború lángja készült fellobbani. A „testvérek” csapatai sok jogtalanságot követtek el és sok gaztettet azok a rablók, akiknek menedékhelye Cseh- és Morvaország volt. Azonkívül Mátyást mások is bujtogatták. Alighogy a kölcsönös levélváltás megbékítette a lelkeket, máris új háború támadt.

Az országtanácsban ugyanis elhatározták, hogy hadat indítanak Erdély és Moldva ellen. Amazok fellázadván, új királyt választottak, emezek István fejedelmükkel elpártoltak a király hűségétől.

Az erdélyi lázadás szerzője Veres Benedek volt; felette gazdag és tekintélyes ember e tartományban. Ebben az időben János gróf volt e vidék, mint nevezik, vajdája, uralma alatt tartotta a királytól rábízott tartományt; nemes származásával, okosságával, tekintélyével és hatalmával egyaránt kiemelkedő férfiú volt, a Szentgyörgyi családból származott, mely családot Magyarországon mindig a legelőkelőbbnek tartották. Növelték hatalmát testvérei, számos barátja s neki szolgáló embere, jeles atyafisága és sógorsága, valamint nagy gazdagsága. Mindezek őt a legnagyobb reményekre ösztönözték. Midőn hadiszokás alapján Erdélyre szokatlan adót róttak ki, nem is annyira ennek nagysága, mint szokatlansága bujtogatta lázadásra a tartománybelieket. Veres Benedek mindjárt titkon lazítani kezdte Szentgyörgyi Jánost, s arra buzdította, vegye birtokába ezt a megerősített és gazdag országot. Azt mondotta, Mátyás királyból zsarnok lett; szokatlan és súlyos adókkal zsarolja a népet; nem tiszteli senkinek kiváltságát, sérthetetlenségét, mentességét s a városok jogait; önkényesen cselekszik mindent. A tartománybeliek nem tűrhetik tovább ezt a kevély kényurat; fontolgatják, kit válasszanak királlyá; senki se méltóbb rá, mint maga a vajda, hiszen oly nemes és bölcs, mint senki más, továbbá oly tekintélyes, hatalmas és derék, hogy nála különbet úgysem találnak. Ezek s hasonló beszédek Szentgyörgyi ingadozó lelkét lassanként nagy reményekre gyullasztották, s nem is ok nélkül, mert e nemzetség bármely tagja joggal felléphetett volna a királyválasztó országgyűlésen.

Benedek magához hajlítva Szentgyörgyi lelkét, számos főurat, sok nemest és közrendet belevont a tanácskozásba, s közölve velük tervét, arra ösztönözte őket, hogy fellázadjanak. Ami eddig titkos volt, kezdett nyilvánosságra kerülni; futárokat menesztettek, hogy falvakban, városokban hintsék el a sérelmek, a király elleni gyűlölség, a lázadás magvait. Mátyás királyt bűnökkel vádolták: szokatlan, súlyos adókat vet ki, a kiváltságokat, mentességeket, szabadságjogokat nem tiszteli; a pénz kicsikarása kedvéért örökösen háborút visel. Mindenképpen más királyt kell keresniük, ki jobban szereti a szabadságot és a nyugalmat. Egyhangú szavazattal a vajdát kell megválasztaniok, kiről tudják, mindenkor Erdélynek legkegyesebb atyja volt. Erdélyországot maga a természet úgy megerősítette, hogy ha lakosainak egyetértése is erősíti, semmitől sem kell félniük. Bővebben van itt, mint bárhol arany, ezüst, marha, márvány, továbbá bor, gabona, só és mindenféle, amiből dúsan meg lehet élni. Valaha is római gyarmatosok és légiók lakták. Anyja kitűnő lovaknak, melyeket az erdők maguktól nevelnek; szarvasmarhák igen termékeny szülője; természetes kincsesház, s a természet nem ok nélkül vette körül hegyekkel: könnyen ki ne foszthassák a barbárok. Az erdélyieknek továbbá minden szomszéd jóbarátja, mert e bőség nélkül meg nem élhetnek. Gyáva és ostoba, ki az ősöktől örökbe hagyott szabadságot kislelkűségből, tunyaságból veszni hagyja. A szokatlan adókat semmiképpen sem kell tűrni. A szabadság védelmezőjéül királyt kell keresniök. Válasszák meg János vajdát, aki a legalkalmasabb. Így kezdődött a Veres támasztotta izgatás. Az összeesküvők száma naponként növekedett. Már nyilvánosan kezdtek tárgyalni róla. Követekkel, hírmondókkal a nagyobb városokat is naponta ösztönözték, hogy szakadjanak el Mátyás királytól. Kik a hitszegés bűnét maguktól elutasították, azokat a szabadság megoltalmazásáért kényszerítették fegyverre a király ellen. Végül is az egész erdélyi tartomány, részben gonosz rábeszélésre, részben önként elszakadt a király hűségétől, s János vajdát - akarata ellenére is - királlyá nyilvánították és üdvözölték. Egész Magyarországon elterjedt azon éppenséggel nem hamis hír, hogy az erdélyiek fellázadtak, új királyt választottak s nyíltan megtagadták a szent koronának tartozó engedelmességet. Minderről nyíltan beszéltek.

A király toborzót rendel el. Nagybátyját, Szilágyi Mihályt és Újlaki Miklóst a török ellen küldötte, hogy védjék az ország határait - maga késedelem nélkül Országh Mihály nádor, számos főúr és főpap kíséretében az erdélyi hadjáratra indult. Nyolcezer lovast és négyezer gyalogost visz magával; többi gyalog és lovas csapatát Újlaki Miklósnak és Szilágyi Mihálynak adta át, hogy könnyebben háríthassák el a török betörést.

Nem sokkal Zvornik ostroma után - mint mondják, alig két hónapra - Szilágyi Mihály szerencsétlenül harcolt a törökkel és elfogták. Midőn ugyanis a portyáktól megtudta, hogy közelednek, hirtelen összeszedte seregét s Pozsarevácnál, mely harmincezer lépésnyire van Szendrő alatt, szembeszállt velük. Gyöngébb volt náluk, s minthogy becsülettel vissza nem vonulhatott, vakmerően megütközött, gondolva, a szerencse kötelességérzetét és bátorságát méltányolni fogja. A hadiszerencse az első összecsapásnál valóban kedvezett is neki. A törökök közül mindjárt sokat levágtak. Ali bég és testvére, Szkander, látva a keresztények csekély számát, mivel mindketten a szárnyakat vezették, úgy vélekedtek, hogy a magyarokat be kell keríteni. Ez meg is történt. A magyarok a törököktől körülvéve megriadtak; részint odavesztek a nagy öldöklésben, részint az összezavarodott hadrendből megfutottak. Szilágyi Mihály látta társainak vesztét; maga sem akart életben maradni. Kevés megmaradt emberével hirtelen az ellenség sűrűjébe rontott. Elfogják. Lábatlan Gergely lovaskapitány sem tudott kimenekülni az ellenség kezéből; sokszor részt vett a török háborúkban; a várnai csatában is elfogták. Mindkettejüket rabul Konstantinápolyba vitték s a császár megparancsolta, fejezzék le őket. Ellenséges indulattal először Szilágyit fejezték le. Majd Lábatlan Gergelyt vezették ki; már egy órája várakozott a pallosra, midőn egy ott álló török elérte könyörgésével a császárnál, váltsák ki vele fiát. A fogoly törökért ki is váltották; a sors Gergelynek meghozta a szabadulást. Nagybátyjának halála megszomorította a királyt; tudta, hogy nagy veszteség érte ezzel az országot; a rendek is elsiratták.

Mátyás szakadatlan menetekkel vonult az erdélyiek ellen. Nagyon sietett, mert tudta, hogy ellenség oda be nem hatolhat, ha a tartománybeliek mindenhol őrséget raknak a hegyszorosokba. Az egész tartományt ugyanis körszínházként a Kárpátok folytonos hegyláncolata veszi körül, és magas, összefüggő hegyhátak választják el Magyarországtól. A keskeny szorosok könnyen eltorlaszolhatók; a szekerek egyenként is alig mehetnek keresztül rajtuk. Tizenötezer lépés hosszúságban húzódnak a hegyszorosok s ezekben kis őrcsapat nagy seregeket nemcsak feltartóztathat, de utolsó szálig le is ölhet. Mátyás tehát előbb ezeket szállja meg; másnap behatol a nyílt mezőségre. Nem messze a tábortól szembe jött vele a tartománybeli sereg. - Az összeesküvés fejei megkérdezték őket, ha a szükség úgy kívánja, készek-e harcolni a magyar király ellen. Egytől egyig azt felelték, azért hívták őket, hogy kérelmezzék az erdélyi szabadság, a kiváltságok és mentességek megtartását, nem pedig, hogy vívjanak érte. A király ellen soha fegyvert nem fognak, mivel a pártütés és hűtlenség bűnét még a halálnál is jobban gyűlölik. Midőn a lázadás fejei ezt hallották, megzavarodva bánták bűnüket s a tábort feloszlatták; az egybesereglett nép meg hazatér. A király továbbindította táborát, a lázadók ellen indult, s másnap érkezett oda, hol előző napon azok tábort ütöttek. János vajda a tartomány minden bíráival nyomban elébe sietett és könyörögve kért tőle bocsánatot.

- Kegyelmes király - mondotta -, sohasem mertem volna színed elé kerülni, ha nem ismerném eléggé irgalmasságodat és szelídségedet. Ismerem felséged komoly megfontoltságát is, hogy mit sem cselekszik vaktában, meggondolatlanul. Sőt tudjuk azt is, hogy ha igazságot is szolgáltatni és könyörületességet is gyakorolni alkalmad adódik, inkább kegyelmes kívánsz lenni, mint szigorú. Hiszen az illőbb a királyi méltósághoz - háládatlan és gyűlöletes a másik. Az nagy lélekre vall - kicsinyre emez. A bírákkal együtt hozzád folyamodunk, Mátyás: ha vétkeztünk, bocsánatot vagy ha ezt nem, kegyelmet kérjünk. De ki lehet oly jó, hogy olykor ne vétkezzék? Az emberi értelem hajlandóbb a rosszra, mint a jóra. De ha megtántorodva gyorsan észre tér, az idején való bűnbánat bocsánatot érdemel. Ami magamat és a bírákat illeti, őszintén mindent megvallok, hogy az önkéntes vallomás még jóvá tegyen valamit. Midőn a törvény a súlyos háborúságok miatt a nagy szabadsággal élő Erdélyre szokatlan adót rótt, általános nagy panasz támadt; mindenki átkozta a szokatlan hadiadót és megtagadta fizetését. Általános volt itt a méltatlankodás és ki-ki nyíltan felhánytorgatta, hogy e fizetni-

való szokatlan és súlyos. Én ezt az általános felzúdulást könnyen meg nem fékezhettem; gondoltam, nem szabad szigorúsággal a keserűséget növelni; jobb, ha szelídséggel és türelemmel szüntetjük meg. E zúgolódás közepette lépett föl Veres, s mindent túlozva, a méltatlankodókat elpártolásra ingerelte. Számos embert, kik felfordulásra vágyódtak, erre bujtogatott; engem kikiáltott királlyá, s midőn sokáig vonakodtam és húzódoztam, összeesküvő társaival együtt ily szavakkal kényszerített, hogy beleegyezzem: ha én nem fogadom el a királyságot, lengyelt, valahot vagy rutént hoznak. Hogy külföldit ne hozzanak be, ki nagy erőkkel elfoglalná tartományunkat, önként felvettem a király nevet, mígnem a királyság oltalmazója és maga az igazi király el nem érkezik, hogy mindent lecsendesítsen. Minthogy itt a király helyett vagyok, tűrtem, hogy királyul köszöntsenek mindaddig, míg sereg nem lesz itt, mellyel a bűnösök vakmerőségét megfékezzem. Sőt merném őszintén azt is megmondani, ha már arról volt szó, hogy idegennek adják az uralmat, inkább szántam magamnak, mint bármely idegennek, bár nem nagyon bíztam magamban, hogy a királyi méltóságot el tudom látni, mert ez a rang nem tűri el az uralkodásra alkalmatlan lelkeket. Ha nem jöttél volna, Mátyás, inkább uralkodni akartam rajtuk, semmint haragjukat magamra vonni. Miután eljöttél, fölkent királyunk, a juhok megismerik pásztorukat; mindenki köszönt, mint az igazi királyt, Magyarország és Erdély urát. Mindenekelőtt én ismerlek el uramnak, fejedelmemnek; könyörgök hozzád, tisztellek és hódolok neked. Jöttöd mindenkit megbékéltet, és mielőtt színed elé járultam, már le is tették megragadott fegyverüket. Mindenki szégyelli tettét és meggondolatlanságát. Akik a hűtlenség bűnébe estek - istenemre mondom -, nagyon kevesen vannak. A városok e jelenlevő bíráitól megtudhatod, hogy az egybesereglett népet a lázadás kezdeményezői ugyan háborúra uszították, de mégis könyörgésre, nem zendülésre gyűltek össze. Midőn a lázadás fejeitől megtudták: őket arra izgatják, hogy fölvett fegyverüket ellened fordítsák, nyomban letették azt, mert istentelen és hitszegő háborúságot viselni nem akartak. Ezért kevés a bűnös. A nagyobb városokból egybegyűlt bírák hozzák felségednek az egész nép köteles és készséges hódolatát; a szokatlan és rendkívüli hadiadó miatti panaszokon kívül egyebet el nem követtek. Ha ellenséges indulattal lettünk volna irántad, megtámadunk még bejöveteled előtt, eltorlaszoljuk a hegyszorosokat, s az elzárt völgytorkolatokban őrséget rakunk. Miután azonban Erdélybe érkeztél, nem fegyveresen, nem négyszögbe állított csapatokkal jöttünk eléd, nem harci rendben, hanem fegyvertelenül, könyörögve kegyelmedet jöttünk kérni, főképpen azért, ha vétkeztünk, bocsánatot nyerjünk és büntetlenséget a tévedőknek. Felséged dicső tette lesz megbocsátani a könyörgőknek, kiváltképpen azért, mert idején tértek észre. A gyors bűnbánat, az önkéntes vallomás a legnagyobb bűnt is enyhíti. Tedd, kegyes király, hogy kegyelmességed művéből a mai napon megtudhassuk, igazi királyunk, kegyes atyánk vagy. A jó fejedelem kötelessége, hogy többnyire nézze el a bűnöket és semmiképpen el ne mulassza az irgalmasságra kínálkozó alkalmat. A királyi felségben legméltóságosabb és legfényesebb erény az irgalmasság; ezzel közelítik meg a királyok legjobban istent. Mi királyibb, mintha legyőzi önmagát, könyörül a könyörgőkön, s ha bizton teheti, a halandók tévelygéseit inkább engedékenységgel, mint szigorúsággal javítja meg. Ezért hát bocsáss meg nekünk, alázatos könyörgőknek; jóságoddal gondod lesz arra, hogy Erdély régi szabadságának kiváltságai meg ne sértessenek, s hogy jogait megoltalmazzad.

Miután így beszélt, a bírákkal együtt térdre borult a király előtt, majd kézcsókra bocsáttatott. A király megígérte, hogy mindenkinek megbocsát, kivéve a hűtlenség és elpártolás fejeit, Erdély szabadságait és kiváltságait pedig tiszteletben tartja. Dicsérte János gróf bizodalmát, nyílt beszédét és őszinte vallomását. Hangoztatta, sohasem kételkedett Erdély hűségében, s ha valami zendülés esett, némelyek hitszegése és gonoszsága okozta; csak enyhén, számkivetéssel bünteti meg őket.

Egy azonban nagyon aggasztotta ebben a hadjáratban a királyt: Zápolyai Imre szepesi gróf méltatlankodása, ki e hadak idején elhagyta a király táborát. Okát eléggé senki sem tudta, de

általános volt a vélekedés, hogy a királyt már rettegni kezdik a főurak, mert más irányítását nem tűri, csak a maga akaratára hallgat, minden főúrtól szótlan tiszteletet és azonnali engedelmességet követel. Zápolyai Imre első volt atyai barátai között; Mátyás számos méltósággal halmozta el; de ha szabadosan szólt vagy szándékát ellenezte, megharagította. Meg is fenyegette a király. Zápolyait félelem fogta el, mert Szilágyi Mihály példájára gondolt. Szították ezt az irigyek áskálódásai is; mondogatták a királynak, hogy Zápolyai nem sokra tartja őt, sőt önmagát nagyobbnak véli nála. Így a régi barátságot álnokság, gyanakodás kezdte megzavarni. Zápolyai Imre pusztán e gyanakvás miatt hagyta el a tábort; minthogy kincse, hatalma nagy volt, bízott abban, hogy ravaszsággal, erővel megvédelmezheti magát; nyílt elszakadáson töprengett, s nyíltan hangoztatta, hogy rágalmazói őt ínségre és paraszti sorra soha nem vethetik; inkább meghal. Belátta a király, hogy könnyelműen nem szalaszthat el ilyen nagy tekintélyű, hűséges és bölcs férfiút. Vitéz János esztergomi érseket elküldte Zápolyai Imréhez, hogy békítse meg, oszlassa el gyanúját, s minden igyekezetével, buzgalmával hívja vissza régi hűségére a király mellé. Az érsek a király utasítása szerint járt el megbízatásában, s midőn a király visszatért Moldvából, Zápolyai Imre megbékélve, nagy sereggel ment elé, s kötelezte magát, hogy minden parancsát teljesíti. De térjünk vissza az erdélyi hadjáratra.

Mint elmondottuk, a király megbocsátott Szentgyörgyi Jánosnak és a bíráknak; aztán Kolozsvárra, majd Tordára ment. Itt a lázadás ügyében összehívta a tartománybeliek gyűlését; egybe is gyülekeztek mind a kitűzött napra. A hívekről és a hűtlenekről tárgyaltak, örökös száműzetésre csupán azokat ítélték, akiket lázadóknak és hűtleneknek nyilvánítottak; oklevél ígérte a feltételt: megadott napig javaikkal együtt tetszésük szerint biztonságosan elhagyhatják az ország határait. A lázadás feje, Veres Benedek Lengyelországba menekült, s ott végezte életét. Mindenki helyeselte az enyhe ítéletet, sőt maguk a hűtlenek mondogatták, hogy enyhébb az, mint megérdemlik.

Többeket azonban ez az engedékenység és a király szelídsége teljesen félrevezetett; ezek azt remélték, hogy a király szemet huny; de bizony szigorúbbnak találták, mint várták. Midőn ugyanis Erdély igen gazdag városába, Szebenbe érkezett, egyre-másra hírül hozták neki, hogy vannak ott néhányan, kikre az ítélet - felségsértés büntetésével - határnapot szabott, de semmibe veszik a parancsot és fejük veszedelmét; nem akarnak száműzetésbe menni. Ez nem kevéssé haragra lobbantotta a király lelkét, s hogy nagy engedékenysége és elnézése valami káros lekicsinylést ne szüljön, nyomban hívatta a főporoszlót, azonnal fogassa el a főbenjáró bűnösöket, kiket előbb a népes tordai gyűlésen az ország ellenségeinek nyilvánítottak, s az ősök szokása szerint adja halálra őket. Nyolcat fogtak el azon a napon, kik közül kivált Geréb Pétert, Suki Mihályt, továbbá a városbírót és Cseri Jánost emlegetik. Mindezeket a piacon nyilvánosan bárddal fejezte le a bakó. Haláluk miatt Szeben városában semmi zendülés sem támadt; mindenki azt mondta, hogy igazság szerint végezték ki őket.

A tartomány megbékéltetése után azon a napon, amelyen Szent Katalin ünnepét ülik, a király kiment Erdélyből és táborát Valahia ama része felé indította, melyet most Moldvának nevezünk. Itt István vajda uralkodott. A magyar király hatalma alatt lévén, évi adót fizetni és parancsait teljesíteni tartozott. Felfuvalkodott lelkületével, szilaj jellemével, és mivel a henyélést nem ismerve hadban jártas volt, az engedelmességet megszegte, sőt az erdélyi pártütőket is szította, hogy a zavarok következtében ő maga szabadon uralkodjék. A király tehát erdőkön és hegyszorosokon át vonul, hogy a lázadó valahot újból engedelmességre szorítsa. Ahol kivágott fák és gerendák zárták el a szorosokat, tűzzel vagy vassal tört utat. Megnyittatván az út, kijutott a tágasabb vidékre és Románvásár mezővárosnál ütötte fel táborát, amit Forum Romanumnak értelmeznek. Falai fából vannak, földsánccal és árokkal erősítve. Ott folyik a Szeret folyó. Partján favár; inkább őrsége védi, mint erődítménye. Itt volt István, a tartomány fejedelme, kinek egész Moldvában mindenki hódolt. A király az első támadással elfoglalta Románvásárt. Midőn ezt az ellenség látta, a békéről kezdett tárgyalni. Mindkét fél részéről

sokat tanakodtak az egyezségről, de mit sem végeztek. Észrevette Mátyás, hogy az ellenség rá akarja szedni; békekötés nélkül elindította innen táborát, de elvonulás előtt meghagyta, hogy gyújtsák fel s rabolják ki a várost. Románvásárt elégették s azután amerre ment, tűzzel-vassal szinte mind elpusztították a falvakat, mezővárosokat; emberből, baromból nagy prédát vitt el a katona.

Harmadnap egy püspökségéről nevezetes városba jutott, melyet Moldvabányának neveznek. Itt az első éjszakai őrség idején a király maga is harcolt az álnok, ravasz ellenséggel. Ebben a csatában mindenki tanúja lehetett a király szerencséjének és virtusának. A király szállása a piaci részen volt, szemben a püspökséggel; két utca is torkollik oda, melyek közrefogják a bazilikát. A főpapok, főurak s a csapatok hadnagyai a piac körül foglaltak maguknak szállást, hogy szokás szerint, szükség esetén azonnal megjelenhessenek a királynál.

Vacsora közben egy székely foglyot vezettek a király elé. Tolmács útján megkérdezte: kicsoda, honnan jön, hová megy s mi okból van úton. Felelte erre: tolmácsra nincs szükség, mert ő magyar s Erdélyből való; azért jött Moldvába - az eseményekről mitsem tudva -, hogy fölkeresse földjeit, melyek felesége öröklött javai. Az úton - nem messze innen - tizenkétezer valahhal találkozott, kik az első éjszakai őrség idején rajtaütnek az óvatlan magyarokon és leölik őket. Szereti népét; ezért sietett, hogy becstelen hallgatása a magyarok vesztét ne okozza.

Eleinte nemigen hitték el; hátha csak koholta, hogy szabadon bocsássák. A király megfenyegette, mire hozzátette: Vegyék őrizet alá és rögtön öljék meg, ha nem igaz a hír, amit hozott. A király az embert őrizetbe vétette, a harcra termett vitéz lovag Drach Bertholdnak pedig, ki az időben sáfárja volt, meghagyta, jól tartsa vendégeit. Maga étkezés nélkül hagyta ott az asztalt. Rögtön összehívta mind a főurakat, kapitányokat, lovas hadnagyokat s elmondotta, hogy az ellenség részéről mily közvetlen veszedelem fenyeget. Meghagyja, hogy titkon mind fegyvert fogjanak; a városban minden útra és kapura őrséget rendel; a piac bejáratánál a testőrséget helyezi el. Kétszáz nehéz fegyverzetű öreg katonát a maga szállása elé állít, hogy az ott betorkolló két utca felől felfogják az ellenség támadását. A lovas csapatokat szétszórta az elágazó utakra.

Alighogy mindezt így elrendezte, az éjszaka első őrsége idején megérkezett az ellenség; a fából épült s rőzsepalánkkal kerített városra hirtelen három oldalról vetett csóvát s felgyújtotta. Mindenfelől óriási lárma és zűrzavar keletkezett. A valahok behatoltak a tűzbe borult városba. Mindenhová láng hullt, s annyira megvilágította a vak éjszakát, hogy mindkét fél jól látott harcolni. Könyörtelen, nagy öldöklés lett először a kapuknál, aztán az utakon, útkereszteződéseken. A királyi szálláshoz vezető két úton előre megállapított terv szerint két négyszögbe állított ellenséges csapat közeledett. Az iderendelt veteránokba ütköztek, mire elkeseredett és dühös harc támadt. Sok valah esett el itt; sok vér omlott ki, miközben ezek ki akarták vetni a házból az ellenséget, azok meg a győzelemért és életükért harcoltak. Országh Mihály nádorispán, Csupor Miklós és Pongrácz János erdélyi vajdák, Bánfi Miklós, Báthory István meg más főurak állhatatosan védték a piac bejáratát s visszaverték a berohanók támadásait. Nem lehetett kétséges, hogyha a piac, mintegy fellegvár, elvész, vele pusztul minden. Nyílzápor és tűzvész közepette makacsul folyt a küzdelem. Végül a valahok a piac minden oldalán visszaveretve, éjfél után megfutamodtak. A magyarok utánuk nyomulnak, s mielőtt az ellenség kihúzódott volna a városból, legtöbbjüket elfogják, másokat a gyors futás közben tűzbe vetnek, sokat a kivont kardokba hajszolnak. Ahol a nagy rohanásban egymásba torlódnak, hátulról dárdával döfik le őket; vagy kölcsönösen kaszabolva pusztítják egymást. Alig négyezer futott ki a városból; a többieket a városban fogták el és az utolsó szálig leölték. Ezen az éjszakán a király hol szállása előtt harcolt a veteránok közt, hol a piacon járta be az őrhelyeket; mint kiváló közkatona és vezér egyaránt teljesítette kötelességét. Elsőnek termett

ott, ahol a legelkeseredettebb volt a harc; biztatta a bátrakat, dorgálta a félénkeket, majd a szorongatottak segítségére sietett, s mindenhol igen vitézül harcolt; mind magát, mind seregét megmentette. A lázadó valahok súlyosan meglakoltak, mert valamennyiöket lemészárolták. Midőn felvirradt, hétezer valah halottat számláltak össze. Ezerkétszáz magyar esett el, a többi nagyrészt megsebesült. Sőt ezen az éjszakán hátgerincéhez közel egy geta nyíl eltalálta magát a királyt is. Midőn ki akarták húzni, a beletört vashegy még mélyebben megakadt, s négy évig nem kis szenvedést okozott a királynak. Végül is, amidőn ott, ahol a nyíl megfészkelt, a seb meggennyesedve engedett, a természet lassanként maga távolította el, és kiesett. Ezen az éjszakán inkább az életért, mint a dicsőségért folyt a harc.

A szomszédos mezővárosokat és falvakat szintén felgyújtották, kirabolták. A király, sebében kornyadozva, az ellenséget a teljes megsemmisülésig öletve, elhatározta, hogy visszatér Erdélybe, onnan Magyarországba. Karácsonykor ért Brassóba. Itt keményebben sújtotta a hitszegő bűnösöket. Kivégeztette a havasalföldi Mihályt, ki a vajdák nemes nemzetségéből származott. Meghagyta, hogy a lázadás fejei közül Székely Mihályt, Aladárt és Vízaknai Miklóst a városbíró elfogassa, Kolozsvárt városszerte végighurcoltassa, tüzes harapófogókkal darabokra szaggassa, végül lefejeztesse. A kegyetlen kivégzés úgy megriasztotta mindazokat, akik Veressel összeesküdtek, hogy gyermekeiket, javaikat visszahagyva, titkon Lengyelországba és Valahiába futottak. Javaikat vagy lefoglalta a kincstár, vagy a néhány kérelmezőnek adományozták.

Még el sem hagyta Erdélyt, amikor megkapta István vajda könyörgő levelét. Őszintén megvallotta ebben, hogy vakmerő volt és eszeveszett, amikor királyi felsége ellen, melyben az isteniből oly sok van, galád fegyvert fogott. Mondotta, sokkal jobban megbűnhődött, mint megérdemelte. Végül, minthogy a bűnhődésre bocsánat következik, kéri, bocsásson meg neki. Gondolta, nem lesz nehéz irgalmasságot nyernie; kéri a királyt, engesztelődjék meg iránta a lelke.

A király nem akarta, hogy kegyetlenebbnek tűnjék, mint irgalmasnak; reménységet adott a bocsánatra, tudtára adta, hogy ezt a reményt benne, ha majd napról napra, hiszen rajta áll, szóval és tettel bizonyítja hajlandóságát, még növelni is fogja. Ha törvényes engedelmességet szívesen tanúsít, többé nem fog neheztelni rá - ha pedig nem: véres harc dönti el a viszályt, mert ez az emberi bűnök legigazabb bosszúlója.

Mátyás tehát lecsöndesítve mindkét tartományt, visszatért Magyarországba. Még nem szállt le a Kárpátok hegyéről, midőn egy falunál váratlanul nagy haddal sietett elébe Zápolyai Imre, és - mint az előbb elmondottuk - Vitéz János esztergomi érsek által megbékéltetve, könyörögve kért bocsánatot a királytól. A király derűs, örvendező arccal fogadta, megölelte és örök hűségű szövetséget kötöttek.

Ebben az időben Mátyásnak két titkos kancellárja volt. A királyi pecsétet megegyezés szerint hat hónaponként felváltva őrizték. Ily módon viselték - nézeteltérés nélkül - e tisztséget Vitéz János esztergomi és Várdai István kalocsai érsek, kiket ez időben tekintélyes és igazságos embereknek tartottak. - E háborúkat Mátyás megkoronázása után körülbelül három évig viselte.

Minthogy a király lelke mindig híres-neves tettekre tört, koronázásának negyedik évében a törökök és a cseh eretnekek ellen fordult. Visszatérve Erdélyből, átkelt a Tiszán és diadallal Egerbe érkezett, hová országgyűlést hirdetett. Néhány napig e városban időzött, hogy a jövendő hadjáratokkal foglalkozzék.

Az országból kitisztogatta a rablókat, megfékezte a lázadók vakmerőségét s óhaja szerint megbékéltette a zendülő tartományokat, amiképpen mindezt részletesen megírtuk. Két háborúja volt még hátra Mátyásnak: egyik a törökkel, mellyel szüntelen folyt a csatározás, másik a

cseh eretnekek ellen. Egyik szükséges volt, a másikra a római pápa küldte. Pál pápa ugyanis, aki a római egyház igazi pásztora, a hívek atyja, hogy ne csak lelki nagyságával, de jámborságával is kiváljék, figyelmét először Itália megbékéltetésére irányította, majd az eretnekek megjavítására s a törökök megfékezésére. Vajha elhatározását szerencséssé tették volna az égiek! Pápaságának negyedik évében, midőn a télen át nagy buzgalommal és fáradozással Itália ügyeinek elrendezésére törekedett s addig az ellenfelekkel eléggé még nem egyezett meg, ő, a hatalom ura, a békeszerző, nagyszerű ünnepélyes istentisztelet közepette nyilvánosan kihirdette a békességet és annak feltételeit, s Szent Márk egyházában a szent ünnepély alatt, az összes bíboros legfőbb hozzájárulásával rendeletet adott ki, melyben Itália békéjének és egyetértésének minden megzavaróját a keresztény közösségből és az összes szentségekből kizárja. Azért tette ezt, hogy annál gyorsabban hajthassa végre többi tervét is az emberiség üdvére.

Mátyásról ebben az időben azt hitte, hogy őt, mivel minden nagy és dicsőséges tett véghezvitelére kiválóan alkalmas, nem annyira a véletlen, mint inkább az isten adta neki; az ő vezérlete és fősége alatt méltó módon megfenyítheti a pogányt és az eretneket. Podjebrád Györgyöt, Csehország királyát, ki nyíltan behódolt a kárhozatos eretnekségnek, közhírré tett súlyos rendelettel megfosztotta országától és méltóságától. Ez az Üdv ezernégyszázhatvanhatodik évében történt, abban az évben, amikor János pécsi püspök és Rozgonyi János követségben jártak Pál pápánál. Ez időtől fogva a pápa számos levelében buzdítja Mátyást a két háborúra. Mátyás vonakodott, s azt felelte, hogy két ellenséggel szemben egyenlőtlen, s egyéb okokat is hozott fel. Ekkor a római császár levelei és követei környékezték meg számos ígérettel, s ez végre az eretnekség kiirtására indította.

Erre ösztönözte az ifjat az is, hogy látta: a török Ázsia felé fordította fegyverét, szíriai és egyiptomi háborúba bonyolódott. Bosszúvágyát fellobbantotta a még friss sérelmek keserű emlékezete is. Csehekből és lengyelekből álltak ugyanis a „testvérek” társaságai, melyek Magyarországon annyi várat foglaltak el, annyi erősséget és várat építettek, annyi éven át rablásaikkal pusztították az országot. Mikor pedig innen kiűzettek, Morvaországba és Csehországba hazai és biztos menedékhelyeikre szöktek. Meg aztán a határmentiek kölcsönös betörései és rablásai innen is, túlnan is gyűlöltséget támasztottak; s mivel mindenki a maga embereinek hisz inkább, kevesen jutnak el a valóhoz, az igazsághoz. Mátyással vele született a dicsőségvágy, mely nagy tettekre ösztönözte. A természet ugyanis a halhatatlanságnak oly vágyát oltotta bele, hogy dicsőségszerzésért gyakran a legnagyobb veszedelmeket is megvetette, ösztökélte továbbá vallásossága, a szent bíbornoki kollégium iránti engedelmesség, az igaz hit szeretete és az isten iránti szerelem, a legkegyelmesebb pápának meg a római császárnak tekintélye. Egyikük János pécsi püspök és követtársa útján ötvenezer aranyat küldött, a másik Ausztria egyévi adójövedelmét önként ajánlotta fel, továbbá fegyvert, eleséget és ágyúkat erre a hadjáratra. Mátyásnak Podjebrád György király fiához, Viktorin münsterbergi herceghez, Morvaország akkori helytartójához a koronázás utáni második évben Esztergomból küldött leveleiből is látható, hogy a gyűlöletet és e háború magvait Lippai Henrik és Steinberg Máté hintegették. Egyikük ugyanis az ország határain kölcsönös sérelmek miatt Országh Mihály nádorispán ellen harcolt, s ámbár ő támadott először, védekezésül mégis, hogy gaztettére mentséget találjon, a sértett ellenfelet vádolta, s az általa elkövetett jogtalanságokat bosszúálló megtorlásként emlegette. A másik meg ugyanolyan bitang társaival együtt gyakori beütésekkel nyugtalanította az országot. De nem kevésbé háborította fel a királyt Eyzinger István nem kisebb vakmerősége is. Mátyás ugyanis az előző évben néhány emberét kiküldte Németországba, hogy ott nyilakat és lándzsákat vásároljanak, mert a török háborúban ezekre nagy szükség volt. Az üdvös háború és a király tekintélye miatt vámot sehol nem fizettek. Mikor azonban Morvaország határára értek, Eyzinger István vámbérlőnek kénytelenek voltak igen súlyos vámot fizetni. Mátyás lelke tehát nem ok nélkül háborodott fel

ellene. A régi sérelmekből is naponta újakat keltettek életre mindkét felől a gonosz emberek, s a megkötött szövetség és béke megzavarói napról napra szaporodtak. Továbbá, mint a király panaszkodó levele tanúsítja, amidőn Kosztolány megszállása alkalmával az ostromlott „testvérek” lovukat és családjukat tovább már nem élelmezhették; titkon, az éjszaka csöndjében kiszöktetve, Morvaországba, Lippai Henrik városaiba küldték őket, hol szíves, biztonságos vendéglátást találtak. Mindez tehát újra megfordult a király elméjében és lelkét a cseh háború felé hajlította. Az országatyák és főurak tanácsa nélkül azonban - úgy vélte - semmit sem cselekedhet.

Mikor a háború tervét a népes gyülekezet elé terjesztette, két különböző vélemény hangzott el. A legtöbben úgy vélték, az álnok Mahomet hatalmas ellenség; a részéről fenyegető veszély miatt minden egyéb háborút kerülni kell. Elég a magyarnak, ha kivédi a török támadását, dühét. Az erős, kemény, örökös ellenség elleni háborúval nem kell felhagyni. Magyarország nem bír meg két háborút, s a folytonos hadakozás következtében katonában és pénzben kimerült.

Mások éppen ellenkező módon vélekedtek. Mondták, a magyarnak veszedelem a henyélés: ha békében van, nyomban visszaesik a pártoskodásokba, egyenetlenkedésekbe. Csak hadra termett; teste erős, tűri a fáradságot, éhséget. Európa minden fejedelmei csodálják a magyarok oly nagy küzdelmeit, mindennapos csatáit. Itt van még azután a vezér szerencséje, bölcsessége, vitézsége, aki bármibe fog, a legszerencsésebben fejezi be. Kegyes és szent mindkét háború. Pestishozó a csehek régen támadt eretneksége. Nagyon vigyázni kell, mert amiképpen Csehországból a szomszéd morva földre hatolt, fokozatosan és lassanként megfertőzi a magyar lelkeket is. Végül mindnyájan csendben a király véleményét és határozatát várták.

IV

A király meghallgatta az országatyák különböző javaslatait, majd ezután mindjárt Pál pápa és a császár leveleit olvastatta fel. Buzdították és kérték Mátyást, hogy a cseh háborúnak a pápa és császár által reábízott vezérletét nyomban önként vállalja el; segédcsapatokat és állandó zsoldot ígértek; végül arra kérték, hogy amiképpen eddig a töröktől, most a dögvészes eretnekségtől oltalmazza meg a keresztényi közösséget és az igaz hitet. A levelek felolvasása után trónusán így szólt a király:

- Ország nemesei, ha valakinek, elsősorban Mátyásnak kellene ezt a háborút elutasítania. Hiszen sem a méltányosság, sem a jog nem követeli azt, hogy életem megmentőjére, ipámra fogjak fegyvert, kit mindig kegyes atyámnak tekintettem. Ámde ha fontolóra veszem, hogy annak, aki közszerepet játszik, mint kiváltképpen a fejedelem, inkább a köz, mint a saját érdekeit kell szem előtt tartania, szükségképpen nekem is a közösség üdvét és javát a magaménak elébe kell helyeznem. Ha elmémben azt forgatom, hogy inkább az ország és a keresztényi közösség javára születtem, mintsem rokonaiméra, gyakran meg kell feledkeznem az enyéimről. Legjobb és legnagyobb Megváltónknak azt a tanítását sem szabad mellőznünk, hogy ha a jog és igazság úgy kívánja, nemcsak mieinkre nem szabad semmi figyelemmel lennünk, hanem ha az istenről van szó, életünket is fel kell áldoznunk, hogy a mennyekben leljük azt fel ismét.

Valóban, ha helyesen mérlegelitek, mily fontos az, amiről a mai napon tárgyalunk, úgy kell ítélnetek, hogy még a pápa és a császár ösztönzése nélkül is, önmagunktól is hadat kell indítanunk. Ha valakinek e súlyos vállalkozás elől ki kellene térnie, bizony nekem kellene elsősorban. Országunk azonban oly helyen fekszik, s oly szerencsétlen időkre jutottunk, hogy ez a háború nem is akaratunktól függ, főurak, a szükség kényszerít rá; ez ugyanis vészt hozóbb, mint a törökkel való hadakozás. A török nem kíván mást, csak engedelmességet és adót. A maguk vallására nem kényszerítenek sem erővel, sem kínzással. Pogány tanokkal nem fertőzik a lelket; csak a testek fölött akarnak uralkodni, nem a lelkeken.

A sokféle, különböző és ellentétes vélekedések közt hánykódó cseh eretnekség annyira terjed, hogy már nemcsak Csehországot, de immár egész Morvaországot és Szilézia nagy részét is megfertőzte. Már határainkat fenyegeti a dögvész, s a minap tudtam meg, hogy a katonák közül már egyeseknek elméjét megszállta. Testünknek veszte, kára csekély veszteség, de lelkünké igen nagy. A cseh téged a maga romlására vonszol, a magában hordott kórságával fertőz meg; nem is kíván egyebet; barátkozik veled; amint csak teheti, megtisztel, s a legveszedelmesebb élvezetekre csábít. Igazságot, törvényt, méltányosságot - mindent összekever; beszennyezi és felforgatja a szertartásokat, isten igaz tiszteletét bűnök sokaságával gyalázza meg; kiirtja a hitet, kifosztja a templomokat s a szerzetesek szent klastromait; az igaz hitet annyi hamis tannal fertőzte meg, hogy az éjszakai istentiszteletek fajtalankodássá és vérfertőzéssé váltak. Ott láthatod az adamitákat, akik Ádám módjára meztelenül járnak, férfiak és nők együtt, s szemérmüket pironkodás nélkül mutogatják. Itt a jakobitákat, ott a paulinusokat, amott táboritákat és huszitákat; ki-ki látja a különféle szektákat. Az is ide tartozik, hogy ha már az igazságtól eltértek, különböző téves tanaik mindenfelől minket támadnak. A dögvész és végveszedelem határainkat fenyegeti. Ha tehát erőnket vesztve és kétségbe esve meg nem vetjük saját üdvösségünket, kényszerülünk e mételyt eltávolítani.

Hol kínálkozhat különben számunkra tisztességesebb és dicsőbb háború, mint ez, hol nemcsak valamennyiünk testének szabadságáért, de valamennyiünk lelkének üdvösségéért is kell küzdenünk? Titeket, az igaz hit védelmezőit, a kereszténység bajnokait, valamennyiünk üdvösségének szerzőit most a népek pásztora, a szent bíbornoki kollégium és a római

birodalom nagyon buzdít és kér, hogy Krisztus népét ne csak a török rabságából, de az eretnekek fertőzésétől is szabadítsátok meg. S hogy ne olyanra kérjenek, ami meghaladja erőnket, pénzt, fegyvert, eleséget és nem csekély segítséget ajánlanak. De azt mondhatná valaki, hogy veszedelmes munkát javasolnak nekünk.

Éppen ellenkezőleg; ha helyesen akartok gondolkodni és férfiak akartok lenni, azt kell mondanotok: alkalmat adnak nekünk a dicsőségre és lehetőséget nyújtanak a halhatatlanságra. Mondom: a dicsőségre és halhatatlanságra. Sőt az ország gyarapodására és örök javára. Amit fegyverrel nyertek, a tietek lesz, nem a császáré. Azok csak az eretnekek kipusztítását akarják. Akit nem indít fel a dicsőség és a szent háború, serkentse a hadakozás haszna és uralmunk terjeszkedése. Hitvány dolog azonban e pillanatnyi hasznot elébe helyezni az örök dicsőségnek, inkább kívánni a semmirevaló célt, mintsem a szilárd biztosat. Nyugalmat óhajt valaki: de minő nyugalma lehet a magyarnak, hacsak nem a tűrhetetlen henyeség?

Gondoljátok meg, mi a hivatásotok, mik a törekvéseitek. Magyarországon az emberek három csoportra oszlanak: egyik istennek szentelve a vallás dolgaiban tevékenykedik, a másik vitézkedik, a harmadik a földet műveli. Nem nyugtalanít benneteket a különböző tudományok tanulása, a mindenféle mesterség, a kereskedés. Nagy részetek fegyvert visel, s ha folytonosan zsoldos szolgálatban nem álltok, tisztességgel meg nem élhettek. Ha otthon időztök, az ínséget nem bírjátok: állandóan erőszakon, lázadáson, rabláson jár az eszetek. Higgyétek el, veszedelmes nektek az a nyugodalom: a természet hadakozásra rendelt titeket.

Éppen ezért el ne zsibbadjatok a rút tunyaságban, tétlenségben; óvjátok meg a csehek és törökök ellen az őseitektől annyi vér árán szerzett országot. A henyélés nem terem dicsőséget. Nagy fáradság, nagy küzdelem nélkül nem hoz rátok tisztességet és díszt még maga a vitézség sem. A nemes lelkületű férfi Herculesként örökké küzdésben, verejtékezésben forgolódjék. Nem a hasunknak és henyélésre termettünk, hanem a munkára. Nézzétek, milyen jól bánik velünk a szerencse. Törökök közé és törököknél sokkal veszedelmesebb eretnekek közé születtünk: egyik testünket akarja rabságba hurcolni, másik lelkünket az örökös kárhozatra. Ha őseitől elfajzani nem akar, Marssal tart Magyarország. Mindenképpen dicsőség, boldogulás és örök üdvösség vár ránk. Ki akarná itt, hogy szűnjék meg a harc, hogy nyugalom legyen, hogy elbocsássák a hadseregből? Hacsak nem az, aki ezután már csak a hasát akarja növelni és nők között vagyonát herdálni. A merészség és harc méltán csak a bátor férfiakat illeti meg, míg a dicsőség a resteket és henyéket elutasítja magától. Eléggé tudjátok magatok is, mi sem veszedelmesebb számotokra a tunya nyugalomnál, mely csak elsenyveszti képességeiteket.

Ha bennünk szükségszerűen első helyre áll a vallás és az igaz hit, melyek inkább isteni, mint emberi adományok, gondoljátok meg, főpapok, mit követel tőletek először is az anyaszentegyház, mit annak jegyese, a mi Megváltónk, mit Krisztus helytartója, mit a szent bíbornoki testület, mit a felséges császár, mit saját veszedelmünk, mely már határainkat fenyegeti, mit lelkünk üdvössége, s végül mit maga az egész ügy. Fontoljátok meg, a legjobb és legnagyobb Jézus kér mindnyájatokat, ki méltatlan kínzatásával, a keresztfán megváltásunkért bőven hullatott szentséges vérével, üdvöt hozó halálával mentett meg titeket a haláltól; ne tűrjük, hogy nevének ellenségei, a vallásnak fertőzői tovább terjesszék erejüket és hatalmukat a hívek veszedelmére, a lelkek elveszítésére. Ezt kívánják ők tőletek. A dúsgazdag püspökségeket és székesegyházakat nem azért létesítették elődeink a főpapságnak, a gazdag városokat és falvakat nem azért birtokolják a főurak és a nemesek, hogy fényűző életet éljenek és dorbézoljanak, hanem azért, hogy ti, a Krisztus katonái állítsatok sereget a hit védelmére, az istentelen eretnek pestis gyökeres kiirtására. Higgyétek el, ha várakozás ellenére mindezt nem teljesítitek, lelketek és testetek örökös nyomorúsága fogja kísérni többi hadakozásaitokat is.

Kénytelen nyugodalomra int a valah háborúban nemrégiben belém fúródott nyíl, melynek hegye hátgerincemben van. Bár ez elűzi álmomat, nyugalmamat elveszi, ízetlenné teszi ételemet, mégis napról napra súlyosabb páncélt veszek magamra, s megvetem az általa okozott fájdalmat, mert nagyobb gyönyörűséget szerez nekem az ország java, mint amekkora bajt okoz amaz. De ha nem indít meg benneteket Krisztus szeretete, sem a felkérők tekintélye, sem mindaz, amit elmondottunk: annyira lomhák, tunyák és érzéketlenek vagytok-e, hogy a csehektől oly sok éven át elszenvedett elviselhetetlen igazságtalanságok sem ingerelnek háborúra a hitért, Krisztusért? Először Talafusz, Giskra és oly számos társuk huszonnyolc éven át öldökléssel, rablással és gyújtogatással gyötört minket. Majd a „testvérek" sokkal súlyosabb gonoszságai következtek, akik amazokhoz hasonlóan Csehországból, annak a minden rossznak valóságos menedékhelyéről jöttek hozzánk; várakat emeltek, templomokat raboltak ki, megbecstelenítettek szüzeket és előkelő asszonyokat, szerte dúltak tűzzel-vassal, nem irgalmaztak sem csecsemőnek és aggastyánnak, sem férfinak és nőnek, sem otthonnak és oltárnak. Hogy mit vitt végbe Svehla, a véres látványosságot magatok is láttátok. Sőt hogy a múlt évben mit követett el ellenünk Lippai Henrik, e „testvértársaság" vendéglátója, továbbá Eyzinger István és Steinberg Máté - tudjátok mindnyájan, sőt többen közületek magatok szenvedtétek el a csapást. Ezek az igazságtalanságok már azért is megtorlást érdemelnek, mert azok, akik ellen háborút akarunk indítani, a gonosztevőknek mindig szívesen adtak szállást, örömmel fogadták, táplálták őket veszedelmünkre, és talán osztoztak is velük a prédán.

Meddig tűritek hát még mindezt bosszulatlanul, főurak? Meddig tűritek még, hogy lélegezzék vesztetekre és szerencsétlenségetekre e gonosz emberi fajzat? A hosszantartó bajok türelmes elviselése már annyira elfásított benneteket, hogy eltűrve vagyonotok elvesztését, lelketek vesztét is nyugodtan nézitek? Még elviselhetők olykor a helyrehozható károk, de ha már a testnek is meg a léleknek is örök szerencsétlenségéről van szó, az ilyen végveszedelem elhárítására minden emberi erőt be kell vetni.

Valaki e háború nehéz voltát vethetné ellen, s hogy az idő sem alkalmas. Azt is hihetné, hogy két súlyos és olyannyira veszedelmes háborút egy időben szerencsével viselni nem lehet. Megvallom, a csehek harciasak, szép emberfajta, testük nevelésére sokat adnak, különösen hajviseletükre; harcra vágyók, veszedelembe keveredni készek, szép sugár a termetük, halálmegvetésük nagy és a társas érintkezésben valóban kellemesek. Lelkük, testük azonban nagyon fogékony az élvezetek iránt; ez elernyeszti összes erőiket; az éhséget, fáradságot nem tudják elviselni. Az első összecsapásnál sokra képesek, de a tartós verejtékezést, a hosszas táborozással járó kényelmetlenségeket elviselni nem tudják. Inkább meghalnak vagy megfutnak, semmint hajuk gondozását elhanyagolják.

Ehhez járul, hogy nem egész Csehország ellen kell hadakoznunk, csak eretnekeivel; ezeket pedig mind letiporja a ti erőtök, hitetek, az igazság istene, Megváltónk hatalmas jobbja. Más lesz most a harcuk, mint Zsigmonddal volt, aki mindig balszerencsével hadakozott ellenük; másképp fognak most velünk, magyarokkal harcolni - bízom benne -, mint a németekkel. Érzik, hogy más ellenség ez: a jóságos isten, az igazságos ég, az igaz hit egészen más erőt ad nekünk. Győzelmünkért Rómában a pápa könyörgéseket rendel el, istentiszteleteket minden oltárnál. Győzelmünkért a császár Ausztria minden fegyveres erejét rendelkezésünkre bocsátja, adóbevételeit felajánlja és erős segítőcsapatokat ígér. Minap a szentatya, Pál pápa apostoli levéllel küldte meg a fővezérség pálcáját és kardját, melyekkel engem - beleegyezésemmel vagy anélkül - a bíbornoki kar határozata alapján s a császár hozzájárulásával és tekintélyével a cseh eretnekek és a törökök ellen a keresztény világ fővezérévé kihirdet és kinevez.

Ne tartsatok attól, hogy ebben az évben Mahomet bármit is tervez a hátunk mögött. Ázsiában a szírekkel meg az egyiptomiakkal akadt dolga; harcba kezdett az asszír királlyal is. Higgyé-

tek el, Scyllába és Charybdisbe esik, míg mi a sekélyen gázolunk át; csak az eretnekekkel lesz hadakozásunk, kiket üdvös észretérítenünk; mivel békében és hadban kiváló, bátor férfiak, ez nemcsak jámbor és szent cselekedet lesz, hanem dicső is. Ki számlálhatná elő, mily lelki és testi javak erednek ebből! Gyarapodik az ország és mindnyájunk üdvössége; a pápa és a császár lekötelezettjeink, dicsőségünk halhatatlan.

Éppen ezért, főpapok, vitéz főurak, hagyjatok fel a szégyenletes nyugalommal. Lássátok be, hogy mindnyájunknak egy akarattal kell vállalnunk e háborút. Hadakozzatok e jámbor és szent háborúban. Kövessetek engem, a keresztény világ vezérét, a bíbornoki testület által az eretnekek ellen kinevezett fővezért! Kérlek benneteket, ragadjatok fegyvert az igaz hitért, az igaz vallás felszabadításáért. Ezt a nemes és kiváló népet fordítsátok vissza, hogy jó gyümölcsöt teremjen, hogy e halhatatlan jótétemény által megbékéltetve, az én vezérletem és főségem alatt veletek együtt fogjon fegyvert a török ellen. Ezért készítsétek fel csapataitokat, egészítsétek ki azokat, s bátor lélekkel követve segítsétek Corvinust és Corvinus szerencséjét!

Téged pedig, legjobb és leghatalmasabb Jézus Krisztus, kinek oltalma alatt indítjuk e háborút, esedezve kérünk, hogy általunk, de a te támogatásoddal az eretnekek észretérjenek, s törd meg hatalmas jobboddal az erőszakos törököt, kivel annyi éve hadakozunk. Legyen mindnyájunknak igaz üdvösség, a Te nevednek pedig örök dicsőség!

A király hatásos beszéde után kivétel nélkül mindnyájan az ő javaslatára szavaztak. Úgy döntöttek, hogy ezt a jogos és kegyes háborút elvállalják. Egyhangúan állították, engedelmeskedni kell a pápának és a császárnak.

Növelte mindnyájuk bátorságát a törökök tisztes követsége, melyet ünnepélyesen vezetett be Újlaki Miklós, akkor vagyonban és tekintélyben a leghatalmasabb főúr, Magyarország alvidékének főkapitánya. Bebocsáttatván a követek a tanácsba, kegyes meghallgatást nyertek. Mahomet nevében fegyverszünetet kértek, s ígéretükkel reménységet nyújtottak a jó barátságra. Az álnok török ezt nem ok nélkül kérte, hanem azért, hogy míg Ázsiában hadakozik, a pannonnal fegyverszünete lévén, mitől se féljen Európában. Valahányszor a király maga elé bocsátotta őket, mindig megmutatta nekik Drakulát, kit fogságban őrzött, s aki a törökök kegyetlen és félelmetes ellensége volt. A követek fölismerték őt, akitől annyi kínzást szenvedtek el, ki annyiszor szétverte és megfutamította őket; ellenséges szemmel méregették s annál inkább rajta voltak, hogy létrejöjjön a fegyverszünet. A király pedig, hogy őket félelmükben megerősítse, a fegyverszünetet elutasította; mondván, hogy szokás szerint a magyar királynak a törökkel soha fegyverszünetet vagy békét nem szabad kötnie - ha tenné, oda királyi méltósága. Ha azonban fegyverszünetet valójában nem is köthetnek, azért ő ahhoz tartja magát a törökkel szemben, ha békén élnek vele, tartózkodnak az igazságtalanságtól s abbahagyják az erőszaktételt és a rablásokat. A követek így óhajtásukban éppen nem csalatkoztak, s tisztességgel elbocsáttatván, Újlaki Miklós vajda biztonságosan elkísérte őket.

Mielőtt a király eloszlatta a gyűlést, nagyszerűen megadományozott számos főurat, kik a moldvai háborúban kitüntették magukat. Bánfi Miklósnak sok falut ajándékozott vitézi tettei megjutalmazásául. Mátyás ugyanis úgy vélekedett, hogy a virtus és a katonai becsület nagy adományt és sok jutalmat érdemel.

A király elhagyva Egert, Budára ment. Sereget toborzott s csapatainak kiegészítéséről gondoskodott. Alig töltött itt nyolc napot, midőn követ útján hadat üzent Podjebrád György királynak, s megindítva innen táborát, Pozsonynak tartott. Eközben meghagyja, hogy a főpapok és főurak valamennyien csatlakozzanak itt csapataikkal. Pozsonyban időzik néhány napig, míg az országnagyok és a segédcsapatok egybegyűlnek.

De Podjebrád ugyancsak nem volt rest, amint megtudta, hogy a hamis hitben való megátalkodottsága miatt Pál pápa megfosztotta királyi méltóságától. Napról napra várta, hogy hadat

üzennek neki. Erős, jól felszerelt hadsereget gyűjtött s bizakodott abban, hogy fegyverrel védi meg hitét, királyi méltóságát. Bízott népének katonai erejében. Elindulva Prágából Morvaországba ment. Fia, Viktorin, ez a valóban buzgó és serény férfiú volt e tartomány helytartója. Egyesítette vele táborát s bátran indult a morva határra, hogy a magyarokat bevárja.

Mielőtt Mátyás kiindult Pozsonyból, a Rómából éppen megérkezett pápai követ, Roborella Lőrinc ferrarai püspök pápai rendeletet tett közhírré, mely az összes morvákat, cseheket, sziléziaiakat, kik az eretnekek oldalára állnak, pápai átokkal sújtja. Ez a cseh háború elkezdődött az Üdvösség egyezernégyszázhatvannyolcadik esztendejében, Pál pápa uralkodásának és Corvinus koronázásának negyedik évében. A morvák és sziléziaiak megrettentek a közhírré tett kiközösítéstől, s elhatározzák, hogy nem állnak György mellé. Így nagy rész szakad el a cseh király hűségétől; a városok ragaszkodnak a római egyház tanaihoz. A felettük való hatalom azonban az eretnekek kezében volt; a megerősített várakat mind ezek őrsége védelmezte, a városok és mezővárosok nekik engedelmeskedtek s szolgáltatták be az adókat.

A király a pápai követtel végre elindult Pozsonyból és Laába érkezett. Síkságon fekszik ez a császári város, a Morva folyó partján; ez a folyó határa Morvaországnak és Magyarországnak, továbbá Alsó-Ausztriának és Magyarországnak. Mátyás érkezésekor a polgárok megnyitották a város kapuit és a fegyvertárat; segítették őt eleséggel, s éppúgy, mint a császárnak, készséges szolgálatokat teljesítettek neki.

A magyarok a folyóparton ütöttek tábort; szemben a cseh király. Eltelt egy hónap, de csatában meg nem ütköztek, legfeljebb néhány virtuskodó katona mérkőzött egymással naponként harcjátékszerű csatározásokban. Egyenlő volt számuk, erejük, bátorságuk, egyaránt óvakodtak egymástól. Vezéreik is ugyanolyan bátrak és okosak, csak a koruk különbözött. Mátyás ugyanis alig töltötte be huszonhetedik esztendejét, míg György talán már hatvanas volt. A vén katona az újonc eszétől és szerencséjétől tartott, az újonc a vén katonáétól. Sőt mindkét részen olykor felmerült a régi rokoni kapcsolat kellemetes emléke; ez visszatartotta harcvágyukat, a béke felé hajlította lelküket és kelletlenné tette a háborút. A hadakozás sem hagyatta abba velük az atyafiságos nevezetet; az egyik fiának, a másik atyjának nevezte a másikat; após és vő e kegyes megszólítással éltek. Ha azonban feltűnt előttük, hogy miért is hadakoznak, s a dicsőségvágy, lelkük hirtelen felszabadulva újra harcba akart bocsátkozni s egymás romlását kívánták. Olykor a folyó két partjáról folytattak párbeszédet és csaptak össze keserű szavakkal. Az após felhánytorgatta veje szívtelenségét, a vő apósának hamis hitét korholta. Többnyire aztán szelídebb szókra jutottak. György gyakran békítgeti az ifjút, ravasz hízelgésekkel környékezi meg, közbe-közbe fenyegetéseket vagy kéréseket vegyítve, hogy visszariassza a méltatlan és gyalázatos háborútól. Mátyás ellenben makacsul szembefordult vele, észokokkal akarta meggyőzni s a vádakat vádakkal iparkodott visszautasítani. A főurak is összejöttek mindkét részről, hogy fegyvernyugvásról, békéről tárgyaljanak. Mindezek előtt Mátyás bezárja fülét, s a követek által hajtogatott kéréseket és a rokonság emlegetését meg sem hallgatja. Roborella Lőrinc pápai követ erősíti őt elhatározásában; sohasem tágít oldala mellől, hogy feleségének emléke meg ne ingassa. Minthogy végül is egyikük sem kezdeményezte a csatát, Podjebrád, elijesztve a háború súlyos költségeitől, melyeket el nem viselhetett, visszavonulásba kezdett. Majd igen erős őrséggel idősebb fiát, Viktorint küldte Trebits védelmére s helyőrségeket osztott el az ellenség útjába eső várakba és városokba.

A királyt ekkor ezek a főurak követték: Zápolyai Imre szepesi gróf, ennek öccse, István, kinek vitézsége és állhatatos hűsége ebben a hadakozásban kiváltképpen kitűnt; továbbá Csupor Miklós, ki erdélyi vajda volt; Báthory István meg Országh Mihály nádor, valamint Magyar Balázs, Kinizsi Pál, Lupuj vajda, Bánfi Miklós, mindkét érsek és János pécsi püspök, a hírneves költő; azonkívül más főurak és országnagyok is számos nemességgel.

Kinizsi Pál alacsony sorból származott; gabonaőrlő szárazmalomból került a katonasághoz, s először Magyar Balázs alatt szolgált. Vezetéknevét szülőfalujáról nyerte. Hallatlan lelki és testi erővel bírt; termete, izmai, tagjai Herculeshez tették teljesen hasonlóvá. Apja malmában nevelkedett. Minden segítség nélkül emelte fel a földről gyakran a malomkövet, olykor a boroshordót, melyet szekér is alig tudott elvinni. Fegyveres vitézt fogával felkapva fegyveresen járta körül a haditáncot. Birkózásban legyőzhetetlen. A katonáskodás alatt Magyar Balázs annyira megkedvelte, hogy nemcsak a legnagyobb katonai tisztségekre emelte, de látva vitézségét és hűségét, még leányát is hozzáadta feleségül. Oly bőven termette ez a kor a kiváló férfiakat, hogy a trójai fa-lóban sem volt ennyi! Ha valaki Zápolyai Imre ravasz eszességét mérlegeli, másik Ulyssesnek vagy Palamedesnek mondhatná. Zápolyai István Agamemnonhoz, Kinizsi Pál Ajaxhoz, Csupor Diomedeshez, Országh Mihály Nestorhoz, a király Achilleshez hasonlított mindenképpen. A szerencse Mátyásnak hozzá hasonló főurakat adott, kiknek segítségével nagy tetteket vitt véghez.

Mikor a király megtudta, hogy Viktorin őrséggel megszállva tartja Trebitset, mely nem messze volt táborától, s észrevette, hogy György elvonult seregével, ostrom alá vette a várost, hogy a király fiát foglyul ejtse. Az első rohammal Mátyás felgyújtotta a külvárost, s a tűz a városra is átterjedt; a lakosság el nem fojthatta, s így az mindent elemésztett. Viktorin csaknem kilencszáz katonával és sok polgárral kivonul, s a városhoz igen közeli, magas hegyen épült várhoz menekül. A várnagy az őrséget azonnal befogadja, a visszaűzött polgárok pedig az ellenség kezére kerülnek. Trebitset két óra alatt tehát csupán tűzvésszel ostromolták ki. Ez pünkösd ünnepe előtt a tizedik napon történt; a várat körülbelül húsvétkor vették körül. Néhány napig kísérleteznek ostromával. Mivel azonban az ostromzár hanyag volt, Podjebrádtól küldött háromezer lovas késő éjjel titkon a vár alá jön s késedelem nélkül magával viszi Viktorint a kilencszáz főnyi őrséggel. Minthogy az őrhelyeiken szétszórt csapatok nem vették idejében észre a csehek seregét, feltartóztatni nem tudták őket. Viktorin elmenekülése után Mátyás megadás útján foglalta el a várat. Azokat, kik őrségen álltak, keményen korholta, amiért ily hanyagok és restek voltak.

Miután Viktorin kimenekült, a király Brünn felé indította táborát. Morvaország fővárosa ez; jeles épületeivel ékes, kereskedőinek sokaságáról, továbbá gazdagságáról nevezetes város. Síkságon fekszik; kettős árok és fal védi. A város felett magasan emelkedik a vár, melynek Spielberg a neve. Fekvése és erősítése megközelíthetetlenné teszi az ellenség számára; eretnekek erős őrsége is védi.

Amint Mátyás a városhoz érkezett, a külvárosokban tábort vert, s nyomban hírnököt küldött a tanácshoz. Megkérdezte, vajon a hitetlen eretnekséget követik-e, avagy a római hitet. Ha a rómait, nyissák meg önként a kaput a pápa követének és a pápa vezérének. Ha eretnekek, vegyék hadüzenetét. Azt felelte a tanács, hogy másnap elküldi megbízottait. A következő napon ezek ki is jöttek a városból, s miután engedélyt kaptak a szólásra, egyikük így beszélt:

- Király, ha Brünn tanácsának és népének lelkületét kívánod megismerni, tudd meg, hogy közted és városunk között az ellenségeskedésre semmi ok. Az igaz hitet és a római tant követjük, Mátyás király, s inkább vesszünk el az utolsó szálig, semmint az apostoli római egyház igazától elszakadjunk. Védelmezőnk nem lévén, el kellett viselnünk az eretnekek uralmát, kárhozatos hiedelmükkel azonban sohasem fertőződtünk meg. Megadtuk a császárnak, ami a császáré, és istennek, ami istené. Bűntelen a lelkünk, s római tannal szilárdított az elménk; keblünket meg nem mételyezte semmi eretnek uralom, semmi szertartásuk, őszinte és rendíthetetlen a hitünk; érintetlen a szentségek kiszolgáltatása, sértetlenek a szertartások is. A törvényes adót és engedelmességet meg nem tagadhattuk; egyébbel az eretnekséget nem szolgáltuk. Már régen tudjuk, hogy a pápa rendelte a háború élére Mátyás királyt, őt adta a híveknek vezérül és megmentőül. Téged pedig, jóságos atyánk, követül küldött, hogy a pápa

nevében intézz mindent. Tanácsunk nem veti meg a pápa rendeletét. Ígéri, hogy békében és háborúban egyaránt készséggel engedelmeskedik őszentségének, mert ő isten földi helytartója, továbbá Mátyásnak, a győzhetetlen fejedelemnek, az igaz hit védelmezőjének. Ígéri, hogy teljesíti parancsaitokat, kegyeitekbe ajánlja a város szabadságát, s kér benneteket, hogy ősi mentességének kiváltságait bántatlanul hagyjátok. Sőt, minthogy annyiféle eretnekség között a hitet töretlenül megőrizte, inkább gyarapítsátok szabadságát és egyéb mentességeit, hogy úgy lássék, inkább szívességgel köteleztetek le minket, semmint fegyveres erővel győztetek le. A hit épségben való megtartásának jutalma igen nagy, s minthogy minket az igaz hit tölt el, kövessétek ti is tanításait Megváltónknak, kinek nevében vettétek fel a fegyvert: nyilvánítsatok minket hitünkért szabadoknak, jog és méltányosság szerint szabadítsatok fel a szolgaság minden terhe alól, hogy az eretnekekkel szembeszállhassunk. Végül a szentséges hit oltalmazásáért, a pápa méltóságáért és királyi felségedért a tanács és a nép nevében, ha kell felajánljuk, átadjuk, jóban, rosszban lekötjük minden igyekezetünket, erőnket, vagyonunkat, városunkat, szántóföldjeinket, minden korú polgárainkat, mindent, ami emberi és isteni. Hitünkért inkább vállaljuk a veszedelmet, semmint hitünket megtagadjuk. Nyitva tehát a városnak és minden háznak kapuja. Benneteket mint barátokat, mint polgártársakat, mint tulajdonosokat és urakat várnak szállásaitok. Ha úgy tetszik, gyakoroljátok a város felett az uralmat. Hogy pedig a főuraknak, hadnagyoknak és kapitányoknak a szűk városban minél kényelmesebb szállása legyen, tartsátok távol a várostól a közkatonákat. -

A pápai követ a királlyal együtt örömét fejezte ki nekik, hogy megmaradtak az igaz hitben, nem fertőződtek meg a dögvészes ragálytól, s - hogy a lelkek helyrehozhatatlan kárt ne szenvedjenek - inkább a cseh királytól szakadnak el, semmint a római pápától. Azt válaszolta a király, hogy nagyra becsüli hitüket és jószándékukat. Megnyugtatta aztán a brünnieket, legyenek jó reménységgel; ő nemcsak régi kiváltságaikat tartja meg, de teljes szabadságot is adományoz nekik. Katonai zaklatásoktól se tartsanak. Mint szentélyt vagy a saját hazáját, úgy megvédelmezi a várost a legkisebb igazságtalanságtól és kényelmetlenségtől is, sőt a polgárság érdekében tábori vásárt engedélyez. A pápai követtel együtt mindnyájukat rögtön kézfogásra és kézcsókra bocsátotta, s megköszönte készséges engedelmességüket és buzgó ígéreteiket.

Másnap bevonult a városba. A brünniek tisztességgel fogadták. Kinek-kinek méltósága szerint adtak szállást.

Nyomban a város felett magasan álló várat vette ostrom alá, melyet erős eretnek őrség védelmezett. Krisztus teste ünnepe után nyolcadnapra kezdte az ostromot, s csak majdnem kilenc havi ostrommal vette be. Mikor Podjebrád György megtudta, hogy Brünn megadta magát a királynak, késedelem nélkül sietett oda seregével, hogy az ostrom alól fölmentse a fellegvárul szolgáló várat. A cseh király négyszögbe állított sereggel haladt el a magyar király tábora mellett. Jóllehet Mátyás a magasabb helyről biztonságosan megtámadhatta volna, mégsem tette. Midőn serege közepén vértes lovasságtól övezve György elléptetett s a közelben megpillantotta a királyt, így szólt:

- Hát így bánsz velem, fiam? Ellenségesen támadsz atyádra? Az igaz hit ürügyén el akarod rabolni tőlem királyságomat? Nem a hit, hanem a nagyratörés, nem isteni szeretet, hanem uralomvágy hajszol ily őrjöngésbe. Bárcsak valamely szoros helyen megvívhatnánk egymással, Mátyás!

Mindezekre Mátyás:

- Térj észre, térj észre, apám! Azon légy, hogy helyesen vélekedjél a szentséges hitről. Nem nagyravágyás szülte ezt a háborút ellened; szent ez és törvényes, mert te a kereszténység ellensége vagy. Párviadalra hívsz? Tudd meg hát, nem vagyok én paraszt, aki szűk, kemencés szobájában kiveri a gabonáját, hanem nálad nem hitványabb fejedelem. Hadakozó fejedelmek

fegyveresen, csatatéren mérkőznek. Ha tehát igazi fejedelem vagy, nosza rajta, vívjunk most meg lovon; hadd legyen köztünk fejedelmi mérkőzés.

A vén harcos nem fogadta el az ajánlatot a nemes viadalra, hanem mormogva tovább ment. Miután a közelben tábort vert, a főurak közvetítésével a két király beszélgetésre jött össze. Mátyás e napokban köntöse alatt láthatatlan sodronypáncélt viselt, hogy apósának haragja veszedelembe ne hozza.

A két tábor közt két sátrat vertek; itt tartották ketten és csoportosan a megbeszéléseket. A két fél közt többnyire súlyos vita folyt. Lakomát is rendeztek, s nem hallgathatjuk el, mi történt ott.

Két udvari bolond volt jelen az étkezésnél, hogy tréfáikkal űzzék a gondokat. Az egyik a cseh királyé volt, a másik a pannoné. A sok cseh főnemes közt volt Sternberg Zdenkó cseh királyi kormányzó, az igaz hit követője, Mátyás nagy híve is. Ez a szellemes férfiú a két fejedelemhez fordulva azt mondta, a két bolondon próbáljuk ki, melyik az igaz hit; párviadalba kell őket küldeni, s amelyik győz, annak hite előbbrevaló.

Mindketten elfogadták a kormányzó javaslatát, s ki-ki szóval, tapssal biztatta a maga bolondját a küzdelemre. A magyar alacsony termetű volt, a cseh jóval magasabb; mindkettő ereje és bátorsága ismeretlen. Mindenki azt jósolta, hogy az ormótlan testű cseh fog győzni. A királyok színe előtt megkezdődött a viadal. Mind a kettőt a maga népe lelkesítette a győzelemre. Jelen volt a pápai legátus is, s nagyon nehezményezte, hogy a hitet a bohócok szerencséjére bízzák. A tréfa oly komolyra fordult, mintha valamennyiük testének és lelkének üdvéért, méltóságáért mérkőztek volna a bohócok. Bátran összecsapnak, erőlködnek kézzel-lábbal, mindkettő egyaránt próbálja erejét, ügyességét. A küzdelem kimenetele kétséges. Egyszer a cseh ragadja meg és csavarja a magyart, majd a magyar a csehet. Mindketten kézzel-lábbal küzdenek. Nagy lárma támad, mert ki-ki a magáét buzdítja. Végül is a magyar, mintegy a szent hitből erőt nyerve, levegőbe kapta a hatalmas csehet, hogy nyomban földhözcsapja. Ekkor egy cseh, ki ott állt, közbelépett, s hogy oda ne vágja, megfogta jobbjával. Zdenkó, a küzdelem bírája rögtön arcul ütötte a jogtalan beavatkozót. Erre zaj, zűrzavar támadt; mindnyájan fegyvert ragadtak. A fejedelmek intésére, parancsára aztán letették a fegyvert, és csend lett. - A zavar elültével Podjebrád haragra lobbanva rászólt a kormányzóra:

- Zdenkó! Zavart és ellenségeskedést támasztottál ma fiam és közöttem. A békesség és egyetértés háborítója vagy. Tudd meg, sohasem felejtem el e tettedet. Nem miattad, hanem a magam jóságából kegyelmezek meg most neked, jól tudva, mivel tartozom Mátyás kedves jelenlétének. Bűnödről többet nem beszélek, s fiamra való tekintettel e méltatlan tetted felett szemet hunyok s eltekintek megbüntetésedtől.

Lakoma után dolgukvégezetlen táborukba tértek a fejedelmek.

Podjebrád fölszedte táborát és néhány nap múlva elvonult. Mátyás keményebb ostrommal fogta körül Spielberget. Midőn megértette, hogy az ostromon minden próbálkozása meghiúsul, elhatározta, folytatja győzedelmeit. Magyar Balázst Kinizsi Pállal az ostromnál hagyta; maga Morvaország legjelesebb városa, Olmütz felé indította táborát. Útközben néhány várat vett be erővel vagy meghódolással.

Olmützhöz közeledve, a polgárok nyomban elébe mentek. Kijelentik, hogy a római egyház hű követői; a királyt és a pápai követet nagy ünnepléssel fogadják, s maguk közt örömüknek adnak kifejezést, hogy a szabadság és a hit üdvös védelmezőjét és a szentséges főpapot fogadhatják. Csak a városon kívül álló igen erős várat védelmezte eretnek őrség. Ezt Mátyás késedelem nélkül ostrom alá fogta, s néhány nap múlva erővel bevette. Kiküldött csapatai elfoglalták a szomszédos várakat is. Azokat, melyek eretnekségben leledzettek, a katonák zsákmányára adta és felgyújtatta.

Midőn a tél közelgett, Magyar Balázst állította a spielbergi ostrom élére, s a tartományban csapatokat hagyva, Zápolyai Imrével, számos főúrral és királyi seregével téli táborba Magyarországra tért vissza.

Híre járt akkor, hogy Bécs városán át veszi útját. A város bírája és tanácsa a püspöki palotát és a városban levő várat előkészítette, hogy a királyt, kinek lelkes hívei voltak, s kit nagyon szerettek, méltóságának megfelelően fogadják. Mátyás mégis, hogy a császár gyanúját elterelje, s a bécsieknek iránta megnyilvánuló lelkesedését mérsékelje, megváltoztatta útirányát s Felső-Magyarországon át egyenesen Budára ment. Sőt azt mondják, hogy midőn Erdélybe és Havasalföldre indult Drakula elfogatására, a bécsiek kemény ostrommal zárták körül a várban a császárt, s titkon levelet küldtek a királynak, melyben ígérték, ha akarja, elfoglalhatja a várost, s a császárt is kezébe adják. Ő azonban állhatatosan visszautasította ezt az ajánlatot, hogy valami méltánytalant ne kövessen el apja ellen - mert mindig így nevezte a császárt.

Szent Mihály napja táján tért vissza Magyarországba. Mintegy négy hónapig telelt itt; csapatokat gyűjtött, és Zápolyai Imre útján gondoskodott mindenről, ami a háborúhoz szükséges.

Február idusán [13-án] útnak indult, hogy visszatérjen a tartományba. Siettette a súlyos háború, a sereg, mely az ellenség közepette eléggé kényelmetlenül telelt, meg a várak megígért megadása. A Magyar Balázs által ostromolt Spielberg a király jövetelére azonnal megadta magát. Elfoglalása után, a cseh háború második évében a király Olmütznek indította táborát. Gondolta ugyanis, hogy Morvaország főbb városainak elfoglalása, majd az egész tartomány megszállása után eljő az ideje annak, hogy fölvegye a cseh királyság és a morva őrgrófság címét. Úgy vélekedett, hogy ezt jog szerint megteheti. E célból a főuraknak és nemeseknek Olmützbe népes gyűlést hirdetett, hogy a katolikus csehek és morvák törvényesen királlyá válasszák. A kitűzött napon népes gyűlést tartottak, ahol mindkét címmel felruházták, hogy így még nagyobb méltósággal és igazsággal hadakozhassék a neki juttatott királyságért. Itt hatalmas örvendezéssel és nagy egyetértéssel kikiáltották Csehország királyának és Morvaország őrgrófjának, mert megadva a tartomány minden lakosságának a szabadságot, megnyerte magának mindnyájuk szeretetét.

Majd Sziléziába indította táborát, mely maga hívta be őt, hogy úgy ne tűnjék, mintha a hittől a cseh pártütés eltérítette volna őket. Első volt Boroszló, az Odera folyó partján, a tartomány fővárosa; a város terjedelmével, szép épületeivel, kincseivel, szorgalmával, a köz javát szolgáló mesterségekkel, de kiváltképpen kereskedésével ugyancsak tekintélyes. A boroszlóiak nagy pompával fogadták Mátyást és a pápa követét; készséges engedelmességet fogadtak neki jó- és balsorsban. Kijelentették, ígérték és esküvel fogadták, hogy őt tartják királyuknak, uruknak, szabadságuk visszaszerzőjének, az igaz hit oltalmazójának mindörökké.

Ugyanígy tettek a többi városok és várak; Boroszló példájára hűséget és engedelmességet fogadtak. Esküvel erősítették, hogy királyi hatalmát mindig elismerik.

Kevéssel Boroszlóba való bevonulása előtt a király Mihály esztergomi olvasó-kanonokot, ki ebben az időben a kancelláriában működött, Bécsbe küldte, hogy a császár a hadjáratra fogadott ígéretét teljesítse. A császár Ausztria teljes egyévi adójövedelmét s a nemesi rendből ezer lovagot ajánlott volt fel. Küldött is ezer nemes lovast a megegyezés szerint, de Mátyás visszaküldte őket, okul adva, hogy nem hadra valók. Ezer lovas helyett inkább ezer lovas zsoldját kéri. Az ausztriai nemesek ettől nem is vonakodtak. A császár azonban nem fizette meg az ígért összeget, s Mihály - a nemességtől az ezer lovas zsoldjára gyűjtött pénzen kívül - pénz helyett csak szavakat kapott. A császár többi ígéretéből is kevés ment teljesedésbe, vagy éppen semmi. E viszálykodások - melyek Mátyás és a császár között előbb már megszűntek - az ausztriai háború magvait vetették el. A megállapodás szerinti zsold megtagadása ugyanis Mátyást nagy haragra lobbantotta; addig nem is nyugodott, míg alkalom nem adódott arra, hogy annak fejében csaknem egész Ausztriát elfoglalja.

Megbékéltetve tehát Szilézia tartományt, melyet az eretnekek kezéből ragadott ki magának, Mátyás visszatért Morvaországba. Megtudta, hogy itt Viktorin megszállta Wessely várát és szüntelen forral ellene valamit. Ezért gyors menetekkel odasietett és ostrom alá fogta Wesselyt, melyet Viktorin hatalmas őrséggel tartott. Ostromtornyokat és védőtetőket vitt a fal közelébe, hozzá ércágyúkat, s éjjel-nappal lövetve a falakat nagyrészt ledöntötte. Ekkor rögtön támadott, s miután a várbeliek ellen nem állhattak, Wessely elesett. A királyi dandár elfogta Viktorint, s a király színe elé vezette. Viktorin életéért könyörgött. Szólt a király:

- Üdvözöllek, Viktorin testvér. Ide vezetett hát megátalkodottságod, de még inkább kárhozatos eretnekséged, melyet atyád csepegtetett beléd. Ha ezt a háborúságot más vezetné és irányítaná, hitetlenségedért most halállal lakolnál. Gyakran intettelek, hagyj fel az atyai tévtanokkal, s atyádat elhagyva az istent kövesd, mert kell, hogy megtagadja magát az ember a Megváltó Jézus Krisztus követéséért. Ha szükséges, inkább atyánktól, mint istentől szakadjunk el. Te azonban, jóvoltunkból és megszűnt sógorságunk emlékezete miatt, élj s légy bizakodó. Nem az ellenség, hanem inkább sógorod kegyességét ismered meg. Nemcsak életedet, de méltóságodat sem hagyom tőled elvenni. Élj hát és térj észre, s tanuld meg itt, mily gőgös, vakmerő és félelmetes hadakozni a haragvó égiek ellen. Kövesd tehát ezután a római egyház tanait. -

Viktorin erre fellélegzett. Azt hitte, vége már életének, méltóságának, de a királyi szavak visszaadták reménységét. Igen tisztességesen bánnak vele, s naponta megcsodálja a király kegyességét.

Viktorin elfogatása és Morvaország nagy részének megbékéltetése után a király elhatározta, hogy visszatér Magyarországra, otthon telel, hogy kellőképpen gondoskodhassék csapatainak kiegészítéséről s mindarról, ami a háborúhoz szükséges. Ezek történtek a cseh háború második esztendejében. A király Zápolyai Imrével és Országh Mihály nádorral meg számos főpappal és hadnaggyal a tél beköszöntésekor Pannóniába visszatért.

Ebben az időben Uzon Hasszán, Mezopotámia és Örményország királya, a jeles hadvezér a vele ellenségeskedő perzsa, asszír és méd fejedelmek táborát éjszaka csellel megtámadta, hatalmas vereséget mért az ellenségre, s megöletvén az egyik királyt, azoknak az országoknak nagy részét elfoglalta. Ezután nyomban Mahomet török császár ellen fordította fegyverét, s nagy csatában legyőzte a törököket. Sőt ugyanebben az időben a Hellespontusban támadt vihar szétszórja és teljesen megsemmisíti azt a kétszáz hajóból álló hajóhadat, melyet Mahomet Trapezuntia támogatására szerelt fel. - Canale Miklós, a velencei hajóhad parancsnoka Enia tráciai várost kirabolja és felgyújtja, s rengeteg prédát visz el. Kevéssel utóbb a patrasi parton kétezer törököt öl le, Vestitium városát helyőrséggel erősítteti meg. - Továbbá ugyanebben az ezernégyszázhatvankilencedik évben Pál pápa szövetséget kötött a velenceiekkel a törökök és a római egyház többi ellensége ellen. - Midőn a pápai hadsereg Riminit ostromolta, Ferdinánd nápolyi király felmentő csapatai szétszórták és megfutamították őket, s a város hercege, Róbert a kemény ostrom alól felszabadult. - Medici Péter állandó betegeskedéstől megtörve, meghalt, maga után hagyva fiait, Lőrincet és Julianust. - Midőn a triesztiek fellázadtak, Frigyes császár néhány lovas és gyalog kapitányt küldött oda, kik erővel elfoglalták, kirabolták és feldúlták a várost, s nagy öldöklést vittek véghez; sem nemnek, sem kornak nem irgalmaztak. - Ugyanebben az évben a törökök pusztítva törtek be Németországba [Stájerországba] és sok embert hurcoltak el. - Mátyás tehát méltán kezdte meg csehországi hadjáratát, midőn értésére jutott, hogy Mahomet el van foglalva Ázsiában.

Már az Üdvösség ezernégyszázhetvenedik éve folyt, midőn befejezve magyarországi telelését, a király kiegészített sereggel tavasszal visszaindult Morvaországba. Midőn Győrbe érkezett, hirtelen különböző futárok érkeztek s jelentették, hogy György cseh király meghalt. Értesülve ugyanis Viktorin fia fogságáról, fájdalmában oly betegségbe esett, mely néhány nap alatt

végzett vele. Ellensége halálának hírére a jámbor fejedelem felsóhajtott és könnyezett. Vajon ellensége balszerencséjét fájlalta-e, vagy eretnek lelke elveszését, avagy csak ügyesen színlelte a fájdalmat: fel nem deríthette senki. Ennek ellenére Mátyás elhatározta, sürgősen, a tartományba siet, hogy mire a cseh királyválasztó gyűlés elkövetkezik, követek útján magának követelje a királyi méltóságot, habár tudta, hogy éppen nem fognak hiányozni versenytársai. Becsvágya arra kényszerítette, hogy siettesse útját, mert nem volt titok előtte, hogy az idegen népben kevés szavazatot kap, hacsak ajándékozások, nagy ígéretek, a fegyverek ereje és kérések nem segítenek.

Iglau [Jihlava] morva városnál tábort ütött, hogy innen küldje a cseh országgyűlésre követeit, kik nevét képviselve, megkörnyékezzék az összes főurakat; kérjék őket, s néhányukat ajándékokkal és ígéretekkel részére megnyerjék, végül számára igényeljék a királyságot.

Az a hír járta, hogy az országgyűlést nem messze Prágától, Kutna cseh városban tartják, ahol ezüstbányák vannak. Kutnába küldte tehát kijelölt követeit, kiknek feje Csupor Miklós erdélyi vajda volt. Ide gyűltek mind az eretnekek s a többi csehek is, hogy szokás szerint királyt válasszanak.

A gyűlésre megérkeztek a trónkövetelők, elsősorban a magyar és a lengyel király követei. A császártól sem állott távol ez a törekvés, ámbár csak titkon kívánta magának ezt a tisztséget. Podjebrád György király fiai sem hiányzottak, kik remélték, hogy mintegy örökség gyanánt illeti meg őket a méltóság. Minthogy Mátyás abban az időben súlyos háborút viselt a csehek ellen, követei nehezen találtak meghallgatásra. Elmondották, hogy bár a királyi címet Corvinusnak már megadta Pál pápa, kinek tekintélye és hozzájárulása nélkül királyság, hatalom nincs, Mátyásnak mégis az az óhaja, hogy apósa, György halála után a cseh főurak is válasszák meg őt szavazatukkal. Azt is előadták, hogy ez az ország már gyakran volt összekötve Magyarországgal; kár és bűn nélkül el nem szakítható. Zsigmond, Albert és László mindkét országot bírták. Egyik a másik nélkül jólétben nem élhet. A kettő között régi már az atyafiság. Egyik emberekben bővelkedik, a másik dús minden javakban. Joggal élvezheti ki-ki a másik javait. Semmi sem lehet jobb, áldásosabb, szerencsésebb mindkettőre nézve, mint az, ha egyazon vezetés és főség alatt kormányoztatnak. Nem nagyravágyásból kezdte Mátyás a háborút, hanem üdvösséges szeretetből viseli, hogy a Mars hozta orvosság térítse észre a cseheknek azt a részét, amely másként meg nem gyógyítható. A híveknek sohasem volt ellensége, sőt a híveket mind örökös szabadsággal adományozta meg. Ezért ha Mátyás királyt kitüntetik azzal, hogy törvényesen királlyá választják, ő örökös szabadságot és minden adó elengedését ígéri. Ami pedig szeretetét illeti, a cseheket és a magyarokat minden megkülönböztetés nélkül részesíti abban.

Nem hallgattak erre a főurak, kivált az eretnek tévelygés követői; tekintetüket elfordították, morogtak s olykor félbe is szakították a szóló beszédét. Az elutasítást Mátyásnak nyíltan tudtára adták: ellenséget sohasem ültetnek nyakukra - kiáltozták. A követ tehát nagy szégyennel szólott. A császár követei másról beszéltek, s más érzelmeket igyekeztek kelteni, de ők sem nyertek kedvezőbb meghallgatást. Pedig szóltak szövetségükről, régi megállapodásaikról, melyekben - azt állították - a csehek kötelezték magukat arra, hogy törvényes királyi gyermek híján Ausztria fejedelmeihez folyamodnak. Emlékeztették őket kötelességükre, a császári méltóság iránti tiszteletre, a szerződésekre.

A legtöbben azt javasolták, hogy Podjebrád György fia felé forduljanak. Kivált az eretnekek akarták ezt, mert őt tartották mindig a huszita tanok legkeményebb oltalmazójának. Viktorin balszerencséje azonban meghiúsította ezt, mert fogságából a főurakat és nemeseket maga mellé állítani nem tudta. Atyja halálát mindnyájan szánták; mondották, hogy csodás vitézséggel védelmezte a mindenfelől megtámadott országot, félelmetes volt a zsarnokságra törő főurak előtt. Szerette a nép, mert a békét sokáig megőrizte.

Végül a lengyeleket vezették be, kiket Kázmér király küldött. Őt oly kiválónak, bölcsnek és szentnek tartották, hogy pusztán a neve is megnyert sokakat. Mondják, az egyik követ, ki jeles szónok volt, a szavazás helyén így beszélt:

- Ha a mai napon jogunk ugyanakkora előttetek, főurak, mint amekkora tekintélyünk, bizony nem kell attól félnünk, hogy még naplemente előtt Csehország királyává ne nyilvánítsátok királyunk fiát, Ulászlót, a ti László királyotok unokaöccsét. Ha most is ugyanazt az állhatatosságot, ítélőképességet és méltányosságot tanúsítjátok, mint amilyet más ügyekben tanúsítani szoktatok, nem kételkedünk abban, hogy most, amikor főfontosságú dologról van szó, ti a közjónak tesztek eleget, mi meg óhajtásunk kielégítését érjük el. Ki ne emlékeznék régi barátságunkra, kapcsolatainkra, őseink kölcsönös szívességeire, továbbá hasonló szokásainkra, hasonló nyelvünkre s a két nemzet atyafiságos voltára. Nem kell tehát hosszú beszéddel gyenge s magában is alig megálló ügyet erősítgetnünk; ellenkezőleg: rövidséget parancsoltunk magunkra, részben azért, hogy miként a többiek, unalmat ne keltsünk bennetek, részben mert bízunk igazságérzetetekben és becsületetekben. Trónt olykor fegyverrel foglalnak el, főurak, de hadijogon ritkán tartják meg; az, ha utód nincs, isten akaratából többnyire örökösödési vagy bármi más jogon jut valakinek. Isten hatalmában van minden trón felett a jog. Ha isten akaratát kutatjuk, a megkérdezett jóshelyek, a megtudakolt jóslatok, a megvizsgált csillagok, a sok előjel, a megnyilvánult csodák és a közóhaj Ulászlót kívánják Csehország királyának. Ha az embereket jog, igazság és méltányosság kötelezi, ki tagadhatja, hogy a cseh királyság, mely annyi éven át László nagyatyáié és dédatyáié volt, kora halála után unokaöccsét illeti? Ki vitatja el unokaöccse törvényes örökösödési jogát, ha magzat nélkül hal el nagybátyja? Bátyja holtán ki a nőtestvérét? Ki tagadja meg az ősök jogát a maradéktól? Ha él itt a törvény, ha tiszteletben áll a vallás, ha az emberi keblekben még uralkodik az isteni és emberi igazság, senki sem találhat oly esztelent, ki ne javasolná, hogy jog szerint Ulászlót kell megválasztanotok. Midőn Zsigmond és Albert királyok idejében Csehország a felkelések miatt hányattatott, a lengyel királytól nemde nemcsak segítséget, de királyt is kértetek? Ha ez történt igaztalan időben, mit cselekesztek igaz időben, mikor a törvény parancsol, az igazság követel és a vallás is kényszerít? Eszes ember nem fosztja meg az unokaöccsöt nagybátyja örökétől, csak az, kit vesztébe sodor esztelensége. Még a nagy jelentőségű ügyekben sem szabad soha isten ellenére, az isteni és emberi jogok ellenére cselekednünk. E dolgokban először isten akaratát kell figyelembe vennünk, csak azután a jogot és az igazságot. Azért kérlek titeket főurak, az igazság vezérletével, az okosság kíséretében tanácskozzatok. Ha valaki alacsony származását hozná fel - mi az, ami még mielőtt elhangzott volna, máris magától meg nem cáfolódik? Vegyétek számba atyja nemzetségét, a szerencsés Ulászlókat és Kázmérokat. Ha anyai ágon számláljátok a királyok és isteni császárok hosszú sorát: Ulászló kegyes anyjának ősei közt anyai nemzetségéből négyen, az atyaiból öten voltak római császárok. Aki nála előkelőbbet keres, sötétben botorkál.

Bizony, nem sokat érne származása és örökösödési joga, ha rossz vagy kevéssé alkalmas királyt hoznánk. A királyok fiai a nyilvánosság előtt nevelkednek mindig, nem lappanghatnak homályban, de kiváltképpen azok, kik életkorukat meghaladva kitűnnek. Nem pironkodunk azért, mert a magunkét dicsérjük; hogy ha kiváló méltóság elnyeréséről van szó, ki-ki pironkodás nélkül ajánlhatja a magáét. Bűnös ugyanis minden hallgatás és tűrhető az öndicséret is, ha a hallgatásból kár származik, s a szerénység méltó tisztségtől foszt meg valakit. Ki mondaná hát, hogy Ulászló nem méltó a királyságra? Ki ítélne úgy, hogy nem uralkodásra született? Ki vélekednék úgy, hogy örökölt királyságából ki kell semmizni? Vajon származása akadályozná ezt? Ennyi király unokáját, ennyi császár dédunokáját s most ily nagy király fiát? E szerencsés és nemes sarjadékot, ki ifjan annyi ismeretlen és szent tudományban nevelkedett? Zsenge korától tanulta, hogyan kell békében és háborúban elöljárni. A tudás első elemeit még idő előtt elsajátította. Kegyes anyjától a tejjel együtt szívta magába az istenfélelmet, a

vallást, a kegyességet, könyörületességet, becsületet, önmegtartóztatást. S amint kikerült anyja öléből, nem nevelő vezetése alatt, de a maga hajlandóságából kezdett a tudományokkal foglalkozni. Kora gyermekségétől hallgatta a krakkói szofistákat, filozófusokat, poétákat. Járta a szónokok iskoláját; testét-lelkét gyarapította bölcselkedéssel, vitatkozással. Ami ideje még maradt, azt a hittudománynak és haditudománynak szentelte. Szent életével, istenes beszédével isten legbuzgóbb papját is felülmúlja. Vele született tisztaságával életkorát meghaladóan kitűnik, s bölcsen él hatalmas erény védelme alatt. A pihenés és üdülés idején Mars tudományával foglalatoskodik. A hadi-gyakorlat mesterei járnak hozzá: megtanítják lovagolni, lovon s gyalog harcolni, szúrni, vágni, csatasort rendezni, a sereget vezérelni s az ellenséget fortéllyal legyőzni. Teste magas termetet, hatalmas erőt ígér, továbbá máris szép arcot, daliás külsőt, férfias lelkületet mutat: az ifjúban öreget, zsenge korában koraérett bölcsességet szemlélhetsz. Számos Ulászlót, Kázmért, végül Károlyt és Zsigmondot láthatunk benne. Semmi esetlenség, semmi nyegleség nincs ebben az ifjúban; nemcsak tettei és beszéde, de még tekintete és járása, testének minden mozdulata is méltóságot, bölcsességet, jámborságot árul el. Nem meggondolatlan, nem hirtelen haragú; élvhajhászás és alantas gyönyör meg nem rontja. Elmondhatjuk, hogy semmi bűn sem uralkodik rajta. Elméje szelíd, állhatatos, jóságos; egyébként bölcsességre, becsületre, dicsőségre vágyó; teste jól tűri a fáradságot, éhséget. Külseje királyi méltóságot mutat, s ha nem szól, is bizonyos tiszteletet parancsol. Főurak, vajha itt lenne ő maga! Esküszöm az istenre s az emberek hitére, szótlanul is többet beszélne ő magáért, mint mi, még ha Cicero ajkával is szólnánk. Ha rá szavaztok, s megválasztva meglátjátok őt, azt fogjátok gondolni, inkább az isten küldte őt, semmint a ti elhatározástok jelölte. Azt fogjátok gondolni, nem emberi király, de mennyei hírnök jutott nektek, a közösség üdvére, örökös nyugalmára. Valaki még felhozhatná, hogy kora még zsenge, még nem alkalmas az uralkodásra. De ki találhatna ilyesmire okot ebben az isteni és koraérett bölcsességű ifjúban; benne, ki előbb lett öreg, mielőtt még ifjúvá lett volna. Isten oltalmában vannak a királyok és a királyfiak; kik uralkodásra születtek, kegyes hajlandóságú természetet, az istentől különös kegyelmet, gondviselést nyernek. Mellette áll majd állandóan az igazságosságban bölcs tanácsotok. Jobb néha az olyan király, aki a tanács végzéseit követi, mintsem az olyan, aki mindent maga akar intézni. Ki sokat tart magára s nyíltan elveti mások tanácsát, gyakran csalódik, ő alatta nincs félelem, gyanakvás, mely, ha zsarnok uralkodik, mindenkor állandó; külső háború sem fenyeget, rettegtet. Közel van hatalmas atyja is; mellette uralkodik. Nem támaszt vad hadakozást ellenetek szekták és hitbeli nézetek miatt; a pápa nem gyullad haragra ellenetek, s háborúra szövetségesül nem fogja hívni a császárt. Sőt ha ez bekövetkeznék is, közelben lesz a nagyszámú szövetséges felszabadító sereg; mondom: szövetségesek, sőt atyafiak, kikkel közös nemzetiségetek, származástok, miképpen a nyelv rokonsága bizonyítja. Ezenkívül ti is, mi is keresztények vagyunk, s az evangélium törvénye szerint élünk. A hitbeli felfogások és a szekták közt kevés a különbség, s ha valamiről vita esik, bárcsak azt inkább érvekkel és bizonyítékokkal, mint fegyverrel tudnánk eligazítani. Csak Krisztus tanításait kövessük pontosan; higgyétek el, keveset számít, ha valaki kissé szabadon cselekszik papjának véleménye szerint. Éppen ezért, főurak, Kázmér király nevében buzdítunk, intünk, kérünk most titeket, az isteni és emberi törvényekről emlékezzetek meg, s az örökösödés jogán fiának járó királyságot adjátok meg neki a magatok jószántából. Higgyétek el, ő nem a pápa parancsára indított háborút ellenetek, hanem azért, hogy a fiát megillető várak más kezébe ne kerüljenek. Ügyetekben javatokra és igazságosan tanácskozzatok. Ha így cselekesztek, e választással ellenségeitek számát is csökkentitek. Ha így cselekesztek, a leghelyesebben döntötök mindkettőnk java és méltósága felől. -

A lengyelek beszéde meggyőzte a csehek lelkét. Maguk között titkos tanácskozásokat tartottak; itt is, ott is összeverődtek százanként. Suttogták, hogy nyomban Ulászlóra kell szavazniok. Mondogatják: ő az egyetlen, ki alkalmas arra, hogy Csehországnak nyugodalmat és békét adjon. Körbe gyűlve egy ideig ezt tárgyalták. Miután maguk közt megegyeztek a

király felől, a főurak az egész nemességgel és lovagi renddel nyomban királlyá kiáltották ki az alig tizenöt esztendős Ulászlót. Mindnyájan kiáltották: „Éljen Ulászló király! Éljen atyja, Kázmér! Éljen a cseh királyság! Éljenek a főurak és a tanács!” Örvendező felkiáltásokkal éltették Ulászlót. Ezek mennyből küldött angyalnak, azok szűzi, szent királynak, mások üdvösséget hozó fejedelemnek s a kegyes béke szerzőjének, sokan annyi király és császár szent és egyetlen ivadékának nevezték. Nagy örvendezés közepette összecsókolták mindnyájan a követeket. A többiek pedig, kivált a magyarok, az elutasítás szégyenének pírjával távoztak. Midőn Mátyásnak nyomban megjelentették a történteket, a király reménységében csalatkozva, izzó haragra gyúlt a csehek ellen. Haragjából és bosszújából mit sem engedett, ámbár éppen rossz hír érkezett a török felől, hogy valamit tervez a Szávánál.

Midőn ugyanis a török megtudta, hogy a pannon a cseh háborúval van elfoglalva, amennyire csak lehetett, titkon húszezer embert küldött a Száva folyóhoz mesteremberekkel és munkásokkal, hogy a Szerémséggel szemben fából ideiglenes várat építsenek, s azt erődítményekkel és nagy őrséggel lássák el, hogy ahányszor csak kedvük tartja, beronthassanak a Szerémségbe, Alsó-Pannónia határvidékére, s végezetül egész Magyarországot meg Ausztriát zaklathassák.

A kellemetlen hír éppen nem zavarta meg Mátyást, s miatta a cseh ügyeket nem hanyagolta el. Matusnai Gábor kalocsai érseket és Ungor Jánost, e hadakban nevelkedett, veszedelmekben forgolódott, kipróbált virtusú és hűségű férfiút nyomban magához hívatta. Megparancsolja, hogy készüljenek, siessenek Alsó-Magyarország határára; megmondja, mit kell tenniök; figyelmezteti őket a veszedelemre. Előre megmondja, ha a török által építeni kezdett várat rögtön le nem rombolják, Magyarországnak vége. (A törökök ezt az erődítést Szabácsnak nevezték el, ami nyelvükön csodálatost jelent.) Mátyás felhatalmazza vezéreit, hogy állítsanak sereget, szedjék be az adókat s rendelkezzenek a városokkal, mint háború idején szokás. Sőt írt Országh Mihály nádornak és más főuraknak is, hogy csapataikkal kövessék Matusnai Gábort, és lehetőség szerint rombolják le a várat, melyet a török a Száva túlsó partján épít. Ne tűrjék, hogy a keresztény világ nyakán felépülhessen ez az erődítés. Ki-ki a maga derekassága szerint járjon el a királyi parancs végrehajtásában.

Amint Gábor és Ungor János Magyarországba érkeztek, összehívják a főurakat, sereget toboroznak és mindenfelől összegyűjtött segítő csapatokkal leszállnak a Száva folyóhoz. A folyó partján tábort vertek. Először dörgő ágyúkkal kezdik elűzni az ellenséget a megkezdett munkától. De ezek ugyancsak ágyúkkal riasztják őket, hogy ne akadályozhassák az építést. Néha még hevesebb haragra is lobbannak, s mindkét részen a Szávába gázolnak, nyilazzák egymást. Átkelni a folyón azonban egyikük sem mer, mert egyenlő volt erejük, katonáik száma.

A törökök ekkor földből oly magas sáncot emeltek, hogy azon belül a magyarok ágyúitól biztonságban építhessenek. Sőt még a magyarok megérkezése előtt árokkal és sánccal vették körül azt a helyet; bőven hordtak oda eleséget, s biztosították mindenféle erődítéssel. Látta a nádor, Matusnai Gábor és Ungor János, hogy minden igyekezetük hiábavaló. Innen is, onnan is néhányan elestek. Ezért a Szerémség oltalmazására ott ők is egy kis várat kezdtek építeni, s az ellenség bosszúságára éjjel-nappal annak építésén dolgoznak.

Míg ez történt a Szávánál, Mátyás csalódott reménységében haragra gyúlva, Morvaországból sűrűn beportyázott Csehországba; gyújtogatott és szerteszéjjel pusztított. Annyi rablást és annyi pusztítást vitt véghez, hogy a várak és városok nagy része békét vásárolni, sok magát megadni kényszerült. Sőt, mondják, a Prágát körülvevő hegyekig is benyargalt és pusztított. Csehországban egy várost sem foglalt el erővel; sok azért került megadással a király kezébe, mert nem tudták elviselni pusztításait. Ezek történtek tehát a cseh háború harmadik esztendejében. A király ezután őrségeket helyezett szét Morva- és Csehország meg Szilézia minden elfoglalt várába, s a tartományok őrzésére számos csapatot hagyva hátra, visszatért Budára.

Magával vitte a fogoly Viktorint; meghagyta, hogy méltóságához illően őrizzék Visegrád magas várában, hogy a háború végével biztonságban elbocsássa s régi méltóságába visszahelyezze.

Még ebben az említett évben Mahomet török császár négyszáz hajóból álló hajóhadat - köztük kétszáz volt háromevezősoros - és tízezer lovast gyűjtött össze. Ezzel támadott Euboiára, s megszállta Chalcist. A várost oly hevesen ostromolta, hogy övéinek nagy vesztesége árán tudta csak a harmincadik napra elfoglalni. - Rómában június 10-én oly rettenetes nagy jégeső volt; hogy egyes jégdarabok tizenkét unciát is nyomtak. Ezért Pál pápa a békesség megszerzéséért s az ostromlottak megszabadításáért minden oltárnál ünnepélyes könyörgést rendelt el; ő maga jámborul gyalog vitte körmenetben a lateráni bazilikáig a Szűzanya szentséges képét, s ott misét mondott. A velenceieket Euboia megtámadása nem rémítette meg: hajóhadat szereltek fel a török partok pusztítására; háromevezősoros hajó hatvan, teherhajó húsz volt. Canale Miklós balszerencsével viselte ezt a hadjáratot, mert nem érkezett meg idejében Chalcis-hoz. A tanács gyanúba vette; megkötözve vitték Velencébe, majd örökös száműzetéssel sújtották. - Anjou János a nápolyi királyság visszaszerzésére törekedett, de reményében csalatkozva Gallia Narbonensisba húzódott vissza, hogy lázadást szítson. Miután Barcelona városát elfoglalta, meghalt. Franciaországban Lajos király és Károly burgundi herceg között igen kemény háború tört ki.

Mátyás király visszatért Budára. A téli táborban pihentetni, újjáalakítani akarta seregét, mely a folytonos háborúzás közepette már kimerült. Két dolog igen nyugtalanította: először a Száva partján épült s jól megerősített Szabács, továbbá a török hatalom növekedése; hallván ugyanis Euboia elvesztését, nagy aggodalom fogta el. Attól félt - s ez be is következett -, hogy egy időben két hatalmas ellenséggel lesz kénytelen majd mérkőzni. A török erejét mindenki ismerte. A vitéz csehek sem ismerik a félelmet, még a halálfélelmet sem, mert épp a minap választották meg Ulászlót, Kázmér király fiát királyukká, s most a lengyelek erejével gyarapodva, igen hatalmasak voltak. Abban az időben ugyanis, midőn Mátyás keményen pusztította Csehországot, a pápa buzdítására és parancsára Kázmér is fegyvert fogott a csehek ellen, de midőn most ezek fiát királlyá választották, s látta, hogy a Rosenbergek és a Sternbergek, meg a többi főurak is erősen támogatják Ulászlót, szíve szerint is pártfogásába vette a cseheket. Mátyás az országtanáccsal és a főrendekkel együtt nagy figyelemmel és igyekezettel azon tépelődött, miként szálljon szembe a mindenünnen fenyegető veszedelemmel. Minthogy hadat viselni pénz nélkül nem lehet, először ennek előteremtésére fordította figyelmét. Az adókat a szokottnál nagyobb szigorral hajtatta be, a főpapoktól és papi testületektől is adót követelt. Új adókat vetett ki, s a pápától, meg a velenceiektől a megállapodás szerinti zsoldot követeli, hogy az eretnekekkel és pogányokkal szembeszállhasson. Számbavette azt is, hogy a katonák megérdemlett jutalmazásáról igazságtalanság lenne megfeledkezni. Minthogy Zápolyai István és Lupuj vajda a cseh háborúban igen nagy érdemeket szereztek, veszedelmekben és fáradalmakban magukat soha nem kímélték, Zápolyait sok tisztséggel tüntette ki, a szegény despotát pedig Fejérkő várával adományozta meg. A többieket, kit-kit a maga érdemének megfelelően tüntetett ki nagyobb tisztséggel, méltósággal, jutalommal.

A második cseh háborút a következő évben lengyel háború követte; erről a következő könyvben szólunk bővebben.

V

Mátyás király arra született, mint ahogyan ezt életének egész folyása tanúsítja, hogy sohase leljen nyugodalmat, hadat hadra viseljen s élete fogytáig több gyönyörűsége teljék a háborúkban, mint a békében. Ámbár benn békére, künn háborúra törekedett, mégis gyakran megtörtént, hogy nemcsak künn kellett hadakoznia, hanem benn az országban is, a pártütések miatt. Pedig a külháborút éppen azért kezdeményezte, hogy otthon nyugodtan élhessen. Szándékában azonban többször megcsalatkozott, mert főnemesei lázadásokkal háborgatták. Talán nem ok nélkül cselekedte a sors, hogy e herkulesi fejedelem bátorságát mindenfelől veszedelmes próbára tegye. De hidd el nekem: bár a sors sok viszontagságot szerzett e férfiúnak; a szerencse őt sohasem hagyta cserben. Minél nagyobb kedvvel keverte újabb veszedelmekbe Corvinust végzete, ő annál bátrabb lélekkel szállt szembe mindig azzal.

A következő esztendőben, az Üdvösség ezernégyszázhetvenegyedik évében, midőn Csehországban harcolt, kitört a lengyel háború: Magyar főpapjainak és főurainak nagy része ugyanis összeesküdött Mátyás ellen. Elhatározták, hogy behozzák Kázmér lengyel király második fiát, királlyá kiáltják ki, s csapatai segítségével elűzik Corvinust. Az összeesküvés oly heves és széleskörű volt, hogy Magyarország túlsó felén Matusnai Gábor kalocsai érseken, Országh Mihály nádorispánon meg néhány főúron kívül nem volt senki, aki hű maradt a királyhoz s nem a lengyellel tartott.

Országh Mihály okos férfiú volt; nagy tapasztalata révén nem igaztalanul tartották igen bölcsnek is. Mondják, szavában, de szívében is nem kevésbé ezt vallotta: Akit a szent koronával koronázva látsz, még ha ökör volna is, szent királynak tartsd, hódolj neki és tiszteld.

Abból a mintegy hetvenöt kerületből, amelyeket vármegyéknek neveznek, alig kilenc maradt, mely Mátyásnak engedelmeskedett: mindössze ennyi nem keveredett a nagy összeesküvésbe, hanem beszolgáltatta adóját. Az összeesküvés fejei a két János voltak, unokaöcs és nagybátya. Az egyik az esztergomi érsek volt, kit Mátyás mindig atyjának tekintett. A másik a pécsi püspök, mindkét [latin és görög] nyelvben igen képzett férfiú, ki ha visszavonulhatott volna a közélet gondjaitól, olyan lett volna a mi korunkban, aki versenyre kelhetne az egész ókorral. Sokan Zápolyai Imre szepesi grófot sem zárják ki közülük, minthogy egyszer már - miként elmondottuk - az erdélyi hadakozás előtt is elpártolt a királytól. Megkérdezték tőle, miért tette ezt, noha annyi adományt, tisztséget kapott; azt mondják, ezt felelte:

- Elpártoltam a királytól, de csak úgy, hogy pártütésemmel ne ártsak neki; csak magamat biztosítottam ellenségeim ármánykodása, gyűlölködése ellen.

Oly okos, ravasz ember volt, hogy pártütőként is intette az összeesküvők bűnétől felingerelt királyt, térjen észre; s ily módon az uralkodónak és ellenségeinek egyaránt megmutatta, mily nagy fontosságú ő. Ily önmérséklettel bölcsen megőrizte tehát az országnak a királyt, a királynak önmagát.

Sok okát beszélik annak, hogy miért éppen a király atyai barátai lettek mindenekelőtt az összeesküvés szerzői. Hiszen olyan komolyaknak és hűségeseknek tartották őket, hogy róluk nem lehetett könnyelműséget és hitszegést feltételezni. Az érsek állítólag számos sérelme miatt lett lázadó. A király ugyanis most már a maga lábán állt; azelőtt ki volt szolgáltatva a főembereknek, most mellőzni kezdte őket; nem mások után, hanem saját esze és akarata szerint járt el, s ha szabadabban mertek szólni, visszautasította őket. Azt akarta, lássák, hogy mindent maga csinál. Ezek meg tekintélyük nem csekély csorbulását látták ebben. Ehhez járult a szokatlan módon kivetett rendkívüli adó, az úgynevezett dika, melyet többnyire

nemcsak házanként [portánként], hanem fejenként róttak ki. A folytonos hadakozás igen nagy szolgáltatásokat tett szükségessé, s a szokatlan adót mindenki nehezményezte. Sőt még a püspöki jövedelmekre is rátette kezét. Úgy vélte, ez is jogában áll, mert a közösség javáért harcol. De ezt is Roborella Lőrinc apostoli követ jóváhagyásával tette. Sokan súlyosan fel is rótták a pápai követnek, hogy ő volt az első, aki hatalmat adott Mátyás királynak arra, hogy püspökök és papok ellen járjon el, s hadicélra az egyházak javadalmait is igénybe vegye. A főpapok és papok ugyanis a legnagyobb jogtalanságnak tekintették, hogy őket, kiket félisten számba kell venni, világi adó fizetésére kötelezték. Az esztergomi érsektől megvonta az aranybányák nagy összeget jelentő tizedét, melyet urburának neveznek; több püspökség jövedelmét is lefoglalta. Sokan mondják, nem ok nélkül tette ezt, hanem részben azért, hogy a püspökök oly nagy bőségben ne dőzsölhessenek, részben meg azért, hogy kincseket halmozva, hadat ne indíthassanak a király ellen. Ezenfelül a főnemesek szemében már félelmetes és erőszakos kezdett lenni, s cselekedeteivel tudtukra adta, hogy egyedül akar uralkodni, a többiek pedig engedelmeskedjenek. Akiknek azelőtt nagyon nagy tekintélyük volt a király előtt, most nehezen viselték méltóságuk csorbulását. Úgy vélik, ezek voltak az okok, melyek az esztergomi érseket és a többieket lázadásra késztették. Midőn az összeesküvők titkon így szervezkedtek, s maguk közt királlyá választották Kázmért, nyomban írtak a lengyel királynak, s értesítették mindarról, amit eddig tettek. Jelentették, hogy majdnem minden főember önként elszakadt Mátyástól, s akik eddig még nem csatlakoztak, vagy hamarosan ugyanezt teszik, vagy nem állnak ellent. A magyarokat valami meggondolatlan kegyelet szállotta meg, midőn a nem királyi vérből, hanem alacsony sorból származó Corvinust királlyá választották; és most ebből a királyból zsarnok lett, minthogy nem királyi vérből eredt, nem tudja megőrizni a királyi méltóság szentségét. Kezdettől fogva kegyetlenkedett már nemcsak az idegenekkel, de övéivel is; nagybátyját, ki visszautasította a neki felajánlott országot és unokaöccsét tette királlyá, bilincsbe verette, sőt halálra is ítélte. Most már atyai barátaival szemben kezd erőszakosan fellépni, kik őt olyannyira tisztelték s nem hagyták el semmi veszedelemben. Az egyház jogait maga gyakorolja; fellép a papok ellen, lefoglalja a püspöki jövedelmeket. Összekavarja az isteni és emberi jogot, s a józan ész helyébe önkényt léptet. Ezért a magyar királyságot, melyet méltatlanul adtak Mátyásnak, méltó, hogy elvegyék tőle. Hagyományt követve, illőképpen a lengyel királyi házhoz fordulnak. Kérik tehát, küldje el a minap királyukká választott Kázmér fiát, hogy elfoglalhassa a felajánlott országot.

Amint a lengyel király a levélből erről értesült, úgy gondolta, hogy sok gyermeke lévén, a szerencsében nem szabad tétováznia; a váratlanul felajánlott királyságot elfogadta. Nagy örömében hálát adott az istennek, hogy két év alatt két fiát hívták meg és kérték fel királynak. Rögtön toborzást tartott; három dandárt állított ki vértes lovasságból. Kázmérnak adta, ki Magyarországba készült, hogy elfoglalja a királyságot. Arról sem feledkezett meg, hogy még Ulászlónak is kell sereget adnia, ki ellentmondás nélkül megválasztva készült cseh királyságába. Megírta hát az érseknek és a főuraknak, hogy hamarosan küldi fiát mindenképpen erős sereggel.

Ezalatt a szóbeszéd nyilvánosságra hozta az összeesküvést és a trónkövetelő jöttét. Mikor eljutott a hír a király füléhez, Mátyás ugyancsak feldühödött; alig tudta elhinni, hogy éppen legrégibb atyai barátai lázadtak fel, kiket annyira becsült s annyi ajándékkal, kinccsel halmozott el. De nem ijedt meg; mondogatta, hogy ugyancsak szeretné látni, főnemesei közül ki akar Kázmér házigazdája lenni. Azokat nem fenyíthette meg, akiket az összeesküvés vádja ért, mert titkon hirtelen eltávozva meghúzódtak váraikban. De még ha bosszút is állhatott volna rajtuk, ezt akkor nem tartotta tanácsosnak. Sokat színlel, titkolózik, elnyomja haragját; jobbnak véli, ha nyájasságot, engedékenységet mutat. Ismeri a magyarok természetét s az emberek különböző törekvéseit; tudja, hogy lelkük állhatatlan, s a tömeg a remény és jószerencse után bódul. Ezért az ingadozókat erősíti meg; ígéreteivel, bőkezűségével sokat

tántorít el szándékától. Számos főurat várak adományozásával térít vissza. Többet tesz ésszel, mint erővel. A vízáradattal szemben nem feszíti karját, de okosan, ravaszul hajlítja vissza az ellene fordult szerencsét. Sohasem szűnik meg bízni önmagában, sőt a balszerencsében még nő is bátorsága, mert ennek fitogtatására kiváló ez az alkalom. Akikről azt gyanította, hogy az összeesküvők közé tartoznak, azoktól kért tanácsot s mutatott irányukban bizalmat.

Eközben elterjedt a hír, hogy Kázmér húszezer emberrel közeleg a határhoz, sok magyar siet üdvözlésére és serege a csatlakozó magyarokkal naponta növekszik. Az Üdvösség ezernégyszázhetvenegyedik évében, november elsején lépte át a határt. Nagyszerűen fogadták, amerre csak elvonult; ki-ki a szerencse nyomába szegődik. A közelből számos főúr megy elé; nagy pompával fogadják az új királyt, ígérnek neki készséges engedelmességet. Napról napra nő a lengyel tábor; sokan jószántukból követik Kázmért, néhányan a többiek példájára.

Naponta bátrabb lesz a lengyel; azt hiszi, hogy a saját országában bizton járhat-kelhet. Már átvonult Kassa és Eger vidékén, s Nyitra és Vác felé irányította táborát; várta az összeesküvés fejeit, hogy őt fogadják. Megáll tehát és sűrű levelezéssel, titkos futárokkal hívja magához a főembereket.

De Mátyás sem aludt ezalatt. Erejéhez képest sereget állított, számos főurat Budára rendelt. Odajött a nádorispán, Matusnai Gábor kalocsai érsek, de Zápolyai Imre, a német Beckensloer János váradi püspök és sokan mások is az összeesküvők közül, kiket a király titkon visszaédesgetett magához mezővárosok, falvak adományozásával. Újlaki Miklós bosnyák királyt futárok útján kérdezte meg a király, vajon tüstént megütközzék-e az ellenséggel, vagy halogatással kell-e cselekednie. Várni kell - felelte az okos férfiú -, mert naponta sok ellenséges lándzsa visszafordul és segítségül jön.

Tetszett a tanács Mátyásnak. Elindította táborát Budáról és ama főurakkal Esztergom felé indult. Gondolta, bölcsen először ezt kell cselekednie. Tudta ugyanis, ha kiengeszteli az érseket, az összeesküvés fejét, nincs többé kitől tartania. Esztergomhoz érve, a király megszállt a városban, s a vár alatt tábort vert. Majd Zápolyai Imrét, ezt a tekintélyes, komoly, bölcs férfiút, aki éppen oly ékesszóló volt, mint ravasz, a nádorispánnal és néhány főpappal a várba küldte, hogy békítsék ki vele az érseket.

Midőn az érsek elébe értek, kérlelni kezdték, ne tántorodjék el holmi méltatlanságok miatt a királytól, kit mindig fiaként szeretett, s kit éppen az ő buzgalma és fáradsága segített a trónra. Azt is mondták, ha a fiú valamit elkövet, az atya legyen elnéző: a szülőknek igen türelmeseknek kell lenniük s meg kell bocsátaniok fiaik hibáit. Fordítsa el lelkét föltett szándékától, mert ez a lázadás nagy bajba dönti az országot. El kell viselni a királyt, még ha botlik is, hiszen oly sok erénye van; nem kell őt megakadályozni abban, hogy dicsőséget dicsőségre halmozzon, s hogy az országot megvédje. Lelke naponta oly dicső, nagy tettekre tör, hogy bűn lenne őt ebben gátolni. De ez a lázadás most alaposan észretérítette; megvizsgálta önmagát, bűnbánat fogta el, s ígéri, hogy más lesz a jövőben. Bármit helytelenül tett, a hadiszokás kényszerítette rá, hogy tegye; őszintén bevallja, magának nem gyűjtött kincseket; ezentúl mindenkivel higgadtan bánik. Végül Zápolyai Imre a maga és a király nevében kérve kérte, hogy régi kegyességével, igyekezetével és buzgalmával oltalmazza fiát, s a király akként cselekszik, amint ő kívánja, követeli. Sőt a kicsikart dézsmákat is önként visszaadja, sőt a jóviszony helyreállása után nagy részét már most visszafizeti, mielőtt még felszedi táborát.

A beszéd után könyörgésekkel környékezték meg az érseket; néhányan kérlelően térdeltek elé, atyai térdét ölelték, kérve, hagyjon fel az ország háborításával, veszedelembe döntésével. Ő pedig, bár sokukat ferde szemmel s megvetően nézte, elámulva hirtelen megváltozásukon, állhatatlanságukon, mégis legyőzetve, azt válaszolta, hogy sohasem tér el a többi főpap és főúr határozatától, és sohase veszi magának azt a jogot, hogy bármit is tegyen akaratuk

ellenére. Nem tagadja, olykor haragra gyúlt Mátyás ellen, fiaként szabadon dorgálta, s többször panaszt emelt amiatt, hogy nem jogos és méltányos, ha a király az egyháziak jövedelmét igénybe veszi, sem az, ha az egyház ügyeibe avatkozik. Nem mondhatják rá, hogy egyedül hívta be Kázmért, mert számos társa volt, akik most színt változtatva, hallgatnak. Egyedül ő nem is fogja Kázmért Magyarországon marasztani, sem a többiek véleményének ellene nem szegül. Régen ismeri már Mátyás természetét; jól tudja, hogy mostani engedékenysége végzetes lesz neki is és sokuk számára. Végül is, minthogy már így akarják s erre kényszerítik, ha nyilvános esküvel kezeskednek, ő, mint azelőtt, újra engedelmeskedik a királynak.

Miután ekkor mindnyájan hitüket adták a maguk és a király nevében, s - mint sokan állítják - a tizedek fejében pénzzel fizettek, a kibékülés megtörtént.

Rögtön lementek, hogy felkísérjék a királyt a várba. Elmondtak mindent, hogyan történt; a királyt nyomban nagy nyugtalanságtól szabadították meg. Késedelem nélkül velük együtt felment a király a várba. Miután kevés békéltető jelenlétében az érsek elé ért, Mátyás így szól:

- Soha el nem hittem volna, szentséges atyám, hogy te elhagyj. Jól tudom, te sem fogod sohasem elfelejteni, hogy haldokló atyám a te oltalmadba ajánlott engem; nem is hihettem volna, hogy az pártoljon el hűségemtől, akit a hűség és szeretet örök példaképének nevezünk. Velem együtt vetettek börtönbe, vertek bilincsbe; életemért és méltóságomért önként vállaltál minden veszedelmet. Te váltottál ki a cseh fogságból; királysághoz, koronához segítettél. Nem volt nehézség és veszedelem, amin ne diadalmaskodtam volna a te munkáddal és tanácsoddal. Most se hiszem el, hogy elhagynád Mátyást, akit mint újszülöttet karodon hordoztál, akit mindig gondosan neveltél. S ha valamit én, az ifjú vétettem ellened, bocsásd meg, kegyes atyám; könyörülj fiadon. Kérlek, ha volt köztünk valami harag, váltsa fel ezt újra a kölcsönös régi szeretet. Veszedelemben forog most, akit Magyarország királyává tettél; kérlek oltalmazd meg fiadat, őrizd meg régi jóságoddal a te hozzám való halhatatlan jótéteményeidet, hogy lássák, amit ez életből távozó atyámnak ígértél, be is váltottad.

E beszédre mindkettejük könnyei megeredtek. Az érseket szándéka miatt már megbánás töltötte el; most a király lábához borult, bocsánatot kért. A király megcsókolta őt, bocsánatot kért és nyert. Hitet tettek egymásnak arra, hogy felejtenek minden sérelmet. Így a békesség meglett s kölcsönösen kiengesztelődött lélekkel a király meg a főurak eltávoztak.

Hírlik, Kázmér előző éjjel járt az érseknél az esztergomi várban, hogy az érsek nyíltan fogjon fegyvert méltóságáért. Mivel másnap Felső-Magyarországot a Dunáig beszáguldozta, hogy azoknak, kik nem fogtak érte fegyvert, kárt okozzon, a király megkezdte csapatainak átszállítását. Miután elterjedt a híre annak, hogy Mátyás kiengesztelte az érseket s átkelőben van a Dunán, a portyázó lengyelek visszahúzódtak. Kázmér Nyitrába ment. Minthogy azt mondta, ő Magyarország igazi királya, a város önként befogadta. A vár előtt ütött tábort. A király átkelve a Dunán, egyenesen Nyitra felé indította seregét, s a lengyeleket a falvakból, városokból, ahol csak találta őket, kiűzte. Mikor híre futott, hogy Nyitrához közelít, a magyarok ama sokasága, mely eddig Kázmér szerencséjét követte, most hirtelen elpártolt. Sokan titokban szöktek el, s vagy a király táborába mentek, vagy saját váraikba húzódtak. Mások őszintébben, az ellenség okozta kártól való félelmüket hozták fel Kázmér előtt távozásuk okául. Mátyás derűs arccal fogadta a királyi táborba jövőket, majd közhírré tette, hogy büntetlenséget ígér mindazoknak, akik három napon belül elhagyják Kázmért. Rendeletét kihirdették az ellenséges tábor előtt, mire titokban mások is megszöktek, s csak kevesen maradtak ott. Kázmér ettől nagyon megrémült, és seregével Nyitra város falai közé húzódott. Mátyás viszont látva, hogy a magyarok ismét hűségre térnek, nekibátorodott. Nyitrához sietett. Odaérkezve Kázmért a városban ostrom alá fogta, s megakadályozta az élelmezést. Súlyos éhínséggel fenyegetőzött.

Kázmér becsülettel megvallva, hogy a magyarok gonoszságukban hívták be őt, hírvivők útján titkon tárgyalásba bocsátkozik a királlyal s eléri, hogy késő éjjel eltávozhassék és bizton Lengyelországba visszatérhessen. Ígéri, hogy az országgal ezután sohasem fog hadakozni. Ezt esküvel is megerősíti.

Néhány nap múlva, megállapodás szerint, Kázmér hétszáz lovassal kiszökik s - mint mondják - megszakítatlan menetekben Lengyelországba visszatért. A visszamaradt sereg keményebb ostrom alá fogatva, hírmondók útján naponta kérte a szabad elvonulást, hogy éhen ne vesszen. Meg is kapták elbocsátásukat azzal a feltétellel, hogy bántatlanul elvonulhatnak poggyászaikkal, ha az országnak kárt nem okoznak, útközben semmi ellenséges cselekedetet nem követnek el. Ha meg nem tartanák erre tett esküjüket, nemesek és közrendűek, városiak és falusiak tetszésük szerint mindnyájan tetézve vehetnek rajtuk büntetést. A lengyelek elfogadták az elvonulás feltételeit s a királytól elbocsáttatván, táborukat Lengyelországba indították. A király egynapi járóföldre követte őket seregével, s akiket csak talál a falvakban, mezővárosokban, ha ellenszegülnek, megöleti. Midőn pedig a lengyelek - mint akik börtönükből szabadultak - az éhséget kezdték érezni, néha kissé szabadosabban is ragadozták eleségüket a falvakban, szántóföldeken; olykor azt színlelték, hogy vásárolni akarnak, majd erővel elrabolták az eleséget, takarmányt. Megesküdtek ugyan, hogy bántatlanul hagyják a tartományt, de ezt meg nem állják, a rablástól meg nem tartóztathatják magukat. Szabadosságuk napról napra növekszik és mennél közelebb jutnak a lengyel határhoz, annál több kárt okoznak barmokban, javakban. Némelyek azt állítják, hogy ennek inségük volt az oka, a legtöbben azonban velük született rabló hajlamukat mondják okul. A falvakban és mezővárosokban napról napra panasz és nagy siránkozás támad és jut el a királyhoz.

A király - megtöretvén az eskü - elrendelte s mindenkit felhatalmazott, hogy sérelméért álljon bosszút és erőszakot erőszakkal verjen vissza; ki-ki védekezzék fegyverrel s szerezze vissza elrablott holmiját. Kihirdettetvén az engedély, a parasztok falvanként tagadták meg az eleséget a lengyelektől, s midőn ezek erővel akarták elvenni tőlük, a szerződésszegésért a parasztok hadat hirdettek a lengyelek ellen; felkelés támadt s a magyar határon mindenükből ki akarták fosztani őket. Négyszögbe állított seregben a lengyelek nem haladhattak. Inségben voltak, melyet maguk okoztak. Bejövetelükkor ugyanis a begyűjtött termést felgyújtották. Kénytelenek voltak egymástól elszakadva haladni. Megoszlásukkal gyengült erejük, de kiváltképpen akkor, mikor a lengyel határhoz közeledtek; a parasztok körülfogták a szétszórtan kószálókat és mindnyájan ki voltak szolgáltatva nekik. Sokukat még rablás közben megölték.

Így hát a lengyeleket, kik Kázmér vezérlete alatt november elsején Magyarországba törtek, négy hónap múlva kiűzték. Mátyás seregével járta Felső-Magyarországot, hogy míg a lengyelek kivonulnak, valami bajt ne okozzanak. Megbékéltetvén végül a tartomány s kiűzetvén az ellenség, a nagyhéten örvendezve vonult be Budára. Nagy fáradalmak csigázták el csapatait, hiszen egész télen hadakoztak. Tavaszra, nyárra elbocsátotta őket, hogy lovukat, magukat kipihentessék.

E nyárról semmi emlékezetre méltó cselekedetet sem hallottunk.

Kiűzetvén az ellenség, a veszedelem elmúlt; a király visszatért Budára, s hozzáfogott sérelmeinek megbosszulásához. Látta ugyanis, ha mindig bosszulatlanul hagyja a legnagyobb bűncselekményeket, csak növeli a bűnösök vakmerőségét és becstelenségét, s uralma nem lesz tartós. Ezért, hogy a többieket a felségsértéstől elriassza, az esztergomi érseken kezdte. Futár útján igen fontos megbeszélés ürügyével Budára rendelte. Bár az érsek tudta, hogy utazása nem lesz veszélytelen, mégis bízott a király hitében, régi jóakaratában; önként Budára ment, nem gondolta, hogy a király részéről veszedelem fenyegeti. Tudta, hogy nemcsak a király, de sokan mások is tudják, hogy a főurak ösztönzésére és főként unokaöccsének bujtogatására, bár méltóságával első, mégis utolsónak csatlakozott az összeesküvéshez. Midőn

arról értesítette Kázmér az őt behívó főurakat, hogy hamarosan megérkezik Rákos mezejére, ahol a királyválasztó gyűléseket szokták tartani, s kérte őket, hogy megadott napra ott összegyűljenek, a főurak meghívására az érsek azt felelte, hogy utolsónak megy oda. Így történt azután, hogy a többiek is lanyhábban vették a dolgot, s az összeesküvés lassanként szétbomlott. Tudta ezt a király, de a megtorlás minden jele nélkül mégsem mehetett el a dolog mellett; nem ment ki fejéből, hogyan foganhatott meg a hitszegés éppen atyai barátjában, akit mindig atyjaként tisztelt.

Midőn tehát az érsek Budára ért, megparancsolta, hogy tisztességgel tartsák vissza a palotában, s méltóságának megfelelően őrizzék. Azután titkon átszállították Visegrádra s néhány hónapig a királyi őrség vigyázott rá a várban.

Az érsek hatalmas jótéteményeinek emléke, a saját vele született kegyessége s adott szavára való emlékezés azután mégis győzött Mátyásban. Meggondolta, mégsem fenyíthet meg nagy szentségű főpapokat anélkül, hogy aljas bűn ne hárulna rá is. Félt a kegyetlenkedéstől és ennek gyalázatától. Haragvásába beleunt; kibocsátotta őt börtönéből, visszahelyezte méltóságába és esztergomi várába. Némi katonaságot tett azonban mellé őrségül, hogy ne tudjon újból lázadozni ellene.

Látta azonban az érsek, hogy elfogták, de nem csúfság nélkül, majd elbocsátották, de nem gyalázat nélkül, s mindig méltósággal folytatott életét késő öregségében keverte rossz hírbe. Ezért oly fájdalom fogta el, hogy naponta kívánta, bárcsak meghalhatna; nem ritkán még fohászkodott is ezért. Vénségére megutálta életét, s hogy szabaduljon a hitványságoktól, a gyalázattól, leghőbb vágya volt meghalni. Ama nyárnak már meg sem érhette végét. Augusztus 9-én szent Lőrinc ünnepét megelőző napon eltávozott a világból, nagy bánatára a főrangúaknak és nemeseknek. Mindazok, kik tapasztalták e nagykomolyságú férfiú feddhetetlenségét, örökké gyászolják s kegyeletes emlékezetükben őrzik őt.

Az érseki méltóságra nagyon méltó volt. A várban ő építtetett igen tágas ebédlőt. Az ebédlő elé vörösmárványból pompázatos kiugró tornácot emeltetett kettős folyosóval. Az étterem fejéhez csúcsíves boltozattal a Sibylla-fülkéket helyeztette, ahol valamennyi Sibylla képét láthatjuk. Az ebédlő falain sorban nemcsak az összes magyar király látható, de a szittya elődök is. Hideg és meleg fürdőfülkéket építtetett, továbbá kettős kertet, melyet széles tornácok díszítettek, s fedett sétáló vett körül. A két kert között a szikla mellett kerek tornyot emeltetett; különböző ebédlő és lakószoba volt ebben, fenn különböző színű üvegablakokkal; a kápolna sem hiányzott. Maga majdnem mindig itt lakott, mert a Dunára nézve szép kilátást nyújtott kertek kellemetességével. Bölcselkedésre és elmélyedésre valóban nagyon alkalmas hely volt. Szent Adalbert székesegyházát, hogy tűz el ne pusztíthassa, mázas cseréppel fedette be s a tetejét menedékesre rakatta, hogy a hó és eső lefolyjék róla. Mindkét nyelvű [latin és görög] könyvekkel igen dús könyvtárat is alapított.

Így ért hát véget Vitéz János érsek élete.

Húgától származó öccse, János pécsi püspök, ki akarata ellenére hajszolta nagybátyját az összeesküvésbe, fogságba eséséről értesülve, Zágráb felé menekült, hogy könnyen elhagyhassa a határt, ha a király esetleg üldözné. Miután hírül vette az érsek halálát, maga is csak kevés hóval élte túl. A kettős fájdalom még ugyanabban az évben elemésztette. Pannóniában csak úgy, mint Itáliában, maga után örökös gyászt hagyott. - Tizenhét évig volt a veronai Guarino tanítványa; kora gyermekségétől tanulta a két nyelvet. Mestere gyakran mondogatta, hogy nem volt addig sem olasz, sem külföldi növendéke, aki elméjének kiválósága, tanulékonysága és termékenysége tekintetében vetekedhetett volna Pannóniai Jánossal. Ha latinul szólt, azt állítottad volna, hogy Rómában, ha görögül, hogy Athénban született. Magatartásában és beszédében semmi barbárság nem volt észlelhető. Úgy találnád, lelke versírásra termett, de azért a szónoklásban is kiváló volt. Ha nem hányódott volna közügyek gondjaiban,

viharaiban, bizony fölvehette volna a versenyt az ókor szónokaival, költőivel. A jeles elméket a sors gyakran irigyli, s megakadályozza, hogy erejükhöz képest kitűnjenek.

Hogy mennyire szerette bazilikájának szent kollégiuma, ebből megtudhatjátok. Minthogy a király haragja miatt az ország ellenségének tartották, senki se merte neki a méltó végtisztességet megadni. A papok titkon visszahozták testét a pécsi székesegyházba és sokáig rejtegették egy szurokkal lezárt koporsóban. Midőn sok idő múltán Mátyás éppen meglátogatta a várost és a templomot, a papok kollégiuma könyörögni kezdett a királynak, engedje illő tisztességgel eltakaríttatni János költő holttestét, melyet királyi haragjától való féltükben, régóta temetetlenül őriznek. Megindult a király a nagy férfiú sorsán; megdorgálta őket téves vélekedésükért és félénkségükért, s hogy a jeles költő tisztes temetés nélkül ne maradjon, azonnal illő szertartást rendelt.

Ez volt hát a pannóniai költő vége. Történt az Üdvösség ezernégyszázhetvenkettedik esztendejében.

Ebben az évben a velenceiek szövetséget kötöttek Ferdinánd nápolyi királlyal a törökök ellen. Április idusán [13-án] Pál pápa ünnepi nagymisén Estei Borsó-t ferrarai herceggé tette, arany palástot, almát, kormánypálcát, nyakláncot és köpenyt adományozott neki, s meghagyta, hogy a fejedelemség jelvényeivel ékesítetten népes tanács kísérje Szent Márk székesegyházába és szentélyébe. - Franciaországban a pápa közbenjárására megszűnt a háború a király és a burgundok között. - Frigyes császár és Piccolomini Ferenc sienai bíboros, apostoli követ, ez az emlékezetre és minden dicséretre méltó férfiú, Bécsújhelyen számos keresztény fejedelem részvételével gyűlést tartott, melyen több határozatot hoztak a keresztényi közösség javára és üdvére, kiváltképpen a török ellen, de ezeket a fejedelmek viszálykodása és hanyagsága következtében a kereszténység nagy kárára nem hajtották végre. - Pál pápa, midőn július 27-én egyedül pihent hálószobájában, gutaütésben meghalt; utóda Sixtus lett. - A velencei tanács feje, Moro Kristóf is meghalt; az elhunyt utóda Trono Miklós lett. - A szlavóniai származású Vitéz János esztergomi érsek helyébe a német Beckensloer János váradi püspök került, ki nagy bizalmasa volt a királynak. Unokaöccsének, a pécsi püspöknek utódául a királyi kincstartónak, Ernuszt Jánosnak fia, Zsigmond következett.

Úgy látszik, a sors örökös küzdelmet rótt Mátyás királyra, mert nem hagyott neki semmi nyugalmat. A következő évben ugyanis, ezernégyszázhetvenháromban egyszerre tört ki a lengyel és a cseh háború. Török háborúban sem volt soha hiány, mert naponta zaklatták betöréseikkel most a dalmatákat és a krajnaiakat, majd a pannonokat és dákokat [erdélyieket]. A lengyel és cseh háború eredetét ki-ki könnyen megértheti. Mert hát ki lehet közömbös fiának méltósága iránt? A csehek minap királyukká választották Ulászlót, apja tisztességgel elküldötte, nagy örvendezéssel és hatalmas ünnepléssel fogadták az országban, s néhány nap múlva a szokás szerint meg is koronázták.

Ulászlót nagyon felbosszantotta, hogy Mátyás nemcsak két leggazdagabb tartományától fosztotta meg, de Csehország nagy részét is elfoglalta, s ezért nemhogy királynak, de még afféle negyedes fejedelemnek sem érezte magát. Megírta apjának, hogy őt nem királyságra hívták, csak a királyság maradványaira. Tudta ezt apja is, hiszen mielőtt fia megválasztásakor megbékélt volna a csehekkel, Mátyással együtt hadakozott ellenük. Most azonban fia méltóságáról lévén szó, megváltoztatja előbbi elhatározását, s még a méltányosság és igazság ellenére is fia jogán a csehek ügyének oltalmazására indul. Kázmér ezért gyakran kéri levélben Mátyást, hogy Morvaországot, Sziléziát és mindazt, mit Csehországból elfoglalt, önként adja vissza Ulászlónak; ígéri, hogy megtéríti a háborús költségek nagy részét, s néhány várost is átenged. Ezzel szemben Mátyás a kölcsönös barátságra való tekintettel kijelentette, hogy szívesen megteszi mindezt, ha visszatérítik neki a háborúra fordított négyszázezer arany költségét; addig megtartja az elfoglalt országot. Mivel oly hatalmas pénzösszeget kívánt, amit

sem Csehország, sem Lengyelország egész Származtatiával együtt sem tudott megfizetni, hadat üzennek egymásnak.

A lengyel királynak rengeteg a népe. Nagyszámú sereget toborzott, s nem csupán a nemeseket szólította fel katonai szolgálatra, de közrendű és paraszti tömeget, továbbá az oroszokból és tatárokból is rengeteg sokaságot fogadott fel. Gondolta, Mátyás legyőzetésével nemcsak visszaszerzi a cseh királyságot és tartományait, de felesége jogán Magyarországot is birtokába veszi. Fiát is intette, hogy ugyanígy cselekedjék. Mindketten szedték a katonát; összegyűjtöttek harmincezer embert. Akik nagy dolgokról gyakran még nagyobbakat mondanak, azt állítják, hogy hatvanezer ember volt.

Látta Mátyás, hogy mennyi bajba keveredett, de kétségbe mégsem esett. Tanácsot kér a tanácsuraktól és főnemesektől, s bár azok igen megfélemlettek, ő maga meg akarja kísérteni mégis a végsőket. A reménytelenségből merít erőt s nyer még nagyobb bátorságot. Alig nyolc vagy legfeljebb tízezer embert toborzott; legnagyobb részük vértes és könnyű lovasság.

Úgy dönt, az ellenséget nem várja be otthon, hogy ne legyen kénytelen a maga költségén őket eltartani. Úgy gondolja, Sziléziában kell az ellenséggel szembeszállania, hogy meg se közelíthessék az ország határát. A boroszlóiak sűrűn küldött követekkel hívják. Közlik, hogy veszedelmes a késlekedés, s azzal fenyegetőznek, hogy a vetélytársaknak, ha azok előbb érkeznek, megnyitják kapuikat. Valamennyi főpapot és főurat magával vitte Mátyás a sereggel Boroszlóba. Szakadatlanul úton volt, hogy elsőnek foglalja el a várost. Újlaki Lőrinc herceg, Miklós bosnyák király fia könnyű lovassággal követte a királyt. Vakmerő újonc volt; az udvarban nevelkedett. Mátyás úgy szerette, mintha fia lett volna. Továbbá Veronai [Rangoni] Gábor egri püspök, kit Szent Ferenc testvérkéinek társulatából gyarló nagyratörés emelt a hatalomra. Kapisztrán Jánossal jött Itáliából Pannóniába. E jóságos férfiú halála után ezt a kitűnő tehetségű, okos és méltósággal teljes férfiút megrontotta a nagyravágyás; emberi, világi tisztségek után törekedett, s minthogy a király tetszését megnyerte, befolyásával egészen a bíborosi méltóságig emelkedett.

Amint az Odera mellett fekvő, a folyótól védett Boroszlóba érkeztek, megpillantották az ellenség táborát. Rémítően nagy volt az, s szemben vele Mátyás nem is mert tábort ütni. És mivel az elfoglalt városokat a királynak őrségekkel is meg kellett erősítenie, hogy az ellenséges sokaság könnyen be ne vehesse, kénytelen volt ez által is gyengíteni seregét. Ingadozott és sokat tanakodott, vajon behúzódjék-e seregével a városba, vagy merjen-e kívül táborozni, minthogy számra sokkal kisebb az ellenségnél. A főurakat és barátait megkérdezte, melyik lenne jobb? Sokan azt tanácsolták, hogy foglaljanak állást a városban. Ezzel szemben mások úgy látták jónak, hogy inkább titkolják el a félelmet mintsem a veszedelmek elől kitérjenek, és azt ajánlották, hogy az ellenség szeme láttára verjenek tábort, azt erősítsék meg sánccal, árokkal, körbeállított szekerekkel; nehogy úgy tűnjék, mintha nem bíznának magukban, mert ezzel a tartománybeliek félelmét is csak növelnék. Veronai [Rangoni] Gábor éppen ebéd közben beszélgetett erről; írnoka, az igen éles elméjű Bakócz Tamás, kiről már ifjúkorától kezdve látszott, mi lesz belőle, azt mondta, mind a kettőt meg kell tenni: tábort kell verni kívül is, belül is. A püspök azt válaszolta, hogy ez lehetetlen. Mire ő hozzátette, hogy a várfalak előtt, a külvárosokban kell tábort ütni, hogy a városból is védhető legyen; a külvárosi tábor bent is van, kint is. Tetszett a püspöknek az ifjú javaslata, s mikor küldönccel hivatták, elmondta írnokának elképzelését, mely annyira megtetszett a királynak, hogy másnap a várfalak elé hozta táborát, s hogy a várost a katonák ne zaklassák, megtiltotta nekik a városba való bemenetelt. A külvárosi tábort ágyúkkal, tornyokkal, sáncokkal és árokkal erősítette meg. A lengyelek is közelebb hozták táborukat, öt mérföldnyire, s próbálgatni kezdték a pannon erőket. Gondolták, hamarosan szorult helyzetbe hozzák az ellenséget, s vagy kiéheztetik, vagy éppenséggel erővel kényszerítik megadásra. A dolog azonban várakozásuk

ellenére, egészen másképpen ütött ki. A király ugyanis a város birtokába jutva - mely fekvésénél fogva és erődítményeivel is igen jól védett, mindennel bőségben ellátott, s azonkívül híve is -, úgy gondolta, immár révbe ért; bátorságát, erejét tehát az ellenséggel szemben megmutatja, s úgy véli, ha okosan cselekszik, csak ő győzhet, de őt le nem győzhetik.

A katonáknak megengedi, hogy naponta kinyargaljanak a táborból s viaskodásra kiálljanak a lengyelekkel meg a csehekkel. Így is cselekedtek, s naponta párviadalt rendeztek. Mindkét részről néhányat levágtak, néhányat foglyul ejtettek.

E viadalok után kemény csatákban is mérkőztek. Mindkét felől hadirendbe álltak s naponként megütköztek, de minden erejüket nem vitték harcba. Ezekben az előcsatározásokban mindig Mátyásra mosolygott a hadiszerencse. Látva ugyanis, hogy az ügy kedvezőre fordul, üldözi, öli, elfogja az ellenséget. Ha úgy látja, hogy elárasztja az ellenséges sokaság, nyomban visszavonul a táborba vagy a városba s az üldöző ellenséget a városban levő ágyúk állítják meg. Minden nap sok lengyelt fognak el, mivel inkább újonc közkatonákból, mint kiképzettekből állott nagyszámú seregük, míg a pannóniai csak öregekből és válogatottakból.

A királyt, bár serege számban kisebb volt, ravasz elméje kisegíti. Minduntalan megtámadja a vigyázatlan ellenséget. Nem az egész tábor ütközik meg, nem is előre kitűzött napon, nem trombitaharsogással. Éjszaka, nappal, szép, csúf időben váratlanul csap az ellenségre. Sok kárt okoz, de neki keveset okozhatnak. Gyakran nem fogadja el a csatát s elvonul; ha nyílt mérkőzésre ingerlik, elutasítja és csendben marad. Gyöngébb az ellenségnél, egyik napról a másikra azt le nem győzheti; arra törekszik tehát, hogy napról napra gyöngítse. Nem múlt el nap, hogy húszat, harmincat el ne fogott volna az ellenségből. Olykor kétszáz foglyot is hoztak a szomszédos városokból, táborokból. A környező városokban ugyanis erős őrségeket helyezett s megparancsolta, hogy rontsanak ki a szertekóborló lengyelekre. Meghagyta, hogy körös-körül gyújtsák fel a takarmányt, szedjék el mindenütt az élelmet, hogy azok semminek se legyenek bővében. A környéken sok falut, rögtönzött várat felgyújtottak, maguk az erősebb városokba húzódtak vissza.

Kázmér Ulászlóval együtt látja, hogy erőit kijátszák; nehezen viseli el, hogy ekkora igyekezete meghiúsul. Számos hírmondó útján tárgyal a királlyal, hogy a kettejük közt folyó pert Mars ítéletére bízzák; adjon módot a harcra; bátor király ezt vissza nem utasíthatja. Látja, hogy az eleségben hamarosan inség támad, gabonát, takarmányt messziről kell hozni, a táborból őrség nélkül senki bizton ki nem mehet, a körben tanyázó ellenség naponta sok foglyot ejt.

Mátyás minderre nem hajlik; azt válaszolja, hogy csak az isteni igazságszolgáltatásban és a maga katonaságában bízik. Sőt a háborút naponta vidám ünnepséggel váltja fel. A várfalak előtt rögtönzött emelvényt készíttet, hogy az ellenség is láthassa. Ide állandóan asszonyokat és férfiakat rendel táncra; gyakran a lengyel és cseh főurakat is odahívja táncolni. Vendégségeket rendez női tánccal. Olykor a király bőkezűségéből a nép és a katonaság is részesült lakomában; a zenészek közé pénzt szóratott, a város előkelői is ajándékokat kaptak, a citerásnőknek is nagy jutalmakat osztatott szét. A katonákat kettős tűz hevíti: a szerelem és a dicsőség egyaránt fellobbantja lelküket. Hogy kedveseiknek jobban tetsszenek, ez dicső tettekre buzdítja őket. Vetélkedve táncolnak és harcolnak. Kedveseik szeme láttára ki-ki a maga becsületéért a csatában a legvitézebbül harcol. Az a dicsőbb és arról beszélnek többet a leányok, aki több foglyot ejt, vagy mellén több sebbel hősiesen tér vissza, vagy pompás fegyvereket zsákmányol. A leányok pedig elébük sietnek s üdvözlik őket; dicséri ki-ki a maga szerelmesét - mindez nagy ünnepségek közepette.

Mindenki csodálta a boroszlóiak bőségét. És hogy emellett mily tisztességesek. Kapható volt minden szükséges eleség, éspedig nem drágábban, mint eleinte; gabonát és bort a végén is annyiért adták, mint kezdetben. Ezzel szemben az ellenség mindenben ínséget szenvedett - a

reménység, hogy győzni fognak, megcsappant. Különböző módon kísérelték meg, hogyan csalhatnák ki az ellenséget egyenlő és nyílt csatára. Gyakran engedtek, olykor hátat is fordítottak, szerteszét futottak, hogy kicsábítva a nyílt mezőségre hátulról bekeríthessék őket a seregnek titkon visszatérő szárnyai. A magyarok támadtak, üldözték őket, de csak addig, míg biztonságban érezték magukat, mert parancsuk volt, messzire elő ne nyomuljanak, hogy el ne vágják visszatérésüket, körül ne fogják és le ne mészárolják őket. Cselt csellel játszottak ki. Az is dühösítette a lengyeleket, hogy a magyar csapatok nem harci rendben, hanem összevissza harcoltak. A lengyelek száma napról napra fogyott; a foglyok sokaságával nemcsak a városi börtön telt meg, de a falak körül álló sok torony is.

Közben azonban Mátyás sem henyélt. Titkon Lengyelországba küldte Zápolyai Imrét és Kinizsi Pált, e serény és vitéz vezéreket, kiknek bátorsága nagy és hűsége mindig odaadó volt. Válogatott könnyű lovasság ment velük portyára. Meghagyta nekik, ne állapodjanak meg sehol, ostromba ne bocsátkozzanak, de Lengyelországot széltében-hosszában száguldozzák át, pusztítsák, gyújtogassák, tűzzel-vassal mindenütt kegyetlenkedjenek. A vezérek, akik éppúgy bíztak vakmerőségükben, mint erejükben, a parancsot végrehajtják. Ami falu útjukba esett, felgyújtják, a barmokat és embereket elhajtják, várostromlással sehol időt nem töltenek, de Krakkóig elszáguldoznak. E támadás a lengyeleket oly rémületbe ejti, hogy mindnyájukat félelem és rettegés tölti el. Midőn a várból a királyné látja, hogy nemcsak az országot, de már magát Krakkó városát is eszeveszett zűrzavar kavarja fel, a külvárosok védelmére leküldi a testőr csapatokat. Királyi férjéhez és fiához nyomban futárokat meneszt; értesíti őket a pusztításokról, gyújtogatásokról, tudtukra adja a fenyegető veszedelmet. Végezetül meghagyta, gyors menetekkel térjenek vissza az ország oltalmazására, hogy míg másokért harcolnak, a magukét el ne veszítsék.

Hallotta Kázmér Lengyelország csapását; a valóságosnál sokkal nagyobb volt a híre; mert amit az ember hall, olykor nagyobbnak tűnik, mint amit a szem lát. Nyugtalankodni kezdett országáért. A városok és várak ugyanis majdnem mind fából vannak; ebből épültek falvaik is. Kevés ember is mindent felégethet. Mert a kő oly kevés, hogy egész Lengyelországot állandóan tűzvész fenyegeti. Sokféle néppel zsúfolt tábora is küszködni kezdett az élelmiszerek hiányával. Az uralkodó amiatt is nagyon aggódott, hogy nyílt csatára nem adnak alkalmat, közben meg ősi királyságát tűzzel-vassal pusztítják.

Mindkét felől közbenjártak a főurak, kik a béketárgyalás érdekében buzgólkodtak. Sokan azt állítják, hogy Mátyás ezt ravaszságával és ajándékaival érte el: Kázmér néhány főemberét megvesztegette, hogy urukat megegyezésre ösztönözzék. Valóban, Mátyás ekkor nem kímélte életét, fáradságát, költségét, ügyességét, csakhogy a nagyon súlyos háborúból vereség és gyalázat nélkül szabaduljon. Mondják, hogy drágaköves serlegekkel sokakat vont az ellenség közül a maga pártjára. A főurak közbenjárásának eredménye végül néhány napi fegyverszünet lett. Már négy hónapja tartott a mindennapos hevenyészett hadakozás. Mondják, hogy nyolcezer lengyel esett fogságba; ezek kiszabadításának gondja ugyancsak nyugtalanította Kázmért.

Megkezdődvén a fegyverszünet, a főemberek mindkét részről még serényebben tevékenykedtek a királyok megegyezése érdekében. Egykönnyen megegyezésre nem juthattak. Mátyás ugyanis nem akart visszaadni semmit, míg nem kártalanítják. Ezzel szemben amazok, bár a háborús költségek fejében követelt összeget akkor kifizetni nem tudták, ragaszkodtak ahhoz, hogy valamit mégis visszakapjanak Csehország tartományaiból. Hatalmas seregeket szereltek föl, s nagyon kellemetlen volt most, hogy semmi eredményét sem látták. A főemberek mindkét részről mindnyájuk érdekében végül is addig zaklatták királyaikat, míg rávették őket, hogy amit maguk el nem intézhettek, végezzék el ők személyes megbeszélésen derekasságukkal, rátermettségükkel. Ismeretes volt mindkettejük fejedelmi kiválósága, s a megegyezés

reményét ebbe vetették. Belátták végül, hogy általános tárgyalásba kell fogniok, s ettől a megbeszéléstől feltétlenül reméltek valami békességet.

Miután mindkét fél főpapjainak közbenjárására egymásnak hitet adtak s hitet egymástól elfogadtak, egy nap a mezőn összejöttek a királyok a kitűzött megbeszélésre. Noha kölcsönösen megesküdtek, mégis mindkét királyt csatarendbe állított hadserege kísérte. A négyszögbe állított páncélos lovasok villogó fegyvere versenyre kelni látszott a nap fényénél. Elöl a válogatott könnyű lovasok vonultak, ami szép látványt nyújtott. Midőn a nyílt mezőn szembetalálkoztak a csapatok, kört formáltak. Csak kis távolság volt közöttük, s fegyverüket harcra készen tartották. Közeledvén köszöntötték egymást, s katonai módon éljenezték a remélt békességet. Midőn a kör közepén a királyok egymás közelébe értek, a sereg körülállta őket. Mindkét részen csendet parancsoltak; ki-ki szorgosan vigyázta királyát. Ámbár szavukat nem hallhatták, tekintetükből, mozdulataikból igyekeztek következtetni. Midőn ezek a csapatok közepén háromszög alakzatban megálltak, tisztelettel teljes és baráti bevezető szavakkal üdvözölték egymást.

Majd a felséges és nagytekintélyű Kázmér király, ki Mátyásnál sokkal idősebb volt, így kezdett beszélni:

- Nem nagyratörés, hatalomvágy hozott ide engem összegyűjtött sereggel, Mátyás testvérem, hanem fiam iránti szeretetem, mely annál inkább növekszik bennem, mennél idősebb leszek. Mert panaszolta, hogy minap Csehországot elnyerve nem királyságra, hanem annak csak némi maradványaira, mintegy negyedes fejedelemségre választották meg. Az elmúlt évben egyazon irányítás alatt, a pápa parancsára támadtuk meg Csehországot. Ma már más az ok, amiért hadakozom. Ha engem uralomvágy hajtana, téged nem rövid ideig tartó, de állandó háborúval zaklatnálak, ki erőszakot téve az országgyűlésen, elfoglaltad feleségem országát. De méltányoltam a Corvinus dicsőséget és Magyarország méltóságát; istenre bíztam a dolgot; a királyok megválasztásában övé a hatalom. Neked hagytam Pannónia uralmát, jól ismerve, hogy atyádnak László testvérem s a kereszténység körül szerzett halhatatlan érdemeiért sokkal tartozunk. Ha tehát önként neked hagytam Magyarországot - mely feleségemet jog szerint megillette -, ha az isteni gondviselésre bíztam a javak elosztását, tudtam, hogy egykor isten jóvoltából, a sors parancsára a pannon királyság egyszer még visszaszállhat gyermekeimre. Miért háborgatod hát országában fiamat? Miért zaklatod oly kitartón Csehországot, melynek egyik része sem tartozik hozzád? Miért nem ismered el veled egyenlőnek egyetlen szomszédodat sem? Hidd el, Mátyás, a mértéktelen nagyratörés meg uralomvágy gyakrabban visz súlyos bukásra, mintsem felemelkedésre. Ha észbe vennéd Caesar és Nagy Sándor szerencséjét - kiknek, nem tagadom, kiváló vetélytársa vagy -, látnád, az ő féktelen hatalomvágyuknak is idő előtt vetett véget a sors. Senki nem veszíti el szívesen a magáét, senki önként le nem mond jog szerinti országáról, de kiváltképpen nem az, aki nemcsak a magáét tudja megvédelmezni, de még a másét is el tudja foglalni. Ocsúdj fel kissé a nagyratörésből, mely ennyire nyom most téged, eszmélj fel kissé, győzd meg saját magad, s gondold meg, mennyire felkapott a szerencse. Magánember házában születtél, börtönből juttattak királyságra; bátorságoddal és szerencséddel sok nagy tettet vittél véghez. Tudd meg, állhatatlan és változó a szerencse, s ha úgy mutatja, hogy támogatja a vitézséget, titkon mégis hamarosan kelepcét készít számára. Sőt hidd el, a hősiesség és a szerencse örökké irigykednek egymásra. Tudd meg tehát, sem azt nem akarjuk, hogy szívességgel lekötelezz minket, sem azt, hogy fegyverrel legyőzz. Kérlek, add vissza fiamnak, Ulászló királynak Csehország tartományait, hagyd el Boroszlót és Morvaországot, ha jótéteménnyel akarsz bennünket legyőzni, ha azonban nem, tetszésed szerint tarts vissza magadnak néhány várost, míg háborús költségeidért kártalanítunk. Gondolj a közjóra és az egyetértésre. A pápa pártfogására se hivatkozzál. Fontold meg, mi a jó király kötelessége. Vesd mérlegre az erőket s azt cselekedd, oly elhatározásra juss, hogy mindketten letéve fegyverünket, örök békében és szeretetben éljünk.

Miután Mátyás meghallgatta Kázmér komoly szavait, nem kisebb bátorsággal, mint amaz méltósággal, így válaszolt:

- Kázmér atyám, legyen szabad hozzád szavaimat így kezdenem: ha valaha reméltem, hogy valaki szánakozik fáradozásaimon, legkivált mindig benned bíztam; régi, még atyámmal kezdődött jóságodért és veled született derekasságodért mindig atyámnak tekintettelek. Mert mennél nagyobb vagy hitben, bölcsességben és korban, annál inkább kell nekem, másoknak s a keresztény világnak javára cselekedned. Hasznomra voltál, mondom, hasznomra voltál, Kázmér, az utóbbi időkig, míg mások ösztökélésére meg nem kívántad a magyar trónt. Eltűrtél engem néhány évig, míg lassanként kezembe nem vettem az ország gyeplőit; nyíltan nem törekedtél arra, hogy gondot okozz nekem. Ámde már azt nem tudom eléggé, ezt becsületes szerénységből, avagy ama becstelen reménységből cselekedted-e, hogy az engem körülvevő hadakozások hullámai úgyis elborítanak. Bármiképpen gondolkoztál is, a becsületesség látszata mégis dicséretre méltó. Azután meg engem a magyarok, kiket egyedül illet meg a királyválasztás joga, börtönből kiszabadítva, atyám érdemeinek emlékezetéért, a maguk akaratából akartak királyukká tenni; általános tetszés és örvendezés közepette koronáztak meg. Miután annyi éven át uralkodtam, megtámadtál országomban, mindkettőnk népének nagy károkat okozva. Isten jósága, mely egykor elhívott a királyságra, megsegített és megoltalmazott. Lengyelországot, ha nem háborgat, sohasem akartam megtámadni; sem atyám, sem én nem követtünk el a lengyeleken igazságtalanságot; csak azokat büntettük, akik régóta rablásból éltek Magyarországon, s ott elfogtuk őket. Nem bántottam egy szomszédot sem, ha csak megtorlás nem tette azt szükségessé. Csupán főuraimra és tartományaim vajdáira támadtam jogos háborúval, mert megtagadták a törvényes engedelmességet. Örökös a háborúm a törökkel; mivel nem tűröm, hogy a keresztény világ egyéb országaira veszedelmet vigyen, vele szüntelenül hadakozom. A pápa és a császár állandó leveleitől zaklatva, akaratom ellenére indítottam háborúságot a csehek ellen, a dögvészes eretnekség miatt. Nagyratörésnek, mérhetetlen hatalomvágynak nevezhető-e ez, magad ítéld meg, atyám. Ha én nagyratörésből indítottam Csehország ellen háborút, felséged is azzal vádolható. Én nem raboltam el mását, nem lettem senki zsarnoka: csak a híveket szabadítottam meg az eretnekek igájától és mételyétől. Örökös szabadsággal és mentességgel adományoztam meg Morvaországot és Sziléziát, melyeket fegyverrel ragadtam ki az eretnek szolgaságból.

Nem uralomvágy ez, Kázmér, de vágyakozás dicsőségre és halhatatlanságra, mert megvallom, erre nagyon törekszem; a nemes fejedelemnek ez kötelessége. Figyelmeztetsz a szerencsére és szememre veted alacsony származásomat. Nagy hálával tartozom ezért neked, mert kötelessége a jó szülőnek, napról napra intse fiát, hogy térjen észre, ismerje meg önmagát. De midőn emiatt gyakran támasztanak módfeletti aggodalmat, az ilyen figyelmeztetés gátolja a dicsőség keresését.

Őszintén megvallom, Kázmér, a szerencse játékszere vagyok. Magad is tudod, mennyire hányja-veti a Corvinus-házat az emberi sorsok e zsarnok úrasszonya. Atyám meghalt, bátyámmal együtt elfogtak, őt méltatlan halállal ölték meg, Mátyás életben maradt a börtönben, bár kicsiny híja, hogy bátyjával együtt vesztőhelyre nem hurcolták. Esztendő sem telt bele, kihozták a börtönből és királyi trónra emelték. Nem szerencse, de emberi bűn és isteni jóság van e dologban. A Corvinus-házat az egyik majdnem semmivé tette, fölemelte és fölmagasztalta a másik. A szerencse e változandósága növelte bátorságomat. A bajok elszenvedése tanított meg arra, miként viseljem el a még elkövetkezőket. Nagyobb érdemül és dicsőségemül tekintem, hogy alacsony hajlékból, de a legkeresztényibb atyától származva, ki a keresztény világ oltalmazója volt, ily magas polcra jutottam, mintha királyi palotából, de hitetlen szülőktől származva uralkodnám.

Különben tudd meg: Mátyás mindenkor nagyon szerette a békességet és egyetértést, mindig nagyon törekedett veled barátságra és szövetségre. Nem utasítok vissza semmiféle feltételt, melyben nincs gyalázat és súlyos kár. Ulászlót kiváltképpen mindig becsültem. Atyjának jóságos engedelmével hadd mondjam el: most még kegyesebbnek tartom, nagylelkűbbnek, feddhetetlenebbnek. Nincs semmi, ami engem inkább meggyőzne, mint Ulászló derekassága, kit mindenkor testvéremnek tartottam. Hogy mindig testvéri szeretetben éljünk együtt, ígérem, visszaadom Morvaországot, Sziléziát és mindazt, ami Csehországból birtokomban van, ha megtérítitek nekem azt a négyszázezer aranyat, amennyi költséget nekem ezzel a háborúsággal okoztatok. Ha megtudom - miként remélem -, hogy ez tetszéstekre van, napról napra nagyobb jótéteményt gyakorlok. De tudjátok meg, mielőtt költségeimet meg nem adjátok, egyetlen falucskát sem adok vissza, és sem az országról, sem a királyi címről le nem mondok. Senki sem adna vissza könnyen ily tartományokat, melyeket annyi verejtékkel, vérrel és költséggel szerzett meg. Nem tudok arról, hogy napjainkban ily nagylelkű király lenne. És ha ezt Mátyás lelke még el is viselné, s Ulászló derekassága meg is érdemli - nem akarlak megbántani, de megmondom: Kázmér engem gyakran oly súlyos háborúval támadott meg, hogy ez visszatart attól, hogy vele jót tegyek. Ne gondoljátok, hogy erőink mérlegelése nélkül adom ezt a választ; ne higgyétek, hogy szavaimból bármit is megváltoztatok. Semmibe sem fogok meggondolatlanul; erőimet előbb számba veszem. Kérem hát felségedet, Kázmér atyám, jeles ifjú fiad jelenlétében, hogy ma mindkettőnket atyafiságos szeretettel és egyetértéssel kapcsolj össze, örök jóindulattal kötelezd le magad iránt mindkettőnket, adj Csehországnak és Magyarországnak nyugalmat, sőt Lengyelországnak is, mely ugyancsak nem kerüli el a háborút, ha minket háborúval zaklat. Véremen szerzett tartományaimat hagyd el, térj vissza Lengyelországba, engem és Ulászló testvéremet egyenlő gondviseléssel és szeretettel igazgasd Lengyelországból. Kérlek, erőinket és fegyvereinket ne egymás ellen, hanem a törökre fordítsuk; ott törekedjünk magunknak örökre országokat szerezni, melyeket semmi erő el nem vehet tőlünk. Újra meg újra kérlek, ezt cselekedd, Kázmér, mert különben, tudd meg, az emberi torzsalkodásokat megtorolják az égiek.

Midőn a lengyel király ezt hallotta, csodálkozott Mátyás dacosságán; kissé haragra is gerjedt, s szemrehányást tett neki nyakassága miatt. Ennyi nép javánál nem szabad ilyen makacsságot tanúsítania, közügyekben mindig magánérdekeire tekintenie; ne kívánja vissza a legnagyobb uzsorával azt az összeget, melyet a közösség üdvéért és békességéért költött. Ha kitört a háború, nem könnyű annak végét vetni.

Ekkor Ulászló király - ki ekkor volt tizenhatodik évében - szelídebben kezdett beszélni Mátyással; buzdította és kérlelte, hogy háború helyett keresse inkább a felajánlott békességet, adja vissza országának tartományait, vetekedjék vele testvéri szeretetben. Majd miután Mátyás mitsem volt hajlandó engedni, az atya és fia keményebb szavakkal támadtak rá, haddal fenyegették. Mátyás azonban állhatatos maradt és szólott:

- Annyira bízom az isteni és emberi igazságosságban, hogy - és erre tanúul hívom az embereknek az istenekbe vetett hitét és a ti királyi méltóságtokat - ha erre kényszerítenek, összeszedem seregem s egy napon előbb az atyával, aztán fiával mérkőzöm meg. Bízom abban, hogy hatalmas igazságomat sohasem hagyja el az ég, s mindenképpen megvédelmezhetem magam igaztalan követelések ellen. Ígérem és fogadom, hogy közben önként megteszem mindazt, amit a béke érdekében igazság szerint tennem kell. Ha megtagadjátok a békességet, állhatatosan megvédelmezem igazságomat és az annyi véren szerzett országokat, nemcsak meglevő erővel, hanem ha ez kevés, mások segítségével is.

Amint ezt kimondotta, hátat akart fordítani. Kázmér azonban, a nagy megfontoltságú fejedelem, hogy el ne bocsássa a békesség reménye nélkül, harmadnapra új tárgyalásra hívta, s kérte, hogy ezalatt gondolkodjék a megegyezés igazságos feltételeiről.

Véget érvén a tárgyalás, egymástól nagy tisztességgel elbúcsúztak. A csapatok - mindenik a maga fejedelmét - táborukba kísérték őket.

Látták a főurak, hogy a tárgyalás a háború és béke ügyében semmi eredményt sem hozott. Másnap mindkét részen közbevetették magukat, versengve iparkodtak rábeszélni a királyokat a megegyezésre; rámutattak a jelen bajokra, előszámlálták a fenyegető veszedelmeket; még veszteséggel is jobb a béke, mint némi haszonnal a háború. Mondották, hogy a három ország közül egyik sem akar háborút, mind a békességet kívánja, s ha ezt meg nem kapják, inkább elszakadnak fejedelmeiktől. Ezalatt Mátyás király sem volt rest, hogy Kázmért békességre ösztökélje. Megkettőzte ajándékait a lengyel főuraknak, nem kímélt költségeket, növelte ígéreteit. Lengyelországból sem hiányoztak a levelek, melyek napról napra új gyújtogatásokat és pusztításokat jelentettek. Mindezt a lengyel urak beszéde még fel is nagyította. Egyesek fenyegető éhséget és mindenben való ínséget emlegettek. Mások felhozták, hogy az ellenségnek bőven van mindene. Megemlékeztek a sok fogolyról, kiket az ellenség nem könnyen táplálhat. Mondogatták, az ellenség a bajokból kilábolt; említették a táncmulatságokat, a mindennapos ünnepségeket is.

Látta tehát Kázmér, minő nehézségek veszik körül; figyelmét mindenképpen a békességre fordította, s belátta, mivel ő jutott szükségbe, azt könnyűszerrel vissza nem utasíthatja. Ezalatt a főpapok és a főurak közbenjárására megtörtént a királyok második találkozása; ők fegyvertelenül, csapataik körülöttük. Úgy látszott, mintha inkább biztos békekötésre, mint háborúra vonulnának ki. Harmadnapra jöttek össze a csapatok között levő térség közepén, s egymást nagy tisztelettel üdvözölve a megállapodás szerint már előbb felvont három sátorba vonultak. Majd a lengyel sátorban ültek össze hármasban, tanúk nélkül. Mintegy három óra hosszat vitatkoztak az egyezségről és feltételeiről. Abban állapodtak meg, hogy ki-ki közülük hazatér a maga országába, s több sérelmet egymásnak nem okoznak. Morvaország és Szilézia Mátyásé maradjon, míg él; halála után fizessék meg Mátyás utódainak a négyszázezer aranyat, s úgy szálljon mindkettő vissza Ulászló királyra. Ulászlóé legyen egész Csehország; visszakapja, amit elfoglaltak belőle. Míg élnek, mindketten törvényesen viselik a cseh királyi címet. Mátyás király halála után a cím, az ország és tartományai Ulászlóra szálljanak. Ha pedig esetleg Ulászló halna meg előbb, mindezek teljes joggal szálljanak Mátyás királyra és utódaira. Sokan azt mondják, nagy jóakarat kellett ahhoz a megegyezéshez, hogy egyenlő joggal örököljön az előbb elhaló után a másik. Végül a foglyokat kölcsönösen visszaadják, s örökre száműzik maguk közül a csalárdságot és a jogtalanságokat.

Miután kétfelől ebben megegyeztek, odahívták a főurakat tanúságtételre, hogy írásba foglalják az egyezség pontjait. Miután ez megtörtént, a királyok kezet fogtak, s a békekötés meg az örökös szövetség jeléül megölelték egymást. Odahívták a főpapokat, nagyurakat és fejedelmeket is, s ünnepélyesen megkötötték a békét és szövetséget.

Általános vidámságra hamarosan megérkezett Bacchus, a vigalom istene is, s ez mindnyájukat oly nagy jókedvre derítette, hogy másnap, amikor az oszladozó éj már távozásra intett, még mielőtt a gyűlés elszéledt volna, királyi és katonai lakomát rendeztek.

Miután kihirdették a békességet, a csapatok mindkét felől örömükben könnyüket hullatták. Mindenki örvendezett, hogy a fejedelmek véget vetettek a súlyos, nagy háborúnak, s a bajok hosszú sorozatát megszakították.

Mátyás visszatért a városba és elrendelte, hogy tartsák jól a foglyokat, akiket még élve találtak a tornyokban. A nyolcezerből azonban csak alig kétezren maradtak életben. A szörnyen összezsúfolt tömeg ugyanis részben megfulladt, részben éhen vesztek. Sokat a harc első dühében az Odera folyóba dobtak. A börtönfelügyelők is attól való félelmükben, hogy a városban kitör az éhínség, elvonták élelmezésüket, lezárták a börtönöket, hogy kegyetlen

éhséggel pusztítsák el őket. A foglyok sokasága iránti utálatuk és az elvadult háború őket is kíméletlen kegyetlenségre ragadta.

Mátyás, aki nemcsak fegyvereivel, de nagy pompájával is ki akart tűnni, egész éjjel azon volt, hogy méltóságukhoz illően fogadja vendégül a királyokat, mert magának tartotta fenn a vendéglátást. Ugyanott, ahol az előző napon, állíttatta fel bíborral, arannyal, drágakövekkel ékesített királyi sátrát. Közepén menedékes, soklépcsőjű pohárszék állott mindenfelé edénnyel, drágaköves serleggel díszesen. Körös-körül csodálatos teríték az ételeknek legválasztékosabb ízlésű nagy gazdagságával. Midőn a fejedelmek idejében megjelentek, mindhárman egy-egy négyszögletű asztalhoz heveredtek. Színészek ünnepi szerepeltetéséről is gondoskodtak, hogy a fogások hosszú sorát fűszerezzék. Nincs emlékezete annak, hogy ebben az időben bámulatra méltóbb és nagyobb látványosság lett volna, hol három királyt lehetett látni annyi főpap és nagyúr koszorújától körülvéve, kiknek mindegyike e lakomán a maga méltósága szerint foglalt helyet. Az étkeket a fejedelmek bölcs mondásai is kísérték. Mindazt, amit itt mondottak és cselekedtek, méltán könyvekbe lehetne foglalni.

Megemlékeznek Újlaki Lőrinc hercegnek, Miklós bosnyák király fiának bátor tettéről. Még ifjú volt, de ennek ellenére a királyi lakomán már főétekfogó. Atyja övét viselte, melyen annyi volt a gyöngy és drágakő, hogy hatvanezer aranyra becsülték. Díszes öltözetéhez illett előkelő magatartása, nemessége, parancsoló természete, magas termete és szépsége. Csodás gyorsasággal és ügyességgel irányította a pompás étkezést, s szokása szerint büszkén lépkedett. Így történt, hogy az egyik lengyel főúrnak ez bosszúságot okozott, s nem bírván őt elviselni, nem tudom hogyan, gátolta az ide-oda siető ifjút. Erre ez haragra gerjedt s illetlenül arculcsapta a lengyelt. Némi zűrzavar támadt; a fejedelmek kérdezték, mi történt, s miután megtudták - mondják - mindketten megdicsérték Lőrincet. A lakoma véget ért, és Mátyás nemcsak Kázmért és Ulászlót, hanem a hatalmasabb főurakat sem bocsátotta el ajándék nélkül; mindkét felől magasztalták fejedelmi bőkezűségét. Másnap önként visszaadta a még életben talált foglyokat. Mondják, nagy pusztulásukat a börtönfelügyelők kegyetlensége okozta.

Meglévén a béke, a lengyel és a cseh egyszerre távozott. A király is, megbékéltetve tartományát, nemsokára Magyarországba indította táborát.

Ennél a hadakozásnál jelen volt a bari püspök is, Ferdinánd nápolyi király követe, aki akkor tárgyalt Mátyás királynak Ferdinánd leányával, Aragóniai Beatrixszal történő házasságáról. Mátyás viszont e házasság ügyében Bánfi Miklóst és Handó György kalocsai érseket küldötte Nápolyba. Boroszlóban ekkor hirdették ki e szerencsés házasságot.

A magyar főurak közül a cseh és lengyel hadakozásban oly sokan tüntették ki magukat, hogy terhes lenne nevüket felsorolnom. Különösen Zápolyai István gróf, Pál despota és Jaksics Demeter, a könnyű lovasság hadnagya tűnt ki vitézségével. Mátyás méltóságuk szerint adományozta meg valamennyiüket, kiváltképpen Istvánt, ki ebben a háborúban sohasem távozott a király oldala mellől, s a legnagyobb veszedelmek közepette sem kímélte életét és vagyonát; Trencsén városát kapta adományul a körülötte fekvő falvakkal és birtokokkal együtt, továbbá a Trencsén vidékéhez tartozó adókat és révvámokat. Ezt az adományozást ahhoz a feltételhez kötötte a király, hogy ha törvényes utódai ezt vissza akarnák szerezni, tizenötezer aranyat tartoznak fizetni érte; ingyen a Zápolyaiak akarata ellenére soha el ne vehessék.

Ebben az esztendőben Aragóniai Eleonórát, Ferdinánd nápolyi király leányát Hercules, a fenséges ferrarai herceg eljegyezte. Midőn páratlan pompával férjéhez ment, mindenütt méltósága szerint fogadták, kiváltképpen Rómában, ahol Sixtus pápa Pétert, a Szent Sixtus egyház bíbornokát bízta meg a fogadás előkészítésével. Maga a pápa Szent Péter templománál fogadta a menyasszonyt. Eleonóra tiszteletére oly hihetetlen pompával, oly nagy fényűzéssel és különféle látványosságokkal rendezett lakomát láttunk, melynél nagyszerűbbet korunk még

nem hallott. Megértük azt is, hogy ez az okos hercegnő számos gyermekével oly szerencsés volt, hogy napjainkban a legszerencsésebb királyi asszonnyal is össze lehet hasonlítani.

Örményország határán Uzon Hasszán pasa nagy csatában mérkőzött Mahomet török császárral, melyben harmincezer török odaveszett; Mahomet poggyászát hátrahagyva, visszavonult országába. Cipruson meghalt Jakab király, örökösül hagyván egyetlen kisfiát és velencei származású feleségét, amiért a velenceiek szétszórva és legyőzve Ferdinánd király hajóhadát, átvették az ország kormányzását, majd kevéssel utóbb meghalván a gyermek, megszerezték maguknak a ciprusi királyságot. Péter, a Szent Sixtus egyház bíbornoka, ki mint a pápa legátusa csodás gyorsasággal járta be egész Itáliát, megbetegedett s Rómában, a pápa nagy fájdalmára, meghalt. - Tudjuk, hogy ezek történtek az Üdv hetvenharmadik évében, ezer és négyszáz fölött.

A következő esztendőben a visszatérő király nem pihentette addig fegyverét, míg meg nem tisztította a Duna feletti tartományt a lengyel rablóktól, akik még ott maradtak. Ezek ugyanis Magyarország és Lengyelország határán két várat emeltek, honnan szerte kalandoztak rabolni. Nagymihálynál volt az egyik, Homonnánál a másik. A magyar sereg vezére ott Csupor vajda volt. Minthogy azok a megerősített várakat makacsul védelmezték, a király elhatározta, hogy csellel támadja meg őket. Hívatja Jaksicsot, a könnyű lovasok hadnagyát, s tudtára adja, mit kíván. Jaksics magához véve társul Csuport, ötszáz lovassal késő éjjel elindultak a táborból, s nagy gyorsasággal még napfelkelte előtt Nagymihályhoz érkeztek; tudták, hogy ott van a legerősebb lengyel őrség. Két lengyelt, kik éppen kijöttek a várból, elfogtak és nyomban felakasztottak, hogy el ne árulják őket az őrszemeknek. Majd a szomszédos erdőben lest vetettek. Napfelkeltekor a várból kiindul kétszázötven lovas. Nem sejtenek semmit. Ugyanannyi maradt vissza a várban. A közeli erdőbe mennek, s midőn mintegy négy stádium távolságra haladnak, mögöttük néhány lovast vettek észre. Ez sokukat megijesztette, de azok kis számát semmibe véve, tovább haladnak. Alig értek az erdő közepére, s ereszkedtek le egy sötét völgybe, észrevették, hogy lesektől körül vannak véve. Mindenfelől nagy lárma támadt és kemény harc. A lengyelek nem akartak veszedelmes fogságba esni; csatarendben támadásba kezdenek. Amazok azonban makacsul küzdenek és körülzárják őket, hogy a rablók közül senki se menekülhessen. Végül is a harcban az ellenségnek majd a felét levágták, a többit elfogták, s a király megérkezése után a vár környékén felakasztották őket; gyalázatosan kötélen végezték életüket. Másnap ostromolni kezdték a várat, ahol nem sokkal utóbb szomorú eset történt. Míg ugyanis az őrséget az odavont ércágyúkkal keményen lövették, Csupor a vár túlsó oldalán felhágott a vesszőpalánkra, de egy hadigéptől kivetett kő agyoncsapta. Amint megtudta ezt a király meg a többi főúr, megsiratták a kiváló vezér szomorú halálát. Mondták: ez többet törődött a győzedelem kivívásával, mint a maga életének oltalmával. A katonák között maga után örök vágyakozást hagyott hátra.

A várat végül is kiostromolták. Kétszázötven lengyelt fogtak el benne. A budai Csonkatoronyba vitték, s részben a Dunába fojtották őket. Majd még e télen a tábor Homonnára indult, melyet erős lengyel őrség védett. Végül ezt is rövid ostrommal elfoglalták; akiket ott elfogtak, részint leölték, részint fogva Budára vitték. Ezt végezte Mátyás ezen a télen. A hadakozásoknál mindig jelen volt Rangoni Gábor erdélyi [helyesen: egri] püspök, mert a király titkára volt a kancelláriában.

Ebben az évben szokatlan szárazság volt, még az állandó források is kiszikkadtak. A törökök átkeltek a Száván s betörtek Pannóniába. - Keresztély, Dánia, Gótország és Norvégia királya fogadalomból Rómába zarándokolt a pápához, ahol nagy tisztességgel fogadták. - Az illir partvidéken, a magas hegyen fekvő Szkutari várát, melyet erős velencei őrség védelmezett, százezer török vette ostrom alá. Az ostrom meghiúsult, mert betegség ragadta el a törököket; az alanti folyó poshadt vizétől és kigőzölgésétől betegedtek meg; elvonultak a szomszédos

hegyekbe. - Károly burgundi herceg ostrom alá vette Köln vidékén Nassaut, a Rajna-parti várat. Midőn azonban Frigyes császár az ostromlottak segítségére sietett, szövetséget kötöttek, s Károly elvonult Belgiumba. - Marcello Miklós velencei doge meghalt, helyébe Mocenigo Pétert választották. - Továbbá a Pál pápa által elrendelt jubileumot ebben az évben meghirdette Sixtus pápa.

Mátyáshoz fűződő más említésre méltó dolgot ebben az évben nem találok. De mikor az Üdv hetvenötödik éve az ezernégyszáz fölött elérkezett, bekövetkezett Szabácsnak kiostromlása, mely minden dicsőségre és emlékezetre méltó. A Száváról inkább Szavácsnak kellene neveznünk.

Míg a királyt a cseh háború foglalta el, a török a Száva partján - mint fentebb már elmondottuk - felépítette Szabácsot, hogy necsak a Szerémségbe, de Pannóniába és Noricumba [Ausztriába] is könnyen betörhessen. Bár Matusnai Gábor kalocsai érsek megpróbálta az építkezés akadályozását, nem sikerült onnan elűznie őket. Miután azonban a cseh háború befejezést nyert, Morvaországban és Sziléziában béke lett, s mindkét királlyal létrejött a szövetség, Mátyás igyekezete arra irányult, hogy elfoglalja ezt az erősséget, melyet a török a keresztények végveszedelmére emelt. Tudta, hogy Pannóniát gyakori becsapásokkal teljesen elpusztítják, hacsak le nem rontja vagy hatalmába nem keríti azt a várat. Ezért a következő télen igen nagy sereggel indult s oly elhatározással, hogy vagy életét veszti, vagy megszerzi ezt a várat, mely gyűlölségből, pusztulására épült ellene. Vitéz és állhatatos elhatározását szerencse követte; kívánsága teljesedett.

Midőn Mahomet meghallotta, hogy Mátyás visszatért Magyarországra - tudta, hogy mintegy hét évig volt elfoglalva a cseh és lengyel háborúval -, újra megerősítette Szabácsot, mert úgy vélte, míg áll Szabács, a pannon nem fog nyugodni. Testőrsége javát választotta ki és Szabácsot hatalmas őrséggel látta el. Sőt, hogy még jobban kitűnjék, hogy seregeinek ez válogatott csapata, mint mondják, mindazoknak, akiket ide küldött, saját kezével erősített tollat süvegére, turbánjára.

Mátyás négy sereget szerel fel s a Szávához érkezik. Tábort ver a túlsó parton; minden reményét a gyorsaságba és a kemény télbe veti. Reméli ugyanis, e kettő megakadályozza, hogy a török segítséget kapjon. Késedelem nélkül átkel a Száván, s az új vár köré ostromtornyokat meg ércágyúkat vonat, deszkapalánkkal és árokkal veszi körül, hogy se bevinni, se kihozni ne lehessen semmit. Majd éjszakai ostromba kezd. Nem mulaszt el semmi cselt, semmi fáradságot. Nem hagy pihenést a várbelieknek. Mindkét részen nagy öldöklés támad. Gyakran a falak romjai közt és a bástyákon folyt a küzdelem. Végül is a keresztényeket visszavetették. Mondják, hogy a király közkatona-ruhában csak egy szolgával meg egy evezőssel sajkába szállt, s hogy a bástyákat közelebbről szemügyre vehesse, a falak alá hajózott és mindent kikémlelt. Mikor ezt észrevették a török strázsák, ércágyút irányoztak a csónakra; lövésétől odaveszett a szolga, de az álruhás fejedelem nem árult el félelmet s nem hagyta abba a vizsgálódást. Vakmerő tettnek tekintették ezt.

Miután tehát Mátyás a hosszú ostromlással kifárasztotta ugyan már az ellenséget, de a várat még nem foglalta el, a túlsó oldalon sötét völgyben igen nagy sereget hagyott, maga napfelkeltekor a többi sereggel szemben kezdte a csatát. Majdnem egész nap folyt Mars véres küzdelme. Kevéssel alkonyat előtt abbahagyta a harcot, felszedte táborát, s mintha kételkednék a győzelemben, elvonulást színlelt. A folytonos harctól elfáradt várbeliek fellélegeztek. Egy részük testét gyógyítgatta, mások félelem nélkül kikódorogtak; mindnyájan azt hitték, elment az ellenség. De csak az elvonuló ellenség felőli oldalra gondoltak, csak attól féltek - hátulról semmitől sem tartottak. Már leszállt az éjszaka, mikor a lesben levők hirtelen a túlsó oldalról támadtak a várra, s előbb hágtak fel a falakra, mielőtt a várbeliek észbekaptak volna. A király, aki csak alig két mérföldnyire távozott, rögtön gyors csapatot küldött vissza, s maga

a többi lovassággal követte őket. Az előre küldöttek megújították a csatát. Növelték társaik bátorságát, kik addig a bástyákon váltakozó szerencsével küzdöttek. A király oly hevesen támadott, s a csata teljes erőből ismét annyira kiújult, hogy az ellenséges várat elfoglalták. Az első betöréskor sokakat megöltek, de csillapodván dühük, a többiek megadását elfogadták, s elvitték őket örökös szolgaságba.

Az erődítéseknek számos új módját találták itt. A király parancsára másnap nem gyújtják fel, hanem mindent újjáépítenek, szakadatlan munkával megerősítik, s a vár körül vezetve a Szávát, szigetté alakítják. Harminc napi ostrommal foglalták el.

A fényes győzelem híre elterjedt; Szabácsot, a keresztény világ nyakát nyomó várat Mátyás oly gyorsan foglalta el, hogy hamarabb hallották meg elfoglalását, mint ostromlását. A népeket oly nagy vigasság töltötte el, mintha még soha örvendetesebbet nem hallottak volna. Pannónia-szerte minden városban, faluban könyörgéseket tartottak, Rómában a pápa, Velencében a tanács minden oltárnál ünnepélyes imát rendelt el. Sőt mindketten követeket is küldöttek, hogy szerencsét kívánjanak a királynak a sikeres, üdvös győzelemhez, s pénzt is vigyenek e hadakozás céljára. Sixtus pápa Domonkos aleriai püspököt küldötte, a velencei tanács Emo Jánost, a nagy tekintélyű férfiút. Kilencvenháromezer aranyat hoztak.

Ámbár a hatalmas győzelem megnövelte a király bátorságát, e pénz, a háborúk e táplálója éppen nem kisebbítette azt. Szabács elfoglalásával rémületbe ejtette a pogány ellenséget; Szendrőig szerte pusztított és tűzzel-vassal dúlt mindent. Csak a Duna partján levő Szendrő állott még. A török hatalmas őrséggel és mindenfajta erődítéssel oltalmazta. A királyt a vár kiostromlásának éppen nem csekély vágya töltötte el. E célból ugyanazon a télen három, fából és földből készült erősséget építtetett köré, mindegyiket háromszoros sánccal és árokkal, valamint katonasággal erősítette meg, rőzsefalakkal vette körül s a beletömött föld és fa minden ágyúlövést kibírt. Közülük az egyiket, a Szendrőhöz legközelebb lévőt elnevezte „Vitéz trapeza”-nak, azaz: vitéz-asztalnak. Ezek annyira körülszorították azt a várost, hogy sehonnan sem volt megközelíthető, csak a Duna felől. Ha ezeket az erősségeket, amiképpen a következő könyvünkben erről szó lesz, Mátyás meg tudja tartani, mindenképpen vége lett volna Szendrőnek, mely még mindig fenyegetve ül nyakunkon.

Ebben az esztendőben a török átkelt a Dunán és balszerencsével száguldozta be Valahországot. Az ellenség ugyanis előbb kifárasztotta, majd körülvette s utolsó szálig lemészárolta őket. Nem sok idő múltán Alsó-Mysiába törtek és szörnyű vereséget szenvedtek. Majd fordult a szerencse: nagy hajóhaddal a Krím-félszigeten fekvő Kafát támadták meg, mely a genovaiak birtoka volt. Ezt sikerült elfoglalniuk. - Hibát követnénk el, ha hallgatással mellőznénk az igaz hitnek ama csodáját, mely ebben az esztendőben Tridentben történt. Mondják, hogy a zsidók titkon elraboltak egy Simon nevű gyermeket, nyolc nappal április elseje előtt, mely az Úr kínszenvedésének napja, majd a szent megfeszíttetés minden misztériumát véghezvivén rajta, kegyetlenül megölték. De isten akaratából nyilvánosságra került a szörnyű bűn; mindenféle kínzás alá vetették őket, majd elnyerték méltó büntetésüket. A gyermek oly sok kínzással illetett kis testének, a napról napra történt nagy csodák miatt, templomot szenteltek, s őt magát a boldogok közé avatták.

VI

Abból, amit megírtunk, könnyen érthető, milyen jól folyt a hadakozás a törökkel, meg a többi ellenséggel az elmúlt évben. A következőkben, mely a hetvenhatodiknak számítódik az ezrediken és négyszázadikon felül, a magyarországi ügyek másképpen változó szerencsével folytak. Ezt sokan a közeledő királyi menyegzőnek, mások meg a kemény télnek tulajdonították, mely kedvezett a törökök vállalkozásainak. E házasságot először a boroszlói táborban hirdette ki nyilvánosan nagy tisztelettel a hírnök; három év telt el a kihirdetés ideje óta, mikor most a király rendelete erre az esztendőre helyezte át az ünnepséget. Ebben az évben Mátyás figyelmét két nagy készülődés kötötte le: egyik a háború volt, másik a lakodalom. Az egyikre épp oly nagy figyelmet fordított, mint a másikra, mivel mindenben arra törekedett, hogy erejének és bátorságának kiválóságát megmutassa.

A Dunán nagy hajóhadat építtet, hogy azzal a folyón lefelé szálljon alá. Különböző, sokféle hadigépezetet készíttet, továbbá eleségről, katonaságról és fegyverről gondoskodik. Tudja, mily nagy munkába fog és mily ellenség ellen kell harcolnia. De még hatalmas, fenyőgerendákkal erősített toronyszerű vesszőfonadékokat is leszállíttatott a Dunán, melyek sáncul, rögtönzött erődítésül, valamint palánkul és hadieszközül szolgálnak.

A lakodalmat a következő télre tűzte ki, s erre nemcsak az ország valamennyi főnemesét, de a szomszédos főrangúakat és fejedelmeket is meghívta. Határtalan költekezéssel és bőségben készítette elő a lakomákat, látványosságokat. Azt akarta megmutatni, hogy a királyi palota berendezése, az asztali készlet pompája, fitogtatott gazdagsága nagyobb a szükségesnél és a perzsa fényűzésnél is.

E két készülődés, mely akármelyik hatalmas fejedelemnek is igen súlyos terheket jelentett volna, abból a pénzből került ki, amelyet részint az ország adóiból, részint az olaszok megállapított segélyösszegéből nemrégiben kapott meg.

Ebben az évben február idusán [13-án] a német Beckensloer János esztergomi érsek összeszedte vagyonát, sok súlyos aranyát és Ausztriába, a császárhoz menekült. Vagy a császár csábította el, vagy félt a királytól, kinek gyanújába esett. A császár a salzburgi érsekséggel adományozta meg, amin mindenki szerfelett csodálkozott.

Ennyi készülődés közepette növelte a király bátorságát az a friss győzedelem, melyet augusztus idusán [13-án] nyertek, s örvendezve szállt a hír, hogy Felső-Mysiában, a Duna partján utolsó szálig levágták a törököket. Így hallottuk:

Midőn most a Belgrádnak nevezett Görög-Fehérvárban éppen Nifor Imre és Kepli János voltak a kapitányok, megtudták a portyáktól, hogy Ali bég négyezer könnyű lovassal átkelt a Dunán és Temesvár vidékéig mindent szerte beszáguldoz, tűzzel-vassal dúl, sok embert elhurcol, s ha elejét nem veszik, ezt a Dunán inneni területet hamarosan pusztasággá változtatja. Amint ezt megtudták, Lupujnak, Mysia despotájának, továbbá Nagy Albertnek és Nagy Ambrusnak, kik erős őrséggel tartották Temesvárt, valamint Jaksics Demeternek és a vitéz Haraszti Ferencnek, meg a három Dóczynak: Péternek, Imrének, Lászlónak, a portyák nemes kapitányainak rögtön megüzenték, hogy a törökök mindent szerte pusztítanak, s ezért könnyű lovasságukkal gyülekezzenek össze. Elhívták a vértes lovasok kapitányait is, kik a Tiszán túl töltötték a nyarat: Pécsi Mihályt, Ábrai Sebestyént, Ádámfi Jánost és Márkot, végül Hennyei Lászlót; keljenek át rögtön a Tiszán és jöjjenek; ne hagyják, hogy a berontó török veszedelembe döntse az országot.

Mindnyájan értesülést szerezve, teljesítették a parancsot, s késedelem nélkül fegyverre keltek a veszedelmes ellenség ellen. Útjuk közben baráti csapatok csatlakoztak, s napról napra kutatták a törököt. Miután Nifor Imre és Kepli János az Alvidék kapitányait felhívták, nyomban megindultak lovasságukkal Fehérvárból, átkeltek a Dunán, egyesültek a despotával és a többiekkel. Három napig követték a törököket. Végül megtudták a portyáktól, hogy közel vannak. Az éjszaka leszálltával egy hegyhez érkeztek; ennek tövében összetömörülve álltak meg, hogy az ellenség rájuk ne támadhasson. Kémeket küldtek ki, tudják meg, mit csinál, mit tervez az ellenség. De titkon a törökök is küldtek kémeket a hegyre, kik annak tetejéről figyelték, mit csinálnak egész éjjel a táborozó magyarok. Minthogy szűk helyre zárkóztak, úgy vélték, kevesen vannak. Még virradat előtt visszatértek a török táborba s mondották, hogy az üldöző keresztény kevés; nem kell tőlük félni. Ali bég felbátorodva elhatározta, hogy napkeltekor megütközik az ellenséggel.

A magyarok a hegy alatt nyugtalanul töltötték az éjszakát. Egy részük nyeregben, mások talpon, fogták a kantárt, lesték az ellenséget, hogy mihelyt megvirrad, megmérkőzzenek vele, mert nem tűrik, hogy a török büntetlenül annyi zsákmányt ragadjon el. Kevéssel virradat előtt négyszögbe állított sereggel elindultak, s napfölkeltekor az ellenség előtt állottak. A törökök a hegyen telepedtek meg, s az ellenség láttára csatára készülnek. Ali bég és öccse, Szkander bég rögtön két szárnyat indított a hegyről; ugyanott őrséget is helyeznek el. Mögöttük, rejtett völgyben őrizték a prédát.

Ugyanígy tesznek a pannonok. Két csatározó szárnyat küldenek előre, mégpedig erősen kinyújtva, hogy az ellenség át ne karolhassa őket. Középre állították a vértes lovasokat; elébük ötven lovast tettek, hogy ezek kezdjék meg a csatát. Dóczy Péter a jobbszárnyon bátran fogadta a törökök első támadását. A balszárnyon harcoló Ferenc sem volt rest. Mindketten arra törekedtek, hogy a középre visszavezessék s oldalról átkarolják az ellenséget. Szörnyű küzdelem támadt; az első összecsapásnál sokan estek el.

Midőn azonban a törökök látták, hogy a szárnyakról körülveszik őket, rögtön megzavarodtak. Egy részük a vértesek kezébe esett, mások, hogy életüket mentsék, hátat fordítottak s a Duna felé futottak. A magyarok nyomukban. Egyeseket futás közben, másokat a parton vágtak le, a többit a folyóba kergették. Ezek részint a hullámokba vesztek, részint ladikba ugrálva, a túlsó partra menekültek. Sokan, kik a tengeri háborúban gyakorlottak voltak, átúsztak a Dunán. Ali bég Szendrőből hívott hajóhadat, s amint hadsora megingott, a partra sietett s hamarosan elmenekült egy sajkán. Szkander béget futás közben elnyomták és megölték, a többieket, akik még ott voltak, a csatasorban vágták le.

A foglyok, akiket a völgybe rejtettek, hallva a török vereségét, előugrottak, s a török tábort pusztítják. Méltán szerencse érte a szerencsétleneket, mert akik az imént gyermekeiket, hitvesüket, vagyonukat és szabadságukat vesztették, most tetézve szereztek vissza mindent, sőt sokan örökre meggazdagodtak. Egyetlen asszonynak vagy fiúnak sem volt csak az az egy lova, melyen ült: egy másikat prédával megrakva, kantáron vezetett. Oly nagy volt a megszabadítottak és a szabadítók örvendezése, s oly heves volt a hálának és a jókívánságnak kinyilvánítása, hogy örömükben könnyeik zápora hullott. A törökök nemcsak táborukat vesztették, hanem teljesen meg is semmisültek.

Ezt a csatát Pozsarevác váránál vívták, a Duna túlsó vidékén, harmincezer lépésnyire Szendrő alatt. Úgy hallottuk, hogy ugyanitt győzték le Szilágyi Mihályt és fogták el Lábatlan Gergellyel együtt. Kettejük sorsa más lett; egyiket a vad török Konstantinápolyban nyilvánosan hóhérral fejeztette le, a másikat egy lovaskapitányért kiváltották, miképpen fentebb megírtuk.

A foglyok közül kétszázötvenet a királyhoz vezettek s magukkal vittek öt zászlót is. A török zsákmányból sok ajándékot osztogattak szét, kivált sok arannyal, drágakővel ékes görbe

szablyákat, bő perzsa köntösöket, tiszta arannyal átszőtt süvegeket, dobot és sípot, melyektől a lovak gyorsabban, a madarakkal versenyezve rohannak.

Ez mintegy öt hónappal a lakodalom előtt történt. Ez az új győzedelem ugyancsak megnövelte Mátyás bátorságát; híre szerteszét elterjedve a keresztény világ valamennyi fejedelmének szívét csodás örömmel töltötte el. Ez is növelte a király dicsőségét, s dicsőségvágyában napról napra nagyobb tettekre serkentette. Miután ugyanis Szendrőt a körülötte épített három erősségből megszállás alá vette, már a város elfoglalását fontolgatta. De a közeledő menyegző akadályozta a nagyobb kezdeményezést, és terveinek útját állotta. Már elhatározta, hogy minden erejét összegyűjtve leszáll oda s megvívja a török birodalomnak ezt a védőbástyáját. Remélte azonban, hogy ez télen könnyebb lesz, mint nyáron, mert akkor nehezen küldhet a török segítséget, s a Duna beállván, a jég felől könnyebben megveheti a várat. Ehhez járul a kemény tél is, melyet a borhoz, részegeskedéshez szokott magyar jobban bír, mint a bornemissza, vízivó török. Míg egyrészről a nehézséget, másrészről az idő rövidségét egyenlőképpen mérlegeli, eláll tervétől, de azért nem kevésbé foglalkozik vele. Sereget szed s nemcsak olyan csapatokat toboroz, melyek már máskor is szolgáltak, de katonának állíttat olyanokat is, akik talán még sohasem fogtak fegyvert.

A háborús nyugtalanság azért nem akasztja meg a lakodalmi készülődéseket. A király Kálmáncsehi Domokost, a székesfehérvári bazilika prépostját, a derék, kellemes megjelenésű és nem csekély ékesszólású férfiút követségbe küldte a császárhoz és más német fejedelmekhez, hogy nevében meghívja őket esküvőjére. Egyéb helyekre másokat küldött. Foglalkozott a hatalmas előkészületekkel. Filipec János váradi püspök és a többi követ, akik Beatrix királyné elhozatalára Itáliába, Nápolyba mentek, tudósították, hogy a szép menyasszonnyal már elhagyták Nápolyt; olasz főnemesek díszes lovassága kíséri őket; vezetőjükül Adria hercegét mint szülő- és gyám-helyettest adták a menyasszony mellé: nagy tekintélyű és kiváló jámborságú férfiú; Sipontónál három hosszú gályára szálltak; áthajóznak az Adrián; Leonóra nővére s a fenséges Hercules herceg kedvéért Ferrarába látogatnak; Velencét sem kerülik el, melyről az irigység sem tagadhatja, hogy gazdagságával s tekintélyes polgáraival meghaladja a világ minden városát; azután Friaulon, Isztrián s a Karni Alpokon át szállnak le Pannóniába.

Mondják, hogy ez a lakodalomvárás eléggé elvonta a királyt a kitűzött hadikészülődésektől. Alábbhagytak erőfeszítései, s a kívánt feleség utáni vágyakozásban ellankadt a török ellen tervezett nagyszerű támadás. Férfiúi lelkét felgyújtották és nagyon ellágyították a Beatrix felől állandóan érkező hírek: mily páratlan termetű, gyönyörű szép, összehasonlíthatatlanul szemérmetes, kiváló megjelenésű; hasonlóképpen mindenki emlegette, hogy mily jeles a rögtönzött szónoklásban és a könnyed társalgásban. Ehhez járult még számos női erény, olyanok is, melyek kevés nőben vannak meg. Ezeken felgyúlt, szerelembe esett a király. Ha valaki kívánja tudni, milyen volt Beatrix: olvassa el könyvemet, melyet a szüzességről és hitvesi szemérmességről írtam; ebből ő körülbelül teljesen megismerhető.

Beatrix elhozatalára a király tíz főurat küldött, akik páratlan pompával és felszereléssel utaztak végig Itálián. Egy sem volt köztük, ki az egyes nevezetes városokban többfokú pohárszéket ne állított volna fel, rakva gyöngyös serlegekkel, arany és ezüst edényekkel. Midőn Urbino hercege nagy tisztességgel fogadta és lakomán látta a követség fejét, a váradi püspököt, kit nemes lelke, hűsége, ékesszólása, megfontoltsága és jeles elméje miatt a király mindig az elsők közt becsült, a püspök az asztalnál sótartót mutatott elő, mely még e nagy gazdagságú fejedelmet is bámulatba ejtette. Hegyen állt s oldalából arany fa nőtt ki a sótartó fölé; almaként gyönggyel és értékes drágakövekkel kirakva, árnyék helyett ragyogó fényt sugárzott. A hegy oldalában remeken kidolgozott barlangocskák voltak, melyek drágakővel teli tárházakat mutattak. Aztán egy arany kancsót mutatott elő, melynek csűcseként lihegő sárkány állott, teste gyöngyházból, feje merően előrenyújtva, farkát pedig arany karikákban

vonta lábai közé; fogója gyöngyös; szájának födele csúcsos boltívként másfél lábnyi magasra emelkedett; az egész aranyból volt. Magas talapzatával együtt három lábnyi volt. Társai is vetekedve mutogatták kincseiket. - Mellőzöm büszke ruházatuk, díszes apródjaik s a daliás lovasság leírását: meghaladták napjaink minden látványosságát.

Mentükben, jöttükben nemcsak Nápolyban fogadták őket nagy tisztelettel, ahol ez természetes is volt, hanem Mátyásnak, a keresztény világ oltalmazójának kedvéért mindenütt méltóképpen látták őket. Elöl jártak ebben Velence és a ferraraiak. Amennyivel gazdagabbak ők mindenkinél, annyival pompásabban fogadták Magyarország királynéját. Midőn a velencei tanács patríciusok egész rendjével elé hajózott, beszélik, hogy amikor tanácsurak és előkelő hölgyek köszöntötték őt, Beatrix mindnyájuknak oly találóan és finoman válaszolt s a tanácsban oly méltósággal és ékesen szólott, hogy hirdették: bölcsességben felülmúlja nemét. Midőn megérkezése előtt a követek mindezeket jelentették, Mátyás heve napról napra jobban és egyre jobban felgyúlt. Vágyakozott menyasszonyáért s figyelmét ugyancsak elfordította a hadigondoktól.

Mahomet császár, hogy Mátyást elvonja Szendrő kezdődő ostromától, meg azért is, hogy a házasságot akadályozza, meghagyta seregének, hogy a tél elején sűrűn csapjanak be Dalmáciába. Talán nem ok nélkül remélte, hallva a királyné érkezéséről, hogy nagy zsákmányt szerez. Vad bosszúvágy is hajtotta, mert nyugodtan el nem viselhette minapi vereségét a Duna mentén. A dalmáciai betörés, mely nagy csapás volt a szövetségesekre, s a lakodalom nagy gondja el is térítette Mátyást attól a vágyától, hogy Szendrőt megvegye.

A királyné még nem haladt át a velencei öblön, mikor Mahomet parancsára a Horvátország közelében táborozó törökök Dalmáciába törtek. Nagy gyorsasággal száguldozták be a tartományt. Falvakat, palánkkal kerített és védtelenül álló városkákat gyújtottak fel, mindent elpusztítottak, mindenünnen barmokat, embereket hurcolnak el, zsákmányolnak, az ellenállókat leölik. Gyermekeket és öregeket kegyetlenül felkoncolnak. Mindenütt felgyújtják a templomokat, a szentképeket és szobrokat falhoz vágják, összetörik. Oltár előtt ölik le a papokat; s e szent helyeket szüzek megbecstelenítésével és asszonyok elrablásával gyalázzák meg. Még a vadállatokat is felülmúlják a kegyetlenségben, mellyel a férfiakat és nőket mészárolják. Nem ismernek sem istent, sem embert, mint akiknek se eszük, se hitük. Mikor azután azt gondolták, hogy már eleget kegyetlenkedtek, nagy zsákmánnyal húzódtak vissza Illiria és Macedónia távolabbi részébe.

A királyné éppen akkor tudta meg a török betörést és a tartomány pusztulását, amikor a Karni hegyeken akartak átkelni. Óvatosabban folytatta útját. A követek nyomatékos tanácsait mindenben meghallgatta. Többnyire városban állapodtak meg, s egy nap sem indultak útnak, míg az előző napon kiküldött portyák nem jelentették, hogy nyugodtan mehetnek. Sőt sereget küldtek előre, hogy a török veszedelmet elhárítsák.

Nemsokára azután leszálltak Dalmácia mind lapályosabb tájaira, hol csak nemrég jártak a törökök; látták a gyújtogatás, pusztítás sűrű nyomait. Gyakran éjszakáztak olyan helyeken, ahol előbb a török táborozott, sőt látták mindenfelé a megöltek még oszlásnak nem indult tetemeit. Nagy szánalom fogta el mindnyájukat, s váltig sajnálták a török rablásnak kitett tartományt. Rettegtek is nagyon, míg csak útjuk a Drávához nem ért. Csak a Dráván átkelve kezdett fokról fokra szűnni rettegésük.

Valóban, a Dráván túl úgy érezték, mintha minden veszedelmen túljutottak volna. Mihelyt magyar földre érkeztek, naponta tódult elébük a főpapok és a főurak üdvözlő sokasága. Mindenütt magas hóban vitt útjuk, s a kemény telet máig is emlegetik.

A király Székesfehérvárig ment elé a főurak és nemesek nagy sokaságával, hogy ott fogadja először a királynét, s mint illő volt, mielőtt a házasságot megkötik, ott ünnepélyesen

megkoronáztassa, azután pedig Budán menjen végbe az esküvő. Minden a megállapított terv szerint történt. Mikor Mátyás megtudta, hogy felesége a nyolcadik mérföldkőhöz közeledik, páratlan pompával, a főurak díszes lovasságával nyomban elé nyargalt. Derűsen, s mindkettejük méltóságához illően fogadta a szüzet. Az első mérföldkőtől vörös posztóval takart úton vezette be a városba Beatrixot. A népeknek olyan nagy ujjongása, trombiták, dobok zengése közepette történt ez, hogy elhiggyétek, az ünnepi látványosság felülhaladott minden emberi elképzelést.

Nagyban hozzájárult Magyarország örömához Beatrix boldog, vidám tekintete. Szép homloka, ívelt szemöldöke, telt halántéka, pirosló orcái, derűs szeme, szabályos orra, gyönyörű ajka úgy betetézte ritka báját, hogy alakja, tartása Venusra, szemérmetessége Dianára, okossága és ékes beszéde Pallasra emlékeztetett mindenképpen.

Meglett a koronázás és ezernégyszáz fölött a hetvenhatodik évben, december idusán [13-án] a király Budára vitte a hajadont. Szépsége, szellemessége annyira felgyújtotta, hogy mit sem kívánt hevesebben. Itt azután néhány napig tartott a lakodalom. Gyakran lakomát adtak, különféle látványosságokat rendeztek, állandó lovagi tornát. Bevonulásánál sok pénzt szórtak. A városok, mezővárosok, főurak és fejedelmek viszont számtalan ajándékot hoztak Mátyásnak és Beatrixnak. Sőt értékes adományokat küldött a keresztény világ többi uralkodója is, hogy mint mondják, megtelt ezekkel a királyi kincstár. Az általános öröm kedvéért kibocsátották a börtönben őrzött összes bűnöst is, bűnbocsánatot hirdettek, s a kezeskedőket is egyelőre elbocsátotta a bíró, az adósságfizetések is több havi haladékot kaptak, s ezt országosan is kihirdették, hogy a hitelezők ne erőszakoskodjanak.

Míg állt a hó, a király gyakran kiszánkázott a királynéval; egy óráig sem tudott nélküle lenni.

Szinte egész Magyarország egybesereglett a királyi lakodalom ünnepségeire. Midőn ez a török tudomására jutott, gondolta, itt az alkalmas idő számára. Hihetetlen gyorsasággal összeszedett Európából negyvenezer embert, s midőn látta, hogy a király egész Pannóniával együtt a lakodalommal van elfoglalva, a kemény télen gyorsan körülvette a három erődítést, melyeket Mátyás Szendrőnél emelt. A nagy fagy miatt nem csupán az árkok vize, de a Duna is beállt. Felgyújtották a palánkot, a fabástyákat s nagyobb fáradság nélkül ostromolták az odahelyezett pannon őrséget. Ezek reményüket vesztve megadták magukat, s az ellenség poggyászukkal együtt szabadon elbocsátotta őket. Az ércágyúk, a mindenféle felszerelés, továbbá a hajóhad és a fegyvertár a török kezébe került. Az erődítéseket ezután felgyújtották, lebontották, a földdel tették egyenlővé. De a kegyetlen ellenség ezzel sem elégszik meg; kihasználja a jó alkalmat. Midőn látta, hogy a Duna még be van fagyva, s a kémektől megtudja, hogy az erdélyiek meg a valahok is a lakodalomra özönlöttek, harmincezer könnyű lovassal Dáciába [Erdélybe] tör és szerteszéjjel száguldozva mindent tűzzel-vassal pusztít. Majd feldúlva és lángba borítva a tartományt, minden korú férfiakból és nőkből negyvenezret hurcolt el, s mielőtt még megolvadt volna az Iszter [Duna] jege, visszavonult Mysiába. - December havában volt a lakodalom, s ezen a télen okozta ezeket a nagy károkat a török a keresztényeknek Dalmáciában, Mysiában és Dáciában. A királyt és egész Pannóniát ez annyira megrémítette, hogy úgy vélik, ettől kezdve merészebb tervet nem is forraltak a török ellen.

Közbejött az ellenségeskedés Frigyes császárral is, feltámadt a régi gyűlölség, mely ugyancsak visszatartotta Mátyást a török háborútól. Ez a viszály arra kényszerítette, hogy ezután csak védekezésre szorítkozzék a török ellen; többé nem támadhatta meg a törököket. Sőt a jövőben nagyon beérte azzal, ha becsapásaikat megakadályozhatta.

Igaz ugyan, Mátyás gyakran mondta, hogy rajta és a császáron kívül senki sincs, aki tudja a köztük kitört háború okát, mégis előadom, miként vélekednek egyesek, s mit hallottam tekintélyes férfiaktól, minthogy többen erről nemcsak kéteseket, de valótlanságokat is megírtak.

Ismeretes, hogy Mátyás a német háborúnak számos okát adta, de hogy ezek közül melyik volt a legnyomósabb, csak ő maga tudta. Sokan arra következtetnek, hogy a gyűlölség a korona miatt volt. A császár ugyanis magának akarta a királyságot s hat évig megtagadta Mátyásnak a korona visszaadását. Nagy bosszúságot okozott Frigyesnek, hogy a magyar királyválasztó gyűlésen egy ifjú miatt elutasították. Minthogy a neki átadott koronát nagy mennyiségű arany és a főurak súlyos kötelezettsége nélkül, hogy majd ő örökli a királyságot, visszaadni vonakodott s császári vásárt csinált, úgy érezte Mátyás, hogy a császárra örökre rá van sütve a kapzsiság bélyege. Mikor ezután meglett a békesség, követek és titkos küldöttek útján kérte Mátyás, oldja fel az erőszakos kötelezettséget, mely a pannon főurak szavának lekötésével a császárnak biztosítja a királyság öröklését. Ne bánjék ily sértőn és fennhéjázón Pannóniával. Figyelmeztette, hogy mint kegyes atyának, mi a kötelessége. Kérte, ha már fiává fogadta, türelmesebben bánjék vele. Továbbá intette, hogy kerülje a gyalázatot, mert így az a látszat, az örökbefogadást csalárdul csak azért vállalta, hogy megcsalja gyámfiát. A császár viszont minderre nem hallgatott, s állította, hogy az jog szerint történt. Midőn Mátyás látta, hogy a császár a szerződés mellett konokul kitart, mondják, felháborodva haragra gyulladt s nemcsak levélben, de nyilvánosan szóval is gyakorta megmondta, hogy ő a császárnak azt a jogot, melyet kényszerítve, igazságtalanul kellett átengednie, egyszer jogos háborúval fogja visszaszerezni, s amit más hitványsága miatt elvesztett, Mars ítélőszéke előtt majd visszanyeri. Azután meg nagyon nehezen viselte el a szerződésnek azt a pontját, hogy ha esetleg törvényes fiai nem lennének, bár házasságon kívül okos és szép fia született, mégis a császár örökölje a királyságot.

Mások egyéb okot is hoznak fel, s ki-ki a maga nézete szerint beszél, hogy a Mátyástól nyert jótéteményekért a császár nagy hálátlansággal fizetett; ez is növelte Mátyás bosszúságát. Mondják ugyanis, hogy a huszitaságba keveredett György cseh király, akit emiatt a pápa kiközösített, Frigyes császárt, aki semmi ellenségeskedéstől sem tartott, méltatlanul haddal támadta meg, fiát, Viktorint nagy sereggel küldte, betört Ausztriába s tűzzel-vassal nagy károkat okozott, végül a fővárost, Bécset is ostrom alá merte venni, hol akkor a császár székelt. Frigyes nyomban megkérte a magyar királyt, akit mindig fiának nevezett, küldjön azonnal segítséget, mentse fel az eretnekek ostroma alól. Mátyás a saját költségén nyomban hadat, segítséget vitt, s hamar Bécs környékén termett. Jöttére az ellenség azonnal abbahagyta az ostromot, s átkelt a Duna túlsó partjára. Mátyás serege, a császár csapataival is gyarapodva, a cseh határig űzte őket; nem tágított nyomukból, míg a császárnak elégtételt nem adnak, vagy csatában, Mars ítélete alá nem bocsátják a viszályt. Viktorin végső szorultságában, Mátyás tudta nélkül, békét kért a császártól, s nemcsak minden időkre törvényes engedelmességet ígért, de a költség megtérítését is. A császár titkon békét kötött, visszahívta csapatait Mátyás táborából, hogy az dicsőség nélkül térjen haza országába; úgy tűnjék, mintha nem is vitt volna segítséget a császárnak, s minden fáradsága, igyekezete, gondja és tetemes költsége kárba vesszen. A császár még azzal is növelte háládatlanságát, hogy mások neve alatt beküldött csapatokkal megtámadta az országot, s a határterületeket rablásokkal, gyújtogatásokkal pusztította.

Nem sokkal azután a cseh háborúban is tapasztalhatta a császár rágalmait, amikor Mátyást nemcsak a katolikusok választották meg Csehország királyává, de Pál pápa a maga tekintélyével is megerősítve és kihirdetve őt jog szerint a királyságba is beiktatta. Mondják, hogy mikor György király halála után az eretnekek a királyválasztásról tanakodtak, a császár heves igyekezettel mindent megtett, hogy Mátyást visszautasítsák és Kázmér király fiát tegyék meg Csehország királyává. A végsőkig arra törekedett, hogy Mátyás a királyság jogosan szerzett címét is elveszítse. Irigykedett és nehezen tűrte, hogy a Corvinus ereje és birodalma gyarapodjék. Mondják, így támadt a lengyel háború Boroszlónál, miképp fentebb megírtuk.

Sőt néhány hónappal később anélkül, hogy Mátyás bármi jogtalansággal kihívta volna, a császár megengedte, hogy német csapatok ellenségesen betörjenek Magyarországra. Midőn kérték, vessen ennek véget, hol hazudozott, hol tetette magát, hogy mit sem tud róla, hol meg arról beszélt, hogy nincs ereje annak megakadályozására.

Sokan azt mondják, hogy a német háború legfőbb oka a segélypénz megtagadása volt, melyet Frigyes a cseh háború céljaira ígért. A császár buzdítására és kérésére fogott ebbe Mátyás, amikor a római pápa még meg sem parancsolta neki. De a császár nem fizetett soha semmit. Harminchatezer aranyról beszélnek, de a legtöbben hatvanezerre becsülik ezt az összeget. Vannak, akik más okokat is feltételeznek. Beszélik, hogy miután Mátyás két feleséget veszített el, a császár leányát kérte meg. A császár mintegy lenézve Mátyás alacsony származását, nemcsak mint vőt utasította vissza, de megvetésből, hetykén válaszolt. Mátyás bosszúsan viselte el a visszautasítást; másfelé fordult s Aragóniai Beatrixot vette feleségül. Vannak, akik az okot régi ellenségeskedésekre vezetik vissza, amelyek a császárnak még Mátyás atyjával támadtak, s melyeket Ciliei gróf sokáig élesztett. Hozzáteszik a gyakori háborút is, amit a császár különféle ürügyekkel támasztott Mátyás uralkodásának kezdete óta. Jóllehet egyesek ezt, mások egyéb okot hoznak fel, mégis szükségképpen mindenki előtt valószínűnek látszik az, hogy egy és ugyanannak a dolognak több oka is van. Ami ugyanis megtörténhetik és nagyon is hihető, nem áll távol az igazságtól.

Sokan nem szégyellik azt a titkos okot felhozni, amely akkor történt, amikor a császár, Pál pápa uralkodása idején zarándoklatát végezte. Ámbár én ezt állítani nem merném, ezért mégis úgy vélem, elő kell adnom, hogy a sokféle vélekedésből ki-ki a maga ítélete alapján megtalálja az igazságot. - Midőn tehát a császár Róma meglátogatására zarándokként Itáliába utazott, Pál pápa örvendetes tisztelettel fogadta. Három hónapig időzött ott a császár. Erre az időre a nagy tekintélyű és nagy hatalmú főnemest, Paumkirchert állította Ausztria élére. Ő a császár távollétében - mint a dolog kimenetele mutatja - huszonhét ausztriai főúrral összeesküvést szőtt a császári felség ellen, mégpedig - mint mondják - Mátyás tudtával, kit a lázadás védelmezőjévé választottak. A császár felesége, akit figyelmeztettek az összeesküvésre, egyre-másra küldte leveleit a Rómában mit sem sejtő császárnak, intette a zendülés és veszedelem felől, és kérte, hogy amily gyorsan csak tud, térjen vissza országába. A császár pedig éjjel-nappal utazott, s gyorsabban otthon volt, mint várták. Visszatértekor első dolga volt, hogy az összeesküvőket felkutassa. Levélbeli hívásra ezek nem jöttek, s ahogy már szokás, különféle okokkal és ürügyekkel késedelmeskedtek. Végül a császár eskü téve, az összeesküvés hat vezetőjét Bécsújhelyre rendelte. Méltósága ellenére megszegte hitét, s tárgyalás nélkül a kertben titkon fejüket vétette. Mielőtt kivégezték volna őket, megkérdezték tőle, miért szegi meg hitét. Azt felelte: Méltó és jogos hitszegőkkel és felségárulókkal szemben a hitszegést és a bűnt hasonlóval megtorolni. - Úgy vélem, Mátyás ebben az ügyben minden gyanún felül áll. Amiképpen ugyanis már fentebb mondottam, ha forralt volna valamit a császár ellen, bizony nem mulasztotta volna el azt az alkalmat, mikor Drakula ellen hadakozott. A bécsiek akkor ostrom alá vették a császárt a várban s végső éhínségre juttatták; a várossal együtt Mátyás kezére akarták adni őt, s állhatatosan sürgették, fogadja el ajánlatukat és az uralkodást.

De hogy sorjában mondjam el az eseményeket, nem sokkal a kivégzések után a császár mintegy kötelességére intve Mátyást, atyja látogatására hívta Bécsbe. A kegyes óhajtásnak Mátyás engedelmeskedett, s néhány nap múlva tisztes lovassággal Bécsben termett. Az atya illendőképpen fogadta, s néhány napot lovagjátékokkal, ünnepségekkel és tánccal töltöttek. Egyik késő éjjel egy polgár figyelmeztette Mátyást, hogy gyorsan meneküljön a császár kelepcéjéből; tudja meg, nem tiszteletadásra, hanem főbenjáró ítélkezésre hívatták, s ha nem vigyáz, vége van. A királyt először megdöbbenti a vészes híradás, azután két vele levő bizalmas barátjával közli. Czobor volt az egyik, a másik Bánfi Miklós. Mindketten azt

ajánlották, gyors futásban keressen menedéket. Mondják, nem hinni a hírnek veszedelmes; ha élete megmentéséről van szó, sok mindent vakon kockára kell vetni, hogy biztos révbe jusson. Ezért Bécsből azonnal kiosontak, a Dunán talált első csónakba ugrottak s titokban a víz folyásával lejutottak Pozsonyba. Mondják, ezután soha többé nem hitt a császárnak. Mindenki véleménye szerint ebből fakadtak fel újra a régi ellenségeskedések fekélyei. Néhány nemes és főúr pártütései is hozzájárultak ehhez, kiknek a határon voltak váraik, falvaik, birtokaik, s kik a szerencse változása szerint hol itt, hol amott kerestek kegyet, s mindkét részről csak növelték a gyűlölséget. Egyesek, noha Mátyás alattvalói voltak, a császár erejében bizakodva zúgolódtak, többen a császár területén lakva, ha valami sértette őket, a király segítségétől vártak bosszúállást. Így napról napra új okai támadtak a háborúnak. Továbbá, ha e főurak közt valami ellentét támadt, azonnal az egész országra kiterjedő pártoskodás lett belőle.

Az elmondottakhoz járul a magyar és a német szokásainak nagy különbözősége s a velük született, örökös gyűlölet. Mátyás ugyanis természeténél fogva bőkezű és nemeslelkű, kelleténél is dicsőségvágyóbb, mohó a hírnévre, kiben roppant lelki nagyság, a veszedelmekre és a nagy tettekre mindig kész lelkület lakozott. Frigyes császár ellenben nemcsak takarékos és józan, de kapzsi is volt, s inkább pénzre, mint tisztességre vágyó; s vagy a maga, vagy mások bűne miatt lelke sohasem indult fel a keresztény világ nagy érdekeiért. Az harcias, tevékeny, fáradalmat, éhséget tűrő - ez nyugodalmat és pihenést szerető, sőt inkább henye, tunya és lomha. Az versenyre kelt a leghíresebb fejedelmekkel, mindig a régiek dicsőségét akarta elérni - ez irigykedőnek tartatott, mások nemes tetteit elgáncsolta, békességben háborút, háborúban békét óhajtott, s egyikben sem tanúsított állhatatosságot. Az nyílt lelkületű, igazi Mars, lelke egyaránt könnyen hajlott békére, háborúra - ez fortéllyal, tépelődéssel, ravaszsággal és a maga esze szerint cselekedett mindent, barátainak tanácsára mit sem adott, végül magának is, barátainak is kárára volt. Az pompásan, perzsa fényűzéssel élt, lelke borban lelte üdülését, s nem volt ellensége az emberi élvezeteknek - ez szerényen járt, mértékletesen élt, ellensége volt a korhelykedésnek, sőt mindenkor bornemissza, vízivó; kedvelte a magánosságot és elmélkedést. Azt módfelett gyönyörködtették a tréfás mondások, bohóságok, a baráti kör - ez zárkózott életű, komor, rideg s még övéihez is idegen. Végezetül a király nagylelkűségével könnyen megbocsátott mindent, de igénybe is vett mindent, hogy uralma csorbát ne szenvedjen: inkább szerette a becsületet, mint a pénzt; ezen felül vidám, derűs, jókedvű, mindenre készséges. A császár türelmesen elviselt mindent, a veszteséget fel sem vette, ellenségét szívóssággal fárasztotta ki; inkább mindent elveszített, semhogy ládájából pénzt vegyen elő, mert jobban kímélte a pénzt, mint szövetségeseit; remélte, hogy huzavonával minden rendbejön; merevségéből, zárkózottságából nem engedett. Mindketten egyaránt vallásosak, de egyforma babonásan követték az asztronómusok és matematikusok hiúságait is; mindketten - mint megvallották - ugyancsak nagyon is bíztak bennök. A császár azonban sokkal állhatatosabb az istentiszteletekben és inkább hajló a szent elmélkedésre. Vajha hazugság volna, amit írtunk! Mert ha kettejük természetének hasonlósága kibékítette volna őket, sohasem támad a súlyos és hosszan tartó ausztriai háború, mely mindkét félnek annyi kárával, égettetésével és vére ontásával járt. Mert ugyan ki mondhatná, hogy könnyű lehetne elegyengetni az ily ellentétes és különböző természetek közt a régi begyökerezett viszályokat s a felbujtogatott hadakozásokat. Mindaz tehát, amit eddig fentebb megírtunk, arra bírta Mátyást, hogy hadat üzenjen Frigyesnek.

Ezt nem tarthatja senki képtelenségnek, ha hozzávesszük, milyen dicsőségre vágyó volt Mátyás, ki a világ két császára közé ékelődött. Sokáig harcolt igen szerencsésen a törökkel; itt nagy nevet szerzett magának; látta azonban, hogy ezzel szemben sem sok sikerre számíthat, mert a török szárazon és tengeren nagyon hatalmas. Most a sérelmek miatt, talán nem is akaratlanul fordította fegyverét a másik császár ellen, gondolva, minthogy kisebb az ereje, azzal szemben nagyobb sikerrel harcolhat. Jól tudta, mennyi dicsőséget és hírnevet nyerne

magának, ha mindkét császárral dicsőségesen megküzdene. Növelte kedvét e háborúsághoz Ausztria szépsége; tudta, hogy sok gazdag, büszke városa van, melyekben gyönyör és emberi élvezetek ütöttek tanyát. A csábító bécsi élveket sem felejtette el, melyeknek még forrongó ifjúkorában néha rabja lett. Megértette azt is, hogy Magyarország parasztosságát, városokban való szegénységét könnyen ellensúlyozhatja, ha haddal foglalja el Ausztriát. Nem mondom, hogy főként ez váltotta ki e háborút, de állítom, hogy akadályául nem szolgálhatott.

Mátyás tehát mindezektől indíttatva, lakodalma után, tavaszra tervezte a háború megkezdését, bár mindent megpróbált, hogy elhárítsa. Gyakran követek, még gyakrabban levelek útján intette a császárt és kérte, akadályozza meg a betöréseket s az igazságtalanságokat; ha atyja, akkor hagyja abba fia országának zaklatását, teljesítse a kegyes atya kötelességét. Ha régi megátalkodottságában megmarad, fegyveresen fogja rajta megbosszulni minden sérelmét. De sem a követekkel, sem a levelekkel nem ért el semmit. Nyájas szavakkal válaszolt a császár, melyek azonban nem éppen feleltek meg a tényeknek.

Végezetül a király a német háború ügyében az országtanácshoz fordult. Különböző vélekedések hangzottak el mindkét irányban. A király a főemberek közül Báthory Istvánt kérte fel véleményének elmondására. Nagy nemességű ember, fő tekintély, vitézsége, bölcsessége híres. Habár nem szívesen, végre így fejtette ki nézetét:

- Elhatároztam, hogy ma hallgatni fogok, főurak, hogy véletlenül meg ne sértsem győzhetetlen fejedelmünk akaratát, kiről tudjuk, hogy az ország gyarapításáért és a halhatatlan hírért nagyon vágyakozik e háborúra. Miután azonban önmérséklete és derekassága soha nem tagadta meg e tanácstól a szólásnak szabadságát, s nekem meghagyta, hogy mondjam el véleményemet, előre is a király bocsánatát kérve, őszintén kifejtem, mit gondolok az ország java érdekében jónak.

Nem egykönnyen tudnám megmondani, miért keres nehéz, igazságtalan, örökös háborút az, aki békességben élhet. Hiszen inkább el kell kerülni a háborút, mint kihívni. Régen tűrjük a németek igazságtalanságait s olykor súlyosan bosszút is álltunk; néha barátaink, néha titkos ellenségeink voltak, velük béke és háború közt, bizonytalanságban éltünk. Miért ne tűrhetnénk tovább is ugyanígy, mint ezelőtt? A törökökkel és az eretnekekkel igazságos háborút viseltünk. Úgy hozta magával az isteni és az emberi igazság, valamint a szükség, ne essünk abba a gyanúba, hogy egyetértünk a szentségtelen és hittagadó két néppel. Ellenükben Mars csaknem mindig kegyes volt hozzánk, ha oltárainkért és tűzhelyeinkért, az istenekért és a keresztény világért küzdöttünk. Most, ha a németek ellen indítunk háborút, mondjátok ti, tanácsurak, mondjátok, kérlek, minő nemzet az? Szomszédokkal, bizony, és jó keresztényekkel harcolnánk, kik iránt ugyancsak engedékenységre kötelez az atyafiságnak beillő régi szomszédi viszony, maga a vallás, a katolikus hit. Mondhatnád: naponta új sérelmeket követnek el rajtunk, új kelepcéket vetnek a magyaroknak, új cseleket találnak ki. A mi ítéletünk szerint elég lenne mindezt mindig ugyanazzal viszonozni: hol visszaverni a sérelmeket, hol megtorolni; az ellenséget olykor jótéteményekkel lekötelezni szintén hasznos. Ha a szomszédok botlásait nem tudjuk eltűrni, hogyan fogjuk az idegenekét elviselni? Nem kevesebb dicséretet érdemel az, ki tűrni tud, mint aki bosszút áll. Sok mindent kell eltűrni, színlelni, s eltitkolni is sokat. A helyén való türelem nem kevés gyümölcsöt terem. Vegyük számba a sérelmeket, de számláljuk meg azt is, ami előnyünkre vált; mi is gyakorta követtünk el rajtuk igazságtalanságokat. A királyi felségnek talán súlyosabb okai voltak közben erre a császárral, melyeket mi nem ismerünk, s így a háború megindítása ügyében igazságos véleményt mondani nem tudunk. Azt azonban bizonyosan tudjuk, hogy a király semmi könnyelműséget el nem követ. Az ő kezében van béke és háború, mi az ő vezetését, irányítását követjük.

Ha azonban éppen a noricumiakkal vagy ausztriaiakkal kell harcolnunk, Krisztus nyája ellen kicsoda fordíthatja lelkét, mely mindig Krisztusért harcolt? Ha mindnyájan testvérek vagyunk Krisztusban, ki merészeli testvéri vérrel szennyezni kezét? Nem német, hanem testvérháború lesz ez. Hány főúr, hány polgár, hány nemes van mindkét oldalon, kiket atyafiság és rokoni kapcsolatok fűznek össze; ha háborút kezdünk, ezek polgárháborúra kényszerülnek. Hol van nálunk olyan város, mely ne volna tele németekkel, melyet ők nem díszítettek volna intézményekkel és a közt szolgáló mesterségekkel, nem ékesítettek volna házakkal és büszke épületekkel? Nincs mezőváros, nincs falu, melyben német ne laknék. Vajha inkább hazugság volna, ami igazat szólok: ha kikergetnék a németeket, Magyarország semmivé lenne.

Legyen a háború oka a legigazabb, hasznos és szükséges, de vajon nem kell-e még most megfontolnunk, kikkel lenne harcunk? A római császárral lesz harcunk, aki császári tekintélyével többet tehet, mint mi erőnkkel. Németországgal, mely minden nemzetek közt bizony a legtermékenyebb, a hadakozás tanítómestere, mindenféle mesterségek szülőanyja. Kit a római nép is annyi esztendőn át sok vére hullásával alig bírt megfékezni; sóhajtozva kérte vissza Augustus császár utolsó emberig lemészárolt légióit Quintilius Varustól. Az ausztriaiakkal lenne harcunk, kiknek rengeteg a kincsük, féktelenül gőgösek, változékony és csalfa a gondolkodásuk, lázadást kedvelők s gyakorlottak a folytonos hadakozásban. Továbbá a várak megerősítéséhez és védelméhez annyira értenek, hogy ezeket nem lehet nagy erő és öldöklés nélkül elfoglalni. Azután meg nagyon sok városuk van; váraik a természettől meg minden erődítménnyel úgy meg vannak erősítve, hogy egy lépést sem tehetünk vérontás nélkül. Ki ostromolná meg Hainburgot, Bécset, Bécsújhelyt? Bizony senki, ha csak nem akarja népét idő előtt gyászos sírba vinni. Ám legyen, támadjuk meg a császárt, foglaljuk el Ausztriát: mégis mit tettünk? Örökké Mars játékát folytatjuk? Háborút háborúra halmozzunk? Ha egy nap tízszer futamítod meg a császárt, tízszer tér vissza nagy sereggel. Higgyétek el: Hercules hidrája Ausztria: ha egy fejét levágod, hét nő helyébe. A szomszédokat is mindenfelől ránk uszítja. Nehéz a farkast fogva tartani fülénél. Sőt, ha nekünk ma nagyobb harc nélkül megadja magát s hatalmunkat elfogadja, megtartásáért, bizony, évenként több pénzt és vért kell áldoznunk, mint esztendei adójának akár a négyszerese. Ha a törökre költünk annyit, amennyibe ennek megszerzése kerül, három év alatt egész Európát megszabadítanánk a pogány ellenség kezéből, ami jogos és igazságos, sőt ami a legszentebb lenne.

Ezenfelül jut eszembe az, amit tilt a tisztelet, bár a fejedelem nyílt lelkülete és önmérséklete megenged. Mit tegyek? Mondjam-e, milyen jövendőt jósolok? Mégis elmondom, felséges király, elmondom, s te jóságosan megbocsátasz. A Corvinusok vitézségének és szerencséjének mi sem állhat ellen. Ha birtokodba vetted Ausztriát, hidd el, ritkán, hej, nagyon ritkán lát téged a te Magyarországod! Özvegyen hagyod őt és Ausztriában fogsz székelni. Az kiszipolyozódik - ez gazdagodik. A mi adóinkat a mohó Ausztria nyeli el. Vajha hamis jövendőmondó lennék: urunkat, királyunkat az ausztriaiak elveszik tőlünk.

Mindezek miatt nem javaslom a német háború megindítását; mindazért, amit elmondottam, mind pedig azért, hogy a magyarokat, a katolikus hit örökös védelmezőit, a keresztény hatalmasságok előtt gyalázatba ne hozza. Kérlek benneteket, ne akarjatok veszélyes és örökös háborút kezdeni, s ne ássatok idő előtti sírt ifjaitoknak. Ami engem illet, fogadom, sohasem fogok fegyvert jó keresztények ellen. Lelkemmel a teremtő istennek tartozom, Mátyásé a testem. Ha a németekre hadat indíttok, én a török ellen fordulok, s ott az enyéim példájára, az istenért, Mátyásért, végül önmagamért örömmel halok meg.

Midőn Báthory így beszélt, a főpapokat mind maga mellé állította. Egy sem volt köztük, ki véleményéhez ne csatlakozott volna. Ezzel szemben a hírt, dicsőséget kereső, harcra vágyó főurak nagy része másként gondolkodott. Azokat a nyugalom, a közszeretet - ezeket a háború

és a Mars szerezte nyereség vonzotta. Felajzotta őket a király kívánsága is, akinek ezt kifejező arcáról megértették, hogy valósággal a végzet vonszolja ebbe a háborúba.

Míg Báthory István javaslatáról suttogtak a padokban, a király Kinizsi Pálnak hagyta meg, hogy véleményét mondja el. Ezeket mondotta:

- A királyi felséget megelőzve nemcsak a tervbe vett háborúról felesleges szavaznunk, tanácsurak, de bármely nagysúlyú ügyben is. Mi ugyanis nem tudunk sok fontos okot, melyeket csupán ő tud. Eléggé ismerjük bölcsességét, s magas elhatározása minket inkább hallgatásra, mint szóra késztet. Ismerjük, tapasztaltuk régen isteni okosságát, derekasságát, szerencséjét. A kegyes fejedelem meghagyja nekünk, hogy szabadon beszéljünk. De e nyíltság nem szükséges elhatározásához, mert elméje emberi erőket meghaladó. Mégis, minthogy engedelmeskednem kell, elmondom, mint vélekedem, s katonás nyíltsággal közlöm e tanáccsal. Főrendek, ha forgatom magamban a császár okozta régi sérelmeket, a szent korona kiváltását, a neki tett szerencsétlen kötelezettségünket, sőt igánkat, továbbá a királynak meg nem adott segélypénzt, naponkénti cselvetéseit, meg a betöréseiket, más véleményem nem lehet, mint az, hogy hadat kell indítanunk. Báthory helyesen és szépen szólott; ha ezt a háborút tisztességgel elkerülhetnénk, magam is jobban szeretném a nyugalmat, mint ezt a veszedelmet. De annyira sodor a kényszerűség, hogy joggal ki nem kerülhetjük ezt, hacsak önmagunkhoz méltatlanok lenni nem akarunk. Igazság és jog ellenére királyaink szent jelvényeiből a császár vásárt csinált. Sőt, ha másoknak is érne ennyit, már régen a keresztény világ piacán árverezte volna el. Vajha a kapzsi császár beérte volna ezzel. Minket és maradékainkat méltánytalan és erőszakos szerződéssel szolgaságba vetett. Nem átallott idegen országra jogot szerezni. Magyarország uralkodóinak címét bitorolja, pedig nincs több hatalma fölötte, mint a római árnyék-birodalom fölött. Sőt, higgyétek el, ha csakugyan az ő uralma alá kerülnénk, még minket is elkótyavetyélne. Ne beszéljünk arról, mennyit lehet elviselni. Ki tud védekezni ezután is állandó cselvetései ellen? Minden nap bajt és ármányt hoz ránk. Most ezt, majd amazt az ellenséget izgatja ellenünk. Állandó bajt okoz nekünk mások neve alatt, mind orcátlanabbul tör be az ország határain, s állandóan pusztít. Most alattomban felszerelt csapatokat küld be, s a panaszló követeket szép szavakkal kifizeti. Ezért nem orvossággal, hanem karddal kell gyógyítani ezt a kórságot, nem tovább melengetni a magunk és a mieink veszedelmére. Nem vettétek észbe Beckensloer János esztergomi érsek futását? Nem veszitek észre, a császár naponta mit forral ellenünk? Azt hiszitek, nincsenek cinkosai? Ó, be vakok és balgák vagyunk! Itt a tanács közepette volt az ellenség, sőt a tanács feje, az ország prímása - és nem vettük észre! Tűrjük tehát mindezt, míg a császár mesterkedése egy szálig romlásba nem dönt mindnyájunkat? Az a vélekedésem tehát, hogy mivel a sok háborútól kissé fellélegeztünk, s nincs hátra már egyéb, csak az, amit örökségül kaptunk, háború a törökkel, ki napról napra nemcsak fegyverszünetet, de békességet kér; meg kell hát, úgy vélem, bátor lélekkel indítanunk ezt a hadjáratot Frigyes ellen. Kérlek, urak, vessétek le nyakunkról ezt a jármot és Mars igazságával szakítsátok el azt a kötelezettséget, melyet egykor igazság ellenére kötöttünk. Álljatok bosszút magatokért, maradékaitokért. Ne hagyjátok abba a háborút addig, amíg ő véget nem vet a sérelmeknek, s vissza nem adja azt a jogot, mellyel megkötött minket. Higgyétek el, nem állhatnak ellen nekünk a megerősített várak, a német gyalog hadirend s a vaspáncélban zörgő csapatok. Sokkal nagyobb ellenséget lebírtunk már nagy dicsőséggel, s elviselünk napról napra. Régóta ismerjük Ausztria erőit, de ismerjük győzhetetlen uralkodónk szerencséjét is. A pannon erőket naponta kockáztatjuk ugyan, de nem riaszt vissza sem a nehéz, sem a hosszú háború. Bizonyos vagyok abban, hogy békében, háborúban, bármely nép földjén bátor lélekkel követjük királyunk parancsát, akár igazságos, akár igazságtalan, amit kíván. Jóllehet, engem erre a háborúra régi sérelmek emlékezete buzdít, mégis úgy ítélem, hogy mindent fejedelmünk elhatározására és hatalmára kell bíznunk, őfelsége isteni ihletésre

akár békét kezd, akár háborút: kérlek benneteket, kövessük vezérletét és szerencsecsillagát lángoló lelkesedéssel.

Kinizsi Pál javaslatát legnagyobb részt azok helyeselték, kik a háborúskodásban lelik főként kedvüket. Ahhoz azonban mindnyájan hozzájárultak, hogy bízzák az ügyet a király döntésére. Mindnyájuk indulatát a császár ellen izgatta János érsek említése, ki fejedelmi tisztséget viselt a király mellett, mégis elszökött minden vagyonával. Végezetül a tanács kérte a királyt, döntsön ő, határozzon a reábízott ország felől, s gondoskodjék róla, miképpen mindig eddig is tette, hogy ne szenvedjen semmi kárt, hanem inkább legyen gyarapodása. Mire ő így szólt:

- Esküszöm az istenek és emberek hitére, de kivált a tietekére, főpapok és vitézlő társaim, hogy mióta Mátyás a ti jóvoltotokból király lett, kezdettől fogva mit sem keresett buzgóbban és szorgalmasabban, mint hogy minden lehető igyekezettel megbékítse a császárt, ki felettetek uralkodásra áhítozik. Tudjátok, mily gyakran küldtem követeket; mikor tapasztaltam kapzsiságát, bizony sok arannyal azt is kielégítettem, hogy visszakaphassuk szent koronánkat, melyet annyi évig megtagadott tőlünk. De még ez sem volt elég. Remélve, hogy hamarosan elpusztulok, erővel akarta magának örökségül megszerezni ez országot, s bitorolta, a királyság üres címét. A parancsoló szükség kényszerített azt az igazságtalan feltételt elfogadnunk, csakhogy ne nélkülözzük a szent koronát. Nagyon sok más régi sérelmet mellőzök. Csak a nyomorúságos feltétel mellett nyugton élnünk hagyott volna! Mint tudjátok, engem örökbefogadott, s hívására olykor meglátogattam atyám palotáját, s tőlem telhetően, szülő iránti kegyességgel és tisztelettel viseltettem felsége iránt. Ő tudja, mit forralt ellenem, mikor neki mindenben készségemet mutattam. A pápával együtt ő ösztönzött a cseh háborúra. Teljes segítségét s Ausztria egy évi adójövedelmét ígérte a hadakozás előmozdítására - és semmit sem fizetett. A cseh királyválasztáskor is és minden más alkalommal, amikor méltóságomról volt szó, mit használt nekem, mennyiben kedvezett fiának, ő is tudja, mi is. Naponkénti sérelmeinket, az ország igazságtalan pusztítását magatok látjátok. Sem a folytonos követjárások, sem levelek, sem szavak nem használnak; sem keresztény fejedelmek pártoló közbenjárása nem segít, hogy visszatartsa őt ez istentelenségtől. Nem tűrtem volna ily sokáig e súlyos sérelmeket, sőt, mondhatnám, életem veszedelmét, ha nem riasztott volna vissza, hogy hálátlan fiúnak bélyegeznek, s hogy ez károtokra fordul. Ámbár ezt nem akarom, ő mégis fegyverre kényszerít. Higgyétek el, a háborút el nem kerülhetem. Ti pedig ne féljetek, s kiváltképpen váltig bízzatok először is igazságotokban, azután a mi hitünkben, igyekezetünkben és szerencsénkben.

Az érseket annyi tisztséggel ékesítettem fel, s oly jól bántam vele, mint testvéremmel; hogy szókése mire enged következtetni, magatok fontoljátok meg. Jó reménységre buzdít lelkiismeretünk, mert becsülettel végeztük dolgunkat, s az atyának mindenkor megadtuk a kegyes tiszteletet.

Fogadjátok hát, vitézlő társaim, velem együtt bátran e háborút. Segítenek az égiek. Mutassátok meg kipróbált hűségeteket és vitézségeteket! Állhatatosan ígéri és fogadja nektek ma Mátyás, nemcsak megbosszulja sérelmeit és térítést vesz káraiért, de annak a szerződésnek igazságtalan kötelékét is jogos háborúval vágja szét, vagy ha ezt el nem éri is, adófizetőivé teszi mindenképpen a császár tartományait.

A legyőzhetetlen fejedelem szavai erőt öntöttek mindnyájuk lelkébe, s teljes igyekezetüket a háborúra fordítják. Elhatározzák a toborzást, s a főurak parancsot kapnak, hogy tavaszra ki-ki készen legyen a maga csapatával. A király bátorsága és szerencséje megerősítette azokat is, akiket a háború nehézsége esetleg visszariasztott. A gazdag, szép Ausztria ellen készítik elő mind fegyverüket.

Mielőtt azonban Ausztria megtámadásának leírását megkezdenők, úgy véljük, nem térünk el a tárgytól, ha elmondunk egyetmást fekvéséről.

Hajdan a Duna mentén a rhaetusok, vindelicusok és pannonok laktak; helyükbe a bajorok, ausztriaiak és magyarok léptek. Nemcsak a Duna innenső partját foglalták el, hanem a túlsót is. A Duna folyása mentében, a felső tájon, a folyó mindkét partján a bajorok telepedtek a vindelicusok helyébe; majd az ausztriaiak és a magyarok; a mysiaiak helyébe a rácok és bolgárok. Más tartományok között is kiemelkedik szépségével Ausztria. A noricumi hegyekből indul ki, magas hegyekben folytatódva a Duna felé emelkedik, majd Pannónia felé fokozatosan lejt, a Duna túlsó partján néhány hegy kivételével, hullámos síkságon terül el. Nyugaton Bajorország, kelet felé Magyarország határolja, alulról Stájerország, felülről Morvaország zárja be. Mindenfelől kellemes folyóvizek, falvak és városok sokaságával meghaladja az emberi képzeletet. Itt Bécsújhely és Bécs, ott Eggenburg, Retz és Laa. A Duna mellett van Krems, Klosterneuburg, Korneuburg, Bécs és Hainburg, ezek mellett még mindenfelé annyi falu, hogy minden vidéknél könnyen különbnek tarthatod. Itt a kelleténél is büszkébbek az épületek, sok a gyümölcs és gabona, jó bor meg oly bőven terem, hogy kielégítheti az alsó és felső vidékek szomjúságát. Innét minden parasztos száműzetett, mert a falvak is városi és fényűző életet élnek. Itt mindenféle mesterséget virágozni látsz, kivált a kereskedést, melyet az asszonyok sokkal szorgalmasabban űznek, mint a férfiak. Otthon és nyilvánosan mindkét nembeliek képességei csodálatra méltók s oly ügyesek, hogy kenyerüket könnyen megkeresik. S amit megkerestek, el is szórakozzák. A városi nők szerfelett tevékenyek, pironkodás nélkül kalapban mennek a piacra, büszkén járnak, s a férfiaktól elvárják a néma tiszteletet. Gondoskodnak a házi és piaci szükségletekről és semmiben sem maradnak el a férfiaktól, kivéve az ivást, a kicsapongást és az állam ügyeit. A többi férfi foglalkozást is elvállalják, az élvezeteket nagyon szeretik; a szerelmen kívül minden egyéb szenvedélyről szívesen lemondanak; különben vigyáznak a tisztességre. A közrendű nép munkás életű, de amit hétköznap megkeresett, ünnepen egészen elkölti; szereti a hasát és kelleténél jobban hajlamos a részegeskedésre. Minden mesterségben annyira buzgó, hogy nincs oly mesterségbeli munka, amit könnyen ott meg ne találhatnál. Sok a gazdag polgár, kiváltképpen sok a kalmár, továbbá nagy a nemesek, főurak, fejedelmek száma, akik ausztriai grófokká tétetvén, várakat és városokat bírnak. Ezek igen büszkék, méltóságos a magatartásuk és viseletük, pompásan élnek, s velük született élvezeteiknek hódolnak. Sokan közülük katonák s a hadászathoz nagyon értenek. Békében és háborúban egyaránt kitűnnek. Egyébként lelkületük változó és állhatatlan, de a hadakozásban annyira gyakorlottak, hogy várépítésben és várvédelemben náluk tanultabb nép sehol sem található.

VII

Mátyás az Üdvösség hetvenhetedik évének elején, ezernégyszáz fölött, felszerelte seregét, s ellátta mindennel, ami a hadakozáshoz szükséges. Mielőtt elindítja táborát, tanácsot kér a csillagoktól, jóslatot hadjárata felől. Úgy látszott, hogy semmihez sem fogott hozzá a csillagok megkérdezése nélkül; ezekből akarta kitudni az isten akaratát, a kedvező órát. Hogy nagy fontosságú vállalkozásai sikerrel járjanak, semmihez sem fogott anélkül, hogy meg ne kérdezte volna az országtanácsot, a törvénytudókat s a csillagjósokat, hogy erőszakosan s vaktában meg ne kísértsen bármit. Sőt minden oltárnál istentiszteletet tartott, hogy megnyerje az égiek jóindulatát.

Mikor úgy látta, hogy számára minden biztonságos, a tavasz előrehaladtával Beatrix kíséretében elindította Budáról táborát. Kettős láng hevítette ekkor: az egyik a törvényes Venusé, a másik Marsé. Úgy olvastuk, hogy Mithridathesnek sem volt oly kedves Hypsikratea, ki el nem maradt mellőle egyetlen háborújában sem, vagy Pompejusnak a polgárháború idején Cornelia, mint - amiképpen láttuk - Mátyásnak Beatrix. Az első években ugyanis egyetlen éjszakát sem töltött nélküle. S nem is ok nélkül! Higgyétek el: testének szépsége, ékes beszéddel párosult szellemessége még Sokratest is szerelemre lobbantotta volna maga iránt. De, hogy a hadiélet fáradalmait Beatrix ne szenvedje, mindig valamely városban vagy várban szokott megpihenni a tábor közelében.

Mielőtt Győrig jutott volna, futárt küldött a császárhoz s hadat üzent neki. A hadüzenet szövege ez volt:

- Császár! Miután jog és méltányosság ellenére annyiszor megbontottad a velünk kötött békességet és megszegted szövetségünket, egyetlen ígéretedet be nem tartottad, sőt igen gyakran gonosz álnoksággal megsértve a békés egyetértést, ellenségesen megtámadtad földünket, falvainkat, városainkat: mi, Mátyás, Magyarország királya, meg mind a főrendek, főpapok, fejedelmek, nemesek, igazságos háborút indítunk ellened, s kérjük a jóságos nagy Jézus Krisztust, az ő szent anyját, Magyarország különleges oltalmazóját s a többi hazai szenteket, a megsértett igazság, a megbántott béke, a telhetetlen kapzsiság megbüntetőit, hogy kegyelmesen tekintsenek győzelmes fegyvereinkre, erősítsék meg seregünk erejét, az igaztalanságok megbosszulóinak, a megsértett nyugalom és szótartás megtorlóinak adják meg az őket megillető hatalmas győzedelmet, aztán vagy térítsék észre a császárt, vagy hozzanak szerencsét igazság szerint tett fogadalmainkra és elhatározásainkra.

Tudta a császár is, hogy hamarosan háború indul ellene. Noricumban [Ausztriában] és Vindeliciában [Stájerországban] nagy toborzást tartott, erős őrségekkel és mindenfajta erődítéssel erősítette meg mind a városokat és várakat, és szétosztotta seregeit.

A királyt sok főúr követte. Mindenekelőtt Zápolyai István szepesi gróf, mindenkoron igen kipróbált hűségű és vitézségű férfiú, ki ezer páncélost és ötszáz könnyű lovast hozott magával. Továbbá könnyű lovassággal Kinizsi Pál; Bánfi Miklós, Zelena, Jaksics, Dóczy Péter és Imre portyázó kapitányok; meg a féktelen erejű és állhatatos Lupuj despota, akit úgy említenek, hogy mindig nagyon hűséges volt a királyhoz. Továbbá a csodás vitézségű és vakmerő Drach Bertold, ki sohasem távozott el a király oldala mellől. Nem hiányzott a restséget nem ismerő, atyja vitézségétől el nem fajzott Újlaki Lőrinc herceg sem; a délvidékiek tekintélyes serege kísérte; a király mindig fiaként bánt vele, ő sem mozdult el lépésnyire sem mellőle. Továbbá a többi nemesek és főrangúak sokasága, kiknek nevét fáradságos lenne felsorolnom. Mindenütt három tábort vertek: itt a magyarok, ott a csehek, amott a rácok táboroztak. A csehek mind nehéz lovasok és lovas íjászok, a magyarok egyenlőképpen

oszlottak nehéz és könnyű lovasságra: a rácok csak portyázásra voltak alkalmasak. Az egész hadinépből nem kevés a gyalogos; a nehéz és könnyű fegyverzetűek száma, úgy vélik, majdnem tízezer volt.

Győrön át Ausztria felé tart a király. Miután határait átlépte, Trautmannsdorf várát támadja meg először. A császár ide erős őrséget tett, de a vár természettől fogva is igen erős. Mikor a király parancsára a katonák először támadtak rohammal a bástyákra, a városbeliektől nagy vereséget szenvedtek. Sok derék vitéz hullott el a csatában. A várost végül nemcsak erővel, de csellel is vívták meg. Elsőnek ezt foglalta el a király.

Innen nem messze, Petersdorfra indította a tábort a király. Ez Bécstől mintegy a második mérföldkőnél van. Ezt harc nélkül vette be. A városbeliek nem bíztak a védelemben, s rémületükben azonnal megadták magukat. Itt augusztus kalendaeja előtt tizenhat nappal [július 17-én] szedték fel táborukat, s a könnyűfegyverzetű rácok gyors lovaikon hamarosan erőt vettek az innenső Ausztrián; bekalandozták az egészet. Szabadosságuk több volt mint ellenségeskedés: mindent elrabolnak, falvakat gyújtogatnak, kegyetlenkednek gyermekekkel és öregekkel, férfiakkal és nőkkel. Akit találnak, megölik; vérontásban gyönyörködnek, nem ejtenek foglyot. Úgy vélik, annál nagyobb hasznot hajtanak, minél nagyobb vérengzéssel dúlnak. Tűzzel-vassal pusztítanak, templomokat fosztogatnak s embertelenségükben nem ismernek sem istent, sem embert. A tartománybéliekben szerte oly rémület támadt, hogy a környéken fekvő helységek önként ajánlották fel meghódolásukat.

Midőn Petersdorfnál állt a tábor, ki vonhatta kétségbe, hogy már Bécset vették ostrom alá? A könnyű lovasok öldökléseikkel annyira veszélyessé tették a környéket, hogy már ki sem mert jönni senki a városból. Sőt a külvárosok is oly aggodalomban voltak, hogy állandó őrséget álltak. Nagy félelem fogta el mindnyájukat, s egyetlen napon Bécs vidékének a várost koszorú módjára körülfogó tizennégy helysége hódolt meg önként a királynak. Egy napon került Mátyás hatalmába mindaz, ami Bécsújhely és Bécs között van: a folyóvizek öntözte, gyümölcskerthez hasonló, kies síkság, sűrű, viruló falvakkal és városokkal. S hódolásuk annyira akadályozta Bécs élelmezését, hogy úgy látszott, hamarosan végső éhínségre jut. A császár is annyira megrémült, hogy nem kevéssé bánta már, miért nem kerülte el a háborút. Mégis minden erővel és fortéllyal arra törekedett, hogy Bécset és Bécsújhelyt megtartsa.

Bécs méltán számlálható a barbárok legszebb városai közé, noha sok van, mely nagyságra meghaladja. A Dunánál fekszik; partján kör alakban terül el. Hogy a folyam a várost még inkább díszítse, a közelben szigetet formál; ez valóságos kert. Tele van gyümölcsfákkal, a legkomolyabb polgárok lelkét is fölüdíti, s az enyelgő ifjúságot lakomára, táncra csábítja. A várost kétezer lépés hosszú fal veszi körül, kívül-belül földhányással erősítve, hogy ágyúk kárt ne tegyenek benne: végig fenn körüljáróval, s korona módjára számos büszke torony díszíti. Ezek némelyike négyszögletű kövekből épült és négyszögű, néhány pedig téglából és kör alakú. Ablakaik vasból vannak és vasrácsosak; kapuik is vasból; harminc láb mély és oly széles árok veszi a tornyokat körül, mely a nyilat hatástalanná teszi. A főfalnál az árok mélyén egy zsilippel elzárható bővizű forrás van; ha a zsilipet kinyitják, igen rövid idő alatt az egész árok megtelik vízzel. A városkapuk felett négyszögletű tornyok emelkednek, hogy akár a legnagyobb támadást is könnyen felfoghassák. A város körül igen nagy és fejlődő külvárosok vannak; körülveszik a várost a várral meg a királyi palotával együtt, s vetekednek a város szépségével. A város közepét nem is városnak, hanem királyi palotának látod; gondos építkezése oly feltűnő. A jövevényt minden elbájolja, mindegyik ház versengve igyekszik építkezésének fényével mindinkább tetszeni; visszatart, s tovább menni sem enged. Azt mondanád, mind főnemesi palota. Mindegyiknek elöl is, hátul is van homlokzata, nagy, zárt erkélyei, mivel a szomszédos magas hegyek miatt nagy a hideg. Ebédlőtermeik is igen tágasak; a falak fenyőfaburkolatúak; a sarokban kályha van fűtésre. Az ablakok mind üvegből vannak, s a

lopás ellen vasráccsal erősítve. A ház meleg fürdőszobákra, kamrákra és lakószobákra oszlik; ezeket bérbe adják vagy idegennek szállásul kiadják. Az utcára nyílnak egymás mellett a kereskedők boltjai. Minthogy az egész város menedékesen épült, a föld színe alatt boltozatos helyiségek és nagy boros pincék vannak. A festett ablakokon annyi a dísz és pompa, hogy vetekszik az ókori fényűzéssel. Az ablakok tele vannak énekes és csacsogó madarakkal; ha a városban jársz, úgy érzed, mintha kellemesen zengő erdőben sétálnál. A terek, utcák, keresztutak mind szépek.

A templomok hallatlan költséggel épültek. Különösen a Szent István székesegyház és a Boldogságos Szűz temploma oly művészi, hogy a szemlélőt bámulattal tölti el. Az előbbinek olyan a tornya, hogy abból nemcsak az egész várost, de a környező határt és innenső Ausztriát beláthatod. Nyolcszögletű gúla alakú csúcsa gömbben végződik. Oly sok szent képét és oly sok, nagy művészettel faragott szobrot láthatsz itt, hogy nincs a föld kerekén ennél bámulatraméltóbb. Növelik a város nagyszerűségét a papi kollégiumok, a gimnáziumok és az apácák klastromai. Ha a skótok kollégiumát és templomát nézed, vagy ha belépsz valamelyik fejedelem palotájába, úgy vélekedel, hogy Róma büszke pompája idegenbe vándorolt. Megtalálod itt a Scaligerek és Carraraiak palotáit, címereit, kik Páduában, Veronában, Vicenzában és Gallia Cisalpínában szerte uralkodtak. Sok főnemes síremlékét is megtaláljuk itt, kiknek utódai Rőtszakállú Frigyes meg a többi császár vezetése alatt Itáliában hadakoztak s ott nagyszerű adományul várakat és falvakat kaptak. - Midőn a háború előtt népszámlálást tartottak, ötvenezer embert számláltak össze a gyermekeken és a csecsemőkön kívül. Az iskolákban gyakran hétezren is tanulnak.

A tizennyolc férfiúból álló tanácson kívül két főhivatalnok van. Az egyik a praetor, aki igazságot szolgáltat a népnek, a másik a quaestor, aki a bűncselekményeket nyomozza. Rajtuk kívül más főhivatalnok nincs, kivéve akik az eladó bor vámját szedik be. Senkinek sem róják fel, ha házában kocsmája van, sőt az ilyen vagyonosnak, patríciusnak számít, mivel bőven terem itt a bor, s a lakosok iszákosak. Ezért ünnepeken annyi itt a részeg, hogy ilyen nap nem múlik el verekedés, emberölés nélkül. Ilyenkor nemcsak éjjel, de már napközben sem lehet biztonságosan járkálni Bacchus miatt. Amit hétköznapokon keres a köznép, megissza ünnepen. Ha megrészegednek, hol az udvari nép és a mesteremberek, hol a diákok és a köznép, hol a parasztok és városiak közt tör ki a harc, s oly dühös és ádáz hadakozás támad a részegek közt, hogy az gyakran minden mértéket meghalad. Nincs a magisztrátusnak oly hatalma, hogy megakadályozhatná e veszekedéseket. Főként Venus élvezetei uralkodnak itt. Senki sem oly kemény és érzéketlen, hogy a szerelem meg ne lágyítaná. Sok lány, elkövetve a gyalázatot, magának férjet szerez szülei tudta nélkül. A nemesek a polgárokhoz járnak, s szerelmet kérnek feleségüktől; a férjek bort hoznak és eltávoznak. Oly sokan laknak a városban, hogy kevesen ismerik akár még szomszédaikat is. Kevés a régi család. Sok a kalmár, kiknek gazdagja öregkorában fiatal lányokkal lép házasságra. Ezek csakhamar özvegységre jutnak, mire hamarosan azokhoz mennek férjhez, kikkel előbb már házasságtörést követtek el, vagy akiknek fiatalsága csábítja őket. A fiú ritkán örököl atyjától. A bécsieknél az a házasság törvénye, hogy az életbenmaradottnak felerészt juttat. A végrendelkezésben nagy itt a szabadság. A férfi joga, hogy feleségét tegye meg örökösévé; a feleség is, ha akarja, hagyhatja hozományát és vagyonát férjére. Vannak hozományvadász férfiak. Akad feleség, ki kedvese kívánságára megmérgezi gyűlölt férjét s házasságra lép kedvesével. Írott törvény nincs; szokásjog alapján ítélkeznek. A bírák megvesztegethetők, s a hatósági rendeletet úgy magyarázzák, ahogy akarják. Nagy kamatra adnak zálogkölcsönt, s ezt nem tartják uzsorának. A tolvajnál talált lopott holmi a halálos ítéletet hozó bíróé. Nagy büntetéseket szabnak ki. Akiket máglyahalálra ítélnek, élve tűzre vetik s lassan megégetik. Bármit keresnek, vagy evésre vagy építkezésre vagy ruházkodásra fordítják. A nők éppúgy foglalkoznak kereskedéssel, mint a férfiak, s nem szégyellnek piacra járni. Bécs környéke szőlővel és gyümölcs-

fával van teljesen beültetve. A környező falvak csinosak; nagy gonddal készült épületek láthatók, s a halastavak, madaras és vadaskertek sem hiányoznak. A hegyek nyúlványai, számos falu és vár igen gyönyörködteti az utast. Ha Bécs és Bécsújhely környékére érsz, a széltében-hosszában elnyúló síkságra, ellenvetés nélkül könnyen elébe helyeznéd azt bármely más derűs és kies vidéknek. Ha itt nyugalom és biztonság lenne, inkább Ausztriába kívánkoznál, mint Itáliába. A mi időnkben bizony mindig hol cseh, hol pannon háború közt hánykódott ez az ország.

Miután Mátyás király elfoglalta Badent, Petersdorfot, Trautmannsdorfot, Lichtensteint, Mödlinget, Sankt Margretent, Schandorfot s a többi szomszédos erősséget, keményebb megszállás alá akarta venni a fővárost. De nem fog hozzá, mielőtt a vallásnak eleget nem tesz; először a bécsiek védőszentjeit kívánta megnyerni. Fogadalmat tett Szent Istvánnak, Szent Lipótnak és a többi hazai szentnek; nagyobb tiszteletet, pompásabb templomokat ajánlott fel, ha esetleg a város - amitől isten óvja! - végpusztulásra jutna. De ha megadja magát, ígéri, gazdagon elhalmozza az isteneket is, meg az embereket is.

Azután Mátyás ötezer lovassal elhagyja a tábort; késő éjjel Klosterneuburghoz ér s elfoglalja. A város Bécs felett van, a második mérföldkőnél, a Duna mellett; Szent Lipót egyházáról és sírjáról nevezetes, hol regula szerinti szerzetesek szent kollégiuma van; hatalmas épületei, pompás ebédlői és lakószobái miatt igen híres. Óriási költségen épült erkélye van, szent történetekkel telefestett üvegablakai, továbbá minden tudomány dús könyvesháza, ahol itáliai városokban összeszedett számos kötet látható, melyek tekintélyes régiségüknél fogva nagyon becsesek. A főoltáron bronz dombormű, mögötte Salamon gyertyatartója; mindkettő a legnagyobb művészettel készült. A templom ajtajai bronzból vannak; maga a templom négyszögletű kövekből épült. Alatta viruló fákkal kertek terülnek el s egy hosszúkás halastó, melyben csukát, pontyot és más halakat hizlalnak. Az alsó város hegyoldalon fekszik és a Dunán uralkodik. - Előzetes elfoglalása nem ok nélkül történt. Itt tervezte Mátyás a folyó elzárását, hogy a császár eleséget ne küldhessen a bécsieknek.

Őrséget hagyott hátra, azután a lovassággal titkon visszatért Bécshez. Majd átkel a folyón; megtámadja és elfoglalja a város hídját, hogy a túlsó Ausztriából se kapjanak élelmezést. A fahíd mindkét hídfőjénél erődítést emelt, ellátta őrséggel, ércágyúkkal és minden felszereléssel. A két Tetauert rendelte a hídhoz parancsnokul, kik a hadászatban igen jártasak; testvérek voltak, cseh szülőktől származtak; ellenséges támadásnál egyik sem hagyná könnyen veszni a másikat. Ezek minden élelem bevitelét meggátolták, éjjel is vigyázták a Dunát, s hogy még egy kis csónakon se szállíthassanak be valamit, mindkét parton őrség figyelt. Sőt nagy szigorúsággal büntették társaikat is, ha olykor nyereségvágyból valamit bevinni merészeltek.

Mikor a polgárok észrevették, hogy minden útjukat elvágták, megrémültek. Rettegnek a közelgő éhínségtől, félnek, hogy gyermekeikkel együtt éhen halnak. Titkon futárokat küldenek a császárhoz, figyelmeztetik a küszöbön álló vészre, s kérik, azonnal siessen az ostromlottak segítségére. Ha kitör az éhínség, nem védhetik meg a várost. Sőt máris sokan gondolnak a megadásra.

A császár a városokban és várakban szétszórva tartotta csapatait, hogy hosszú háborúval merítse ki a pannonok erejét; nem tudott sereget küldeni a főváros felmentésére, mely csatába bocsátkozva, megütköznék a királlyal. Jó reménységgel biztatta őket, napokon belül segítséget ígért, de semmit sem küldött vagy csak nagyon keveset. Néhányan azt mondják, hogy Frigyes ezt szántszándékkal tette; örült, hogy a bécsiek szorult helyzetbe jutnak; szenvedjék el ők is azt az éhséget, melyet elszenvedni egykor őt is kényszerítették, amikor várában ostromolták. Egyesek azt gyanították, hogy ez az egész ausztriai háború azért van, hogy mintegy

atyai parancsra, fia, Mátyás torolja meg a lázongó polgárok és főurak gőgjét. Józan emberrel azonban bajosan lehetne ilyet elhitetni.

Ily nagy győzedelmek közepette a király nem tétovázott. Táborát Korneuburgra vezette, ez a Duna túlsó partján van, Klosterneuburggal szemben. Síkságon fekszik; csinos épületei vannak; erős várfalak, mély árok és sánc védi. Az ostrom tizedik napján foglalták el, mivel nem tudta elviselni az ágyúzást. A király a gazdag városba őrséget helyezett. Aztán negyednapra Tulln ellen indította táborát; ez a Dunánál van, huszonötezer lépésnyire Bécstől. A király Korneuburgban maradt, a királyné Pozsonyban tartózkodott, sok udvari néppel. Mátyás meghagyta katonáinak, hogy nagy támadással zaklassák Tullnt, melyet nagy rémület töltött el. A hetedik napon, hogy oda érkeztek, a többiek példájára hatalmába került. Tulln meghódolása a szomszédos városok lelkét is elcsüggesztette.

Így mosolyogván a jószerencse, Báthory István, ki kedve ellenére csatlakozott a háborúhoz, Kinizsi Pál és Zelena, a lovasság vezérei úgy vélték, nem kell késlekedniök. Kremset és Staint vették ostrom alá, melyek a Duna túlsó partján vannak, egymástól alig egy stádium távolságra. A hadászat mesterei nem ok nélkül úgy zárták körül Kremset, hogy felülről eleséget és segítséget ne kaphasson. Nem jelentéktelen város ugyanis ez; gazdagságával és szép épületeivel ékes. Kinizsi, meg a többi portyázó kapitány meghagyta, hogy a könnyű lovasság szerte zaklassa a környéket. Ezek messzire elnyargaltak, mindent zűrzavarral és rémülettel töltöttek el; akit találnak, vagy megölik, vagy rabul hurcolják, a falvakat gyújtogatják és a környező vidéket fosztogatják, dúlják.

A kemény háború híre Németországban hamar elterjedt. Mindenki szidja a császár kapzsiságát, mogorvaságát és konokságát; átkozzák hanyagságát; többen azzal vádolják, hogy nem is akarata nélkül történik mindez. A német birodalmi hatalmak nem törődnek vele, részben mert a császár parancsa nélkül mit sem mertek tenni, részben mert Mátyás már előbb felvilágosította őket, s így a háborút igazságosnak ismerték el. Így tehát csak sajnálkoztak s szánakoztak bajukon. Eközben a császár Linz városából szemlélte az ellenség portyázásait és a gyújtogatásokat. Végre a kremsiek veszedelme s a rajtuk való szánakozás megindította, mert nagyon szerette őket. Bécs ostroma is nyugtalanította, mert nyugodt lélekkel nem tűrhette, hogy a pannonok elfoglalják. De nem gyűjtött hatalmas sereget, nem kért a német fejedelmektől segédcsapatokat, hanem sürgősen követeket küldött a király táborába, hogy az ellenséggel békéről tárgyaljanak. Ha mindjárt kezdetben nem zsugorgatja a pénzt, s akkora sereget állít fel, mely megakadályozhatja a városok ostromlását, a birodalom nem szenved ekkora veszteséget, sem e virágzó tartomány annyi gyújtogatást és kárt.

Midőn a császári követek a magyar táborba érkeztek, a hadnagyok méltóságukhoz illően fogadták őket. Másnap megbeszélést kértek s ezt meg is kapták. Rögtön békéről kezdtek tárgyalni s átkozták a háborút: nagy baj, hogy ez a háború támadt az atya és fia között. Báthory és Kinizsi erre azt válaszolták, hogy a király hadakozni küldte őket, nem békélni; nincs hatalmuk a háború abbahagyására. Korneuburgban székel a király; hozzá kell fordulniok. Ígérték, elegendő tisztes lovasságot adnak melléjük, hogy a féktelen katonák meggondolatlanságából bajuk ne essék. Ezzel megszakadt a megbeszélés; a követek elfogadták a kíséretet és Mátyáshoz siettek. De a királyt már előző éjjel titkon értesítették a követség érkezéséről. Midőn Mátyás portyáitól megtudta, hogy közelednek a városhoz, elébük küldte a főpapoknak és főuraknak csaknem egész rendjét, hogy tisztességgel fogadják őket. Maga is trónjáról az érkezők elé sietett és sorra megölelte mindannyiukat, hogy illendőképpen megtisztelje a császár követségét. Miután mindnyájan leültek, a követség feje így szólott:

- Nemes király! A császárnak is és a te jóságos atyádnak is követei vagyunk, kiket hozzád nemcsak a harag megenyhítésére, hanem a kegyesség megismerésére is küldött. Elsősorban arra intett minket, hogy nagyon figyeljünk arra, vajon mint az ellenség avagy mint az atya

követei bocsáttatunk-e eléd. Most hát e fogadtatásból látjuk, hogy a veled született kegyeletet és kegyességet kétségbe vonni semmiképpen sem lehet; úgy szólunk hozzád, mint a császár fiához, nem mint a római birodalom ellenségéhez. Panaszkodik a te atyád, Mátyás, amiért vele ily ellenségesen bánsz. Ellenségesen-e? Sőt, engedelmeddel meg kell mondanom: irgalmatlanul. Nem csodálkozik a falvak felgyújtásán, a szántóföldek elpusztításán, a rabok és barmok elhurcolásán; a dühös Mars féktelensége megengedi ezt. De a templomok kifosztása, szüzek elrablása, annyi kegyetlen gyilkolás és gyújtogatás, kisdedek falhozvagdosása, isteni és emberi törvény megvetése: ezek az eszeveszett gonosztettek megdöbbentik és átokra fakasztják atyádat. Bár nem hiszi, hogy te parancsoltad ezt, mégis, anélkül hogy te ezt tudnád, és mi is alig hisszük el, parasztjainak sokasága szenvedi, a veled szomszédos keresztény, dolgos és szorgalmas nép. Mivel érdemelte ezt a szerencsétlen? Mit tett? Mit merészelt a nyomorult? Mint a törökkel, úgy bánsz velünk, Mátyás, te, a keresztény név bosszulója és hit oltalmazója! Csakhogy mi nem törökök vagyunk, nem embertelenek, nem szörnyetegek. A közt szolgáló mesterségekkel és kereskedéssel mindenütt ott vagyunk. Műveljük a műveletlent. Engedelmeddel szólva: ha Magyarországon nem volnának németek, elhagyatott volna, műveletlen és kietlen. Olyan fejedelemhez szólunk, akinek sohasem volt ellenére az igazság, a szabad szó. A császár esküszik az istenek és az emberek hitére, ma sem tudja, miért indult ellene háború. Tudja, hogy alattvalóik között kölcsönösen estek igazságtalanságok, de állítja, ő azoknak nem oka. Ha övéi valami vakmerőséget követtek el, az tudtán kívül történt. Őszintén bevallja azt is, hogy olykor a vele ellenszegülő vakmerőséget megfékezni nem tudta, s hogy övéi közül sokakat igazságtalanságok elkövetésével vádoltak meg, pedig őket valójában csak az igazságtalanságok megtorlóinak, nem pedig elkövetőinek lehet mondani. Mindenki jobban hitelt ad övéinek, mint az idegeneknek, s övéi iránti elfogultságból olykor igazságtalan is. Ha kölcsönösen hánytorgatjuk fel a sérelmeket, már egyenlően áll a mérleg két serpenyője. Mindkét részről nagyon is elég volt ebből, de tévedéseink ekkora büntetést nem követelnek. Ám legyen: bűnösök vagyunk a pusztításban és gyújtogatásban; jobban meglakoltunk, mint amennyit esetleg megérdemeltünk, hacsak a bűnösség megállapítása után halálraítéltekként nem kell örök kárhozattal vezekelnünk. Kölcsönösen érintkező szomszédoknál vajon ki csodálkozhat azon, ha naponta összeperelnek? Csak azok nem vesznek össze, kik nagyon távol vannak egymástól. Szomszédok között hol a bizonytalan határ, hol az adófizetés, hol pedig az eltérő igazságszolgáltatás miatt van viszály. Az az okosabb, derekabb, aki készségével, béketűrésével megnyeri szomszédját. Nézetem szerint az a kiválóbb, aki felebarátját nem fegyverekkel, hanem jótéteményekkel győzi le. A teljes becsületesség az egyik, a szerencse vakmerő kockáztatása a másik. A rómaiak - s egy szóval valljuk mindnyájan, hogy az ő nemzetségükből származol, Corvinus! - birodalmukat inkább leleményességgel terjesztették, mint fegyverrel. Mert inkább ügyeltek arra, mi illik hozzájuk, mint arra, mit érdemelnek a velük szemben elkövetett igazságtalanságok. Hidd el, a te ősöd, Messala Corvinus inkább kegyességgel, mint fegyverrel győzte le a két Pannóniát. Győzhetetlen király, engedje meg felséged, hogy atyád követei ne Marsra, hanem inkább a fiúi kegyeletre buzdítsanak, kegyességre intsenek, mert ami után annyira vágyódol, a halhatatlanság után való törekvésedet ez jobban elősegíti, mint amaz. A károk, melyek újabban súlyosan értek minket, kényszerítenek arra, hogy előadjuk az igazságtalanságokat. De ki beszélhet atya és fia közt súlyos összeütközésről? Hacsak emberségükből mindkettejüket vad düh ki nem vetkeztette: amit az atya tett fia ellen, bizonyára nem ok nélkül cselekedte. Amit a fiú vétkezett, azt atyja túlságos engedékenysége vagy bizalma miatt tette. S ha kettejük közt olykor meggondolatlan igazságtalanságok történnek, azt a túlzott nagy szeretet eltévelyedésének hívják. Ámbár a császár hallja és tapasztalja, hogy ellensége vagy, gondold meg mégis, hogy őt ellenségnek, vagy kegyes atyának kell-e nevezned. Ebben a dühös, eszeveszett nagy háborúban, mikor annyi várost és várat elfoglaltál, annyi falut felgyújtottál, annyi embert rabságba hurcoltál, s végül örökös tartományának nagy részét elfoglaltad, ő nem hívta segítségül

szövetségeseit, nem támasztotta ellened a népes és harcias Germániát, nem a svábok csapatait és a római birodalom segédhadait, melyeket ingyen megkaphat, sőt még saját hadseregét sem zúdította rád. Ami kevés gyalog csapatot hirtelenében összeszedett, ezt is csak várőrségekül osztotta szét, hogy valamennyire korlátozza fia tombolását. Nem az ellenségnek, nem a császárnak hadikészületei ezek. Lásd be, hogy atyád türelme elnéző hozzád, Mátyás. Ha a császár és Ausztria népe ellen valami haragot tápláltál, hagyj már fel ezzel, győzhetetlen király, s miképp másokat fegyverrel és erővel győzöl le, győzz most kegyességgel és derekassággal. A császár szelídségével és jóságával akarj vetekedni, s így ne annyira bátorság, mint inkább az irgalmatosság dicsőségét nyerd el. E háborúban dicsőséged mellett is mit veszítesz, könnyebb következtetni, mintsem elmondani. Mit gondolsz, mit beszél rólad a pápa, mit a bíbornoki testület, mit egész Itália, az egész keresztény világ városai, midőn látják, hogy te szörnyű háborúval szorongatod a római császárt, a „két kard” egyikét? A fogadott fiú neve még súlyosabban tetézi a bűnt is. Íme, ő a keresztény hit előharcosa és oltalmazója, ki több, mint emberi dühöngéssel támad a kereszténység fejedelmére, az emberiség ügyeinek intézőjére!

Ezért hát, győzhetetlen király, eszmélj fel, vesd le magadról a gyalázatot, ki halhatatlanságra vágyol. Hogy mi jogos és mi igazságos, lásd be, Mátyás, hiszen a többi fejedelemnél bölcsebb szoktál lenni. Ha sérelem ért, legyen elég, hogy egy-két várost hatalmadba kerítettél; nem kell azért mindent felforgatnod. Nem kellett volna úgy határoznod, hogy csekély hibákért szabad mindent elfoglalnod, isteni és emberi törvényt összezavarnod. A büntetés ne legyen súlyosabb a bűnnél. Gondold meg, halandó vagy, s a fejedelem nem a népek pusztítására, de boldogításukra termett, nem zsarnokoskodásra, hiú dicsőségre, hanem üdvös, igaz és szerencsés kormányzásra. De a mindkettőnket ért bajokat sem szabad figyelmen kívül hagyni. Mindenki tudja, hogy mi nagyobb kárt szenvedünk, de nektek sincs ebből valami sok hasznotok. Amott Magyarországot kimeríted, emitt Ausztriát felgyújtod. Végül maga a vég mutatja majd meg, mi haszna lesz országodnak abból, amit teszel. Senki sem uralkodhat sokáig olyanokon, kik nem akarják; a természet törvénye szerint semmi sem tartós, ami erőszakos. Így kárba vész a költség, a fáradozás. Itt is, ott is vérontás. Akkor már hiába mardossa lelkedet a megbánás. Fontold meg néha, mily változó a szerencse; a bölcs túlságosan soha nem bízhat benne. Nincs senki, aki cselvetéseit és veszedelmeit nálad jobban ismeri. Gondold meg, uralkodásod előtt és azóta mennyit játszott veled; s mások erejét is mérlegeld. Az atyai türelem ne növelje bátorságodat. Ne tudd be gyengeségnek, hanyagságnak, kislelkűségnek, ami kegyesség és béketűrés. A császár eddig eltűrte, hogy mint fia megfenyítsd a határmentieket, kik veletek igazságtalankodtak, neki pedig nem engedelmeskedtek. Te meg, jóságos Mátyás, viseld el, hogy az atyai szó visszahív a háborútól, hogy a többieket, akik ártatlanok, ne büntesd. A császár eddig igaz, nagytürelmű atyaként teljesítette kötelességét - te őrizd meg a derék fiú tisztét. Ő eddig mint császárod, mint atyád, mint gyámod sok jót tett veled. Most parancsolja, tedd le a fegyvert; továbbá érdekedben is buzdít, kér, kérlel, mert már nagyon is eleget dúltál, fiúként fogadd meg az atyai parancsot, engedj kérésének, s vonulj vissza önként. Ez a hadakozás nem hoz rád dicsőséget, mert könnyű győzni azon, ki nem vág vissza. Atyai szeretete és kegyessége visszatartja őt ettől, mert semmiképpen nem akar harcolni gyermeke ellen. Inkább tűr, semhogy az atya nevétől megfossza magát. Inkább akarja, hogy kegyességét, mint erejét hirdessék. A római birodalom erőit idegenek ellen tartogatja, nem fia ellen. Te is, Mátyás, tudod, mily nagy dolog ez: a császár nem fegyverrel, hanem atyai türelemmel akarja legyőzni haragodat. Sőt, mivel nem száll szembe veled, Németországban abba a gyanúba esik, hogy ebben a háborúban ti ketten összejátszotok.

Ezért a császár és a te atyád nevében intünk, buzdítunk, kérünk, tedd le a fegyvert, szüntesd be az ellenségeskedéseket s üdvös békességre fordítsd lelked. Egyetértésről, örökös nyuga-

lomról tárgyalj velünk, s minthogy az igaztalanságok már úgyis kölcsönösen megtoroltattak, bizalmasabb megbeszélésen foglalkozzunk a békekötéssel. -

Midőn ezeket mondotta, a magyarok lelke is kezdett elfordulni a háborútól. Követ társai is sokat fűztek még beszédéhez, s kérték a királyt, hogy gondoskodjék mindkét fél javáról. Az ausztriai követek kérelmére végül a király röviden ezt válaszolta:

- Esküszöm az istenek és az emberek hitére, követek, fegyvert ellenetek sohase fogtam ok nélkül. Sok súlyos igazságtalanság kényszerített a hadüzenetre. Amennyire rajtam állt, halogattam ezt a hadjáratot, ne gondolják, hogy mint kegyetlen fiú dühöngök jóságos atyám ellen, s így elkerüljem e gyalázatot. Higgyétek el, s ebben a ti lelkiismeretetekre hivatkozom, végül is akaratom ellenére ragadtam fegyvert a becsmérlések özöne s a vállalt ígéretek be nem tartása miatt, hogy túlságos türelmem elviselhetetlenül és veszedelmesen gyalázatomra ne váljék. Minden orvosságot megpróbáltam - egyik sem használt; végül arra határoztam el magam, hogy a kelevényt karddal vágom ki. Nem akarom itt sorjában előadni a háború okait, valamennyi igazságtalanságot, hogy kellemetlen visszaemlékezések ne zavarják meg a békesség kedvező kilátásait. Midőn békéről tárgyalunk, nem szabad kicsinyesen vitázni a háború okairól. Az igazságtalanságokra való emlékezés gyakran felszakítja a sebeket, s az engedékeny lelkek ismét megkeményednek. A háborús kegyetlenkedések, melyekről beszéltetek, nem történtek meg. A falvakban történt némi harácsolás eleségért, barmokért, s ami az éléshez kell. Jogosan üzentünk háborút, s ezt kíméletesen viseltük, sőt meggátoltuk, hogy a sérelmek egyenlő mértékkel toroltassanak vissza, hogy ezáltal is nyilvánvaló legyen felséges atyánk iránti tiszteletünk. Meghagytuk, hogy a tisztességen és becsületen csorbát ne ejtsenek. Ámde amit hallomásból tud meg az ember, gyakran sokkal több, mint amit lát.

Látom, most békét kértek tőlem. Atyám azt kívánja, hogy egyezkedjem. Amennyire rajtam áll, igyekszem, hogy eleget tegyek kívánságotoknak, s atyám kérésének engedjek, bár szívesebben elviselném, ha fegyveretekkel s nem engedékenységtekkel győznétek le engem. Méltán embertelennek tarthatnának, ha elutasítanám most a felajánlott békességet, mely mindkettőnknek üdvös, s igazság meg jog szerint nem engedelmeskedném császári és atyai felségének. Csak egyet teszek hozzá: gonosz álnokság nélkül kérje. Ezért, jeles férfiak, higgyétek el, ha igazságos feltételekkel kértek békét, nemsokára megkapjátok. Ha igazságtalanul és gonosz csalárdsággal, ne reménykedjetek. De ha a békét azután megsértitek, legyetek elkészülve a bosszúálló istenre, ki megtorolja az igazságtalanságot. Tudjátok meg azt is, hogy én a békességért háborúzom, s nem azért, hogy ádázul csak hadakozzam.

A részletesebb tárgyalást bizalmas megbeszélésre halasztjuk. -

Amint ezt mondotta, elbocsátotta az országtanácsot, s felszólította a követeket, hogy üljenek össze vele. Másnap a békefeltételekről kezdtek tárgyalni.

Hangoztatta, hogy igazságos háborút indított, hatalmas összegeket költött rá; teljesen jogos, hogy a másik fél kártalanítsa, ha nem is egészben, de legalább részben. Ezért visszaköveteli hadikiadásait, s háromszázezer aranyat kér. A követek viszont nem beszéltek arról, hogy a háború igazságos-e; azt mondták, a zsákmányból minden költség megtérült, a kárt tehát nem kell megtéríteni. Mátyás azonban erre azt válaszolta, hogy azok a károk, melyeket a németeknek okozott, nem egyenlők azokkal a csapásokkal, rablásokkal, földjeik pusztításával, amit az ausztriaiak követtek el a magyarokon. Végül a király meggyőzte a követeket, s azok nem merték kétségbevonni, hogy kárpótlás jár neki. Minthogy a császár a közelben tartózkodott, sűrűn küldtek hozzá futárokat; így tárgyaltak vele.

A császárt nagyon aggasztotta Krems és Bécs ostroma. Bécs megadással fenyegetőzött, ha nem kap eleséget vagy segítséget. Már híre járt, hogy a népes városban nagyon drága az élelem. Halogatni nem merte a választ, sem - szokása szerint - szóval hitegetni a bécsieket;

nagy veszély nélkül nem is szüneteltethették a tárgyalást. Ezenfelül Beatrix királyné, a császárral rokonságban lévén, futárok útján sűrűn kérlelte Frigyest, hagyjon fel a káros makacssággal s méltányos feltételek mellett keresse a békét Mátyással. Hasonlóképpen férjét is naponta, amennyire tehette, levélben kérte, ne ragadja el az indulat, s fordítsa lelkét a békességre, a népek javára.

Hosszú viták után tehát a király ebben állapodott meg a császár követeivel: A császár az igazságosan indított háború költségeit megtéríti, s megállapodott időpontig a hadikiadások fejében százötvenezer aranyat fizet Mátyásnak. Mátyás azonnal felhagy az ostrommal, s nyomban visszaadja az elfoglalt városokat és várakat, amint a kártérítést megkapja. Az atya és fiú nevezet megmarad, valamint a régi szerződések továbbra is érvényesek.

Ha a meghatározott napig Mátyás nem nyer kielégítést, a maga jogán szabadon elfoglalhatja egész Ausztriát, törvényesen birtokolhatja, amit elfoglalt, s tartományul a pannon királysághoz csatolhatja anélkül, hogy ezért az atya iránti kegyelet megsértésének s igazságtalanságnak bűnével bélyegezhetnék meg.

Mikor e feltételekben megegyeztek, az ünnepélyes eskütételhez az egri püspök, mint békeközvetítő a középre lépett s így szólt:

- Mátyás, Magyarország királya, kívánod-e, hogy ezt a békeszerződést felolvassam?

- Kívánom.

- Ti, a fölséges császár követei, kiknek teljes hatalom adatott a béke megkötésére, kívánjátok-e?

- Kívánjuk.

Ő pedig az emelvényről kihirdette a megállapodást s megeskette őket a szerződésre. Majd így szólt:

- Urunk Jézus Krisztus, te legjobb és legnagyobb, te az emberi nem megváltója, te is, örökkön szűz, isten szülőanyja, Pannónia kiváltságos védőasszonya, s mind ti, mennyeiek, hazánk szentjei, és te, Szent István és Szent Lipót, kérünk, tekintsetek kegyesen e békére, s erősítsétek meg a fejedelmek és a két nép közt most kötött egyezséget és örök barátságot. Ki e szent szövetséget közülük először sérti meg, azt ne úgy, mint a régiek a rút disznót, hanem mennyköveitekkel sújtsátok le!

A béke megkötése után a király meg a többi pannon főúr megölelte mind a követeket, s mindkét részről könnyeket hullattak, amiért létrejött a béke és egyetértés. Jókívánságaikat fejezték ki egymásnak a békességért. Ezután Mátyás, hogy azt ne gondolják, hogy fegyverrel győzött s nem jóságával, váratlanul felkiáltva szólott:

- Szent és sérthetetlen követek, főpapjaim, főnemeseim, legyetek tanúim s figyeljetek szavaimra. Tudjátok meg ebből, mennyire megbízom a római császárban, kegyes atyámban. Ámbár a szerződésben foglalt jogom szerint nem tartozom visszaadni, amit elfoglaltam, mégis ő császári és atyai felségétől indíttatva, mindazt, amit elfoglaltunk, önként visszaadom, s elhagyom Ausztriát, hogy lássák, jámbor és engedékeny lelke van az ő fiának, s mindenki tudja meg, jobban szeretem a háborúnál a békét.

Majd szétküldötte futárait, s az elfoglalt várak őrségei élén álló valamennyi kapitánynak meghagyta, azonnal szüntessék be az őrséget, adják vissza az ausztriai követeknek a várakat, s késedelem nélkül távozzanak.

A követek elámultak a corvinusi nagylelkűségen, könnyekbe törtek ki, örök köszönetet mondottak, csókolták kezét s mindenképpen kifejezték hálálkodásukat. A császárnak azonnal megjelentették Mátyás nagylelkűségét, s hogy létrejött a békesség. Amint a császár erről értesült, elcsodálkozott, s levélben nagy köszönetet mondott Mátyásnak. A király parancsára

nyomban visszahívták a Kremsnél és Stainnál levő tábort, s mindent visszaadtak. Egész Ausztriát betöltötte a nem remélt öröm. Nem kisebb örvendezéssel vigadozott Magyarország is, melynek bőségét nagy haszonnal meríti ki a német.

Ebben az időben a keresztény világ két nagyhatalmú fejedelmét ölte meg balvégzete. Galeazzo Mária milánói herceg volt az egyik, kit a Szent István templomban gyilkolt meg Lampugnano János András. Károly burgundi herceg a másik, ki a langres-iak és a trieriek elleni harcban, Trier határán, Nancy mellett vereséget szenvedve esett el.

A király visszahívta seregeit Pannóniába s e télre a császárral már békét kötve, a következő évben, mely ezernégyszáz fölött a hetvennyolcadik volt, Pozsonyba ment és ott töltötte a negyvennapos böjtöt. Azután nagy csapat udvari néppel és Beatrixszal együtt - hogy a hadigondoktól kissé felüdítse lelkét - járta az országot, megszemlélte a jelesebb városokat és helységeket, s megmutatta feleségének. Meglátogatják ketten Kassát, Körmöcöt, Zólyomot meg a bányavidéket. Megnézik az arany- és ezüstbányákat; megcsodálják, hogyan bányásszák az aranyat, továbbá az őrlést, kiválasztást és olvasztást, amit még nem láttak. A király mindenképpen Beatrix kedvében járt. A városokból és várakból mindenütt nagy tisztelettel és üdvkiáltással fut eléjük a környék népe; illően, nagy örömmel fogadják őket.

Eközben a római császárral kötött béke híre eljutott minden nemzethez. Minden fejedelem nagyon örült e hírnek. Látták ugyanis, ez a háború annyira felbátorította a törököt, hogy a keresztény világ félni kezdett, s abban az időben a római pápa és a velencei tanács beszüntette a Mátyás királynak ígért évdíjat, mely jó százezer aranyra rúgott. Nem ok nélkül cselekedték ezt, hanem azért, hogy úgy ne lássék, mintha Mátyást támogatnák a keresztény világ első fejedelme, a császár ellen. Amint megtudták kibékülésüket, jókívánságukat fejezték ki az óhajtott békéhez.

Vendramino András velencei doge, mint az eredeti levélben olvasom, ezt írta: „Kissé halogattuk köteles jókívánatunkat, felséges fejedelem, mert eddig különböző bizonytalan hírek keringtek királyi felséged s a császári felség között kötött békéről. De napról napra mind jobban megbizonyosodtunk erről, miért is jónak láttuk, hogy e rövid levelet megírjuk, hogy ha ezzel eléggé nem fejezhetjük is ki örvendezésünket és vigasságunkat, de hamarosan bővebben kinyilvánítjuk majd. Némiképpen eleget teszünk továbbá ezzel annak is, hogy hódolatunk érzelmeit kifejezzük. Mert amiképpen súlyosan aggasztott minket e háború, éppúgy nagyon megörvendeztetett a minap kötött üdvös béke.

Szerencsét kívánunk tehát felségednek, sőt minden nemzet üdvének, melyeknek oltalma a ti egyetértésetektől függ. Szerencsét kívánunk minden barátodnak is, kiknek sorában nem állunk az utolsó helyen, Végezetül szerencsét kívánunk a keresztény világnak, melynek, miután felséged megszabadult ettől a keresztények ellen viselt háborútól, szabad már reménylenie azt a segítséget, mely királyi méltóságodhoz, kegyességedhez, jámborságodhoz s a keresztény világért lángoló igyekezetedhez méltó.”

Örömmel olvasta ezt Mátyás; azután csaknem hasonló rövidséggel ezt írta vissza:

„Mátyás, Magyarország királya Vendramino Andrásnak, a velencei tanács fejének üdvözletét küldi. Hogy a felséges császárral kötött békénkhez nekünk szívből szerencsét kívántok, hogy a barátság kötelezettségének méltán eleget tesztek, s hogy erre oly szorgalmatosan gondoltok, helyesen teszitek. Mi a szerencsekívánat e megnyilvánulását szívesen vettük és hálás köszönetet mondunk érte, mivel látjuk, hogy hűséges és jóindulatú szívből fakadt. Hisszük, hogy ti éppúgy örvendeztek a mi sikereinknek, mint a magatokéinak, minthogy nekünk sem lehet semmi sem kedvesebb, mint ha virágzó, nagy köztársaságtok sikereiről hallunk. A régi barátság, hű szövetség, s kölcsönösen kipróbált régi hűség mindkettőnknek ezt parancsolja.

Leveled végén említed, szerencsét kívántok a keresztény világnak, hogy mivel megszabadultunk a keresztények ellen viselt háborútól, az remélheti tőlünk azt a segítséget, mely királyi méltóságunkhoz és jámborságunkhoz méltó. Tudatjuk tehát veletek, amit az utóbbi időben követek útján is gyakran megjelentettünk, hogy sohasem szűnt meg az a leghőbb törekvésünk, hogy a keresztény világot megvédelmezzük, s ezután sem fog ez megszűnni, ha ugyan mások segítsége nélkül vállainkra vehetjük a szünetlenül támadó ellenség hatalmas súlyát, melynek erejét egyedül feltartani nem tudjuk."

A segélypénzek megtagadása Mátyás király lelkét tehát elidegenítette a velenceiek szövetségétől, jóindulatuk keresésétől. Ehhez járult az is, hogy nem minden bosszúság nélkül emlékezett a velenceiek által egykor elfoglalt dalmát tengerpartra. Meg aztán híre járt annak is, hogy az ausztriai háborúban inkább a császár pártját fogták, nem a pannonokét.

Ugyanebben az időben Felső-Szilézia kormányzója, Bietig János tudósította a királyt, hogy határain a lengyelek valamit terveznek. Falvakat támadnak meg, barmokat hajtanak el, megsértik a Kázmér királlyal kötött előbbi szövetséget. A király igen haragra gyúlva, megintette a lengyel királyt, s kérte, hogy szerződésüket meg ne szegje, szövetségi megállapodásukat ne sértse. Ha azt folytatja, azzal fenyegetőzött, hogy ő is ugyanúgy tesz. Kázmér pedig előbb a panaszkodó kormányzónak, majd a királynak írt levelet; mentegette magát, hogy tudta és akarata nélkül cselekedték ezt, kik a maguk urai. Egyebeket is felhozott, melyek őt a békeszegés vádja alól felmentik. Erre azt válaszolta a király, hogy országából ő is sokakat fel tudna ott titkon bujtogatni, kik ellenségesen igazságtalanságokat követnének el a lengyelekkel, s azután ő is azt mondaná, hogy azok is a maguk urai. Végül a szerződés megtartására buzdította. Ellenségeskedést mindig nagyobb ellenségeskedéssel torolnának meg, s az apró szikrából a végén tűzvész támadna. - Az ekként figyelmeztetett Kázmér meg is fékezte azután azoknak a vakmerőségét, kik Felső-Szilézia határain háborúságot kezdtek támasztani.

A velenceiekkel szemben mindinkább ellenséges indulattal telt el Mátyás. Tudta ugyanis, hogy szövetségben a magyarokkal, szerencsésen harcoltak a török ellen. A velencei tanácstól egykor számos követet fogadott, kiknek jelenlétében sikeresen vívott meg Mahomettal. Valahányszor a török Illiriában vagy Epirusban megtámadta a velenceieket, hirtelen kiújult a háború a magyarok részéről Mysiában is, mire a törökök kénytelenek voltak abbahagyni a támadást. Krója és Szkutari ostromlása bizonyította ezt. Először Venerio Ferencet küldték Mátyáshoz követi tisztségben, majd Emo Jánost, utána Diedo Ferencet és Giustiniani Ferencet, legutóbb pedig Szkutari ostroma alkalmából Badovano Sebestyént. Végül Vittorino Antal jött Atri püspökével, s mint mondják, ketten, a római pápa és a velencei tanács nevében mintegy százezer arany évdíjat hoztak Magyarországnak.

De a császár ellen viselt háború alatt beszüntették a fizetést, a keresztény világ nagy kárára. Sokan nem tudták, hogy nagyon erős a török; azt gondolták, nem is igaz ez, csak álom, képzelődés. Mátyás tehát eltűrte, hogy kitapasztalhassák vadságát azok, akik nem hittek benne; hadd tudják meg a többiek is, mily nagy felkészüléssel kell lenni a bősz ellenséggel szemben. - Illiria határait Mátyásnak várakba szétosztott őrségei védték. A nagy költség, az olaszok hanyagsága és kapzsisága miatt Mátyás visszahívta csapatait; csak saját tartományaival törődött. Mikor a török észrevette, hogy Dalmáciát elhagyták az őrcsapatok, s a pannon harci kedve alábbhagyott, az Illiriában, Mysiában és Macedóniában szétszórt csapatait Dalmácia határára gyűjtötte. Amint azután Szkutari közelében tizenötezer lovas összegyűlt, meghagyta, keljenek át a dalmát és a krajnai hegyeken, száguldozzák be Friault és pusztítsák szerte a vidéket. Ali bég vezérletével a törökök átkeltek Dalmácián, s útjuk közben semmi kárt sem okoztak a tartománynak; gyors lovaikon hosszú utat tettek meg. Dalmáciát s a krajnaiakat végül maguk mögött hagyva, Friaul vidékére törtek, váratlanul átúsztattak a folyókon, átkeltek a magas hegyeken, és semmi sem tűnt oly merésznek, oly nehéznek, mit le

nem küzdött volna bátorságuk. Majd leszálltak a velencei tartományba, s annyi embert hurcoltak el feleségestül, gyermekestül, hogy, mint mondják, húszezernél több rabot vittek magukkal. A velenceieket s egész Itáliát emiatt nagy szomorúság s oly rettegés fogta el, hogy sokan már kivándorlásra gondoltak. Kérték, sürgették a római pápát s a többi itáliai fejedelmet, hogy közös elhatározással és költséggel hárítsák el a közös veszedelmet. Mégis az olaszokat egymás közti gyűlölködésük, veszedelmes belső pártoskodásuk annyira elvonta közös érdeküktől, hogy semmit sem kívántak jobban, mint saját ellenfelük baját.

Alfonz, Calabria hercege és Urbinói Frigyes, valamint Jeromos gróf Sixtus pápa nevében Firenze vidékét rabolta, a nagy költséggel épült villákat, a kies falvakat kifosztotta és a várakat kiostromolta. Szövetségi kötelezettségük értelmében a velenceiek segítséget küldtek a firenzeieknek, s igen aggódtak, mikor látták, hogy szövetségeseik mily súlyos háborúval küszködnek. Mert Etruriában is háborúba keveredve, Macedóniában és Friaulban is a törököktől keményen sújtva, súlyos csapásokat szenvedtek a velenceiek. El akarták téríteni Sixtus pápát az etruriai [toscanai] háborútól, hogy törődjék a kereszténység érdekeivel. Midőn azonban e törekvésük hiábavalónak bizonyult, követet küldtek Lajos francia királyhoz, s kérték, nyomja el az itáliai zűrzavarokat és viszályokat. Lajos hallgatott e követségre; Sixtusnak határnapot tűzött ki a háború abbahagyására, s azzal fenyegetőzött, elküldi René lotharingiai herceget, Anjou René királynak leányától származott unokáját, hogy a nagyapjától elvett országot visszaszerezze. Sőt Miksa burgundi herceggel is fegyverszünetet kötött, hogy még erőteljesebben avatkozhassék be az itáliai ügyekbe. Velence, Firenze, Milánó ekkor szövetséget kötött, s Estei Hercules herceget állították hadaik élére.

Miután a velenceieket ezenkívül a törökök sikere is nagy rémületbe ejtette, első itáliai betörésük után az Isonzó folyó mentén a görzi híd és az aquilejai mocsarak közt minden átkelőhelyet összefüggő sánccal zártak el, katonai őrállomásokat és erődítéseket emeltek. Azt hitték, ezzel az erősséggel, mintegy kőfallal távol tarthatják Itáliától a barbárt, s már nem fenyegeti őket többé veszedelem.

Íme, mindenki várakozása ellenére hirtelen megjelent a vad ellenség és az Isonzó túlsó partján megvetette lábát. Sokan mondják, hogy a sereg tízezer lovasból állott. A török hadnagy, Mar bég körülvette lovasaival a hidat védelmező erődítményt, s csekély harc árán elfoglalta, az őrséget a folyóba vetette, és megszállotta a hidat. A táborból ezt nem látták, mert négyezer lépésnyire volt tőlük. Mar bég ezer könnyű lovasnak nyomban megparancsolta, úsztassanak át a folyón; maga a többi lovassággal követte őket. Meghagyta, támadják meg a velenceiek táborát, ingereljék őket harcra, azután lassan húzódjanak vissza, s a hátukban vakmerően előnyomuló ellenséget csalják az elkészített kelepcébe. A parancsot teljesítették. Mikor a velenceiek a csapdába értek, a többi török elölről rontott rájuk s első lovascsapatukat egy szálig levágta. Senkinek sem irgalmaztak, kivéve néhány előkelőt, kiknek foglyul ejtéséből nagy hasznot reméltek. Az előttük járók pusztulásától megrémülve, a következő lovascsapat megfutamodott. Mar bég üldözte őket a többi lovassággal, s gyors lovaikon utolérve az elmaradozókat, egyenként vágták le, fogták el őket. Massáig szüntelen folyt az öldöklés. Ebben a csatában elesett a sereg vezére, Jeromos, fiával együtt, meg Baduari Jakab, Flaminio Anasztáz és több jeles férfiú. Mar bég is súlyos sebet kapott. Másnap az Isonzó és a Tagliamento folyók közt levő minden falut tűzzel-vassal elpusztítottak. Udinéig szállt a füst; erről tudták meg a környéken, hogy itt az ellenség. Növelte a csapást a több mint barbár ravaszság. A török színleg elvonult, fölszedte táborát, s visszafelé átkelt a folyókon. Átmenve a Tagliamentón, egynapi járóföldre távolodott, majd a következő éjjel visszatért, s a félelmüktől már-már megszabadult és vigyázatlan tartománybelieket ismét megtámadta. Az előbbinél sokkal nagyobb kegyetlenkedéssel és zsákmánylással garázdálkodott; férfiak és nők megszámlálhatatlan sokaságát hurcolta el. Szóljunk-e többet? Veronáig terjedt a rettegés. A velenceiek Szent Márk magas tornyából, mintegy kilátóhelyről nézték szövetségeseik

termékeny földjeinek felperzselését. - Ebben az évben halt meg Vendramino András velencei doge; utóda Mocenigo János lett.

Más csapások is érték a velenceieket, amiért felbontották a Mátyással való szövetséget s megtagadták az évdíjat. Mahomet hirtelen ostrom alá vette Króját, Macedónia legerősebb városát s kiéheztetve a tizenegyedik hónapban megadásra kényszerítette. Mielőtt a városbeliek megadták volna magukat, mondják, mindennel próbálták éhségüket csillapítani. Még a marha- és lóbőrt is mohón elfogyasztották. A bajok ezzel nem értek véget, mert Krója elfoglalása után Ali bég Szkutarit vette ostrom alá. Csakhamar Mahomet szultán is oda vonult, hogy az őrségével s természeti fekvésénél fogva igen erős várost kiostromolja. Ázsiából és Európából minden sereget összegyűjtött, amennyit csak tudott, mintha a végsőket akarná megkísérteni. Míg a siker kétes reményeivel Szkutarit ostromolta, óriási török lovassereget küldött Dalmácián át Friaul vidékére; meghagyta, ismét támadják meg az Isonzó erődítéseit. Az összefüggő földsáncokból készült erődök őrségeinek hadnagya Károly volt; őt törekszenek csatára bírni. Károly azonban nem feledte a legutóbbi vereséget, s a sáncok közt sorakoztatta hadi rendjét, bevárta a török támadást s csatározva, hosszú várakoztatással fárasztotta az ellenséget. A sok halogatással kijátszott török elvonult gradiskai táborából a négyezer lépésnyire levő Medea hegy és Cremona közé. Másnap éjjel Mansano mellet a nyílt völgyeken át a hegyek lábához vitte táborát. Majd átkelt a meredek, szakadékos krajnai hegyeken s visszatért a szkutari táborba. Mondják, ebben a legutóbbi betörésben harmincezer török vett részt.

Míg hadigépezetekkel állandóan és irgalmatlanul törték Szkutari falait, Mahomet nem akarta ily nagysokaságú sereggel hiába tölteni az időt. Elfoglalta Cserno Jánostól Sabiac városát. Az ázsiai partvidék hadnagyát Drivaste megvételére küldte, s ágyúk segítségével hamarosan be is vette a várost. Ötszáz városbeli foglyot a táborba hoztak s a szkutariak szeme láttára valamennyit leölték. Miután Mahomet unta már az ostromot s annak sikerében sem bízott, Mar béget nyolcezer emberrel ott hagyta az ostromlás folytatására, maga a többi sereggel eltávozott. Távozása napján a Drina partján hatalmába kerítette Lissát, két hagy velencei gályával együtt. Kétszáz hajóst foglyul Mar béghez küldött, hogy ezeket is a szkutariak szeme láttára mészárolják le. A parancsot, amily kegyetlenek voltak a törökök, végre is hajtották.

Mindez a csapás, mit röviden elmondtunk, a harcias Mátyás királlyal való szövetség megszakításából származott a velenceiekre. Megértették, hogy joggal haragszik rájuk, s gondolták, hogy egykönnyen meg sem békíthetik. Amíg a pannonnal való szövetséget szentül, igazán betartották, bátran és baj nélkül fogták fel a török minden támadását. A király azonban egyre jobban elfordult tőlük, akár önként, akár mások ösztönzésére, nem kereste többé, de nem is utasította el barátságukat; csak a maga ügyével törődött.

Végül is a velenceiek belátták, hogy gyöngébbek a töröknél és ebben a háborúban Itália valamennyi fejedelme cserben hagyja őket. Mátyás megbékítését nem remélhették. Fontolóra vették tehát a törökkel való békekötést. Ennek több oka volt. A maguk büszkesége, a fejedelmek egymás közti irigysége, az itáliaiak viszálya, a kapzsiság és nagy egyenetlenség, hogy hogyan osszák fel azt, amit háborúval szereznek. Hagyom, hogy mindenki tetszése és ítélete szerint vonja le ezekből a következtetéseket. A következő évben, tél elmúltával, a tanács megbízásából Dario János jegyző békéről kezdett tárgyalni a törökkel, hogy a háború a köztársaságot lassanként egészen tönkre ne tegye. Eléggé méltánytalan és szégyenteljes feltételek mellett hozta létre a békét. Szkutari török kézre kerül; a katonai őrség s azok a lakosok, akik akarnak, eltávoznak a városból. A velenceiek továbbá átadják Laconia hegyfokát, Tenarost, s azonfelül Lemnos szigetét; végül évenként nyolcezer aranyat fizetnek Mahometnak azért, mert biztosítja a tengeren a velencei kereskedők hajózását. Ily feltételek mellett jött létre a béke a szabad Velence nagy szégyenére, mert úgy látszott, a töröknek zsold- és adófizető

városává lett. De minthogy minden segítségtől meg volt fosztva, nem meggondolatlanul cselekedett; így kívánta a helyzet, a köz haszna és üdve. Sőt a velenceiek eltűrték, hogy a török erővel hatalmába kerítse az Aetolia előtt fekvő Kephalonia szigetét - melyet Szűz Mária nevéről neveztek el -, csakhogy a maguk veszedelmére meg ne sértsék a nemrég kötött szerződést. De elég erről ennyi. Mátyásra térjen vissza beszédünk.

A következő évben fő teendője az volt Mátyásnak, hogy megerősítse a békét Ulászló cseh királlyal. Tudta, hogy már érett korú lett, továbbá bátor és okos, meg hogy bőven vannak harcias népei. Mindenfelől fenyegető háborúkat várt. Állandó és örökletes volt ez a törökkel, ámbár azt Mahomet kívánságára több fegyverszünet szakította meg, mert az itáliaiak megvonták tőle támogatásukat. Ezenfelül tudta a király, hogy makacs, olykor állhatatlan és változó Frigyes császár gondolkodása. Kázmér lengyel királytól is tartott, hogy a poroszok miatt felbontja békéjüket. A poroszok a Szármát-tenger [Keleti-tenger] mellett, a Krakkónál is elfolyó s az óceánba ömlő Visztula folyam torkolatánál, a part mentén laknak és elterjedtek egészen a vened nép hegyeiig. A Szűz Máriáról elnevezett hatalmas szent lovagrend parancsol náluk. A sok kereskedő miatt a tartomány polgárosult és gazdag; Kázmér már azt tervezte, hogy elfoglalja. Látta ugyanis, hogy ha legyőzi a poroszokat, a lengyel királyságot a Szármát-tengerig terjesztheti. A lengyelek hátában lakó poroszok is igyekeztek maguknak védelmezőt találni, aki elölről támadja meg a lengyeleket, ha azok az ellenkező oldalon akarnának rájuk törni. Mátyással kötöttek ennélfogva szövetséget. A király azután tárgyalt Kázmérral, hogy ne kezdjen velük háborút a legközelebbi országgyűlésig, melyet diétának hívnak. Ha csapatokat küldött volna már ellenük, azokat nyomban hívja vissza, hogy szabadon, biztonságosan mehessenek a diétára. Kázmér mindezt levelében esküvel megígérte Mátyásnak. Ezért Kázmér a poroszokkal fegyverszünetet kötött. Hanem, mint nem sokkal utóbb Mátyás leveléből látjuk, Kázmér nem tartotta meg ígéretét; a király ugyanis hosszú levélben felpanaszolja ezt neki. A poroszok ellen küldött sereget nem hívta vissza, a poroszoknak nem adott alkalmat a gyűlésen való megjelenésre, s ez a nagy méltánytalanság a pannon lelkét haragra lobbantotta. A király Boszkov Jaroszlávot küldte Lengyelországba, ki nevében buzdítsa, intse Kázmért, hogy állja ígéretét, figyelmeztesse, hogy jog és igazság szerint tartsa be az előbb kötött szerződést, végül adja tudomására, hogy a pannon sohasem szegi meg a poroszokkal kötött szövetséget.

Midőn tehát e háború veszélye fenyegette Mátyást, úgy vélte, meg kell erősítenie a cseh királlyal a békét, hogy egy időben ne legyen kénytelen harcolni annyi ellenséggel. Előbb követek útján intézte a dolgot, legyen találkozó, melyen a két király végül együttes megbeszélést folytat. Handó György kalocsai érseket, Boskovics Protáz olmützi püspököt, Zápolyai István szepesi grófot, Boszkov Vencelt és Szécsi Miklóst küldte követül. Zápolyai István volt ugyanis akkor Szilézia helytartója. Ulászló is hasonlóképpen jeles férfiakat jelölt ki e követségre. Először is Tymbut Jánost és Boleszláv cseh országbírót; követtársaik a kiváló Waitmiller Benes őrgróf, Caris, a pénzverde felügyelője és Rinpo János főudvarnagy. Olmützben találkoztak mindkét részről a neves férfiak. Felhatalmazást nyertek mindkét fél követei, hogy királyaik ügyét elrendezzék; így egymás között viszálykodás nélkül mindent minden tekintetben úgy elintéztek, hogy mindenben egyetértésre jutottak.

Már csak az volt hátra, hogy a fejedelmek is találkozzanak, s amit a követek végeztek, a maguk tekintélyével és jelenlétükkel erősítsék meg. Ezért mindkét király parancsára Olmützbe országgyűlést hirdettek, s elrendelték, hogy a kitűzött napra ne csak a királyok, de valamennyi püspök, fejedelmek s főurak az egész nemességgel egybegyűljenek.

Mindkét felől óriási előkészületeket tettek, de kivált Mátyás, ki kelleténél is nagyravágyóbb volt, mert nem tűrte, hogy ellenség vagy barát felülmúlja bosszúállásában, ajándékosztásban vagy pompában. Ulászló főurak ékes rendjével a kitűzött idő előtt néhány nappal jelent meg,

fényes sereg élén. A cseheken kívül két szomszédos fejedelem is megjelent: az egyik a bajor, a másik a szász herceg volt. A föld minden népe közül kiválnak a csehek magas alakjukkal, testi erejükkel és szépségükkel, remek hajviseletükkel és jó modorukkal. Testüket és hajukat kiváltképpen ápolják; megjelenésükben, ruházkodásukban igen kitűnnek s ezekre felette kényesek; csak hadakozásra és élvezetekre születtek. Mindnyájan közvetlenek, nyájasak, nagyon barátságosak. Velük ellentétben a magyarok ridegek, parasztosak, hadakozásban igen kemények, modoruk merev, különös. Az idegeneket nem szeretik, többnyire utálják. Gőgösek, mértéktelenül fényűzőek lovakban, ruhákban. Fegyverükre, asztalukra nagy a gondjuk, egyébbel igen keveset törődnek. A veszélyt megvetik, a harcot kedvelik, nem szeretik a nyugalmat, becsületre és dicsőségre vágynak, s ezt fegyverrel keresik.

Nagy készülődése miatt Mátyás késedelmesen érkezett; a cseh király többször levélben sürgette is. Vele jött a királyné testvérével, Aragóniai Ferenccel, továbbá valamennyi főpap és főúr. Ulászló, ki hosszabb ideig várt Mátyásra a határon, a várostól öt mérföldnyire tábort ütött. Másnap a város és a tábor között középen sátrat vontak fel, a királyok tanácskozására. Megbeszélés szerint azután mindkét felől rendezett hadsorokkal vonultak előre. Midőn mindketten nyíllövésnyire, vagy kődobásnyira értek a sátorhoz, a két hadsor megállt s a királyok a középre mentek. Mikor összetalálkoztak, kezet fogtak és megcsókolták egymást. Majd mindketten leszálltak lovukról, s bementek a sátorba. Tárgyalni kezdtek, s mintegy három óra hosszat beszélgettek az egyetértésről, a szövetség megújításáról. Végül úgy vélték, hogy szerződésüket egymással szorosabban megújítják, megerősítik testvéri köteléküket, hogy kölcsönösen könnyen meg ne sérthessék. Azután mindkét részről tanúnak odahívták a főpapokat és főurakat, hogy erre megesküdjenek.

Miután véget ért a megbeszélés, Ulászló a táborba, Mátyás a városba tért vissza. Harmadnap a király fegyvertelenül vonult ki a városból, a főemberek rendjével s a cseh tábor felé indította csapatát. Ulászló elésietett a táborból; találkozásukkor kezet fogtak, a csapatok mindkét felől csatlakoztak s együttesen a városba mentek. A király parancsára itt a cseh főembereknek pompás szállás készült. A királyok a főtér közelében két egymással szemben levő, perzsa fényűzéssel berendezett palotát foglaltak el. A bajor és szász hercegeket is méltóságukhoz képest fogadta Mátyás.

A városban Mátyás hihetetlen előkészületeket rendezett. Ulászló fegyveresen, hadirend élén Marsként vonult a városba; magas termetéhez jobban illett a fegyver, mint a tóga. A király csodálatos fényűzéssel készítette el számára a palotát; az ebédlőket, hálószobákat, erkélyeket, valamint az egész előcsarnokot bevonatta színes selyemkárpittal; felékesítette királyi bútorral is, hogy semmit el ne mulasszon testvére megtiszteltetésében. El sem lehet képzelni, mily nagyszerű volt mindenhol a felszerelés. A többi is, ki-ki méltósága szerint kapott kitűnő szállást. A most kötött testvéri szövetség örömére tizenöt napon át szüntelenül tartottak a lakomák. A piacon ideiglenes színházat emeltek nagy költséggel; színpad épült és a főrendeknek ülőhely. Itt nagy ünnepélyességgel színjátékokat adtak elő és előkelő hölgyek táncokat mutattak be. A színpad előtti piac szolgált akkor versenypályának meg cirkusznak is, hol naponta lovasmérkőzéseket vívtak, a győzteseknek különféle nagy jutalmakat tűztek ki, s hogy Mátyás bőkezűsége kitűnjék, a látványosságon sok pénzt szórtak szét. Naponként adtak lakomát, osztottak húst a népnek, a pannon és cseh katonaságnak. A lakomát a főtéren rendezte Mátyás a fejedelmeknek. A tér közepén egy négyoldalú, minden oldalán piramisként lépcsőzetesen emelkedő pohárszék állt; polcain egymás mellett sorakoztak a drágakővel kirakott arany és ezüst edények. E pohárszéken állt két orrszarvú, egyik jobbról, a másik balról; mindkettő csodás nagyságú, támadó szarvval a nézőt fenyegetve. Alul öblös vizes- és borosedények, művésziesen kidolgozott, kétfülű hólyagos ezüstkancsók. Felül pedig vertarany tányérok, kelyhek, serlegek, kupák, csészék, rakva drágakövekkel és nagy gyöngyökkel

ékesítve. A tér közepén úgy meredt fel az a minden oldalról szembetűnő drágaköves pohárszék, mint egy aranyhegy, s ugyancsak kifárasztotta szemlélése a nézőt.

A királyok ebédhez ültek a főrendekkel; tíz asztal állt ott megterítve. Ebéd közben a színpad és a versenypálya sohasem volt üres; mindig volt ott valami látványosság. Ott komédiások, színészek, lantosok játszottak, itt szembeszegezett lándzsákkal egyberohanó lovasok mérkőztek. Majd elhordták az asztalokat s a fejedelmek táncoltak az előkelő hölgyekkel. A királyné Ulászló királlyal, Aragóniai Ferenc a legszebb nemes leánnyal járta a német táncot, a nép nagy tetszésnyilvánítása közepette.

A király nagy közvetlenséggel naponta gyalog átment az úton, s tiszteletből meglátogatta a közelben Ulászlót. Majd átkísérte a királyi palotába, Beatrix jelenlétében bevezette lakosztályába, s otthonosan, vidáman társalgott vele; olykor megkérte, hogy a királynéval sakkozzék; ez előjele volt későbbi színlelt házasságuknak. - Mátyás mindig oly nagy testvéri szeretetet mutatott és tiszteletet tanúsított Ulászló iránt, hogy ennél többet kívánni nem lehetett; mintha ez az isteni fejedelem Ulászlóban máris utódját látta volna. Sőt, mikor súlyosan megbetegedett, s övéi megkérdezték, kit kíván utódjául, kit javasol, hogy királlyá válasszanak, azt felelte: Ulászlót, ha jó királyt kívántok.

Miután ügyeiket elintézték s már a gyülekezetnek is el kellett oszlania, gondolta, ajándékozatlanul nem engedheti el a cseh királyt, kit testvérévé fogadott. Először is neki ajándékozta az egész berendezést, ahol vendégül látta őt, a hálószobákat borító arany kárpitokkal, arannyal átszőtt ágytakarókkal s a nagyértékű pohárszékkel együtt. Továbbá, minthogy még ezt is kevésnek vélte - mint mondják -, ajándékát megtoldotta két város visszaadásával. Beatrix arannyal hímzett köpenyt, királyi ruhákat, pompás ágyneműt és hasonlókat ajándékozott, ami leginkább illett a nőtlen fejedelemhez. A két herceget s a többi fejedelmet sem bocsátotta el megajándékozatlanul; senki sem távozott anélkül, hogy ajándékot ne kapott volna a királytól. S leginkább azt emlegetik és csodálják az emberek, hogy minden cseh szállása a királyi kincstárból kapta a berendezést. Az emelvényen tíz terített asztal állott; ez sok arany és ezüstedényt kívánt az iváshoz, evéshez. A téren felállított királyi pohárszékről mégsem használtak semmit a lakománál. Ezért még hozzávetőlegesen sem lehet megmondani, mily hatalmas érték volt Corvinus házának felszerelése.

Ki gondolná azonban, hogy az emberi életben tartós boldogság lehet? Midőn a török megtudja, hogy ily nagy és népes találkozó van Olmützben, váratlanul nagyszámú könnyű fegyverzetű sereget küld Magyarország beszáguldozására, majd meg amikor a király az augusztusi országgyűlés miatt távol volt, parancsot ad, hogy titkon törjenek be, rabolják ki s - amit előbb sohasem mertek megtenni - pusztítsák tűzzel-vassal az országot. A török vakmerőségét szerencse kísérte, majd növelte. Abban az évben ugyanis oly nagy szárazság volt, hogy március 26-ig annyi eső sem esett, amennyi a száraz föld hátát kissé is megnedvesíthette volna. A Szávától és Drávától körülvett mindkét Pannóniát a Duna védi; a török betörését a folyók gátolják. A szokatlan szárazság miatt a Száván sok helyen át lehetett gázolni. A Dráván pedig, mely mindig és mindenütt hajózható, ebben az esztendőben át lehetett lábolni. Oka ennek a szokatlanul nagy szárazság volt, hiszen különben mindhárom folyó mindenhol hajózható. A török a Drávánál nagy pénzen egy révészt bérelt fel, kémlelje ki a Dráva gázlóját. Miután átkeltek a Száván, harmincezer török hirtelen a Dráva partján termett. Tudták már, hol a biztos gázló; átmentek a folyón, s berontottak Pannóniába. Pusztították a falvakat, ölték és elhurcolták az embereket, elhajtották a barmokat, s tűzzel-vassal dühöngtek mindenfelé. Vasvárig és a stájerországi Radkersburgig száguldoztak. Rengeteg prédával együtt harmincezer embert vittek el magukkal s nagyrészben felgyújtották, elpusztították a tartományt. Visszafelé menet Boszniába tértek.

Midőn a király a diéta feloszlatása után megtudta ezt, megparancsolta, hogy minden főúr és lovaskapitány hamarjában összeszedett sereggel a török üldözésére induljon. Maga erdőkön és szép vidékeken át haladt, hogy egészségét óvja, mert abban az évben egész Magyarországon dühöngött a pestis. A királynét Kassa felé küldötte, hogy a sok ember között maga is meg ne kapja a betegséget.

Ily nagy zűrzavarban és csapásban a király nem ijedt meg, sőt ugyanakkor, minthogy a töröktől nem félt, ausztriai háborún gondolkodott; ezért is erősítette meg a szerződést, újította meg a szövetséget Ulászló királlyal. Gyakori levelekkel és sok követséggel kérte ugyanis a római császárt, hogy tartsa be a megállapodást, váltsa be ígéretét, s fizesse meg a százötvenezer aranyat; kifizetésének már régen elmúlt a határideje. Hallotta, hogy a bécsiek százezret gyűjtöttek össze és átadták a császárnak, ő azonban nyakas kapzsiságában megátalkodva, semmit sem fizetett. Minthogy a császár a szerződést nem tartotta be, úgy vélte, mindenképpen szükséges, hogy háborúval szerezze meg a megtagadott pénzt. Mivel azonban a császár is elhatározta magában, hogy vonakodni fog a kártérítést megfizetni, s látta, hogy ebből háború lesz, titkon már csapatokat szerelt fel, s nem sokkal a török támadás előtt, Felső-Pannóniában és Stiriában kezdett már felkészülni erre. Ily veszélyek közepette Mátyás lelke tehát meg nem inog. Bátran kezd mindkét háborúhoz; nem fél egy időben harcolni a világ e két hatalmasságával, e két Caesarral és Augustussal. E címeket különben mint hiúságokat megveti. Bátorságot és erőt ad neki a harag, a császár igazságtalansága és megszegett esküje. Bízik benne, hogy soha el nem hagyja az isten, ki oltalmazza őt és előtte harcol, mert veszedelmek között tapasztalta, hogy a magyarokat segíti.

Nagy sereget gyűjtött tehát Mátyás s az előreküldötteket követve maga is üldözi a törököt. Reméli, hogy nemcsak az elhurcolt prédát szerzi vissza, de a barbárok igazságtalanságait is megbosszulhatja.

Minthogy kevéssel a török betörése előtt nem kapta meg a császártól a kikötött pénzösszeget, Geréb Pétert és Zápolyai István szepesi grófot Stájerországba küldte s meghagyta, hogy Radkersburgot, Pettaut és Fürstenfeldet ostrom alá vegyék. A török betörése miatt azonban fegyverszünetet kötött a császárral; Zápolyai Istvánt és Geréb Pétert a sereggel visszahívta, hogy együtt kövessék a törököt. Majd nyomon követi az ellenséget. Mivel Magyarországon utol nem érhette őket, az országhatárokon túl addig üldözi, míg tetézett büntetést nem mér rájuk. Még Jajcán túl indította el táborát. Három napi utat tettek meg s a Greben nevű mezőn tábort vertek. Innen tizenhatezer könnyű lovast küldött ki, hogy kutassák fel a zsákmányával haladó törököt s hasonló kegyetlenséggel dúlják és pusztítsák a legközelebbi vidéket, melyet Verboszniának hívnak. Ezek elérkeztek Illiria legnagyobb városához, Verboszhoz; ott érték utol az ellenséget és a prédát. Itt ostrom alá fogják a pasát, aki Pannóniát dúlta, s a folyótól körülzárt városba éjjel titkon behatolnak. Nagy öldöklés támad itt. A mit sem sejtő törökökkel együtt a városbelieket is irgalmatlanul legyilkolják. Felgyújtják a házakat, melyek telve voltak gyermekekkel, férfiakkal, nőkkel, kinccsel; minden zsákmányul esik s igen véres Mars tombol. A pasa az éjben titkon megszökik, s a szomszédos várakban és falvakban összegyűjti társainak szétszórt csapatait. Majd gyors lovasságával hátulról támadja meg a pannonokat, kik már három napja tartózkodva ott, mindent kiraboltak és rengeteg prédával terhelve, félelem nélkül haladtak vissza Jajca s a táboruk felé. Megújult a szörnyű harc. Ezek ugyanis elvinni akarták a nagy prédát, amazok visszaszerezni törekedtek, s öldöklő küzdelemben rontottak egymásnak. A magyarok nemcsak lovaikat, de önmagukat is megrakták zsákmánnyal; a súlyos prédától nem tudtak jól harcolni. Sokan inkább meghalnak, semhogy drága terhüket elveszítsék. Nagy részük lerakva terhét, küzdött. Azokat meg a gazdagodás vágya ösztönözte halálmegvető harcra.

A magyarok már nemcsak leverve, de a legnagyobb gyalázattal is tértek volna vissza, ha véletlenül meg nem jelenik háromszáz horvát lovas, kik oldalról megújították a harcot s a támadó törököt visszanyomták. A török azt hitte, hogy sokkal többen vannak; elvesztette bátorságát s meghátrált. A magyarok már futásban voltak. A horvátok megszerezték a poggyász nagy részét s gazdag zsákmányhoz jutva, a többi magyarral együtt hamarosan visszatértek a királyi táborba. Ezután Illiriában a tábortól harmincezer lépésnyi területen tűzzel-vassal pusztították a török hatalma alatt levő területet.

Ha ekkor a római császár megtartja a fegyverszünetet és a régi megállapodásokat, s a fegyvernyugvás megsértésével, a hadakozás újrakezdésével meg nem támadja Győr vidékét, Mátyásnak bizony nagyon jó alkalma lett volna arra, hogy kiragadja a török kezéből Illiriát. A császár konoksága azonban megharagította; visszahívta csapatait s ausztriai háborúba keveredett mindhalálig oly elszántsággal, hogy vagy elveszíti Magyarországot, vagy megszerzi a császár egész örökségét. Fontolgatva tehát magában a császár állhatatlanságát s elrendezve Bosznia ügyeit, seregével még azon a télen Zágrábba ment, hogy a főurakkal itt határozzon arról, hogyan lépjen fel a császár ellen Stájerországban és Ausztriában.

Mindezek tehát abban az esztendőben történtek, melyet a hetvenkilencediknek számlálunk ezernégyszáz fölött.

Kevéssel előbb meghalt Handó György kalocsai érsek, a nagy tekintélyű férfiú, kit mindenkor méltónak tartottak a legnagyobb dicséretre. Helyére a király Váradi Pétert nevezte ki, e nyílt beszédű és éles elméjű férfiút, kinek lelke s lelkének bátorsága az igazság és a köz javának védelmében gyakorta oly heves és rettenthetetlen volt, hogy olykor a király félelmetes haragjától sem rémült meg. Itáliában hosszú ideig tanult. Kora ifjúságától fogva ugyanis annyira megtetszett Vitéz János akkori váradi püspöknek kiváló tehetsége és kitűnő jelleme miatt, hogy gondosan neveltette ifjai közt. Mikor Vitéz János esztergomi érsek lett, kitüntető kanonoksággal adományozta meg és saját költségén gondoskodott arról, hogy Bolognában a tudományokat tanulja. Viszont ő is méltónak bizonyult kegyes patrónusa támogatására. Majd azután - minthogy felkészülve is, meg rögtönözve is tudott ékesen szólni s lelki nagyságával is kitűnt - a király íródeákjai közé került s a kancelláriában szolgálta Mátyást, kinek tetszését annyira megnyerte, hogy úgy gondolta, Handó György utódává a legmegfelelőbben őt teheti meg. Azt mondják ugyanis, hogy a kalocsai érsek a király jegyzője és titkára [kancellárja] is egyúttal. Erényeivel, szorgalmával és becsületességével hamarosan elérte, hogy a király belső emberei és tanácsosai közt első helyen állt.

De ugyanakkor a kincstartó választásáról is kellett dönteni. Ernuszt János kincstartó halála után ugyanis a még kalocsai érsekké ki nem nevezett, most elhunyt Handó György volt a kincstartó. A király előtt jó ideig sokat vitatkoztak utódáról. Ketten versengtek a kincstartóságért. Nagylucsei Dóczy Orbán volt az egyik, aki alkincstartó volt, a másik Kálmáncsehi Domokos fehérvári prépost. Amennyire tehették, mindketten nagy pártfogókat iparkodtak maguknak szerezni, hogy az ország egyik legnagyobb méltóságát viseljék. Mindkettőt eszesnek tartották s alkalmasnak ennek betöltésére. Domokos nagyravágyón, Orbán tartózkodón és szerényen kívánta magának e tisztséget. Gazdag prépostsága miatt amarra esett a több szavazat. Kevesebbet kapott emez, ki szelíd lelkületűnek látszott és sokkal kisebb egyházi méltóságot is viselt, de meg tartott attól, hogy a fejedelem törtetőnek bélyegzi. A királynak végül is jobban tetszett a nagyratörésnél a szerénység. Tudta Orbánról, sokáig alkincstartója lévén, hogy nagy gyakorlata van az adók behajtásában; minthogy véglegesen még nem döntött, néhány napra őt állította a pénzügyek élére. E hivatalában okosságával, fáradhatatlanságával, tapasztalataival, a kellemetlenségek eltűrésével, hihetetlen emberségével, hűségével és nagy becsületességével felülmúlta a király várakozását. A király örökös kincstartóvá tette. Tudta ugyanis, hogy már megszokásból is nagyon takarékos, készségesen intézi el a leg-

nagyobb ügyeket, továbbá távol áll tőle minden gőgösség és fitogtatás, okosságát bölcs emberhez illően nem hánytorgatja - és mindenképpen csak az ő akaratának teljesítésére törekszik. A következő évek folyamán derekassága, buzgalma és hűsége oly kedvessé tette a király előtt, hogy jobban kedvelte őt többi barátainál is, s nagy kincsekkel elhalmozva nagy tekintélyűvé tette. Ő viszont minél tekintélyesebb és hatalmasabb lett a királynál, annál alázatosabb lelkületet tanúsított. E kiváló érdemei tették őt meg - mint a magyarok nevezik - kincstartóvá; a görögök apochrysiariosnak, a rómaiak quaestornak hívják a kincstartót. A fehérvári egyház főpapját, Domokost más tisztségekre, más udvari méltóságokra emelte, fontos követi megbízatásokkal látta el. Mert nemcsak okos és becsületes volt, de szép arcával, délceg termetével, kitűnő megjelenésével is feltűnt. A király parancsára gyakran járt díszes követségekben, s ezeket nagy pompával és dicséretre méltón végezte el.

Ugyanebben az évben Hercules ferrarai herceg pusztítva támadt a firenzeiek és sienaiak földjére, s több városukat elfoglalta. - Lajos francia király a fegyverszünet leteltével nagy sereggel nyomult Miksa burgundi herceg országába, de szerencsétlenül harcolt; mintegy húszezer katonáját vesztette el. - Lajos, Galeazzo Mária milánói herceg öccse, Severinói Róberttal száműztetésbe ment. A genovaiak felfogadták Róbertot, ki sereget vezetett s elfoglalta Dertonát [Tortonát], a milánóiak városát és ennek környékén Alessandriával együtt több, mint húsz várost hatalmába kerített. Később a kibékülés megtörtént, és ő mindent visszaadott a milánóiaknak. - A firenzeieket sok csapás érte és várakat veszítettek el. Nagy bajukra a velenceiek tudta nélkül becstelen szövetséget kötöttek Ferdinánd nápolyi királlyal. Erre Lajos francia király csak a velencei tanáccsal kötött szövetségét tartotta fenn, míg a többi itáliai állammal felbontotta. - Mahomet csapatait, melyeket fia, Bajazet vezérelt, a karamaniai Pyramethus megverte és megfutamította. - Mahomet császár óriási hajóhaddal és számos sereggel Rhodos ellen indult; ostrom alá vette a várost s keményen három hónapig vívta. Végül seregének javarészét elveszítve s kudarcot vallva elvonult. Azt állítják, hogy a várost inkább isteni, mint emberi sereg oltalmazta meg. A legnagyobb veszedelemben ugyanis Jézus Krisztus segítségével az égből harcosok látszottak megjelenni a mieink segedelmére és csodálatára, a törököknek viszont a legnagyobb rémületére.

Ez év végén, december havában Beatrix királyné testvérét, Aragóniai János bíborost mint pápai követet fogadta Mátyás király Budán, az éjszaka harmadik órájában oly nagy dísszel és tisztelettel, hogy a pápát vagy a császári felséget sem tudta volna fényesebben fogadni. A főurak és főpapok nagy öröme és pompája közepette vezette ugyanis be a városba, éspedig oly sok viasz-szövétnek világánál, hogy elmondhattad volna: az éjszaka nappallá változott, örvendező tisztelettel fogadták mindenütt, nagyobbal, mint amennyit kívánhatott. A jövetele utáni hatodik hónapban azonban eltávozott, miután a király gazdagon megajándékozta. Sőt udvarnépe közt sem akadt, ki ne részesült volna a királyi bőkezűségben.

De elég ezekről ennyi. Most térjünk vissza az események sorára.

VIII

Midőn Boszniából Mátyás visszatért Zágrábba, a királyné néhány nappal előbb elindult Kassáról, s rögtön férjéhez sietett, hogy szerencsét kívánjon neki. - A főurak Zágrábban királyi törvényszéket követeltek, mely rövid ideig tart ugyan, de iszonyatos. Bárki lép a törvényszék elé, lándzsa alá kell állnia. Mindkét részről előadják az ügyet, s kinek fejére lebocsátják a lándzsát, főbenjáró vétségben bűnösnek mondják ki s azonnal kivégzik. Azért történt ez, mert a főrangúak és nemesek közül sokat vádoltak gyilkossággal, többet latorsággal és rablással, némelyeket közpénzek sikkasztásával, másokat zsarolással. Thuz Jánosnak szintén határnapot tűztek ki. Midőn a királynak ezt megjelentették, rögtön mondta, hogy Thuz nem fog eljönni a törvénylátásra. Thuz ugyanis előkelő volt és gazdag, a leghatalmasabb főnemesek közé számított, tanácsát, tekintélyét, eszét sokra értékelte a király. Néhány éven át kincstartó volt, majd becsülettel viselt más tisztségeket is. A fejedelem azután gyanúba vette, meggyűlölte; hogy miért, senki sem tudja eléggé. Magyarországon, Szlavóniában sok vára, kastélya volt. Végül is kivonta magát az ítélet alól, s hogy ellenségeinek gyűlöletét elkerülje, gyermekeivel és vagyonával Velencébe menekült. Mondják, hatvanezer aranyat vitt magával. Ott, ismerve a férfiú méltóságát, a velenceiek felvették a patríciusok rendjébe; életét nyugalomban, boldogan tölti. - Ezen a törvényszéken többekkel szemben keményen jártak el. Annak az évnek elején kezdődött ez, mely a nyolcvanadik volt ezernégyszáz felett.

Míg a király Zágrábban időzött, hirtelen az a biztos hír érkezik, hogy a készülődő római császár Bruck vidékén át ötszáz lovast küldött Felső-Pannóniába, kik a fegyverszünet semmibevételével mindenfelé tűzzel-vassal pusztítják a tartományt Győrig. A király nagy haragra lobbant, Zágrábból elindította táborát és Radkersburgig vonult. Innen továbbhaladva, elérte Marburgot, mely ugyanabban a völgyben fekszik. Várát nem annyira a természet, mint inkább erődítmény védte; Radkersburgtól csaknem egy napi járóföldre van. Mátyás látva, hogy rajtaütéssel ezt el nem foglalhatja, ércágyúkat állíttatott fel és rontatta a falat. Bár a városi lakosság az erős őrséggel együtt minden tőle telhető erővel és leleményességgel védekezett, az ellenség mégis felgyújtotta a várost. Egyik oldalon a falat eléggé leomlasztották, s az ellenségnek bejutnia már nem volt nehéz, ámbár belül a városbeliek a bástyarést szorgosan elreteszelték.

Midőn már a hír elterjesztette, hogy a vár végveszedelembe jutott, Cafarello Prosper pápai követ, Ascoli püspöke, nemes, tudós, derék és ékesszóló férfiú, odajött a császár követeivel. Mentegette a császár bűnét, buzdította Mátyást a békességre, ígérte, hogy ezt nyomban létre is hozza, ha a király hallgat szavára. Ha valami ellenségeskedés támadt, ezt a főurak igazságtalansága okozta, nem a császár akarta; a császár inkább békességet kíván, mint háborút. Végül előadta a pápa utasítását, intelmét és kérelmét, kit annyira aggaszt a borzalmas háborúság, melyből a keresztény világ és a katolikus hit végveszedelme oly közelről fenyeget. A király erre azt válaszolta, hogy a pápai követ, meg a császári követek hiába kérik őt békességre, mert tapasztalta, a császár minden követével csak arra törekszik, hogy félrevezesse. Hogy azonban azt ne gondolják, hogy ő ellenkezik a pápa tekintélyével, melyet eddig is mindig illendően, a legbuzgóbb tiszteletben tartott, fegyverszünetet köt a császárral, bár mindenképpen tudja, hogy a jövőben azt a császár kijátssza. A követek ismét igyekeztek őt meggyőzni, de Mátyás nem változtatta meg véleményét. Úgy vélte, inkább a pápa, mint a császár kérésére hallgat.

Ascoli püspökének, Prosperónak közvetítésével létrehozták tehát a fegyverszünetet; felhagynak minden ostrommal. A király a többi sereggel visszatért Radkersburgba, csak egy csapatot

hagyott hátra Marburg körülzárására Zápolyai István gróf és Tetauer parancsnoksága alatt. A megszállást nem szüntette meg teljesen, mert ismerte a császárt. Tudta, hogy nem a békesség reményében kért fegyverszünetet, hanem hogy sereget állítson.

A követek a pápai legátussal visszatértek a császárhoz, hogy még a fegyverszünet lejárta előtt a békét a császárral megköttessék. Mikor az ügyet tárgyalni kezdték, rögtön rájöttek, hogy a császár becsapta őket; a magyar király igazat mondott jó előre. Prospero gyakran kért kihallgatást a császártól, de halogató választ kapott. Olykor különböző ürügyekkel akadályozták meg, hogy bemenjen hozzá. Aggódott is, az ő bűne, hogy a királyt elvonta a küszöbön álló biztos győzedelemtől, meghiúsította a háború sikerét s a király hadikészületei eredménytelenek maradtak. Nem kerülte el figyelmét az sem, hogy míg a császár rászedi az apostoli követet, ugyanakkor mérhetetlen kárt is okoz a királynak. - Eközben a császár kétezer lovasból álló sereget küldött Marburghoz és meghagyta, szólítsák fel Zápolyai István grófot és Tetauert, hogy oldják fel az ostromzárt, s Marburg vidékét bántatlanul, szabadon hagyják el. Ha ellenkeznek, ütközzenek meg az ellenséggel és mentsék fel a leghűségesebb várost. - Azok végrehajtották a parancsot. Tábort vertek a közelükben, s hírnök útján nyomban felszólították a pannonokat, szüntessék meg a megszállást s vonuljanak el. Ha másnapig ezt meg nem teszik, támadással és csatával fenyegetik őket. Zápolyai István és Tetauer látva, hogy számra kevesebben vannak az ellenségnél, kényszerűségből a király tudtával elvonultak.

Így Mátyás látta, hogy a császár becsapta. Budának vette útját és letért Siklós felé, mert értesült, hogy meghalt a vár ura. Minthogy Garai Mihály, ki nemzetségével és hatalmával minden főúr véleménye szerint is a leghatalmasabb volt, gyermekek nélkül halt meg, várai, falvai, egyéb jószágai visszaszálltak a kincstárra. Mátyás ez útján Garai minden várát megbízottai által birtokába vette.

Mikor azután Budára érkezett, mit sem tartott fontosabbnak, mint azt, hogy megbosszulja a császáron az annyiszor megszegett fegyverszünetet. Nem akarta az álnokságot álnoksággal viszonozni, hanem Mars nyílt csataterén legyőzni az ellenséget. Amikor azonban a földkerekség két császára részéről egyszerre fenyegette háború, azt oly gyorsan elfogadni nem tudta, mert pihenésre és időre volt szüksége. Ezért mintegy tizenhét hónapig pihent Budán. Eközben sok mindent végez. A törökre néző egész országhatárt katonai őrállomásokkal bástyázza körül, hogy az ellenség beszáguldozásait akadályozzák meg, s védjék a szövetségeseket; továbbá erős hadsereget szerel fel a császár ellen.

Míg a király mindezeket nyugodalomban intézi, sok jeles tettet csak hadnagyok és tartományi helytartók által vitet végbe. Az igen nemes Frangepán családból származó János gróf, ura Coricta [Krk] szigetének, melyet most Vegliának nevezünk, viszályba keveredett a sziget lakosaival. Ebből zendülés támadt. A lakosok segítséget kértek Velencétől, hogy oltalmazza meg szabadságukat, János pedig, bár ellenséges viszonyban állt vele, Mátyás királytól, kinek mindenkor hatalma alá tartoztak a Frangepánok. A király Dalmáciába küldte Magyar Balázst, ki öt gyalog és három lovas csapattal átkelt a szigetre s erővel elfoglalta először Fulcinium várát, melyet most Muselumnak hívnak, majd a város ellen indította táborát, hogy annak elfoglalásával az egész szigetet hatalmába kerítse. E rövid háborúval a király nem követett el igazságtalanságot, mert János bátyja, Márton gyermektelenül halva el, Mátyásra hagyta az ősei által régóta bírt Coricta szigetét s a szárazföldön, Dalmáciában levő városait. János, ki a király ellenére elfoglalta bátyja javait, állhatatlan volt: hol a velenceiek, hol a magyarok segítségét kérte. A velenceiek meghallották a vegliai háborút, s hogy a magyarok el ne foglalják a szigetet, közbeléptek. Loredano Antal tengernagytól küldve ugyanis Venerio Jakab nyomban ott termett Korfuból néhány háromevezősoros gályával, majd követte őt a velencei tanácstól küldött Vinciguerra Antal négy hadihajóval. Midőn ezek odaértek, felszólították a pannonokat, ne hadakozzanak a sziget lakói ellen, igazságtalanságokat ne kövessenek el

rajtuk; ha nem hagyják abba, visszatérésüket megakadályozzák. Eközben a corictaiakat elpártolásra buzdították; nagyon kedvező feltételeket ígértek nekik, ha a velencei tanácsnak adják meg magukat. Jánost is ösztökélték fenyegetésekkel, ígéretekkel - a velenceiek nemcsak barátjukká, de a patríciusi rendhez tartozó polgártársukká is fogadták őt, kevéssel előbb odaküldte és ott tartja feleségét, gyermekeit is - ne helyezze a barbárokat a velenceiek elé. Végül is ez az igen állhatatlan férfiú a nép lázadásának nyomására és legyőzve a velenceiek kérelmeitől és ígéreteitől, a szigetet illető jogát átengedte Velencének, átadta a várat, elhagyta a szigetet s Velencébe hajózott. A tanács állandó évdíjat rendelt neki, s tanácshatározatból négyezer arany hozományt biztosítottak leányának. Nemsokára azonban megbánva helytelen tettét, gyermekeivel Németországba távozott s nyomorúságban élt. - Minthogy még négy háromevezősoros hajó érkezett Corictához, Magyar Balázs attól tartva, hogy ha vissza akar térni, ebben megakadályozzák, elfogadta esküjüket, s visszament a szárazföldre.

Sokan azt állítják, hogy a sziget Mátyás lassúsága és közömbössége miatt veszett el. Mondják, János gyakran jött az uralkodóhoz s kérte, vegye át a szigetet, erősítse meg őrséggel; ugyanannyit adjon neki helyette a szárazföldön. A király kellőképpen nem hallgatott rá, mert ismerte ennek az embernek állhatatlanságát és ingatag jellemét. Egykor hadijogon a velenceiek már megszerezték maguknak a szigetet. Majd Rainero Zeno doge - mint mondják - az egész adót átengedte a Schinelli családnak, mely abban az időben híres volt Coricta szigetén. E család mintegy kétszáz évig megmaradt Velence hűségében. Közben azonban a különböző dalmáciai lázongások és háborúságok miatt a sziget hol Velencéé volt, hol Béla, László, Lajos és más királyoké. Valójában, ha helyesen vizsgáltuk azt, ami az idők során történt, erővel vagy csalárdul Velence elfoglalta ezt is, mint a többi dalmát várost.

Ebben a nyolcvanadik évben is Corvinus irányításával mindenütt szerencsésen folyt a háború. Február havában ugyanis Stájerországban Pettaut, Regedét és több császári várat vívtak meg. Pettaut Székely Jakab keményen ostromolta csapataival; a vár csellel került a király birtokába. A féktelen vitézségű és leleményes Zápolyai István gróf még nagyobb ravaszsággal foglalta el Radkersburgot. Seregével a külvárosok elé vonult s a török üldözésére átvonulást kért a városbeliektől. A város mellett ugyanis folyó folyik el, s a hosszú híd a várfalhoz vezet. A városbeliek a kérelmet jogosnak tartva, a hídon való átvonulást gyanútlanul megengedték. Zápolyai kevéssel alkonyat előtt meghagyta a katonáknak, hogy keljenek át a hídon s álljanak meg a túlsó parton, a zsidónegyedben; észrevette, hogy ott kevéssé erős a fal. Az éjszaka beköszöntésével az átengedett hidat elfoglalta, mindkét hídfőt őrséggel szállta meg. Majd az éjszakai második őrváltás idején ércágyúkat irányított a falnak, s szüntelenül dörgő ágyúkkal virradat előtt ledöntötte a falakat, széles rést nyitott. Ezenkívül még ugyanazon az éjszakán a falakon kívül megvívta a magas hegyen épült várat is az odahúzott ágyúkkal. A városbelieket meggyötörte az éjszakai ostrom, s a vár elfoglalása miatt kétségbeestek; hogy otthonuk megmentéséről gondoskodjanak, megadták magukat a pannonoknak. Példájukra sok körülfekvő város jutott a pannonok birtokába.

Erdélyben sem kisebb szerencsével folyt a hadakozás.

Híre jött, hogy Szendrőn nagy török sereg gyülekezik, s naponként érkeznek a csapatok. De senki sem tudta, hová indulnak. Amint a hír bizonyossá vált, Mátyás a délvidék határait nyomban megerősíti, hogy bátran fogják fel a török betörést. Futárokkal figyelmezteti Báthory Istvánt, az erdélyi tartomány helytartóját, kit egykor vajdává nevezett ki, meg Kinizsi Pál temesi főispánt, ama vidék kapitányát, az ország e két erős oltalmazóját, éberen vigyázzák a határt, mert hír szerint a török hamarosan betör. Sőt azt is meghagyta, küldjenek mindenfelé kémeket, tudakolják ki a török útját, mielőtt Szendrőből elindul, s aztán siessenek egymás segítségére. A parancsot csodás buzgalommal teljesítették. Báthory István óriási sereget készített fel, hasonlóképpen cselekedett Kinizsi Pál is. A kémek csakhamar mindkét vezérnek

egyszerre jelentik, hogy Ali bég átkelőben van a Dunán s mintegy hatvanezer emberrel Erdélynek veszi útját. Báthory, ahonnan csak tehette, segédcsapatokat gyűjtött, székelyekből, magyarokból, valahokból, szászokból sereget állított az ellenség fogadására, s ezekkel a különböző népekkel növeli és erősíti táborát.

Eközben jön a hír, hogy Ali bég dúlásra kész hatalmas seregével már közeledik a tartomány határaihoz. Báthory vajda bátor lélekkel indult elébe. Közben sűrűn küldözte futárait társához, Kinizsihez; értesíti, hogy a törökök Erdély felé vették útjukat, s ő táborát máris szembe indítja ellenük; neki, Kinizsinek hátulról kell követnie az ellenséget; nagyon ügyeljen, hogy amikor ütközetre kerül a sor, egyikük szembe támadjon, a másikuk hátulról; bizton reméli, ha így cselekszik, mindketten hatalmas vereséget mérnek a kegyetlen ellenségre, s a keresztények kezéből nem csúszik ki a győzelem.

Miután Kinizsi tudta, mit kell tennie, vigyázza a mit sem sejtő ellenséget. Nem támadja meg, hanem négyszögbe állított seregével távolról követi a törököt, aki hátulról semmitől sem tart. Mikor a török Erdély határához ért és szemben haddal nem találkozott, zsákmányra veti magát, rabolni, gyújtogatni kezd, falvakat dúl, mezővárosokat borít lángba, s bátran halad előre a Maros által szegélyezett széles síkságon. A síkságot kétfelől hegyek zárják be; az egyik oldalon különösen magas hegy emelkedik. A hazájából elűzött valah nép lakik ott a falvakban. Midőn a törökök a tartományba nyomultak, Gyulafehérváron túl elárasztották a vidéket, mindent raboltak, hallatlan zsákmányt ejtettek, s ellenállást nem találva, vissza-fordultak.

A vajda serege most hátulról követi őket, hogy alkalmas helyen rajtuk üssön. Társát is várja. A törökök a Kenyérmező nevű faluhoz értek, mely a latin „panis”-ról kapta nevét; ez huszonötezer lépésnyire van Gyulafehérvártól. Itt portyáiktól megtudják, hogy a vajda seregével a közeli városban van, a szászok lakta Szászbányán. Kissé megálltak tehát; úgy gondolták, nem vonulnak el sebtében, csak ha biztonságban tehetik, az ellenség megverése és megfutamítása után. A török e szándékáról Báthory István is értesült kémei útján.

Minthogy egyik sem akarta elkerülni a harcot, amint megvirradt, mindketten leszálltak a síkságra. Egymástól nyolc stádiumnyira álltak mintegy három óra hosszat, hogy egymás erejét kiismerve elrendezzék seregeik szárnyát, derékhadukat, s a győzedelmet maguknak szerezzék meg. Báthory mindenekelőtt elrendelte, hogy csapatonként istentiszteletet tartsanak, s utána mindnyájan részesüljenek az Oltáriszentség titokzatos vacsorájában, majd álltóhelyükben reggelizzenek meg, hogy a katonák testben is felfrissüljenek. Meghagyta azt is, tegyenek hitet egymásnak, ölelkezzenek össze s ígérjék meg, hogy a csatában el nem hagyják egymást, a vezér parancsa nélkül helyükből nem tágítanak, s a csatából meg nem futnak, hanem harcolnak mindhalálig. Majd gyűlést hívott össze s így szólt:

- Vitézlő társaim! Mások talán megrónák vakmerőségünket s lebeszélnének arról, hogy a közel táborozó ádáz törökkel harcba bocsátkozzunk. Véleményem szerint azonban erre jobb alkalom nem kínálkozhat. Amazok veszedelmes, céltalan háborút viselnek, midőn tehetetlen, gyönge császárukért, meg elmúló pillanatnyi érdemekért küzdenek. Mi azonban a leg-üdvösebb és legszentebb hadat vívjuk, midőn Jézus Krisztusért, a keresztény világ üdvéért, a hazáért, oltárért és tűzhelyünkért, gyermekeinkért és feleségünkért, javainkért, életünkért és lelki üdvösségünkért harcolunk. Amazok csak másért és más birodalmáért szállnak hadba: mi magunkért, a magunk országáért, a halhatatlanságért fogunk fegyvert. Sokan böjtben, önmeg-tartóztatásban, szigorú vallásosságban élik le egész életüket: mi egy pillanat alatt többet nyerünk el, mint azok egész életükben, s amit elnyerünk, állandó és örökös. Bizony többet ér az a vércsepp, melyet Krisztus szerelméért ontunk, mint minden egyéb érdemünk, melyet békében s az élet más biztos nyugalmában szerzünk. Üdvözítőnk követőitől és tanítványaitól vegyetek példát. Miért nem fogadott be senkit az apostolok s a boldogok közé, hacsak nem

részesítette őket az ő kelyhében? Miért éppen az életüket feláldozó mártírokat vitte a szentek közé s tette országának örököseivé? Nemde azért, mert a legbölcsebb tanító példájából és bizonyságából megtanulták, hogy a katolikus hitért megvessék testük veszedelmét, és semmit nagyobb isteni jótéteménynek ne tekintsenek, mint azt, ha az igaz hit megvallása miatt őket megkínozták és kivégezték, amit ők nemcsak önként, hanem vágyakozva szenvedtek el. Ugyan hol onthatjuk vérünket méltóbban, mint az igazság oltalmazásában és a pogányok legyőzésében, kik álprófétájuk veszedelmes tévelygéseit követik és védelmezik, tagadják Jézust, az isten egyszülött fiát, az igazság fejedelmét, az ég és föld teremtőjét? Vannak sokan, kiket ez meg nem indít, társaim! Részben, mert az istenség és a természet kevéssé gondolt velük, részben, mert saját érdekeiket hajszolva, nem sokat törődnek ezzel. Szeretném, ha ezek az emberek fontolóra vennék e tartomány csapását és veszedelmét is meg saját otthonunk kárát is. Azt mondtam: kárát? Sőt romlását és végső pusztulását. Vajha olyan pusztulás lenne, amikor minden nyomorúságnak vége szakad, de ez csak kezdete az örök gyötrelemnek. Nemcsak titeket, tartománybelieket hurcolnak el javaitokkal és barmaitokkal, vitézek, hanem serdülő fiaitokat is, kiket gondosan neveltetek, kik nektek a legkedvesebbek, s kikért annyi munkát és veszedelmet vállaltatok. Édes feleségteket, ki lelketek fele. A tisztes nőket, kik oly szemérmetesek és vallásosak. Javaitokat, melyeket otthon és idegenben annyi fáradsággal gyűjtöttetek. Becsületeteket, melyet nagy bátorsággal oly sokszor érdemeltetek ki. Elveszik tőletek isteneiteket s mindent, ami az istené és az emberé, s ami nélkül tovább nem is élhetünk. Nem halálra visznek, mely minden szenvedésnek véget vet, hanem örök szolgaságra és nyomorúságra, mely sokkal rosszabb a halálnál.

Vitézlő társaim! Szégyellem, restellem felemlegetni, mennyi aljasság, erőszak, gyalázat vár a tiszta szüzekre és szemérmetes asszonyokra ma éjjel, ha bátorságtokkal őket meg nem mentitek. Higgyétek el, a szégyen sokkal nagyobb szerencsétlenség, mint bármi más csapás.

Nem halljátok az asszonyok sikoltozásait s a gyermekek sírását? Nem halljátok a rabok jajkiáltásait, akiket hátrakötözött kézzel hosszú kötélen vonszolnak? Egyikük sem emelheti fel kezét az égre, hogy könyörögjön, fohászkodjék, vagy szokás szerint kérje az eget, minthogy bilincsbe verve nem imádkozhat, s ha vitézségtek meg nem szabadítja őket, már csak a halált kívánják.

Buzduljatok fel hát, vitézlő társaim! Ma nemcsak az istenért, az országért, e tartományért, de magatokért is kell harcolnotok, hogy el ne rabolja a török azt is, ami még megmaradt. Adott jelre, minthogy úgy kívánja ügyünk, harcoljatok még nagyobb erővel és bátorsággal, mint valaha. Ne féljetek az ellenség sokaságától, mert régen megtanultátok már, hogyan harcoljatok kevesen sok ellen. Sohasem küzdöttetek még annyian, mint a törökök, s mégsem fordítottatok hátat. A bátorság az, mely gyarapítja számunkat, növeli csapatainkat, védi puszta mellünket, s nem fél a ránk kivont szablyától.

De éppen az imént jelentették nekem, hogy hamarosan itt lesz vitéz társunk, Kinizsi Pál, s reméljük, idejében hozza a segítséget.

Kérlek ezért titeket, bátor lélekkel harcoljatok Jézus Krisztus nevéért, kiről tudjuk, hogy ily harcban titeket cserben soha nem hagyott. Gondoljátok is meg, minő bajok várnak ránk, ha esetleg - mitől az isten óvjon minket - meghátrálnátok a barbár dühe elől: nemcsak a halál - mely a többihez képest inkább jó, mint rossz - de hallatlan gyötrelem, örök szolgaság, elviselhetetlen gyalázat s minden szenvedés hihetetlen özöne vár ránk. Ha férfiak akartok lenni, mindezt jobbotokkal elháríthatjátok.

Éppen ezért, társaim, hívjátok a Jézus Krisztus kegyes nevét, rajta, ütközzetek meg, tiporjátok le bátran ezt az ocsmány népet; már régen megtanultátok, miként kell legyőzni. A sok rab sóhajára, az istenek és az emberek hitére, végül saját gyermekeitek szeretetére kérlek, küzdjetek. Ma úgy harcoljatok, hogy vagy utolsó szálig levágjátok a kegyetlen ellenséget,

vagy ha a végzet igazságtalanul mégis arra kényszerítene, dicsőn és becsülettel haljatok meg, hogy azokat a bajokat, amikről szóltam, de még azoknál sokkal súlyosabbakat is el ne szenvedjetek. Báthory mindenütt veletek lesz, a csata sűrűjében fog harcolni, s hogy dicsőségben alatta ne maradjon őseinek, ő ma vagy győz, vagy az égiek vendége lesz. -

Amint Báthory befejezte beszédét, minden katona úgy fellelkesült, hogy követelték, adjanak jelet a támadásra; megfogadták, hogy fővezérük parancsát mindenben teljesíteni fogják. A férfiúi bátorság ily nagy lángolásában a vajda úgy gondolta, nem szabad tovább késlekednie. Nyomban felállítja a szárnyakat; ő maga vértes lovasaival a középen helyezkedik el. Erős hátvédet hagy és mindkét szárny elé két-két lovascsapatot rendel. A jobbszárnyat a folyó partjáig nyújtja ki, a másikat a hegy meredek lejtőjéig. Serege szászokból, valahokból és magyarokból állott. Azt mondják, hogy Nagy Károly Magyarország meghódítása után a szászokat, kikkel oly sokszor harcolt, mintegy száműzve ide telepítette le. A polgáriasult életmódot folytató, városokban lakó szászok azt kérték, hogy ők kezdhessék a csatát. Azután következzenek a valahok, végül a magyarok és székelyek. A vezér megdicsérte vitézségüket és beleegyezett.

Szemben velük a törökök is kinyújtották a szárnyakat; a zsákmányt maguk mögött hagyták. A zászlókkal mindkét felől előretörnek és nagy hevességgel összecsapnak.

Egy török csapat a jobbszárnyra támad; a szászok vitézül fogadják. Itt a folyóparton oly erővel ütköznek meg, hogy hamarosan mindkét részen sokan elesnek. Egyenlő reménnyel folyt eddig a harc, midőn hirtelen egy másik török csapat bocsátkozott az ütközetbe. Támadását a jóval kisebb számú szászok nem tudták feltartani. Meginogtak s a folyó mentén hullnak el. A sebesültek pedig, minthogy meg nem hátrálhattak, a vízbe szorulnak és elmerülnek. A többiek meghátrálnak s a valah segédcsapatok közé vonulnak vissza. Ezek meg felkerekednek, szembefordulnak, megújítva a csatát, az ellenség közül sokat megölnek, s néhányat a folyóba szorítanak.

Míg itt keményen folyt a viadal, a balszárnyon levő székelyek is hasonlóan nagy veszedelembe kerülve küzdenek. Így véres harc után mindkét szárnyat visszanyomták, mert az ellenség özönlő sokaságát nem tudták feltartani. A székelyek a vértes lovasság hadsora közé húzódtak. A jobbszárnyon a valahokat és a szászokat szánalmasan lekaszabolták, bár az ellenségből sokkal többen vesztek el. A Maros vize csupa vér volt.

Mindkét szárnyon nagy volt a baj, s a vajda, mielőtt még itt a tartalékra került volna a sor, megindítja a középen négyszögbe állított páncélos csapatát. Az első sorban áll, megsarkantyúzza lovát, de a ló az első lépésnél elbukott vele. Társai e baljóslatú jel láttára megriadtak s azt tanácsolták, vonuljanak vissza a Gyulafehérvártól ötezer lépésnyire levő Szászbányára vagy a legközelebbi hegyre. Ő azonban így szól:

- Aki a jóságos nagy istenért és az istenanyáért harcol, küzdhet-e baljóslattal? Ne féljetek tehát, kövessetek bátran, társaim! A sebektől borzad a ló, ámde enélkül nincs háború. De higgyétek el, ez a ló ma még veletek együtt engem győzelmesen hoz vissza.

Alighogy ezt kimondta, ráront a törökre. A lankadt lelkeket felbátorítja, s oly heves támadást intéz az ellenség ellen, hogy annak első csapatát legázolja. Ezt látva Ali bég négy csapatát egyesíti, hogy ezzel és lovas csapatával tiporja le a vajda seregét. Eközben mindkét szárnyon ellanyhul a harc, s Mars egész dühe a derékhadra fordul. E viadalban vezér vezérrel, öregkatonák öregkatonákkal harcolnak keményen. Hat seb borítja a vajdát, lova is megsebesült; társaival együtt végső veszedelemre jutott; a holttestek egészen körülveszik. Minél több ellenség esett el, annál több csapat özönlött oda mindenünnen.

Így küszködtek s már vissza sem vonulhattak a tartalékhoz, egyszerre megjelent a hegytetőn, a török hátában Kinizsi Pál négyszögbe állított vérteseivel s a szárnyakon könnyű lovassággal.

Mihelyt megpillantja az ellenséggel vívott harcot, hatalmas csatakiáltással és trombitaharsogással a törökre ront. Hátulról oly hatalmas támadást intéz ellenük, hogy már az első rohamra sokan elesnek. Túlerejükben bízva azt hitték a törökök, már övék a győzedelem; most hátba támadva nemcsak győzelmi reményüket, de számbeli fölényüket is elvesztették.

Kinizsi Pál két kardot vesz kezébe s üvöltő oroszlánként mindenütt vérben gázol. Amerre ront, feltarthatatlanul mindent, amit talál, letipor, széles sorban hatalmas öldöklést és mészárlást visz végbe. Most azt harsogja, hogy utolsó szálig vágják az ellenséget, majd övéinek dühét lobbantja lángra, s úgy dörög, hogy még a küszködők és hátrálók is meghallják. Mikor már látta, hogy megsegíti őt Jézus Krisztus szentséges neve, s feltűnt előtte a győzelem reménye, megkettőzött erővel és bátorsággal az ellenség seregén át széles utat vág s így kiáltozik:

- Hol vagy, hol vagy, Báthory? Hol vagy, tiszta tisztaság tükre, a hit bástyája s a megingathatatlan becsületesség mintaképe! Bárhol vagy, felelj, ha élsz még, Báthory! Én vagyok itt, Pál, érted és a haza üdvéért életre-halálra kész!

Megtudta a vajda, inkább ugyan az ellenség szilajságának lankadásából, mint a kiáltástól, hogy társa idejében megérkezett. És bár sok sebe miatt már kimerült, mégis, minthogy inkább mások vére szennyezte be, a halomban heverő holttestek közül így szól:

- Itt vagyok, Pál, itt vagyok, s még élek. Minthogy sebtől borítva leestem s fenyeget a halál, légy te a katolikus hit, az ország és haza oltalmazója.

Midőn öldöklés és kölcsönös kaszabolás közepette csak éppenhogy meghallotta ezt Pál, így szól:

- Ha élsz még, bízzál, s hidd el, hogy most az égiek is mind fegyvert ragadtak értünk.

Majd legázolja a küszködő vajdát körülfogó török csapatot, s társának a törökök gyűrűjében a túlerőtől már-már veszendő lovas csapatát megmenti a pusztulástól. Lelket önt a csapatba, s harcra indítja őket.

Látták a törökök, hogy elől-hátul bezárták őket. Menekülnek a hegyre, melyről mondtuk, hogy igen magas, s a környező hegyekbe. A magyarok elfoglalják táborukat, s a gazdag zsákmányt. Amennyire nem voltak restek azok a futásban, éppúgy ezek az üldözésben, s felkutatják őket a nehezen járható vidéken. Kétségtelen, hogy a legnagyobb mészárlás a síkságon megy végbe. De a hegyekben sem kisebb az öldöklés. Úttalan utakon menekülnek ugyanis a törökök, s a vidéket ismerő ottani lakosok elzárják útjukat. S ahol ez nem sikerül, sziklákon, szakadékokon át üldözik őket, s amennyire akarják ezek életüket futással megmenteni, éppúgy kívánják azok őket ölni, rajtuk bosszújukat kitölteni. Ezek szétszóródva a hegy tetejére futnak, amazok ugyanolyan gyorsan üldözőbe veszik őket. Sokukat, kik a meredek sziklákon kapaszkodtak fel, lábuknál fogva a mélybe rántják s ott kegyetlenül összekaszabolják. Egy részük az ösvényeken bolyongott; ugyanazon a napon és másnap a parasztok ölték le őket. Néhányan sebükben véreztek el; másokat az éhség, ismét másokat meg halálos kimerültség pusztított el. Kiket a hegyeken elfoghattak, nyomban megölték. Csak kevesen estek fogságba, akiknek tekintélyes külseje nagy váltságdíjjal kecsegtetett.

Ali bég ruhát és nyelvet cserélt, s egy pásztor vezetésével a hegyek közé menekült. Egy kis kunyhóban töltötte az éjszakát. Virradatkor lóra szállt és így szólt:

- Eredj a vajdához, pásztor, s jelentsd meg neki, hogy Ali bég volt a vendéged.

Ezt mondva megfordította lovát s elvágtatott.

Amint szétszórták és megfutamították a törököt, táborukra törtek. Széthordják a felhalmozott rengeteg zsákmányt s megszabadítják a foglyokat, öregeket, ifjakat, nőket, férfiakat. Ujjongott

a sokaság, hálálkodott, s a szabadítók kezét-lábát csókolta. Minthogy az ellenséget majdnem az utolsó szálig levágták, a trombiták gyülekezőt fújtak s mindnyájan egybesereglettek a csatatéren, a viadal e helyén.

Bár véres volt a győzelem, az örvendező Kinizsi társával, s a győztes jámbor csapatokkal lakomát rendezett a holtak között, minthogy rájuk sötétedett s nem térhettek vissza táborukba. Az ellenség elfoglalt táborában úgyis találtak ételt-italt bőven. A holtakra terítettek asztalt; ezek szerte a mezőn oly sokan és sűrűn feküdtek, hogy bármerre fordulva tizenhat stádium-nyira holttestbe botolhattál. A katonák odatelepedtek a lakomához. Testük felüdült a bőséges ételtől, lelkük pedig az örömtől és a bortól felvidult. Dúsan lakmároztak a rabok is, kik a győzelem láttára nyomban megkezdték az ellenséges tábor dúlását. A lakomázás vitézi dalok éneklése közben telt el. Hevenyében versbe foglalták a vezérek és a főemberek dicsőségét. Majd amikor Bacchus felhevítette őket, vitézi táncba kezdtek. Fegyveresen járták a katona-táncot, s ütemesen felhangzó kiáltozásuk mindent betöltött. Azután az általános örömben, midőn mindegyik katona különböző taglejtésekkel nevettette társait, Kinizsit is táncba hívták. Ő hirtelen a kör közepére ugrott, keze segítsége nélkül pusztán fogával derekánál felragadott a földről egy megölt hórihorgas törököt, majd ütemesen körbe táncolt. Ez a herkulesi termetű férfihez illő tánc inkább csodálkozást, mint nevetést váltott ki a szemlélőkből. - Kiáradó örömükben az egész éjszakát álmatlanul töltötték.

Másnap mindkét vezér ujjongva tért vissza seregével Gyulafehérvárra. Sokan hátramaradtak, hogy társaik tetemét összeszedjék és közös sírba temessék. Báthory a temetőhelyen saját költségén kápolnát emeltetett, ahol évenként gyászbeszédet és misét mondanak. Az ellenség halottait számos halomba rakva hántolták el, mint azok ma is láthatók. A magyarok közül mintegy nyolcezren estek el; harmincezer törököt öltek meg. De a hegyek lejtőin is mindenütt láthatók az elesettek csontjai. Szász és valah mintegy kétezer veszett a folyóba; ezeket mind megtalálták.

A király még nagyon aggódott Erdély miatt, mikor megjelent a nagy győzelem hírmondója s jelentette, hogy a törököket mind egy szálig levágták. Ez új örömhírre hálát adott az istennek, hogy Pannóniát kegyelmesen maga vigyázza. A királynéval együtt imádkozva járult az oltárokhoz, az egész országban istentiszteletet tartottak, s maga is több napon Budán minden templomban misét hallgatott, mert február 18-án Stájerországban, majd Erdélyben is ezen a télen szerencsésen folyt a harc.

Még ebben az évben Aragóniai János bíboros, ki nem sokkal előbb mint a pápa követe jött Magyarországra, május 11-én bevonult Esztergomba és elfoglalta a Mátyás által neki adomá-nyozott érsekséget. Minthogy azonban a német Beckensloer János, kinek utóda lett, a császár udvarában élt, s azt állította, hogy a pápától nyert jogától őt nem lehet megfosztani, a bíbornok minden jövedelmét az esztergomi káptalannál helyeztette letétbe, míg a per eldőltével jogos utód lesz. Mikor megkérdezték Beckensloer Jánost, miért hagyta ott oly hirtelen az érsekséget, az országot, azt válaszolta, hogy már nem tudta elviselni a sleppes barát által felvert port, ki hosszú köntösével előtte járt. Így csúfolta Rangoni Gábor bíborost, mert tűrhetetlen volt neki, hogy méltóságban előtte áll. - A per négy év múlva dőlt el, s az érsekséget Aragóniai Jánosnak ítélték.

Ez az év Apulia és Salentinum népének is örökre emlékezetes. Válogatott katonasággal megrakott török hajóhad indult ki ugyanis Valonából - mely a régi korban hadikikötő volt -, átkelt Otrantóba, partra tett húszezer embert, kik rajtaütöttek a vigyázatlan városon, mely a hosszú nyugalom következtében fegyvertelen volt. Tizenhetednapra erővel elfoglalják, s lakóit egytől egyig megölik. Nemnek, kornak nem irgalmaztak. A templomokban az oltár előtt ölték le a papokat, a püspököt megnyúzták. Nincs az a szörnyű és borzalmas ember-telenség, amivel ne kegyetlenkedtek volna. Majd tűzzel-vassal pusztították a szomszédos

szántóföldeket és városokat, rabságba hurcolták, akit csak tudtak. Vestit, ezt a Gargano hegy lábánál levő igen régi várost is lerombolták, s ötvenezer lépésnyire mindent felprédáltak. Ezért Alfonz, Calabria hercege fölhagyott a toszkán háborúval, visszahívta csapatait Apuliába, s egész Itáliából segélyhadakat gyűjtött. Szárazföldön és tengeren Otrantó visszavételére indult.

Itáliát akkor nagy rémület fogta el; sokan elhatározták, hogy kivándorolnak. Sőt az itáliai viszályok miatt kétségbeesett pápa is arról gondolkozott, hogy elhagyja Rómát; azzal fenyegetőzött, hogy Gallia Narbonensisbe távozik. - A hadakozásnak ez az új módja annyira megrémítette az itáliai katonákat, hogy nem mertek megütközni; érezték, hogy őket a barbárok játszva verik le. Ferdinánd király segítségért vejéhez fordult. Mátyás kétezernyi erős lovasságot küldött, élén Magyar Balázzsal és Nagy Jánossal. Midőn átkelve Apuliába a szárazföld és tenger felől megszállt Otrantóba érkeztek, hogy megmutassák az itáliaiaknak, milyen a pannóniai erő, már az itáliai táborba érkezésük órájában meg akarták támadni a törököt. Megvívtak egy tornyot, melyet a törökök a kapu elé, a forrás közelébe állítottak, s hatalmas őrséggel és sánccal erősítettek meg. Mindkét részről sokan elestek. Végül is a magyarok elfoglalták a tornyot, s ezzel az ellenség vakmerőségét annyira megtörték, hogy ezentúl nem mertek kijönni. Alfonz vezetésével, övéinek nagy vesztesége árán az elfoglalást követő évben, nem sokkal a magyarok megérkezése után, augusztus 15-én visszafoglalták a várost.

Ugyanebben az évben Lajos francia király, véget érvén a Miksával kötött fegyverszünet, harmincezer embert küldött Burgundiába, Dôle elfoglalására. Seregét azonban nemcsak megverték, de meg is semmisítették. Lajos ezért nagy haragra lobbant. Újabb, nagyobb sereget állított fel, az ellenséges várost elfoglalta és földig rombolta. - Továbbá Frangepán István, ki bátorságával, derekasságával és vallásosságával a zenggi grófok között méltán mindig az első volt, hátrahagyva vakmerően bátor és merész fiát, Bernátot és unokáit, Modrusban meghalt. - A mi picenói Filelfo Ferencünket is, ezt a görög és latin nyelvben tudós férfiút, ki sok munkában állított emléket magának, Firenzében késő öregségében, nyolcvanéves korában ragadta el a halál. - Továbbá Kleda Koriandulos, a Peloponnesoson hadakozva, megtámadta a Tenaros hegyfoknál levő Nagy Sziklákat, levágta, megfutamította a törököket, s hatalmába kerítette annak a tartománynak városát, Mantineát.

Ebben az évben is óriási pestis dühöngött Magyarországon. Maga Mátyás, ki ez időben mindig Budán tartózkodott, hogy a török ellen hadivállalkozásba kezdhessen, Frigyes császárral fegyverszünetet kötött. Már előbb is gyakran küldötte hozzá az egri püspököt, hogy állandó békéről tárgyaljon vele, de sohasem tudott végleges megegyezésre jutni. A püspök a király támogatásával és tekintélyével emelkedett bíbornoki méltóságra. Ezzel vágya teljesült. De megunta Magyarországot és Rómába távozott. Az otrantói háborúban s az itáliai zavarok idején teljes hatalmú pápai követté lett. Így ment Apuliába. Mielőtt azonban elhagyta Magyarországot, a király rendelkezésére a levelek lepecsételésére szolgáló királyi pecséteket Váradi Péter kalocsai érseknek adta át. Sem ezt, sem a többi, Mátyással kötött fegyverszünetet nem tartotta be a császár. Valahányszor ugyanis a király sereget szerelt fel, hogy az ozmánok ellen Boszniába vezesse, a császár hadnagyai nyomban megszegték a fegyverszünetet és Magyarországba törtek.

A következő évben, mely ezernégyszáz felett a nyolcvanegyedik volt, császári csapatok kezdték ostromolni a Pozsony közelében levő Hainburg városát, mely a királyé volt. Ez ugyancsak felháborította a királyt. Ezért rögtön elküldte egyik lovashadnagyát, Pan Doblest, Jaroszláv cseh főúr testvérét, ki hadakozásban jártas és kiváló hűségű férfiú volt, hogy Hamburgot az ostrom alól mentse fel. Ez titkon érkezett az ellenséghez, mely semmitől sem tartott. Mikor megközelítette a tábort, már besötétedett. Az ausztriaiak a szerte terített

asztaloknál ültek s már felhevültek a bortól. Pan Dobles könnyű lovasságával hátulról támad a vigyázatlanokra. Az első rohamra nagy zűrzavar keletkezik a táborban. Kimondhatatlan rémület szállt meg mindenkit. Az asztalnál heverők közül sokat levágnak. Fekvőhelyük csupa vér. Akik pedig harcolni akartak volna, azok sem tudtak szabadon mozogni, gyorsan fegyvert ragadni, csatasorba állni, s a támadást fogadni. Ezért jobbnak látták megfutamodni, mint küzdeni. Aki csak tehette, mind hátat fordított. A magyarok egy ideig üldözték a futókat, míg az éjszaka vaksötétje meg nem akadályozta őket ebben. Így azután, szétszórva és megfutamítva az ellenséget, elfoglalták táborát, s az ostrom alól felszabadított városba bevonultak.

A Frigyessel való rokonsága révén Beatrix királyné is levelekkel és követek útján gyakran kérte a császárt, hogy kössön férjével békét, de szép szavakon kívül egyebet nem kapott. Könnyen megérthető, hogy makacs megátalkodottságával mekkora kárt okozott a császár nemcsak önmagának és ellenségének, de a keresztény világnak is.

Mahomet a keleti hadjárat előkészületei közben, miután szárazon és vízen oly nagy tetteket vitt véghez, ez év május 2-án konstantinápolyi császárságának huszonhetedik évében, tizenegyedik havában és ötödik napján a táborban váratlanul meghalt. Az a gyanú, hogy megmérgezték. Két fia maradt. Az idősebbik Bajazet, az ifjabb Zaliabus [Dsem]. A császár halála hírére a fővárosban nagy zendülés támadt; két fia mellett a köznép két pártra szakadt. Végre Bajazet pártja győzött, s elhunyt atyja helyébe fiát emelték a császárságra; noha éppen távol volt, mert Karamánia ellen harcolt. Bajazet május 17-én tért vissza Konstantinápolyba, s a nép császárként üdvözölte. Zaliabus megtudva, mi történt Konstantinápolyban, Ázsia uralmát kívánta magának, hogy egyikük Európában, másikuk Ázsiában uralkodjék. Egészen másképp történt azonban, mint ahogyan remélte. Visszahivatva Assziria [Mezopotámia] határairól, Bithyniában elfoglalta Brusszát. Bátyja azonban nem tűrt a császárságban maga mellett versenytársat; sereget szerelt föl, átkelt Ázsiába, öccse hadait szétszórta és megfutamította, s így Ázsia uralmát is megszerezte magának.

Mátyás élni akart az alkalommal, melynél kedvezőbb számára még nem volt. Sereget gyűjt és toboroz; ahonnan csak tud segédcsapatokat hív össze, hogy visszaszerezze mindkét Mysiát [Szerbiát és Bulgáriát], Illiriát és Dáciát [Havasalföldet]. Míg erre az egyre összpontosítja minden figyelmét, óriási előkészületeket tesz a török ellen - már el is indította táborát -, az a megdöbbentő hír érkezik, hogy Frigyes császár tűzzel-vassal pusztítja Felső-Dunántúlt. Nagyon bosszankodott Corvinus és igen aggódott, hogy a császár állhatatlansága kiragadja kezéből ezt a kínálkozó lehetőséget. A válogatott ottomán seregek Otrantóban voltak ostrom alatt lekötve, s a török főereje leginkább ezekből állott. Bizáncban pártharcok dúltak, a testvérek meg egymással hadakoztak. Gingi Miklós herceg betört Macedóniába, nagy vereséget mért a törökre, s teljesen visszavette előbb elvesztett birtokát. Ugyanezt tette Csernoj János, ki Bajazettal végre megegyezve a maga erejével visszaszerezte régi királyságát Sabiac kivételével, s csak meghatározott évi adót fizetett a töröknek. Mahomet halála hírét hallva, ebben az évben foglalta vissza Alfonz megadás útján itáliai és magyar csapatokkal, mint kissé fentebb már mondottuk, Otrantót, a magukat megadó barbár csapatokat pedig gályarabságra küldte.

A török elleni hadivállalkozás sikerében Corvinus elvesztvén reményét, haragra lobbant, s minden erejét arra fordította, hogy bosszút álljon a konok császáron. Biztonságba helyezte Magyarországnak a törökökkel szomszédos egész határát, hogy betörésük vissza ne szólítsa hadjáratától. Szövetséget kötött István vajdával, Valahország - a régi Alsó-Mysia - fejedelmével, s e szövetség révén Felső-Mysiában néhány helységet a töröktől erővel elvett. Majd Jánost, Szkander bég fiát és más fejedelmeket, kiket régebben Illiriából vetett ki a török, arra ösztönzött, hogy visszaszerezzék atyai örökségüket; majd meg apósát, Ferdinándot, ki Valonánál kudarcot vallott, de Chimaerát csellel elfoglalta, buzdította és izgatta Bajazet ellen.

Ámde Bajazet császár is még ugyanebben az évben ravaszsággal ragadta ki a magyar király kezéből Risano várát. - Ezek az emlékezetre méltó események történtek ebben az évben.

A következő esztendőben elhatározta a király, hogy a magyar és ausztriai határon fekvő Hainburgot veszi ostrom alá. Pozsonyon túl tízezer lépésnyire van a város, mely a Duna innenső partján magas hegy lejtőjén fekszik. Ormán a megközelíthetetlen vár Ausztria és Pannónia felől messziről látható. A császár erős őrséggel látta el. Mögötte közel tizenkét stádium távolságra fekszik Bruck. Alaposan jártas lévén Mátyás a haditudományban, jól tudta, Ausztriában mit se kezdhet biztonságosan, míg meg nem vívja előbb Hainburgot, mert sokat árthat neki, ha hátában hagyja a hatalmas őrséggel megerősített várat. A legnehezebb helyen kezdte tehát a hadakozást a király.

Június 28-án Mátyás először Pozsonyba ment. Onnan némi gyalogságot és néhány lovas csapatot küldött Hainburg alá, hogy ostrom alá vegyék a várost. Maga tíz mérföldnyire ütött tábort. Miután meghallotta az ostromot a császár, s minthogy ez tartományának nagyon kiváló erőssége volt, háromezer lovast küldött az ostrom megakadályozására, hogy gondatlansággal, hanyagsággal el ne veszítse e nagyfontosságú helyet, s ígérte, hogy naponként még többet küld, ha a szükség kívánja. Híre járt a magyar táborban, hogy már közel van az ellenség, s ebből zavar támadt. Zápolyai István szepesi gróf és Tetauer, a lovasság hadnagyai, a király parancsára, szekerek és poggyász nélkül elébük sietnek. Mikor Bruckhoz érnek, a németek négyszögbe állított sereggel vonulnak ellenük. Mindkét felől heves rohammal kezdik meg a csatát. Az első összecsapásnál csak néhányan estek el a csatasorban. A magyarok azonban kevesebben voltak; inkább földerítésre, mint ütközetre jöttek. Az ellenség dühös támadásától visszanyomva szerteszét futnak. Amazok hátul nyomukban vannak, s üldözik a megfutamodókat. Zápolyai István, kit minden nemzet legnagyobb hősének tartottak, nem tűri a gyalázatot. Próbálja megállítani a megingott hadirendet. Kiáltozva néhány menekülőt visszahív a csatasorba, segítségére fut a küszködőknek, erővel, ésszel tőle telhetően törekszik újra felállítani a csatarendet. Hasztalan igyekezete közben az ellenség végül is körülveszi és elfogja. Fogolyként vezetik el, de még ez sem töri meg. A fegyvertelen ember mellé két őrt adnak, hogy vigyázzák. Míg katonáit az ellenség üldözi, e kettő kétoldalt közrefogja, s Bruck felé vezeti. Kihasználva az alkalmas helyet és időt, baloldali őrének oldaláról hirtelen kirántja a kardot, átdöfi mindkettőt s így kezükből kiszabadulva, végül úttalan utakon visszamenekül a királyi táborba. Kevéssel előbb tértek vissza oda a szétvert lovasok. Mindnyájan örvendeznek vitéz hadnagyuk szabadulásán; sohasem hitték, hogy ily szerencsésen hazatérhet. A többiek, kik a királlyal visszamaradtak a táborban, hallva övéik megfutamodását, azt hitték, sokkal nagyobb a veszély, s fejedelmükkel együtt a közeli Pozsony városába húzódtak, hogy ott nagyobb biztonságban legyenek. Mikor azután a király látta, hogy keveset fogtak el katonái közül, s a többiek vezérükkel, Zápolyai Istvánnal együtt visszatértek a táborba, Hainburgot az előbbinél sokkal nagyobb ostromgyűrűvel zárja körül.

Budáról azonnal ércágyúkat hozat, elsősorban egy ritka nagyságút, melyet vasszekéren mintegy nyolcvan ló is alig tudott helyéből kimozdítani. Midőn ezeket a városnak szögezte, szétrombolja a falakat, ledönti a hatalmas tornyokat s mindenfelé széles bejárásokat nyit. Ámde az őrség a városbeliekkel éjjel kijavítja a leomlott falakat s mögéjük földsáncot hány. A magyarok mindenfelé csapdákat állítanak, s három tábor veszi körül a várost, hogy meg ne segíthessék.

A császárt titkos hírvivőkkel figyelmeztetik; a város oly kemény ostrom alatt áll, hogy ha gyorsan nem segít, kénytelen magát megadni. Három hónap múlva tízezer lovast küld a császár, hogy űzzék el onnan a pannonokat, vagy ha ezt nem tudnák, töltsék meg a várost katonával és élelemmel. A parancs szerint meg is jöttek a császári csapatok, s napnyugtakor jelentek meg az ellenség szeme előtt.

Érkezésükkor valamennyi szekerüket előre küldték, hogy seregük nagyságát és csapataik sokaságát eltitkolják az ellenség elől. Ezért az éj leszálltakor táborukban csak egy tűz volt látható; mindenhol nagy csönd, szerte kihelyezett őrök. Csak annyi távolság volt köztük, hogy ágyúikkal egymásra lőhettek. A király viszont akkor éjjel a Hainburgba vezető összes utakat őrségekkel lezárja, a falakra fordított ágyúkat mind az ellenség felé irányítja, ostromsereg hátrahagyásával a többi lovast és gyalogost a németekkel szemben állítja fel. Ámbár számra gyengébb volt, mégis a nehéz terep s a sok ágyú annyira megvédte övéit, hogy még nagyobb erővel sem lehetett volna onnan őket kimozdítani. Késő éjjel a németek a városba vezető minden utat kikémlelnek; mindenütt felállított őrségekre bukkannak, s megkísérlik elűzni őket, de látva, hogy próbálkozásuk hiábavaló, eredménytelenül visszatérnek a táborba. Midőn az ellenség váratlanul megjelent, a vránai perjel hamarjában összeszedett portyázó csapattal nyomban szembeszáll velük, sokakat megöl és elfog, visszatér a királyhoz és csatára tüzeli. Midőn a király fegyveresen lovára szállva bátran ellenük indult, kibontatta a királyi zászlókat. Ezeket a szél az ellenség felé lobogtatta; e felséges előjelre alig lehetett visszatartani a katonákat. A németek közelébe vonulva egész éjjel ágyúzták őket. Virradatkor az ellenség, hogy ne töltse az időt eredménytelenül, reményét vesztve elhatározta, hogy visszafelé indítja táborát. Előző nap úgy érkeztek, hogy maguk előtt küldték a szekereket, másnap ellenkezőleg, maguk mögött hagyták, hogy ha esetleg hátulról fenyegetné őket támadás, könnyen védekezhessenek a mögöttük álló szekerekkel.

Miután a magyarok látták, hogy a németek elvonultak, sokan azt ajánlották, hogy hátba kell támadni őket, gyors rohammal rájuk csapni, hogy büntetlenül ne távozhassanak. A nagy haditapasztalatokkal rendelkező despota, kinek neve Lupuj volt, nem ajánlotta az ellenséggel való mérkőzést; azt mondotta ugyanis, hogy számra, erőre, fegyverekre amazok a különbek. A király parancsa nélkül mégis többen hátulról követték őket s vakmerőén megütköztek velük, de nem harcoltak szerencsével. Midőn Haraszti Ferenc, a portyázók hadnagya látta, hogy ezek harcba bocsátkoztak, nem tudta megállni, hogy maga is fegyvert ne ragadjon. Válogatott lovassággal Bruckig űzi a németeket, s midőn e vitéz férfiú keményen vívott az ellenség tömegében, átszúrják a vállát. Ugyanezt tette Mózes is, de súlyos vágástól sebesülve eltávozott a csatasorból.

Midőn a németek egyenes menetben elérték Bruckot, a városbeliek nem engedték be őket, hogy esetleg a magyaroktól ostrom alá véve éhségtől és ínségtől velük együtt el ne vesszenek. Ezért a külvárosokban szálltak meg. Azok a magyarok, akik oldalt és hátulról portyázva harcoltak velük, elragadták húsz megrakott szekerüket, néhány poggyászukat, s úgy tértek meg a táborba.

Így a király visszaverve a segítségül küldött csapatokat, még nagyobb elszántsággal újítja meg az ostromot. Töri a falakat; úgy látszott, hogy néhány napon át a különféle hadigépek közül egy sem szünetelt. Miután a városbeliek minden segítségtől megfosztva, végső éhínségtől rettegtek s megsegítésükben nem bíztak, megadták magukat. Hainburgot tehát szeptember 30-án elfoglalták. Alig hihető, hogy mily sokba került ez az ostrom a királynak; sokan kétszázezer aranyról beszélnek. A várat, bár még néhány napig védeni lehetett volna, a kapitány átadta a királynak, miután háromezer aranyat kapott.

Körülbelül ugyanebben a hónapban válogatott török lovasság indult ki Szendrőből, hogy betörjön Magyarországba, s szokása szerint mindent raboljon. Kinizsi Pál, a despota, Dóczy Péter, meg ama határvidék más főurai elébe siettek a Szendrő közelében levő Bégcsere nevű mezőre. Itt összetalálkoznak az ellenséggel s megütköznek. A jobbszárnyat Kinizsi vezette, a balt a despota. E két kiváló vezér lovas csapatokat küldött körül s bezárták az ellenséget. Mindkét részről végső erővel folyt a küzdelem. A török nem hátrálhatott, mert körül volt kerítve. Annál inkább biztosnak látta már győzelmét a pannon. Míg amaz állhatatosan

védekezett, emez meg felülkerekedni akart, kölcsönösen nagy öldöklés folyt. Majd hátulról török gyalog és lovas csapatok érkeztek, hogy segítséget vigyenek a küszködőknek. Most ezekkel újult ki a harc. A magyarok egy seregben tömörítették össze páncélos lovasaikat, az ellenséget nyomban visszavetették, mire ez hátat fordít és futásnak ered. Ezek üldözik s a futók közt nagy öldöklést visznek végbe. A törökök végül szétverve és megfutamítva Szendrőbe menekültek. Háromezret öltek meg a csatasorban, sokat fogtak el és sebesítettek meg. A magyarok közül ötszázan haltak meg. A győzedelem bizonyságául a préda nagy részét Kinizsi a királyhoz küldte. Zászlókat és számos más zsákmányt a templomokban függesztettek fel.

A méltán egész Ausztria bástyájának tartott Hainburg eleste után a császár a többi várost őrséggel erősítette meg, különösen az ellenséghez közelebb fekvő Bruckot, továbbá Korneuburgot, melyet nagyon jelentősnek tartott a Túlsó-Ausztriában. Mátyás bátorsága megkettőződött. Nem akarta itt hiába tölteni az időt s erejét fecsérelni; elhalad Bruck mellett, megtámadja és zaklatja Bécs környékét, mert úgy vélte, hogy ott tartózkodik Frigyes császár. Ezt azért tette, hogy lassanként és lépésről lépésre félemlítse meg Bécset, e nemzet fővárosát. A külvárosokban néhány embert elfogtak. A szomszédos környező városokból elfoglaltak nyolcat, így Sankt Veitet, Badent és több mást.

Ezután Stájerországot akarta Mátyás megtámadni, hogy rémületbe ejtse. Elindult seregével a Neunkirchen nevű városhoz, mely tízezer lépésnyire van Bécsújhelyen túl. Schottwiennél a szűk útban felállított őrségek feltartóztatták. Visszafordult és Sopronba ment. Innen kevés lovas csapattal és némi gyalogsággal Kőszeg városának ostromlására indult, mely nem messze van Soprontól. Nagyobb küzdelem nélkül elfoglalta. Majd visszafordult Sopronba s ott néhány napot töltött. Azután visszatért volna Bécs ostromlására, ha a katonák kimerültsége, a lovak fáradtsága s a szükség ebben meg nem akadályozza. Tél volt s elhatározta, hogy telelni visszavonja Magyarországba csapatait. Ezért elindul Sopronból s Tatára megy. Itt tölti a negyvennapos böjtöt. A király a hadifáradalmaktól felüdíti és felfrissíti testét, lelkét. Húsvét ünnepe előtt tizenkét nappal visszatér Budára.

Ezek történtek ebben az évben. A következőben sok várost kiostromoltak, amiképpen rendre elmondjuk. Hátra volt még Bruck, ez a Felső-Pannónia és Ausztria határán fekvő nagyfontosságú város, melyet a császár igen nagy őrséggel és mindenféle erődítménnyel biztosított, abban a hitben, hogy innen éppúgy zaklathatja a magyarokat, mint előbb Hamburgból. Ez a város a Magyarországból Ausztriába vezető utat teljesen elvágta, megakadályozta az élelmezést és senki sem járhatott arra őrség kísérete nélkül. Tavasszal a király az udvari csapatokkal és válogatott lovassággal Házi Dávid Istvánt küldte ostromára. A várost nemcsak katonaság, árok és bástya védte, hanem kitűnő vár is, meg az őt körülfolyó Lajta. Síkságon fekszik; a kapu előtt a hosszas szép külváros. Tavasszal kezdődött az ostrom; könnyen meg nem vehették, mert körötte mindenféle erődítés akadályozta ezt. Gyakran próbálkoztak kiostromlással. Ágyúkat vittek a falhoz, átúsztak a vízen, gyakran átmentek az árkon, megmászták a sáncot. Szemtől szemben harcoltak a várfalakon, mégsem tudták elfoglalni. Sokukat megölték a fal alatt. Akik a falakhoz merészen létrákat vittek s felhatolni próbáltak, nyomban visszavetették és sziklákkal borították el őket. Már negyedik hónapja tartott az ostrom, midőn Dávid haraggal meg szégyennel telve, végső erőfeszítéssel támadni akart. Elrendezi sorait, megadja a jelt a támadásra, s fennen korholva a katonák gyávaságát, a megtöltött árkon át elsőnek hág a falra. Hadnagyuk példája felbuzdította a katonákat. A városiak ellenállnak, sziklákat hajigálnak. A másik részről meg az íjászok igyekeznek ezt megakadályozni. A várost mindenfelől egyenlő bátorsággal ostromolják. Végül elérkeztek a lerontott falakig, melyeken át a támadó könnyen behatolhatott. Benn ellenállnak a városiak, s az ércágyúk ütötte résekben kemény harc keletkezik. Kegyetlen öldöklés támad. Ezek a győzedelem reményében támadnak, azok halálfélelmükben állnak ellen. Mintegy hat óra hosszat tartott a küzdelem. Végül a magyarok

behatoltak és elfoglalták a várost. Mikor bejutottak, nagy volt a kegyetlenkedés; később alábbhagyott a mészárlás. Hátra volt maga a vár, melyet még el nem foglalhattak. Egy hónapig ostromolják s éhségtől kényszerítve a harmincnyolcadik napon adja fel a várkapitány is. Ez az év Bruck elfoglalásáról volt nevezetes.

A következő nyolcvannegyedik évben ezernégyszáz felett került sor Korneuburg súlyos és igen nehéz ostromára; ez tette nevezetessé ezt az évet, mint amaz a másikat. A hatalmas Bécs városát addig nem ostromolhatta a király, míg előbb birtokába nem veszi a többi kisebb várost. Mert csak úgy foglalhatja el azt, ha feljebb a Duna mindkét partján tornyokat épít, azokba őrséget helyez s elzárja a folyót, hogy azon a németek segítséget, eleséget egykönnyen le ne küldhessenek. Házi Dávid tehát ugyanazokkal a csapatokkal és az udvari lovassággal a király parancsára Korneuburgot ostrom alá veszi. Bruck elfoglalása előtt Klosterneuburgot foglalta el a királytól küldött Pan Dobles, a cseh származású jeles lovas hadnagy. Sőt Sankt Pölten városát is megszerezte, sok pénzzel megvesztegetve a várkapitányt. Házi Dávid jelentette a királynak, hogy Korneuburgot a császár sok katonával és mindenfajta hadigéppel gondosan megerősítette; ostromlásához több csapat szükséges. Ezért hamarosan cseh sereg érkezett ide a király rendelkezésére. A várost kemény ostrommal fogják körül. A magyarok már az árkokat és várfalakat fenyegetik, körül sok tornyot emelnek, ezeket állandó őrséggel erősítik meg, s a városbeliekkel naponta távolról harcolnak; mindkét felől vasgolyókat és szikladarabokat lőnek ki, elűzik a falakról az őröket, sőt nagyobb gépeket vonnak a várfalakhoz, hogy azokkal ledöntsék a falat s utat nyissanak maguknak. A városbeliek belülről helyreállítják a leomlott falakat, s fából és földből a fal elé sáncot emelnek. Éjszakai munkával rejtett árkokat és földhányást készítenek, s mindenáron arra törekszenek, hogy az ellenség erőfeszítéseit meghiúsítsák.

Mikor a császár meghallotta, hogy Korneuburgot erősen ostromolják, elhatározta, hogy tekintélyes német sereget küld oda, hogy hirtelen szabadítsa fel az ostrom alól. Ezért Noricumból és Vindeliciából katonákat gyűjt össze, válogatott lovasságot szerel fel, és e hadsereget a lehető leggyorsabban segítségére küldi a szorongatottaknak. Mikor híre jön, hogy a németek közelednek, a magyarok ostromló csapatot hagynak hátra. Megparancsolták nekik, vigyázzák a városbelieket, hogy ki ne törjenek a városból; biztosítsák őket afelől, hogy hátulról semmitől se tartsanak. A többi csapattal csatarendben vonul ki Dávid a közelben táborozó ellenség ellen. Mikor egymást megpillantották, hatalmas csatakiáltásban törnek ki s megütköznek. Mindjárt kezdetben nagy dühvel rohantak egymásra; néhányan elestek, kik lándzsákkal összecsapva lovukról lebuktak és a földön a vértes lovasság nyomorultul összetiporta őket. Csaknem egy óráig tart ez az ádáz küzdelem, mikor a német lovasság meginog. Amint ezt a pannonok és csehek látják, a pillanatnyi győzedelem mindjárt megnöveli bátorságukat, s az előbbinél még hevesebb támadást intéznek. Azok a heves rohamot megállni nem merik; hátrálni, majd szétszóródva futni kezdenek. De sarkukban vannak, sehol nem engedik, hogy megálljanak, s öt mérföldnyire üldözik őket. Táborukat kifosztják s a menekülők közül sokat elfognak, míg a többiek a legközelebbi városba húzódnak. Dávid visszavonulót fúvat, vidáman és ujjongva tér vissza győztes csapatával a táborba. Ott a győzedelmet víg lakomával, örvendező lármával ünneplik. Mindnyájan vigadoznak a városbeliek bosszúságára s egész éjjel nem alszanak. Odabent pedig szomorúság, sóhajtozás és csend van. Már-már szabadulásukat remélték, a remény azonban megcsalta őket; hallgatagon búslakodnak; végül a kétségbeesésből merítenek erőt és bátorságot.

Miután megvirradt, sokan a sáncról buzdítják a várbelieket a megadásra s esküvel ígérik bántatlanságukat, sőt kérik őket, hagyjanak fel a veszélyes megátalkodottsággal, hiszen már eleget tettek saját becsületüknek s a császár iránti hűségüknek. Ne várják meg az ellenség végső dühét; térjenek észre, míg idejük van, s fogadják el a legkegyelmesebb és leghatalmasabb fejedelem uralmát. De azok nem hallgattak rájuk s konokságukat hallgatással fejezték

ki. Sőt a kapitány parancsára egymás között megesküdtek, hogy inkább mindent elszenvednek, mintsem a pannon hatalma alá jussanak, melynél nyomorúságosabbat el sem tudnak képzelni.

Kiújul tehát az ostrom, a segítség reménye azonban naponként csökken. Gyakran kísérelték meg a magyarok a harcot a várfal alatt, de erővel egyszer sem vették be, mert nem egyenlő bátorsággal küzdöttek. Dicsőségért és zsákmányért harcoltak ugyanis ezek, amazok meg, kik a legkegyelmesebb császár uralmát tartották a legnagyobb szabadságnak, erős lélekkel életükért, hazájukért, szabadságukért küzdöttek. Dávid pedig a falak alatt, míg a harcot irányította, egy hadigépből kilőtt golyótól találva elesett.

A telet a táborban töltötték. A király éhséggel akarta legyőzni a várost. Midőn a hetedik hónapban kezdett dühöngeni az éhség, a korneuburgiak végső ínségre jutottak. Oly nagyon éheztek, hogy pompás éteknek, csemegének tartották a lovat és macskát.

Ezen a télen a király Budán telelt. Ekkor jött híre, hogy a Duna torkolatánál fekvő Achilleiát, melyet most Kiliának neveznek, meg Nestoralbát a török kemény ostrommal szorongatja. Valahorszag fejedelme, István, kit elsősorban érintett ez a háború, a szövetség alapján Mátyáshoz fordul és segítséget kér. A királynak fegyverszünete volt a törökkel - bár feledékenységből ennek feltételei nem gondoskodtak Alsó-Mysia uráról -, mégis a szövetség miatt, a katolikus hitért, Korneuburg ostromának abbahagyása nélkül, nagy toborzást rendel el, s meghagyja valamennyi főúrnak és nemességnek, hogy szálljanak hadba. A nagy veszedelem miatt, hogy Achilleia el ne vesszen, örömmel tettek eleget a felszólításnak. Nagy sereget szereltek fel s már el is indították a tábort Várad felé. De még oda sem értek, midőn megjött a hír, hogy Achilleia és Nestoralba már elesett.

A király még nem indult el Budáról, de hogy ne hiába legyen felszerelve ekkora sereg, meghagyta, a tábort hívják vissza Pozsonyhoz, a Duna túlsó partjáról. Titkon utasította Zápolyai István grófot, ki kevéssel előbb Stájerországban megvette Radkersburg közelében az igen erős Fürstenfeld várát, hogy a Duna innenső partja felől vegye ostrom alá Bécset. Maga Pozsonyba követte a tábort, s ott tartózkodott néhány napig. Zápolyai kiegészítéseket kapott hadához, s nagy gyorsasággal teljesítette a király parancsait.

Mielőtt azonban folytatnánk ezt, közbe kell iktatnunk egyet s mást, amik ebben az évben történtek. - Az év kezdetén Aragóniai János bíboros visszatért Magyarországra, s miután Róma városában elutasították a német Beckensloer Jánost és az esztergomi egyház törvényes érsekévé őt nyilvánították, február 20-án bevonult Esztergomba, s a király adományából, a pápa jóváhagyásával Pannóniában az érseki méltóságba helyeztetett. - Ugyanebben az esztendőben hétezer török lovas Horvátországon át Karintiába és Krajnába csapott, hogy kiraboljon néhány vásáros helyet. Tízezer rabot és rengeteg prédát hurcoltak el. Visszatérőben a horvátországi Una folyónál, mely a Szávába ömlik, Lupuj despota, Garai Mátyás bán, Frangepán Bernardin gróf s a tartomány többi főurai megsemmisítették őket és mindent visszaszereztek. Mondják, hogy itt Frangepán Bernardin különösen kitűnt vitézségével.

Ebben az évben Crispus [Fodor] Istvánt, Dóczy Orbán kincstartó húgának fiát elsőízben küldték követségbe, éspedig Kázmér lengyel királyhoz s erre őt mindenki igen alkalmasnak ítélte. Először Ferrarában, majd Rómában tanulta a humán tudományokat. Kiváló tehetségű és nagyon jeles szónok. Tekintete annyira derűs és kellemes, hogy első pillantásra mindenkit megnyert magának. Ezenfelül igen nyájas volt, beszéde udvarias és választékos. Vele született derekassága ritka emberséggel párosul; az embernek akaratlanul is szeretnie kell őt. A leggyűlölködőbbet is legyőzi s az engesztelhetetlent is kiengeszteli. Nagy lélek, nyílt beszéd, rosszra nem gondoló, őszinte elme jellemzi, ezenfelül a jó szolgálatokra mindig kész; sohasem haragos, sohasem irigy.

Ezt az évet Váradi Péter kalocsai érsek fogságra vetése tette emlékezetessé. Elámultak erre a főnemesek. Ő volt az uralkodó első titkára, ő volt az egyetlen, ki a legnagyobb nyíltsággal beszélt előtte mindenről. Nyíltan kárhoztatta a szokatlan hadiadót, az úgynevezett dikát, melyet a különböző nagy háborúk miatt a király évenként háromszor-négyszer is kivetett, s az egy aranyat nemcsak kapunként, de fejenként hajtotta be. Ezt nyíltan és gyakran elítélte a fejedelem előtt is. Szókimondásához, melytől néha még a legelőkelőbb férfiak is találva érezték magukat, hozzájárult az is, hogy a főurak között bizonyos pártos versengés támadt kegyeiért, ami sértette a király lelkületét, bár egyébként szerette, tisztelte. Felindult végre a király s vagy azért, hogy szabadosságát megfékezze, vagy hogy legkedvesebb barátjának példájával riassza meg a többi főúr vakmerőségét, érseki szent méltósága ellenére börtönbe vetette. A királyi várakban tisztesen őrizve mintegy hat esztendeig bűnhődött nyelve miatt.

Hasonlóképpen ugyanebben az esztendőben irigyek áskálódása következtében majdnem Nagylucsei Dóczy Orbán kincstartó is börtönbe került. Csak becsületessége, derekassága és kipróbált hűsége mentette meg a veszedelemtől a feddhetetlen férfiút, ki a királynak jobb keze volt. Még a királyné és bátyja, Aragóniai János bíbornok is közbevetette magát, hogy mások irigysége méltatlanul el ne nyomja az ártatlan embert, aki nélkül - úgy látszott - gondtalanul meg sem lehet a király. Mátyásnak olykor hibájául rótták fel, hogy kissé hajlott a rágalmazókra és besúgókra, s ezért barátaival szemben gyakran kegyetlen volt. Minthogy a király nagy jótéteményekkel halmozta el őket, bűnükül rótta fel, hogy - legalábbis a vádaskodások szerint - szeretetében megbántották; a megsértett hűség büntetése pedig többnyire igen súlyos szokott lenni. Orbánhoz, aki napról napra bebizonyította becsületességét, feddhetetlenségét, nagy kitartását, hozzáértését, fáradhatatlan odaadását, példátlan okosságát, a gyanúnak még árnyéka sem fért. Sokan beszélik Orbánról, ami Hainburg ostrománál történt. A királynak elfogyott a pénze és seregét a nagy veszteség miatt ki kellett egészítenie. Budáról sürgősen hívatja a kincstartót, feltárja szükségét és közli vele terveit. Végül, midőn elbocsátja, csak ennyit mond:

- Orbánom, ügyességeddel, hűségeddel és buzgalmaddal teremtsd elő, amire szükségünk van. Vállalkozásunk és diadalmaink segítőtársa és osztályosa, isten veled!

Ezután ötvenedik napra Orbán ötezer embert küldött táborába, amennyit nem tudott volna összegyűjteni a király Magyarországon, ha ő toboroz. Gyors segítségével a király várakozását is felülmúlta, ki így szólt:

- Száz esztendőben sem terem talán egész Magyarországon még egy ilyen ember!

Ettől kezdve a király szeretete és jósága úgy megnövekedett Orbán iránt, hogy mindenkinél jobban szerette s minden kitüntetéssel és jótéteménnyel elhalmozta. - De ahonnan kitértünk, forduljon vissza oda beszédünk.

Kegyetlen télben érkezett a király Pozsonyba, hová nem sokkal előbb seregét előreküldte. Itt Zápolyai István gróf arra buzdította, hogy használja fel a kemény telet a bécsi hidak és erődítések elfoglalására, a Korneuburgot ostromlók pedig arra, hogy foglalják el a várost. Egy időre tűzte ki mindkettőt. Ezért január 18-án seregével elindul Pozsonyból és Korneuburghoz érkezett. A fagy annyira erősödött, hogy a téli kemény hideg miatt huszonnyolc közkatonának lefagyott a heréje.

Megkérdezte a városbelieket, megadják-e már magukat. Azt felelték, nincs még itt az ideje. Elküldenek a császárhoz, kaphatnak-e tőle valami segítséget. Ha azonban megtagadja, mindjárt feladják a várost. - Néhány napot hagyott erre. Hogy hasztalanul ne teljék közben az idő, száraz lábbal átkel a jégpáncél borította Dunán. Magával viszi udvari gyalog és lovas csapatait. Klosterneuburgba ment, ahol néhány napot töltött. Majd négyszögbe állított sereggel terve szerint leereszkedett Bécs hídjaihoz a Duna legnagyobb hadat is megbíró jegén.

A szigeten a polgárok által emelt három erősség közül azon a napon kettőt megvív. A szárazföldi, Morvaország felé néző hídfőhöz állított harmadik erődítményt nem bírta kiostromolni. Az ama napon elfoglalt két toronyba őrséget helyez. Így hát két hidat birtokába véve, úgy gondolta, aznap eleget végzett. Visszafordult tehát, s ugyanazon az úton Korneuburgba, saját táborába visszatér. Miután a korneuburgiak már letettek a reményről, hogy segítséget kapnak, de meg éhínség is gyötörte őket, önként megadták magukat.

Elfoglalta tehát a király Korneuburgot, melyet Bécs bástyájának tartottak, őrségeket helyezett a Duna mindkét partjára, hogy azon eleséget ne szállíthassanak le. A király minden erejével odavonult, hogy a legszorosabb ostromzárral vegye körül Bécset. Szent Pál fordulása napján [január 25-én] tábort üt a Klosterneuburg felé néző részen, hogy szerencsésen megkezdje az ostromot. A Baden irányába eső oldalon nem sokkal előbb Zápolyai István gróffal veretett tábort. Húsvét ünnepének [április 3-án] elmúltával Alsó-Pannóniából nagy sereggel Újlaki Lőrinc herceg, ki a többi főúr közül kitűnt nemzetségével, bátorságával és vagyonával, s kit az uralkodó mindig fiaként szeretett, hívásra megjelenik, s parancs szerint Magyarország felől a Duna mellett üt tábort. Az észak felé néző, morvaországi részen a király már elfoglalta a hidakat, s így elzárta a bejárásokat, ahonnan az élelmiszer beszállítása leginkább történhetett. - Mikor itt tábort vertek, a még el nem foglalt szárazföldi erődítmény március 18-án megadta magát. - Azon a napon oly nagy napfogyatkozás volt, hogy számos csillagot lehetett látni. Sokan jósolták, hogy e napfogyatkozás szerencsétlenséget jelent a császárnak. Nem is ok nélkül, mert ebben az évben, mely ezernégyszáz fölött a nyolcvanötödik volt, birodalmának nagy kárával a császár elveszítette Bécset, Ausztria fővárosát. A csillagok megkérdezése és jóslata után ez év elejétől kezdte tehát ostromolni a király Bécset, mert tudta, hogy a csillagok most Frigyesnek kedvezőtlenek. Minden igyekezetét ennélfogva arra irányította, hogy a pannonnak még eddig soha meg nem hódolt igen virágzó és dúsgazdag várost erővel vagy kiéheztetéssel meghódoltassa. Tudta ugyanis, ha birtokába keríti e gőgös várost, ez mindenképpen győzedelmének örök emléke lesz. A felső részen egészen a város közelében emeltetett erősséget, s megparancsolja, hogy a többi tábor is erődítéseket emeljen. Azután megostromolja és kirabolja a külvárosokat. A katonák körös-körül feldúlják és felgyújtják a kies fekvésű falvakat. Senki sem merészel kimenni a városból. Megszámlálhatatlan sokaság zsúfolódott össze benne, s a kegyetlen éhség már gyötörni kezdte a lakosságot. Miután már a köznépnek való ételek is elfogytak, a szükség tisztátalan és tilalmas ételek megevésére is kényszerítette őket. A mészárszékekben és lacikonyhákban hihetetlen drágán mérték a lóhúst. Ezért titkon a macskát, egeret sem vetették meg. Ezalatt a király hol a külvárosokat, hol meg a Duna szigetéből a falakat támadta; naponként harcot kezdeményezett; olykor egyedül, egy szolga kíséretében körüljárta a falakat, s néhány polgárt meg is szólított. Csodálták a katonák a király magabiztosságát. Újlaki Lőrinc herceg megérkezésekor a király rögtön elhagyta a felső részen ütött táborát. Unokatestvérét, Geréb Pétert állította annak élére, maga udvari hadával Lőrinc táborába ment. Nem látták, hogy egyetlen napot is pihent volna.

Az ostromlás alatt udvari hadával Ebersdorf megvételére indult. Előkelő úrhölgyé a helység; nagy gonddal és költséggel volt megerősítve. Ott gonosz merényletet akartak ellene elkövetni; keményen megbüntette szerzőit.

Midőn a fal előtt tábort ütött, s maga néhány főúrral és familiárisával egy házikóban asztalhoz ült, a helységből vasgolyót lőttek ki, mely áthatolt a vályogfalon, s kicsi híja volt, hogy a kénes lövedék el nem találta a királyt. Megőrizte nyugalmát, míg a többiek megrettentek a veszedelemtől. Mikor felocsúdtak rémületükből, azt mondogatták, hogy gonosz csel és aljas árulás történt.

Nem sokkal ezután a várost megvették, az őrség katonáit hadifogságba vetették, az úrnő bocsánatot nyert. Jaroszlávot, a király íródeákját, a cseh ügyek intézőjét gyanúsították a király

elleni merénylettel, s napról napra nagyobb lett a gyanakvás. A király hallgatott a vádról; Bécs meghódoltatására volt minden gondja; nem hallgatott az árulkodókra, s a bűn nyomozását békésebb időkre halasztotta.

A táborba visszatérve védőtetőket, tornyokat, ágyúkat s más hadigépeket vitet a falakhoz. Éjnek idején az egyik külvárost elfoglalják, nagy részét felgyújtják; mondják, hogy a köznépből itt sokan odavesztek. Ettől a bécsiek igen megrettentek, mert a város fontos része esett el. Kérték a császárt, küldjön segítséget. Mire ő azt mondotta: hadd szenvedjék el ugyanúgy az éhséget a bécsiek is, mint ahogyan őt éhezni kényszerítették, midőn egykor urukat vették várában ostrom alá. A kapukat is naponta támadták a magyarok, kiváltképpen azok, kik a szigeten állomásoztak. A Duna partján változó szerencsével folyt a harc. Egyszer a magyarok innen a várfalat egészen megközelítették, de a városból kirohanó sokaság visszavetette őket. A hídtól elvágva, nem tudtak visszamenni a szigetre. Így azután fegyveresen a víz alatt, a fövenyen kúszva, gázlókon biztonságba jutottak. Nagyon dicsérték a katonák vitézségét.

Végül is a bécsiek minden segítség híján, kibírhatatlan éhségtől gyötörve, a császár örök gyalázatára, június elsején meghódoltak Mátyásnak. Aznap hatalmas földrengés volt, amely előre jelezte, hogy a király nem sokáig fogja bírni a várost s ott hal meg. Még aznap, vagyis Krisztus szent testének ünnepét megelőző napon örvendezve vonult be a király Bécsbe. Zápolyai István szepesi gróf, Geréb Péter, Újlaki Lőrinc herceg és számos cseh meg magyar főúr követte pálmahímzésű öltözetben. Másnap Beatrix királyné érkezett a fővárosba; minden rendű hatalmas néptömeg tódult elé és lovascsapatok fogadták nagy pompával.

A katonák a nyarat itt és a szomszédos várakban töltötték; pihentették, felüdítették a hosszú háborúban elfáradt testüket. A király mindennel bőven ellátta a várost. Fogadalma és ígérete szerint sok kiváltságot adott a polgároknak. Mintegy hat hónapot töltött Bécsben.

Ezalatt nem hagyták abba a hadakozást. Bécs elfoglalása után ugyanis parancsot kapott Zápolyai István, hogy két sereggel és néhány főúrral vegye ostrom alá a népességben Béccsel vetélkedő Bécsújhelyt; ne maradjon Ausztriában fontos hely, mely minap szerzett uralmát megzavarhatná. Ő maga a királynéval, aki nélkül mit sem tett sem békében, sem háborúban, hat hónap után elhagyta Bécset s a karácsony előtti napon Budára érkezett.

De azt is emlékezetre méltónak véljük, amit a király ellen elkövetett merényletről fentebb elbeszélni kezdtünk. Bécs elfoglalása után a király elrendelte, nyomozzák ki az árulókat, gyilkosokat, merénylőket. Mert az ebersdorfi cselvetést nem tudta elfelejteni. Bizonyos jelentés alapján először Jaroszláv ellen indítottak vizsgálatot; a király bizalmas titkárát elfogták, bilincsbe verték és megvallatták. Beismerte, hogy titkon figyelmeztette annak a várnak a kapitányát: másképpen nem szabadul az ostromlás veszedelmétől, hacsak a közeli házacskában asztalhoz telepedett királyra tüzes golyóval rá nem lő. Hogy a lövés célt ne tévesszen, a várkapitányhoz eljuttatott vázlaton sziklának a képét rajzolta arra a helyre, ahol a király széke áll. Bécs ostroma alatt is gyakran küldött élelmet oda Morva- és Csehországból, hamisított levelek segítségével. Mikor nem sokkal utóbb ezek felől megkérdezték, azt mondta, hogy csak a kínzások miatt vallotta azt, s hogy halálra ne ítéljék; öntudatnál lévén, kínvallatás nélkül semmit sem tart fenn vallomásából. Végül azzal állt elő, hogy nem tudja elszenvedni a kínpadra vonást, meg hogy ártatlan, s hogy gonoszságot sohasem forralt ura ellen, ki jótevője. És hogy inkább meghal, semmint a halálnál keservesebb kínzásokat elviselje. Mondják, hogy a király eléggé meggyőződött gonosztettéről. Hírnöke, s a börtön parancsnoka útján iparkodott rávenni, hogy vallja be bűnét; ha kegyelmet kér, ígéri, nem tagadja meg tőle. Hogy azonban úgy ne lássék, hogy a felségsértés bűnét elkövette, nem lehetett Jaroszlávot rávenni arra, hogy bocsánatért könyörögjön s a halálbüntetés elengedését kérje. Inkább akarta, hogy fővesztésre ítéljék, semmint annak alapján, hogy kegyelemért esedezik és életéért könyörög, bűnét bevalló bűnösnek tartsák, s oly nagy gaztett gyalázatát

elszenvedje. Makacssága felháborította a fejedelmet, s meghagyta, hogy törvényes úton hozzanak felőle ítéletet. Mielőtt még a király elhagyta volna Bécset, főbenjáró bűnben vétkesnek mondják ki Jaroszlávot s kivezetik a piacra. A bécsi nép nem szemlélhette közömbösen a titkár halálát. Sokan titkon arra buzdították a hóhért, hogy halálos sebet ne ejtsen a nyakán. Ez pedig vagy a megbeszélt jutalom miatt, vagy véletlenül nem vágta le nyakát, hanem nyaka helyett vállára irányozta a csapást. Midőn újból vágni akart, a nép megdobálta kővel, mire kivont kardjával futva menekült. Jaroszlávot egy közeli házba vitték, és vérveszteség következtében nemsokára meghalt. Pan Dobles igazságtalannak tartotta testvére halálát s a császárhoz futott. Ez volt a szerencsétlen titkár vége.

IX

Mátyás tehát féléves ostromlással elfoglalva Bécset, Budára jött, mert a nép kérve hívta vissza. A király távollétében ugyanis az ország teljességgel a gonosztettek és jogtalanságok martalékává lett. Mi sem volt sürgetőbb, mint a bűnök kiirtása; jó törvényekkel és intézményekkel rendbe kellett hozni az országot, mely megsínylette a régi törvények enyheségéből nagyon elszaporodott bűnöket. Ezernégyszáz fölött már a nyolcvanhatodik esztendő folyt, mikor a király Budán az itt következőkkel foglalkozni kezdett. Bécs elfoglalását ugyanis már csak öt esztendővel élte túl, hogy miként a földrengés jelezte, tovább ne élvezze győzedelmét.

Először is, kiket szeretett és becsült, Orbán kincstartót és Imre nádorispánt megbeszélésre hívta, azonkívül Filipec János váradi püspököt, ki abban az időben főkancellár volt, hogy régi szokás szerint döntsön a Budára összehívandó országgyűlésről. Sőt külön is beszél Drági Tamás országbíróval, kit nem sokkal előbb követségbe küldött Sixtus pápához, s ki a király megbízatásait kívánsága szerint végezte el, küldetésében dicséretre méltóan és bőkezűen járt el. Nagy tehetségű és tapasztalt férfiú volt, a legnagyobb ügyek intézésére termett, s a szittya nyelvben ékesszóló. Tájékoztatja magát általa a közállapotokról s megbeszéli vele, ki sok éven át ítélkezett Magyarországon, hogy milyen törvényeket kell eltörölni és létrehozni; megtudta tőle, mi a teendő s mily súlyos bűnök terhe alatt nyög Pannónia. Végül összehívatja az országtanácsot. Az országatyák és főnemesek közt egy sem akadt, ki ne utálattal szólt volna az ország erkölcseiről s kinek ne lett volna az a véleménye, hogy szükséges a törvények megújítása.

Ezért a főuraknak, népnek és nemeseknek [1486] január elsejére meghirdették az országgyűlést, melyet diétának neveznek. A kitűzött napra késedelem nélkül mindnyájan összegyűltek, mert így kívánta az ügy fontossága. Határozatokat hoztak itt, melyeket tekintélyével a király és a tanács is megerősített.

Mindenekelőtt eltörölték a nádori törvényszéket. Minthogy Magyarország kerületekre oszlik, melyeket vármegyéknek neveznek, ezeknek adatott hatalom a büntetendő gonosztevők, orgyilkosok és tolvajok ügyében ítélkezni; a vármegye ispánjának elnöklete alatt tárgyalva le az ügyet, a legnagyobb bűnösökön hajtsák végre a halálos ítéletet. Megszüntették az esetleges bűncselekmények megakadályozására hivatott úgynevezett kikiáltott közgyűléseket.

Elrendelték, hogy évenként kétszer meghatározott időben nyolcados törvényszéket kell tartani, melyen a rendes bírák, illetve helyetteseik jelen legyenek. Erdélyben és Szlavóniában ugyanezt rendelték el.

A végtelenségig húzódó perek megakadályozására törvényt hirdettek, mely szerint minden ügy csak négy nyolcados ülésszakon át tarthat, tovább elhalasztani nem szabad.

A perekben a vádemelés módját is meghatározták.

Hogy megakadályozzák azt, hogy a perlekedők kivonják magukat az ítélkezés alól, a nyolcados ülésszakok idején hatályon kívül helyezték a királyi felség adta meghosszabbításokat, kivéve azokét, kik külföldre utaztak, katonai szolgálatot teljesítenek vagy az ország ügyeivel vannak elfoglalva. De ezeknek is csak három nyolcadra engedélyeztek halasztást; a negyedikben be kell fejezni az ügyet. Sőt azoknak a távollevőknek sem adnak halasztást, akik szüleikkel vagy testvéreikkel otthon együtt élnek. Kik hamisan kérnek halasztást, illetve ezek ügyvivőire elrendelték, hogy nyelvüket kitépjék.

Továbbá a megye ispánja sohase lásson törvényt egyedül. A hatóság évenként köteles a nemesek közül nyolc-tíz férfiút kinevezni, kik a törvényszéken társbírái legyenek. A törvény

elrendelte, hogy azokra, akik e tisztséget vonakodnak elvállalni, bírságot rójanak ki. Ha a társbírákat álnokságon érik, tisztségük és becsületük elvesztésén kívül százhuszonöt aranyat is fizessenek büntetésül.

A nemesek pereiben régebben közrendűek is bíráskodhattak. Törvényt hoztak, hogy a jövendőben alsóbbrendűek a felsőbbeken ne ítélkezhessenek; ezért nemesek ügyeiben tekintélyesebb nemeseket nevezzenek ki bírákul. Megújították a Zsigmond király korabeli szokást, s előírták, hogy a káptalanok és a konventek mi módon foganatosítsanak tanúbizonyításokat és végrehajtásokat. Az esküszegő és álnok papokra súlyos büntetést szabtak; szent hivataluktól nyomban el kell mozdítani őket. Megparancsolták, hogy a szigorúbb életmódra kötelezett apátok és prépostok tanúskodások és egyéb ügyek intézése miatt szerzetük szabályait el ne hanyagolják. A püspököknek is meghagyták, hogy egyházmegyéjükben minden papi testületet évenként kétszer felülvizsgáljanak; távollétükben helynökeik járjanak el jó pásztor módjára.

Továbbá a perbe hívások e kitételét: „beleegyezésével és akaratából” törlik, mert az emberi szíveket az istenen kívül senki sem ismerheti.

A nyilvános tanúkihallgatásoknál, valamint a helyszíni szemléknél, visszaállították a régi szokást. A tanúbizonyításnál ez lett a rend: ha bármely ügyben bizonyítást foganatosítanak, nem az alperesnek kell magát tisztáznia, mint eddig szokásos volt, hanem a per nagysága és a bíró belátása szerint a felperes eskütársaival együtt tartozik esküvel megerősíteni a keresetet, sőt ha kártevésről van szó, az ország szokása szerint neki kell esküdnie. Ha ez bizonyítottnak látszik, az alperest nem szabad hatalmaskodásban elmarasztalni, de büntessék száz aranyra, mely egyenlőképpen oszlik meg a bíró és a felperes közt, továbbá fizesse meg ellenfele költségeit. Ha a bizonyítékok ellentmondók, a bíró szabadságában áll, hogy a felperest eskesse-e meg az őt ért károsodás felől, vagy az alperest, hogy tisztázza magát.

A törvény előírja, hogyan folyjék a felperes és alperes közt a per, ha erőszakról van szó, s meghatározza a tanúskodások és bizonyítások módját. Tekintettel van az ártatlannak védekezésére s arra, ha valaki másnak erőszakossága és támadása ellenében kényszerűségből vétkezett. Meghagyja, hogy ily ügyekben a bíró vigyázzon az igazságra és méltányosságra. Tiltja a „visszaűzéseket”, hogy az igazságszolgáltatás menetét meg ne zavarják; megszünteti a vásárokon való háromszori kikiáltást.

Szokás a magyaroknál, hogy egyéb bizonyíték híján, bármely ügyben párviadallal döntenek, ami megengedhetetlen s más országok bíróságainál is ismeretlen. A törvény a párviadalt mindenütt megszüntette, kivéve a katonait.

Elhatározták továbbá, hogy a legsúlyosabb ügyet is négy nyolcados ülésszakon be kell fejezni.

Sem a protonótáriusoknak vagy ítélőmestereknek nevezett bírák, sem elöljárójuk, a királyi felség személyét képviselő országbíró törvényszéken kívül, társaik nélkül, egymaguk ne hozzanak ítéletet, ne adjanak ki végzést, vagy ítélet-levelet.

Megszüntették mindama kiváltságokat, hogy bárki kivonhatja magát a törvényszékek hatásköre alól, s csak a király ítéletét fogadja el. Kivételt képeznek az úgynevezett örökös főispánok, kik a szent királyok jóvoltából egyéb bíróságok alól mentesek és csak a királyi jogszolgáltatás alá tartoznak.

Tiltja a törvény azt is, hogy valaki gonosz csellel avagy jogtalanul eszközöljön ki magának jószágokat; senki sem foglalhat el a királyi felség által adományozott birtokot, ha a megye ispánja és bírái úgy ítélnek, hogy az másé. Ha valaki erővel vesz birtokába ilyen jószágot, a bíráknak és az egész megyének hatalma van rá, hogy azt onnan kivesse.

A „király kezéből” záradéknak, melynek az oklevelen igen nagy fontosságot tulajdonítottak, semmi különös ereje és hatálya ne legyen.

Közhírré tétellel vonták vissza mindazokat a legutóbbi jószágadományozásokat, melyek jogtalanul és az ország szokásai ellenére adományoztattak.

Az uzsorások kapzsiságának megfékezésére kimondották, hogy a zálogul lekötött jószágokat, melyeket a tartozást kifizetni akaróknak azért nem adnak vissza, hogy azok jövedelmét tovább húzzák, a legközelebbi nyolcados törvényszéken letárgyaltatván az ügy, uraiknak azonnal adják vissza a zálogösszeg kifizetése nélkül, sőt az uzsoráért büntetésképpen még az uzsorás tartozzék ellenfelének annyit fizetni, amennyire az annak idején zálogba vetett jószágot becsülték.

Igazságosan intézkedik a törvény azokról, akik kérelmezik s azt állítják, hogy őket illet meg valamely jószág, mely a kincstárra szállt abban a hiszemben, hogy nincs örökös, továbbá azokról, akik ellenzik a királyi eladományozást. A nők hitbérét a törvény mindenkorra biztosítja.

Ha egyházi hatalmasságoknak és hatóságoknak nemesember ellen van pörük, hogy az alperes fölött hatalmuk ne legyen, tekintélyüket ekkor némiképpen, csak annyiban korlátozták, hogy a királyi felség tudomása nélkül a nemesembert kiközösítéssel nem sújthatják.

A törvény megvédelmezi a kalmárokat és másokat, mivel nem tudnak biztonságosan utazni az országban hitelezőik erőszakossága miatt, akik adósaikat - vagy adósaik helyett másokat - a vásáron feltartóztatják.

A főuraknak és nemeseknek is tilos károkat okozniok, bármerre utaznak Magyarországon.

Törvénnyé lett, hogy gyalogos vagy lovas katonák megfizessék az élelmet és takarmányt az eladónak. Ha erővel veszik el, a megye bírái és a királyi felség megbünteti őket. Sőt ha vonulás közben a királyi csapatok valamit erővel elvettek, vádolják be kapitányukat, s az adjon mindenért tetézve elégtételt, ha nem akadályozta meg a vakmerőséget. - Továbbá, hogy a hadsereg feloszlatása és elbocsátása után katona másnak jószágán ne tartózkodjék, amivel kárt okoz, a törvény úgy rendelkezik, hogy a katona visszamaradásából kárt szenvedőket a kapitányok kártalanítsák. Ha pedig a megye ispánja vagy bírái az ítélkezésben restséget és hanyagságot tanúsítanának, a királyi felséghez szabad folyamodniok, s ekkor ő köteles az ispán vagyonából az okozott kárt megtéríttetni.

Tilalmat bocsátottak ki a lengyelek és a velenceiek ellen is: senki se merjen nekik fekvő jószágokat eladni vagy elzálogosítani.

Az urak károkozó tisztjeinek vakmerőségét is megfékezte a törvény ekképpen: ha az úr bármi hivatallal bízta meg tisztjeit, s ezek másoknak jogtalanul kárt okoztak, a megye ispánjánál jelentsék ezt, és tisztjei helyett, ha a bűnösség bebizonyul, az úr adjon elégtételt a károsultaknak. Ha azonban nem hivatalban levő tisztekről van szó, hanem a károkozók saját házukban laknak s csak zsoldért szolgálnak uruknak, megyéjük bírósága szabjon büntetést rájuk, uruk ne védelmezhesse őket, s más úrnak se legyen szabad védelmet nyújtania nekik.

Hatalmat kaptak az urak arra, hogy tisztjeiket, kik másokkal erőszakot, jogtalanságot vagy egyéb gonoszságot követtek el, avagy a rájuk bízott javakat hűtlenül kezelve elszöktek, vagy kivonták magukat tisztükből eredő számadástétel alól, nemesi kiváltságuk és mentességük ellenére bilincsbe verethessék, s az okozott kár megtérítésére kényszeríthessék. Ha pedig azt állítják, hogy igazságtalanul fogták el és vetették börtönbe őket, idézzék urukat a legközelebbi nyolcados törvényszékre és bírálják el ott az ügyet. Ha a tiszt vagy familiáris más úrhoz szökik s másnak szolgálatába áll, az köteles őt nyomban elküldeni; ha nem teszi, kétszeres bírságban marasztalandó el, s a per a legközelebbi nyolcados törvényszéken tárgyalandó.

Meghagyták, hogy a megyék ispánjai és előkelőbb nemesei vizsgálják felül az utakat, hidakat, töltéseket, hogy a jogosnál magasabb vámot sehol se szedjenek.

A parasztok, amikor más faluból hozzák feleségüket, továbbá a posztónyírók és szabók, kiket eddig negyven dénár vám fizetésére köteleztek, ezentúl, mint más utasok, fizessenek jóval kevesebbet a vámon.

Felújították Zsigmond király feledésbe merült egykori rendeletét: bán, vajda, ispán, nádor ne merészeljen rendelkezni a hajdani szent királyok által alapított és megadományozott székes-egyházak, apátságok, prépostságok javaival, mert ezek felett rendelkezni csak a királynak van hatalma.

Ki elfogott tolvajt, gyilkost, latrot, vagy bárminő gonosztevőt önként elbocsát, a megye bírájának fizesse meg ama ember díját, s a károsultaknak is adja meg a kártalanítást.

Az egy éven belül erőszakkal elvitt jobbágyokat a megye ispánja adja vissza uraiknak. Kik nem akarják visszaadni őket, fizessék meg díjukat. Ezzel szemben az urak minden kényszerítés nélkül bocsássák el költözni kívánó jobbágyaikat. Kik gonosz csalárdsággal, különféle ürügyekkel, akaratuk ellenére visszatartják jobbágyaikat, minden jobbágyért harminchat aranyat fizessenek.

Törvényesen intézkedtek a dézsmák behajtásáról is. Megszabták a dézsmaszedők hatáskörét. A csűröktől és borospincéktől minden faluban eltiltották őket. A dézsmálásnál segédkező parasztok a dézsma alól mentesek legyenek. Dézsmaviszályokat az országban kell megítélni, s a római Curia helyett a királyi bíróság elé kell utalni. A római Curiához való folyamodás minden országlakosnak, még a főuraknak, főpapoknak, prépostoknak is tilos. Dézsma ügyében a törvénykezés egyedül a királyi felségnek van fenntartva.

A királyi hatalomnak is törvényt írtak elő: első panaszra vagy feljelentésre vagy a főurak tanácsára senkit el ne ítéljen, avagy gyalázat vagy hűtlenség bűnében el ne marasztaljon, míg a megye ispánjától és nemeseitől az ügy való állásáról tájékoztatást nem kap.

A hitszegők, hűtlenek és gonosztevők ellen is nem annyira súlyos, mint enyhe határozatot hoztak. A király iránti hűség megszegőit gonosz csel nélkül tizenöt napig szabad kinek-kinek házánál tartania, közben könyöröghet értök, védelmezheti ártatlanságukat, továbbá biztonságosan a király elé állíthatja s tőle újra biztonságosan elvezetheti őket, de azon túl nem szabad. Aki ellenkezőképpen merészelne cselekedni, az ország ellenségének tekintendő, háza és jószágai a kincstárra szállnak. Tolvajokat, orgyilkosokat, szándékos emberölőket, rablókat, gyújtogatókat, idegen oklevelek hamisítóit és pénzhamisítókat senki be ne fogadjon házába. Aki befogad ilyet, a megye ispánjának és bírájának követelésére adja ki. Ha valaki a gonosztettet védelmezi vagy ellenkezik, háza és jószága nyomban a kincstárra száll. Akik ezekért fegyvert fognak, úgy lakoljanak, mint maguk a gonosztevők.

Méltányos ellenszolgáltatás nélkül el ne vegye a király a magánosok jószágain talált arany, ezüst, só vagy egyéb ércbányákat. Ha megvenni nem akarja, azok minden joga és haszna a jószág uráé legyen.

Zagoria ispánjainak Varasdon tartott törvényszéke megszűnik; e megye lakosai a szlavón főurak törvényszékéhez folyamodjanak.

Azok ellen, akik előre megfontolt szándékkal követtek el emberölést, ezt határozták: bárki légyen, ki embert ölt, ítéljék halálra. Ha elmenekül, bárhol lelik meg, ama megye ispánja és bírái büntessék meg az ország szokása szerint. Ha pedig nem szándékosan, hanem balesetből, avagy véletlenül ölt meg valakit, a vádlottnak és a megölt atyafiságának módjában álljon megegyezni.

Bármely törvényszéken bárkit elmarasztaltak, ha ellenkeznék, a bíró kényszerítse, hogy a törvénykezési terheket és a per költségeit szokás szerint azonnal egyenlítse ki.

A haszontalan és jelentéktelen fellebbezések megakadályozására törvénnyé tették, hogy aki a királyi felséghez folyamodik s elveszti perét, kétszeres perköltséget és kétszeres törvénykezési terhet fizessen, s ezt elengedni neki ne lehessen. Ha pedig valaki igazságtalan ítélet miatt tesz panaszt, fordulhat a királyi felséghez, a nádorhoz vagy az országbíróhoz; ha veszít és alulmarad, arra büntetik, amire az elmarasztalt alpereseket büntették volna.

A főbenjáró esetekben megújították Lajos király törvényét. Ez így szólt: akit főbenjáró perben marasztaltak el, a bíró nyomban bilincseltesse meg, s három napig tartsa fogva a megegyezés reményében. Ha megegyezniük nem sikerült, adja ellenfele kezébe, hogy az hajtsa végre rajta a törvény szerinti büntetést; rendelkezik testével s ami rajta van, de feleségével, gyermekeivel, húgaival, atyjafiaival, jószágaival nem.

Ha a bíró létrehozza a megegyezést, ebben az ügyben ne részesüljön semminemű díjban. - Ezen felül még határozták, hogy apja bűntettéért a fiút ne büntessék, sem testében, sem javaiban.

Egyházi férfiak és szerzetesek nem bírhatnak királyi birtokokat, kivéve azokat, melyeket a királyi felség kiváltságlevéllel adományozott nekik.

Ki megsérti a bírói széket, nyomban száz aranyat fizessen. Akik a megyei bíróság élén állnak, az egész megyében ítélkezzenek.

A király a tanács megkérdezésével nevezzen ki minden megyébe ispánt, ki a nemesek közül választott bírákkal együtt ítélkezzék.

Sem lovas, sem gyalogos katona ne merészelje betörni a templomok kapuját, s onnan bármit elrabolni. Ha szentélyekbe tört be a katona, a gyalog vagy lovas csapat kapitányát büntessék érte, s minden jószága a kincstárra szálljon. Ha az ínség követeli, hívják oda rögtön a falu bíráját és papját, s a templomban elhelyezett élelmiszert adják el a katonáknak a megszabott méltányos áron. A papok kapzsiságának megfékezésére helyreállították Károly királynak a temetésre vonatkozó törvényét, mely így hangzik: Senki az esperesek és plébánosok közül ne merészeljen többet követelni temetésért, mint amennyi szokásos. Ha mégis követel, egyházi javadalmáról nyomban el kell mozdítani.

Kimondották továbbá, hogy minden megye közös költségeit az összegyűjtött pénzből fizessék ki. - Továbbá egyik peres fél se mehessen fegyveresen a bíróságra. Ezt azért rendelték el, hogy a bíróságok biztonságát megóvják, és a kényszerítés nélküli ítéletet biztosítsák. Sőt Mátyás azt is elrendelte, hogy a vásárokra, piacokra és kocsmákba tilos fegyverrel menni.

Hűtlenségbe esik bármely főúr vagy nemes, ki a megye bíráját vagy annak helyettesét az ítéletmondásban vagy az ítélet végrehajtásában akadályozza. Ha valakinek szolgája és cselédje a bírót tiszte gyakorlásában gátolja, s őket uruk nyomban az ispán kezére nem adja, száz arannyal bűnhődjék.

Meghatározták, kik a rendes és törvényes bírák, vagyis a nádor, az országbíró, akit az udvar bírájának neveznek, és a kancellár, vagy más néven titkár. A nádor után következő bíró az országbíró; a király személyét képviseli; ez elnöke az ítélőmesterekből álló bíróságnak. Másokat, így a tárnokmestert, a vajdákat, a szlavón bánokat nem szabad az ország rendes bírái közé számítani. Aki vakmerően, idézés nélkül tanácsházukba megy, száz aranyat fizessen.

Az ügyvédek ügyeinek számát korlátozták; egy ügyvéd tizennégy ember perénél többet nem képviselhet.

Aki dúlás, rablás, gyújtogatás következtében elvesztette kiváltságleveleit, nemesek tanúságával és bizonyságával élhet a hatvan éven belül történtekről.

Ezenfelül eskü nélkül egy bíró se gyakorolhassa tisztét. - Megszerkesztették az eskütétel formuláját is. - Szabályozták a káptalanok, konventek meg a királyi Curia által kiadott oklevelek díját is.

Az új törvényekről és határozatokról azonban elég ennyi.

De nemcsak új törvényeket és rendeleteket alkotott Mátyás; Beatrix érkeztével életmódját is teljesen megváltoztatta.

Szokásuk volt a pannon királyoknak, hogy közvetlen viszonyban voltak a főemberekkel és nemesekkel. Nem nehezítették meg, hogy elibük jussanak. Nagy asztalt tartottak, főembereik közt barátságosan lakmároztak, étkezésük alatt ajtajuk nyitva állt. A kéregető koldusokat maguk elé bocsáttatták, étellel, itallal ellátták őket, alamizsnát adtak nekik. Mindenkit könnyen meghallgattak, utána többnyire kenyeret osztottak nekik. Mindenkinek, még a legnyomorultabbaknak is szabad bejárásuk volt a királyhoz. Igénytelenül éltek, alacsony házzal is megelégedtek. Mérhetetlenül sok pénzt költöttek nagy háborúkra s a fényűző palotákat megvetették. Otthon takarékoskodtak, de külföld felé pompát mutattak s bőkezűek voltak. Természetes közvetlenségükkel, jóságukkal mindenki szeretetét megnyerték.

Mátyás is a régi királyok nyomdokait követte, sőt felülmúlta őket a mindenfajta szíves szolgálat teljesítésében nyájasságával, buzgalmával és ügyességével azért, hogy lássák, ő nemcsak nagy tetteikkel, de életük utánzásával is vetekszik elődei legnagyobbjaival, sőt, hogy ne mondjam, felül is múlja őket. Hogy megnyerje a főurak és vitézek jóindulatát, oly bőkezű, kegyes, közvetlen, készséges adakozó volt, hogy szívből szerette mindenki. Oly otthonosan forgolódott néha az urak és kapitányok között, hogy nyájas modorával mindnyájukat lekötelezte magának. Szívességben és bőkezűségben nem ismert határt. Nemcsak az urakat és nemes vitézeket, de a közkatonákat is megkérdezte, van-e valamire szükségük. A táborban a sebesültek és betegek iránti szánalomból végiglátogatta a sátrakat, saját kezével etette őket s nyújtotta oda nekik étkeiket. Megnyugtatta őket, hogy meg fognak gyógyulni; korholta az aggodalmaskodókat, vigasztalta a reményüket vesztetteket. Gyakran sebet is kötözött a csatasorban. E szolgálatkészségével hihetetlenül megnyerte mindnyájuk hűségét. Sőt mintegy dicsekedve gyakran elmondta, hogy midőn egyszer királyi látogatás alkalmával fölkereste Újlaki Miklós bosnyák királyt, s ez beteg volt, ő kente be kenőccsel lábaujjait. Ha barátainál rendezett lakomán valakinek felfordult a gyomra, emberségesen segítségükre sietett, s megfeledkezve, vagy inkább nem törődve királyi méltóságával, hányás közben tartotta a fejüket. Nem szólok tréfáiról, melyekkel erősítette a csüggedő lelkeket, s szinte a holtakat is visszahívta a túlvilágról. Barátai közt olykor fesztelen lakomákat és szabados tivornyákat rendezett, hogy gondjait elűzze. Valahok és rácok, csehek és németek, magyarok és kunok közt egyaránt forgolódva, teste őrzésével nem törődött sem békében, sem háborúban, mert mindenki oly hűséggel volt iránta, kivált a katonák, hogy őt az iránta megnyilvánult általános gond és aggodalom oltalmazta. Testőrök helyett mindenki versengve és éberen vigyázott testi épségére.

Otthonában nem voltak gyöngyös serlegek, sem aranyedények vagy illatszertartók. Termeit nem borította kárpit. Házi készlet semmi, vagy ha volt is, az is csín nélküli, közönséges. Négyszögletű asztalon a terítők piszkosak. Csak lovaira, fegyvereire volt gondja, aranyat, drágakövet és ezüstöt csak ezeken szokott viselni. Hajára gondot fordított; gyöngyökkel kirakott koszorút hordott, pazar ruhát, különbet a római díszköntösöknél; egyéb külsőséggel keveset törődött.

A megérkező királyné az étkezésben és az egész életmódban kifinomult szokásokat honosított meg. Megvetette az alacsony házakat, nagyszerű lakomákat rendezett, az ebédlőket és hálószobákat fényesen berendeztette, visszatartotta a királyt a közvetlenségtől; állandó ajtónállókat állíttatott, megszüntette a könnyű bejutást; a királyi felséget rávette, hogy méltóságára többet adjon, s arra bírta, hogy csak megállapított időben tartson kihallgatást, szolgáltasson igazságot. A szittya szokások közé itáliaiakat hozott be; megkedveltette az itáliai étkezést. Nagy költséggel Itáliából kiváló mestereket hívatott, s meghonosított itt addig ismeretlen művészeteket. Itáliából festőket, szobrászokat, vésnököket, ezüstműveseket, fa- és kőfaragókat, építészeket fogadott óriási fizetéssel. Majd az istentisztelet fényét emelte; a királyi kápolna számára Galliából és Germániából szerződtetett énekeseket. Sőt Itáliából még konyha- és gyümölcskertészeket is hívott, a földművelésben mestereket, akik itáliai, szicíliai és gall módon készítették a sajtot. Jöttek színészek és bohócok, kiket a királyné nagyon kedvelt, meg fuvolások, dudások, hárfások. Ajándékokkal csalogatott ide költőket, szónokokat, grammatikusokat is, de ezek reményükben csalatkozva szegényebben vitték vissza Itáliába múzsájukat, mint ahogyan elhozták.

Mind e művészeteket Mátyás nagyon istápolta, támogatta. Arra törekedett, hogy Pannónia második Itália legyen. Mindenünnen felkutatta, felfogadta a jeles embereket, bármi volt a mesterségük. Kedvelte a csillagászokat, orvosokat, matematikusokat, törvénytudókat. Sőt a varázslókat és jövendőmondókat is becsülte; semmi mesterséget vagy művészetet nem vetett meg.

Ezzel szemben a magyarok, érzéketlenek lévén a finomabb műveltség és élvezetek iránt, mindezt rossznéven vették a királytól. Elítélték az esztelen költekezést. Naponta vádolták a királyi felséget, hogy hiábavalóságokra költi a pénzt, s a hasznosabb célra rendelt adókat haszontalanságokra szórja. Eltér a régi királyok takarékosságától, józanságától. Elhagyja az ősi szigorú erkölcsöket, megszünteti a régi szokásokat s éppenséggel az itáliai, sőt gót-alán élvezetekre s elpuhult erkölcsökre tér át. Zúgolódnak, hogy felesége befolyása alatt áll, s hogy az idegenek nemcsak az aranyat hordják el, hanem elnézéséből naponta pusztítják az egész országot. Sok egyebet is megszóltak és rosszra magyaráztak.

De az isteni fejedelem, minden művészet meghonosítója s a tudósok pártfogója nyíltan elítéli a magyar szokásokat, bírálja és lenézi a műveletlen, paraszti szittya életet, mely emberhez nem méltó. Lassanként behozza a városias életformát, buzdítja a főembereket és nemeseket, a finomabb életmódra ösztönzi őket, hogy anyagi erejükhöz mérten pompás házakat emeljenek, polgáriasultabban éljenek, s nyájasan bánjanak az idegenekkel, akiket addig hihetetlen módon gyűlöltek. Minderre pedig maga jó példájával vonzotta őket.

A budai várat, ahol Zsigmond nagyszerű építkezésein kívül semmi megtekintésre méltó nem volt, kezdte kiépíteni, különösen a belső palotát. A Dunára néző részen kápolnát emelt víziorgonával s márványból és ezüstből készült kettős keresztelő kúttal; mellé tisztes káptalant rendelt. Felette könyvesházat épített, dúsan rakva latin és görög könyvekkel; a könyvek kiállítása is pazar. Előtte délre néző, félkörbe hajló terem van, ahol az egész égboltozat látható. Olyan palotákat emelt, melyek nem maradnak a rómaiak pompája mögött. Tágas ebédlők, fényes előszobák és hálószobák vannak benne; mennyezetük díszítése más és más, s az aranyos címerek változatosságával tűnnek ki. Az ajtófélfák berakásokkal ékesek, jeles művűek a kandallók, tetejükön négyesfogatok és számos, a római ősöket ábrázoló szobor van. Lent tárházak vannak és a kincstár.

Az épület keleti szárnyában is különféle ebédlők és hálószobák helyezkednek el. Ide magas lépcsőkön és folyosókon lehet jutni. A tanács- és gyűlésterem is itt van. Tovább haladva, magas, boltozatos helyiségeket találunk: sok téli meg nyári szobát, napozókat, aranyos

lakószobákat, mellettük mélyre épített, elrejtett fülkéket. Az ágyak s a székek is ezüstből vannak.

A nyugati szárny átépítetlen, régi épület. Közepén udvar; a régi oszlopcsarnok veszi körül, mely felett két tornác fut végig; a fentebbin, mely az új épülethez vezet, s amelyen át a felső ebédlőkbe lehet jutni, csodálattal szemléljük a csillagos ég tizenkét csillagképét.

A padló többnyire négyszögletű tarka kövekből, néhol földviasszal égetett téglából van kirakva. Szerte hideg és meleg fürdőszobák találhatók. Az ebédlőben a kályhák cserepei középen dudorral ékesek, s nemcsak színezésükkel, de a rajtuk levő különböző képzeletbeli állatokkal is tetszetősek.

Az udvarban szemben három fegyveres álló szobor tekint le a belépőkre. A középső Mátyás, fején sisak, gondolkodva támaszkodik lándzsájára és pajzsára. Jobbról atyja, balról a szomorú tekintetű László. Az udvar közepén márványmedencében érckút áll, tetején sisakos, fegyveres Pallas szoborral.

A palota bejáratánál, az elülső nyitott erkélyen kétfelől egy-egy meztelen érc-szobor áll, pajzsosan, bárdot, illetve kardot emelnek. Talapzatukra körül győzedelmi jelvények vannak faragva.

E négyszögletű udvaron, mely Zsigmond épülete előtt terül el, megkezdte Mátyás az oldalt fekvő régi palota újjáépítését, s ha tervét meg tudja valósítani, a büszke ókorból ezzel is sokat támasztott volna fel. Érckandeláberekkel ékesített, vörös márványból faragott kettős lépcsőt építtetett a palotához. Ugyanilyen márványból készült a kétszárnyú kapu kerete is. A kapuszárnyak ércből vannak; a kívül-belül egyaránt csodálatos művészi alkotás Hercules tizenkét munkáját ábrázolja. A kapu fölé Bonfini Antal következő epigrammáját vésette:

Épített paloták, öntött szobrok, remek ajtók
Hirdetik, ó, Mátyás nagyszerü szellemedet.
Sok diadalt nyertél, neved el nem enyészik örökké;
Őrizi érc, márvány, virtusod és a betű.

E palotában az emeleteket is pazar költséggel akarta elkészíttetni; a mennyezeteken a bolygókat és égi pályájukat csodás szemléletességgel ábrázolták volna. A homlokzatok eresze alá ékítésül triglifeket tervezett rakatni; mindenképpen szép és művészi munkát akart alkotni. Mintegy nyolc stádium távolságból vezette a vizet a királyi palota kútjába szurokkal bekent tömlőkön és ólomcsöveken.

Zsigmond folyosója csaknem körülérte a várat. Mátyás ezt folytatta, de kisebb költséggel, mert nem az örökkévalóságnak, hanem csak ideiglenesnek építtette. Hosszú, széles épületsort emelt ott, sok üvegablakkal. A várfal tetejére egy faépületet rakatott: ebédlő, hálószoba és öltözködő volt benne, kissé mögötte pedig dolgozó- és írószoba. De az egész építmény, vakmerő kivitelével, azzal fenyegetett, hogy a Dunába zuhan.

Mindjárt a vár alatt a völgyben kies nagy kert van és egy márványból épült villa. Ennek előcsarnokát mozaik-kockás, berakásos oszlopok veszik körül, melyek érckandelábereket tartanak. A villa bejárata diadalkaput formáz; az ebédlő és a hálószoba mennyezetei és ablakai oly bámulatosak, hogy az ókor pompáját megközelítik. A kertre néző részen oszlopcsarnok épült. A kertben sűrűn ültetett fák között útvesztő van kiképezve. Madárkertek idegen és honi madarak számára, melyeket drótháló tartanak fogva. E madárkertekben bokrok, gyümölcsfák vannak és liget, továbbá rendben beültetett különböző fákkal szegélyezett tornác. Van fedett folyosó, füves térség, köves utak és halasmedencék. Tornyok is vannak üvegablakos

ebédlőkkel és fedett erkélyekkel, melyekben oly kellemes az étkezés, hogy elképzelni sem lehet. A villa tetejét ezüstös cserepek fedik.

Sőt a Duna túlsó partján, a pesti mezőségen, egy mérföldnyire a határban majorság volt. Ez is csodálatos és nem kevésbé kellemetes. Gondjaiban itt szokta felüdíteni lelkét. Buda környékén, a harmadik mérföldkőnél egy másik majorsága is volt, hol erdei állatokkal teli vadaskert látható. De háziállatok is voltak itt nagy bőségben. - Buda városától nem messze, a sóházaknál volt harmadik majorsága.

Mi terve volt a Boldogságos Szűz fehérvári főegyházával, hol a szent királyok sírjai vannak, méltóképpen leírni sem lehet. Nemcsak újra akarta építtetni az egészet, de sokkal pompásabbá is kívánta tenni; s be is fejezte volna, ha korai halála a dicső fejedelmet ebben meg nem akadályozza. Mindenekelőtt egy igen nagyméretű, s az előbbit nagyságban jóval felülmúló oltárt kezdett építtetni, hogy itt magának és atyjának síremléket emeltessen. Nem sokkal előbb elhalt kegyes anyjának, Erzsébetnek tetemét is idehozatta, hogy szüleinek, bátyjának és önmagának itt kápolnát szenteljen, melyet faragott kockakövekből igen magas boltozással, nagy művészettel kezdtek el építeni. A kápolna boltozatos apszisával már kezdett kiemelkedni; körül annyi bolthajtás zárta le, hogy a hozzáértő elmét is ámulat fogja el. Minthogy mocsaras helyen fekszik, alapzatát igen mélyre ásták. Oly pazar épületet tervezett tehát, hogy csak ezzel az eggyel is elhomályosította volna valamennyi előbbi király alkotásait.

Visegrádon a régi királyok magas hegyi várát s az alatta fekvő palotát úgy megnagyobbította, kertekkel, vadaskertekkel, halastavakkal úgy ékesítette, hogy ennek az építkezésnek pompája még a többiét is felülmúlni látszott. A berendezés fényűző, az ebédlők tágasak, a folyosók stukkóval díszítettek és az ablakok pompásak. Függőkertek voltak itt és vörösmárvány medencével, bronz ülőhellyel díszes szökőkutak.

Ha tovább haladsz, Tatát találod, melyet ítéletem szerint, egész röviden, valóban minden más vár elé helyezhetünk. A számos egymást érő hegyszakadékról aláfutó víz lenn megáll, s körülbelül hétezer lépés átmérőjű területen állandó tavat alkot. A víz lefolyásánál gabonaőrlő malmok vannak, sorjában kilenc. Ezek a várhoz tartoznak; háborúban sem szakíthatók el tőle. Az erődítés félkör alakú és magas; kettős fal, elővéd és sáncárok védi. Oszlopcsarnok zárja be a kicsiny udvart, mely körül aranyozott ebédlők és pompás hálószobák vannak; rekeszes mennyezetüket gazdag aranyozás és faragványok ékesítik. A tóból többhelyütt elvezetik a vizet, s így könnyedén számtalan halastavat képeznek. Sok a sügér és a ponty. Két bazilikája van. Kétfelől egy-egy csinos falu. Kiterjedt erdős hegyek veszik körül minden oldalról, nagyszámú vaddal.

Innen nem messze a Duna partján római légiók számos nyoma maradt fenn. E helyet kellemetessége és földjének termékenysége miatt latin gyarmatnak nevezik még ma is.

Valamivel feljebb, a sziget végében a hatalmas komáromi vár látható. Erkélyei, ebédlői tágasak; mindenütt pazar költséggel készült a mennyezet. - Dunai vitorlázásra fából épült a Bucentaurus nevű hajó. Ház alakú; orrától tatjáig ebédlő, előszoba, hálószobák, külön férfi és női termek sorakoznak benne.

Bécs elfoglalása után a várban függő kerteket, napozókat építtetett és márványkutakat, melyekbe csöveken vezettette a vizet; a függőkert oldalában pedig hideg és meleg fürdőhelyiségek voltak. Lentebb is képezett ki kerteket; itt vannak a madárkalitkák és a vashálóval borított madártanya. Kissé távolabb ligetet és műkertet csináltatott; itt oszlopokkal szegélyezett, szőlővel befuttatott sétáló van. Körül a várfalon igen kellemes sétálót készíttetett.

Trajanus császár példáján buzdulva, ki Szendrő közelében a Dunán át márványhidat épített, melynek több pillére még most is fennáll, dunai híd készítését tervezte; ha tovább él talán meg is valósította volna.

Növelte e kedvtelését az az építészetről írt mű, melyet Bonfini Antal három hónap alatt fordított le anyanyelvéből latinra. - Egyébként sokkal nagyobb munka lenne sorjában elmondani, minő építkezéseket végeztetett a királyi várakon és bazilikákon.

Ezenkívül fiának, Corvinus Jánosnak nevelése is foglalkoztatta, ki még nem nőtt ki a gyermekkorból. - Tíz esztendőn keresztül Mátyás mindig együtt volt a királynéval, békében és háborúban lépésnyire sem engedte oldala mellől, amiért sokan úgy gondolták, hogy feleségе befolyása alatt áll. Minthogy azonban feleségétől nem lett gyermeke, minden reménye ebben az egyetlen fiúban volt. Őreá akarta hagyni királyságát, ha nem lennének gyermekei. Elhatározását erősítette, reménységét táplálta a gyermek szép arca, nemes képességei. Mindenképpen atyjára hasonlított, de szeme olyan volt, mint Corvinus nagyapjáé, akiről mondják, hogy mindig nagyon derűsen nézett. Atyjáéval azonos volt arca, ugyanolyan a keze, szája, pillantása, homloka és orra. Feje is szabályos, mint az atyjáé. Komolyan és lassan tekintett körül, fejét nem forgatta ide-oda; szeme még csak meg se rezzent; tekintete, taglejtése, testének tartása királyi méltóságot árult el, melyet tanácskozásokon és szavaiban egyaránt megőrzött. Tekintete bátor és nyílt; több kegyesség és derű áradt belőle, mint szigorúság és komorság. - Mikor Mátyás lemondott a reményről, hogy gyermekei lesznek, úgy gondolta, természet adta joga, hogy fiának méltóságát, tekintélyét növelje. Leendő királyhoz méltóan neveltette gyermekkorától fogva, hogy mindenki előtt tekintélyessé tegye, s megmutassa, mire szánja a fiát. Törvénykezésnél gyakran jobb oldalára ültette; így az istentiszteleteken és ünnepségeken is. Ha tanácsülésben bocsátotta maga elé a két császár, pápa vagy királyok és más hatalmasságok követeit, fia mindig a jobbján ült. Sőt, hogy leendő királyi méltóságához hozzászoktassa, helyettesíttette is magát vele. Akárhányszor megtörtént, hogy fejedelmek vagy előkelő követek tiszteletére ünnepélyes lakomát rendezve hirtelen támadt betegség ürügyével maga helyett fiát ültette a terített királyi asztalhoz. A fiú pedig atyja helyett méltóképpen őrizte annak méltóságát, s okos és szellemes társalgásával bizony felülmúlva a vendégek várakozását, meghaladta korát. Néha oly komolyan beszélt, hogy a testi hasonlatosságon kívül beszéde is atyja igaz és méltó fiának mutatta. Napról napra több hívet és barátot szerzett Corvinus János magának; atyai barátainak kérésére szívesen és készségesen járt közben a királynál. A főurak, nemesek s a tartományok ezért egyre jobban megszerették; senki kérését nem tolmácsolta atyja előtt hiába, mert atyja sem tagadott meg semmit, amire fia kérte, hogy így minél több pannont kötelezzen le nagyobb jótéteményekkel. Hogy gondoskodjék királyi családja fennmaradásáról, fia tisztes házasságával kezdett foglalkozni. Csodálta a még ifjú ember tehetségét; beszélgetés közben sohasem vette észre, hogy meggondolatlant mondott. Figyelte szokásait és titkon éber őröket, megfigyelőket tartott, kik jelentsék neki minden észrevételüket. Olykor a táborban csodálkozva figyelte, hogyan forgolódik a csapatok között, s derekasságát, mellyel kiérdemli a seregek szeretetét. Megsiratta magában fiának végzetét, mert előre látta, hogy bármily dúsan ajándékozta is meg fiát a természet, s bármit adott is meg neki az emberiesség joga, halála után sokak szigorú erkölcsbírálata és balvélekedése ezektől megfosztja őt.

A király megváltozott szokásairól, építkezéseiről s Corvinus János hercegről szólva ugyancsak elkalandozunk, de minthogy mindez méltó az emlékezetre, hálátlanság lett volna hallgatással mellőznünk. Most azonban térjünk vissza az események kitűzött sorára, hogy úgy ne lássék, kelleténél jobban kitérünk.

Miképpen mondottam, Mátyás öt évvel élte túl Bécs elfoglalását. Ez öt évről most egyvégtében szólunk, hogy ne kelljen az esztendőket mindig külön megemlítenünk.

Miután Budán népes országgyűlést tartott, s az országot jó törvényekkel és intézményekkel rendezte, rögtön katonát toborzott, kiegészítette csapatait s felállította hadseregét. Majd fiával és Beatrix királynéval együtt tavasszal Túlsó-Ausztria meghódítására indult. Először

Pozsonyba érkezett; itt néhány napot töltött, míg levelek és titkos futárok útján néhány ausztriai főember és főúr meg nem ígérte meghódolását. Ezután Zistersdorf ostromlására indította csapatait. E híres várost a király nagyobb harc nélkül hűségébe fogadta. Innen elindítva táborát egyenesen Laához vonult. A város a Morva folyó mellett fekszik; hosszúkás négyszög alakú. Felül a vár, melyet nagy hadművészettel erősítettek meg; közepén a templom. A várfal széles és magas; vízzel teli kettős árok, töltéssel, sánccal erősített, tüskés rőzséből font kettős városfal védi; oldalt mocsarak érintik.

Belátta, hogy az ostromlott várat egykönnyen meg nem veheti. A falnak itt is, ott is ércágyúkat kell szegezni, hogy ezek, miután betöltötték az árkot, vagy hidat vertek rajta, utat nyissanak a katonáknak. Ezért először is a Pozsony felé néző részen, a kapuval szemben hatalmas erődítést emelt; ezt töltéssel, árokkal és sánccal vette körül, hogy a városbeliek kirohanással el ne foglalhassák. Itt sorban elhelyezte az ágyúkat, hogy velük a falat rontsa. A Znaim morva város felé néző túlsó oldalon ugyanezt tette. A város feje, a vár ellen is támadást készített elő, mert tudta, hogy erős őrség védi.

Míg a város falait kétfelől irgalmatlanul töreti, elhagyja a sereget és Morvaországba megy az úgynevezett diétára, melyet Ulászló cseh királlyal történt megállapodás szerint Iglauban tűzött ki. Mit sem tartott ugyanis jobbnak az ausztriai erők gyöngítésére és a makacs császár megtörésére, mint azt, ha megnyeri magának a cseh királyt, ki nagyszámú harcias néppel rendelkezik; csehen és németen kívül készségesebb segítség nem kínálkozott a császár számára. Tartania kellett ugyanis attól, ami egyszer már megtörtént, hogy a császár ármánykodása megszakítja Ulászlóval kötött barátságát és nagy nyereség ígéretével elcsábítja s ellene gyűlöletre uszítja a nagy tettekre termett, harcias ifjút. Ha Frigyes császár valamennyire is le tudta volna vetkezni kapzsiságát, a pannonok sohasem foglalják el Ausztriát. Valóban, ha ez az emberi kórság észrevétlenül belopózik a halandók lelkébe, a többi erényt is úgy elernyeszti vagy kiirtja, hogy nemcsak a népet, de hatalmas tartományokat is teljességgel súlyos bajokba sodor. Belátta Mátyás, hogy terve kivitelében őt semmi sem akadályozhatja meg, ha a cseh király mellette van.

Miután már háromszor kihirdették az országgyűlést, Mátyás a királynéval és fiával, Jánossal elindult Morvaországba, hogy megerősítve Ulászlóval a barátságot, ezután még biztonságosabban hadakozhassék a császár ellen. A király parancsára vele ment sok követ, kik abban az időben Budán éppen együtt voltak. Először is a nápolyi király követe meg a ferrarai hercegé, kit féktelen bátorsága miatt Herculesnek neveztek. Iglauban megtartották a népes gyűlést, melyre a királyokkal együtt mindkét ország főemberei egybesereglettek. Megállapodásuk szerint itt megújították szövetségüket, s megerősítették régi barátságukat. Mátyás nagyszerűen megajándékozta Ulászlót; drágaköves sisakot adott neki ajándékul, s hozzá még egy várost, a királyné meg számos, arannyal átszőtt bíbor ruhát és sok királyi bútort, hogy a barátságot illő ajándékokkal erősítsék meg.

A tárgyalások sikeres befejezése után egyikük Csehországba tért vissza, a másik az ostromlott Laához. A király jövetelekor a tábor hadnagyai már a város megrohanásáról tanakodtak, mert az ágyúk több helyen leomlasztották a várfalakat, s eléggé széles bejáratot nyitottak meg a támadóknak. Csak azért várták meg a királyt, hogy még nagyobb sikerrel indíthassák meg a támadást. Mikor a hadirendeket már mindenütt felállították, s már-már jelet adtak a rohamra, a városbeliek háromnapos fegyverszünetet kértek, hogy ezalatt a megadásról tárgyaljanak. A király szívesen engedett kérésüknek, hogy mindkét fél érdekében döntsenek. Másnap a Laából kijött követekkel a meghódolás feltételeiről tanácskoztak. Harmadnapra megállapodtak, s a király elfogadta a város hűségesküjét.

Laa elfoglalása után a tábor tovább indult. Mikor saját tartományának, Morvaországnak határához ért a király, Znaimba ment. Itt elbocsátotta a királynét meg a követeket, s maga

Corvinus herceggel Retz ostromára sietett. Ebben a hadjáratban is három serege volt, miképpen minden jelentős hadivállalkozásában: az első a magyar, a második a cseh, a harmadik a rác; az utóbbi csak portyázó csapatokból és könnyű lovasságból állott. Mindhárom táborral körülzárja az erős őrséggel védett várost, hogy mielőbb megvehesse. Retz alacsony hegyek között terül el; tornyok, bástyák, mély árkok veszik körül; ércágyúk nélkül el nem foglalható, miért is nagy romlást tettek a falakban. A városbeliek kezdettől fogva makacsul ellenállottak, éjjel-nappal merészen kirontottak a táborokra, kivált, amikor alkalmuk volt arra, hogy élelmet vihessenek be. Csata nem volt, hanem gyakran inkább csak zűrzavar meg verekedés. Egyszer azonban a városbeliek akkor törtek ki, hogy a segítségükre érkező csapatok elé menjenek, amikor az őrök kevésbé éberen vigyáztak. Számos lovas meggondolatlanul szembeszállt velük; serényen harcoltak, de a városiak által körülvéve hősiesen elestek. Egy valah, kit a király igen kedvelt, a zűrzavarban elsőnek rohant oda, elsőnek és egymaga fogadta az ellenség támadását, keményen harcolt, hármat levágva halálos sebet kapott, s csak nehezen tudott visszatérni övéihez. Másnap kilehelte lelkét; Mátyás igen megsiratta. Hogy meghiúsítsa a németek cselvetéseit, a király elhatározta, hogy keményebb ostrom alá veszi a várost. Körös-körül nagyobb ágyúkat állíttatott fel; ezekkel verette a tornyokat, falakat. Sőt aknákat ásatott, hogy a várost még biztosabban bevehesse. Mikor a polgárok észrevették ezt, megadásról gondolkoztak, s néhány nap múlva, az ellenség haragjától rettegve, feladják a várost. A király igen emberségesen fogadta a retzieket hűségére. - Azután Eggenburgra indította táborát, s igen súlyos ostromzárral vette körül a várost.

Eközben az a hír terjed el, hogy a francia király követe jön és már közel van. A király parancsára nagyszámú főúr és főpap indul elébe nagyon tisztes lovassággal. Páratlan pompával fogadták; a táborban megbeszélést tartott a királlyal. Mindaddig a retzi táborban volt, ahol Beatrix és több követ is tartózkodott, míg a város elfoglalása után a királlyal Bécsbe nem ment telelni.

Azért jött, hogy Frigyes császár fia, Miksa burgundi herceg, a gall király nagy ellensége ellen szövetséget kössön. Ez mindkét félnek igen előnyös volt. Amaz ellen Belgiumban folyt a hadakozás, míg apját Ausztriában a pannonok szorongatták. A kétfelől folyó háború megosztotta őket; egyikük sem tudott úgy harcolni, mint akart. Mátyásnak Gallia királyával kötött szövetségét támogatta még a közeli rokoni kapcsolat is Beatrix anyja és a francia király között. Mindkettőjük kívánsága szerint megkötötték tehát a magyarok és a gallok szövetségét, s testvéri egyezségre léptek egymással; elősegítette ezt a közös érdek s a kölcsönös bizalom. Nyájas természete miatt Crispus [Fodor] Istvánt, ezt a közvetlen modorú, kellemes külsejű, kiváló szónoki képességű férfiút adta a király kíséretül és gondoskodásul a követ mellé, hogy tiszteletét iránta így is kifejezze.

Ezután a király Eggenburg megvívására fordította figyelmét. A város dombos helyen fekszik, s alacsony hegyek veszik körül. Körötte nagy halastavak vannak. Túlfelől erős vár áll, melyet azon a részen, ahol a hegy menedékes, széles és mély árok, összefüggő várfal, sánc, töltés és nagyon sok torony véd. A város mindkét kapujánál két-két oly szilárdan épített torony emelkedik, melyet egykönnyen lerontani nem lehetett. Igen erős őrség volt benne. Rohammal próbálkoztak, de a városbeliek hadigépeitől sokan elestek. Sőt a táborban is számos vigyázatlan ember odaveszett, mert az ellenség inkább haragból, mint tervszerűen ágyúzott. A kapunál elővédül álló egyik vastag tornyot a sűrű ágyúlövés ledöntötte, mellette a fal egy része is leomlott, s mivel a szokatlan hidegtől befagytak a halastavak, széles bejárat nyílt a városba. A közeli veszedelem a polgárokat megrémítette, s kérlelték a királyt, hogy fogadja el hűségüket. Végre a harmincnyolcadik napon a város a király birtokába került. Szabadon elbocsátotta poggyászaival az őrséget; a király tábora is elindult Miután az eggenburgiak a pannonok hűségére tértek, a király Drágffy Bertalan vasas lovaskapitány és tiszttársa, Móricz László által elhívta a királynét. Ezek tisztes lovassággal, örvendezve hozták Eggenburgba.

Mikor Beatrix egy mérföldnyire megközelítette a várost, a király elébe ment, felvette kocsijába a királynét, a csapatok egyesültek, s mintha közösen tartanának diadalmenetet, együtt vonultak be a városba.

Néhány napot itt pihentek. Majd kétnapi út után, átkelve a Dunán, Klosterneuburgba érkeztek. Az éjszakát a király a királynéval Szent Lipót egyházának kolostorában töltötte. A kapitányok és lovashadnagyok a külvárosokban szálltak meg. A sereget ezután szétküldték néhány kisebb város elfoglalására, majd különböző utakon Bécsbe indították, végül a király rendelkezésére haladéktalanul Bécsújhely felé, melyet már egy éve ostromolt Zápolyai István, Tetauer, Kanizsai László meg Székely Jakab. Másnap a király az udvarnép teljes kíséretével Klosterneuburgból lement Bécsbe. Zápolyai Imre nádorispán, Nagylucsei Dóczy Orbán kincstartó, aki akkor győri püspök volt, Bécs különböző rendeivel a városból a harmadik mérföldkőig elébementek, hogy jókívánságaikat fejezzék ki neki, mint aki Túlsó-Ausztriát legyőzve diadalmenetet tart. A királynéval együtt tehát [1486.] december 20-án páratlan pompával bevonult Bécsbe.

Kevéssel ezelőtt Bonfini Antal, a Piceno tartománybeli Ascoli város polgára, fellelkesülve Corvinus király dicsőségétől, Retzbe jött, ahol a király és Beatrix elébe járulva, átnyújtotta nekik különböző könyveit, melyeket nemrégiben adott ki. Hármat a királynak ajánlott: Hermogenest és Herodianost, melyeket görögből maga fordított latinra, s a Corvinus-ház eredetéről szóló rövid könyvecskét. Kettőt a királynénak: az egyik a szüzességről és a házastársi szemérmességről szólt, a másik Ascoli történetéről. Egy kis kötetnyi epigrammát pedig Corvinus Jánosnak ajánlott; gyönyörködtető és hasznos ajánlásában a leendő fejedelem neveléséről van szó. A király a táborban mohón olvasta e könyveket, csodálta az író tudását, mivel nem ismerte még műveit. [1487.] január elsején ezután Bécsben, egybehíva mind az udvari rendeket és a követeket, figyelmesen hallgatta Antal üdvözlő beszédét, majd odahozatva mind e könyveket, átadta valamennyi főúrnak és főpapnak, hogy olvassák. Antal kérte elbocsátását, de a király nem járult hozzá. Nagy fizetéssel alkalmazta a picenói rétort. Megbízatása volt, hogy olvasson fel a szépséges Beatrixnak, kedve szerint írjon sok mindenről s járjon a táborral, ami azonban íróknak és bölcselkedőknek nincs kedvére. Megtette, bár nem szívesen. S hogy tétlenül ne töltse az időt a tábor zajában és kényelmetlenségei közepette, három hónap alatt latinra fordította Philostratost: előbb a *Nápolyi képek*et, majd a *Sophisták életé*t s a *Levelek*et. Ezzel a király bízta meg.

A karácsonyi ünnepek alatt a király két fontos és sürgős ügy elintézését fontolgatta. Először is a Galliába küldendő nagy tisztességű követséget, azután Bécsújhely megvívását. Ez még makacsul ellenállt, mert minden leleményességgel és erővel védték. A gallokhoz követül Filipec János váradi püspököt szemelte ki; napjainkban nála alkalmasabb nem volt erre a feladatra. Olmützben született; mint maga őszintén megvallotta, szülei alacsony származásúak és szegények voltak. Eszével, megfontoltságával és buzgalmával annyira vitte, hogy a király első és legkedvesebb embereinek egyike, titkára, vagy mint itt nevezik, kancellárja lett. A cseh háborúban, melynek folyamán a király Morvaországot tartományává tette, Olmütz elfoglalása után őt, a még ifjút, Csupor vajdának ajánlotta. Hamarosan úgy feltűnt éles elméjével és az ügyekben való jártasságával, hogy Csupornak legfőbb támasza volt s irányító szerepet játszott a tartomány kormányzásában és a cseh ügyek intézésében. Hűsége, becsületessége, okossága és nagylelkűsége hamarosan annyira megtetszett a királynak, hogy előbb a váradi, majd az olmützi püspökséggel ékesítette fel. Sőt számos székesegyház vezetését is rábízta. Évente harmincezer aranyra rúgott a jövedelme. Mérhetetlen bőkezűség és pompaszeretet jellemezte; sem fáradságot, sem költséget nem kímélt, csakhogy a reábízott feladatot a legnagyobb fénnyel és méltósággal teljesítse. Udvari népe nemesekből állott. Mátyás minden megbízatását nemcsak kívánsága szerint, de minden várakozáson felül a legnagyobb sikerrel végezte el. A király reá szokta bízni a legfontosabb külső ügyeket. Azonkívül megnyerő és

tiszteletet keltő volt arca, nyílt a beszéde, lelke nagy, termete szép, dolgos teste erős; fáradhatatlan, mindenen átlátó szellem lakozott benne. Vedd hozzá még példásan erkölcsös életét, hallatlan nyájasságát, derűs természetét, továbbá nagy közvetlenséggel párosult szíves modorát. Kötelessége teljesítésére mindig kész. Mi sem állt tőle távolabb, mint az, hogy bárkit is megsértsen, valamit színleljen vagy eltitkoljon. Barátait nagyon, szívből szerette. Ócsárlóit és ellenségeit inkább jó szolgálatokkal törekedett megbékíteni, semhogy rosszat rosszal viszonozva bosszút álljon rajtuk. Természete volt, hogy elfeledve az ellene elkövetett igazságtalanságokat, megtorlás helyett inkább jót tegyen velük. Bosszúként olykor beérte azzal, hogy jelenlevő ellenségéről nyíltan megmondta a maga véleményét; a gonoszlelkű bosszúállástól tartózkodott. Ezért a király derék és feddhetetlen férfiúnak tartotta és hirdette.

Midőn tehát Galliába készülődött követségbe - a gall követ is vele szándékozott visszatérni -, elhatározta a püspök, hogy valóban ritka pompát fog kifejteni, hogy megbízatását a királyhoz is és önmagához is méltón végezze. Először is háromszáz egyszínű és nagyságú lovat, az egész főúri rendből és az egész nemességből pedig háromszáz ifjút választott ki, kik majd díszöltözetben vonulnak végig minden városon, s mindnyájan bíbor ruhát viselnek. Hajuk hosszú, termetük és életkoruk hasonló. Soknak nyaklánca volt; a szőkehajúak fején drágaköves koszorú. A felszerelés meghaladta a főpapit; bárhol elővette, mindenütt azt hitték, hogy a királyi felség lakosztályából való.

A király több megbízatással látta el. Először azzal, hogy Gallia Cisalpinán [Lombardia] át vegye útját, s fia számára jegyezze el a milánói herceg húgát. Erről a készülő házasságról a királyné tudtán kívül tárgyalt, sőt azt titkos levelezéssel a szökést színlelő ügyes bresciai Fontana Ferenc által - kinek segítségét és alkalmas szolgálatát Itáliában gyakran máskor is igénybe vette - már csaknem elintézte. Másik megbízatása az volt, hogy testvéri szövetséget kössön a gall királlyal, hogy Miksát, kinek a két háború megosztja erejét, legyőzzék. Kérje továbbá a gall királytól, küldje el Zaliabust [Dsem], az ottomán Mahomet császár fiát, kit bátyja [Bajazid] kiűzött Ázsiából, s ki előbb Rhodosra, majd Galliába menekült s a francia király hatalmában volt, hogy az ő nevében a török ellen az eddigieknél sokkal félelmetesebb háborút indítson.

A király kívánsága szerint végzett el minden megbízatást, kivéve, hogy a török császár testvérét el nem hozhatta, mert azt már a pápának ígérték. Követségében mindenhol akkora pompával járt el, hogy azt mondják, a mi időnkben nagyszerűbbet még sehol sem láttak. Lakoma rendezésekor a párizsi halpiacot gyakran úgy felvásárolta, hogy olykor a király sáfárai kénytelenek voltak összekéregetni a halakat. Átadta a gall királynak szánt ajándékokat, melyek többe kerültek huszonötezer aranynál. Huszonöt gyors török lovat, azonkívül drágaköves arany edényeket, páncélos, lépegetve járó és betanított dák lovakat, továbbá arannyal és drágakövekkel ékes nyergeket, fényes kivitelű lódíszeket zablákkal. A királynénak aranyfonallal átszőtt bíborköpenyeget küldött, perzsa ruhákat, öveket és arany hálószoba-felszerelést. A francia követet, kinek neve Kristóf volt, mikor a váradi püspökkel együtt Magyarországról eltávozott, nagy tisztelettel bocsátották el. Mi magunk láttuk, hogy a király és a királyné mily gazdagon megajándékozta. Mindenki háromezer aranyra becsülte ezeket az ajándékokat.

Ezekben a napokban az egri püspök kinevezéséről tárgyaltak. A király döntése alapján - s ebben a királyné is egyetértett vele - Nagylucsei Dóczy Orbán kincstartó, ki akkor győri püspök volt, neveztetett ki, minthogy nála senki sem volt kiválóbb. A győri egyházat pedig Bakócz Tamás királyi titkár - anélkül, hogy erre törekedett volna - nyerte el mindig hűséges és buzgó nagy szolgálataiért. Ebben az időben Mátyás kettejüket - a váradi püspökkel együtt, ki éppen Galliába utazott - nagyon szerette. Mindkettőt tisztségekkel és javadalmakkal halmozta el, terveit önként közölte velük. Orbán kincstartó szelíd, rátermett a legnagyobb

ügyek intézésére is. Tamás viszont, mint pirosas arcszíne is elárulta, heves, kissé nyers, az ügyek végzésében jártas, körültekintő, ravasz, fáradhatatlan, tevékeny, állhatatos és feddhetetlen. Orbán azonban ügyességével, hűségével, türelmességével és fennkölt lelkületével mindig első volt a király előtt, bár titkolta vele született nagy bölcsességét.

X

Miután Mátyás elküldötte a követséget, tanácsot kért a matematikusoktól és csillagászoktól, majd [1487] január 13-án a már előző évben megszállás alá vett császári város, Bécsújhely ostromlására indult. Bécsben hagyta Beatrix királynét a még ottlevő többi követtel. Kelleténél gyorsabban sietett, mert a vezérek, a csapatok kapitányai és a katonák belefáradva az egyéves ostromba, kérték, hogy kipihentetni lovaikat, téli táborba engedje őket; a nehéz háború miatt a seregből sokan meg is szöktek. Így történt, hogy háromszáz német lovas kétszáz rakott szekérrel és ezek elé fogott ökrökkel, anélkül, hogy az őrség ebben meg tudta volna őket akadályozni, késő éjjel bejutott a megszállott várba s néhány hónapra megtöltötte élelemmel. Ezért kellett a királynak ennyivel hosszabb ideig még küzdenie. Bosszankodott emiatt, mert azt remélte, hogy az erővel meg nem vehető várost hamarosan kiéheztetéssel fogja hatalmába keríteni. Midőn ideérkezett, elbocsátotta azokat, kik azt jogosan kívánták; a csapatokat kiegészítette, s a tábort új katonasággal töltötte meg.

Bécsújhely városa síkságon fekszik. Nem messze félkör alakban övezik a pannon és noricumi hegyek. A város talaja mocsaras és vizenyős meg kavicsos is, egyébként annyira bővelkedik forrásokban, hogy bárhol ásol le három-négy lábnyira, víz fakad fel. Öt-hat lábnyi mélységben szilárd és erős kavics van. A város árkai mélyek és szélesek, mindkét oldaluk és fenekük négyszögletes kövekkel van megerősítve és kirakva; tengernyi víz van bennük, hallal. A város négyszögű, minden oldalán egy-egy kapu nyílik. Ha megállsz a piac közepén és körülnézel, minden irányban egyenesen rálátsz a kapukra. Mindegyikhez külön külváros tartozik; ezek épületei hasonlóak a városiakéhoz; ugyanolyan sánc és vízzel teli árok veszi körül azokat. A várfalakat háromszoros árok és sok torony védi. A fal minden szögleténél és a kapunál az árkon túl torony áll; mindegyik valóságos erőd, megrakva őrséggel, ellátva sokféle erődítéssel. A város ama szögleténél, mely Pannónia felé néz, a víz fölé meredeken kiugró vár van függőkertekkel; ezt a várat igen széles árok veszi körül. Ez is négyszögletes, de félkörszerű kiugrással, melynek kiszögellésén szintén magas torony áll. Emögött vannak a császár tizenötezer lépés átmérőjű kertjei és vadaskertje, melyeket összefüggő fal védelmez. Itt több kertben nagyszámú és mindenfajta állat kóborol, külországiak is meg szelídítettek is. A falakon szerte hadigépek vannak elhelyezve, melyek beirányozva két mérföldnyi távolságra levő célt is biztosan eltalálják ólomgolyókkal és vasdarabokkal.

Az elmúlt évben Zápolyai István és társai az első mérföldkőnél három vagy négy tornyot állítottak; nagy veszedelem nélkül közelebb nem mehettek, mert a nyílt és sík terepen még egy domb sem védelmezte őket. A király érkezését követően megújult az ostrom. Egy mérföldnyi távolságra összefüggő sánccal és árokkal mintegy tizennyolcezer lépésnyi körben vették körül a várost, hogy semmit be ne vihessenek, s mindenütt őrségeket állítottak. Míg Zápolyai Istvánnak és társainak két mérföldnyire volt táboruk, a király az első mérföldkövön belül ütötte fel táborát. A tornyokat és erődítményeket gyorsan közelebb vitte. Mind közelebb és közelebb jutva, néhány nap múlva a Bécs felé eső külvárost, melynek kapuja alá késő éjjel sereget küldött, véres győzelemmel elfoglalta és felgyújtotta. Az őrség katonái reményüket vesztve, a felvonóhídon visszavonultak a falak mögé. Bár a külvárost mély iszappal és vízzel teli árok, továbbá sánc, számos torony is védte, az ellenfél vakmerősége és bátorsága megvívja. Ennek elfoglalásakor a városi lakosság súlyos veszteségeket szenvedett. Ezek ugyanis, hogy a városba juthassanak, összekeveredtek az őrséggel, s egy részük, minthogy hátulról nyomták őket, egymást taszította a keskeny hídról a széles árokba, másrészüket a hátukban levő ellenség kaszabolta le; a többiek a várbeliek segítségével bemenekültek a városba. Így elvesztették a legerősebb külvárost, melyet a város legszilárdabb védőbástyájának tartottak. Midőn elhagyták a másikat is, melynek kapuja Pannónia felé tekint, s már a többi külváros

védelmében sem bízva ezeket, hogy annál jobban védhessék a várost, lerontották, a bécsújhelyiek nagyon megrémültek. Ha az ellenség akkor kissé erősebben támad, velük összekeveredve a városba juthatott volna. A lakosok az egész éjjelt rettegésben töltötték. Azok a polgárok, kiknek nagy, vastag falú házuk volt vasrácsos ablakokkal és vasajtókkal, végső kétségbeesésükben elszánták magukat arra, hogy az ellenség első támadását felfogják. Egész éjjel minden korú nép nagy lármát csapott a városban. S ha a várkapitány, ki hadban igen járatos férfiú volt s ugyancsak körültekintő, ki nem jő a várból a piacra és meg nem erősíti mindnyájuk bátorságát, másnap Bécsújhely biztosan önként megadja magát. Ő azonban német beszédével úgy felbátorította valamennyiök lelkét, hogy egészen a végső éhínségig kitartottak. Sokan úgy vélekednek, a helyőrség erőszakkal kényszerítette őket erre.

A király úgy gondolta, eleget tett azon az éjszakán. Másnap az elfoglalt külváros és a városfal közti várárokhoz a legnagyobb ágyúkat állítja, hogy ezekkel éjjel-nappal tetszése szerint töresse a falakat. Törököktől zsákmányolt ágyúkkal leront hat szemközt levő tornyot, elsősorban azokat, amelyek a kapukon emelkedtek. Társzekereken Bécsből hosszú dunai hajókat szállíttat, hordozható hidakat is szerkeszt, melyeken át a katona a város árka fölött átjutva behatolhat a lerontott várfal közé. A bécsújhelyiek hasonló elszántsággal állnak ellent. Golyóikkal naponta leterítették a magyar ágyúk tüzéreit, sőt gyakran vasdarabokat lőnek ki, s megölnek a sátrakban sok vigyázatlant. Napról napra folyt mindkét részről a kegyetlen harc a leshelyekről is. Gyakran megadásra hívják fel a polgárokat, de oda sem hallgatnak. A király végpusztulással fenyegetőzik. A várkapitány, ki kevéssel azelőtt Bécs alatt harcolt a király ellen, azt felelte, hogy a várban választotta ki sírját. Mindkét felől kérkedve beszéltek, míg azoknak a városban volt elég élelmük az élésre, ezeknek meg elég pénzük a háború táplálására. Naponta sokat lelőttek a tornyokról és az előbástyákról. Midőn a király elhatározta, hogy minden oldalról közelebb viteti az ostromtornyokat a várfalakhoz, parancsára a közkatonák karóból és vesszőből nagyon sok henger alakú kosarat fontak. Ezeket fekve földdel és kövekkel félig megtöltötték, majd éjjel kúszva a falakhoz görgették. Mikor a kijelölt helyre érkeztek, az oszlopsorként álló kosarak közé sövényt húztak, majd közeiket kiásott földdel megtöltötték. Az ellenséggel szemben ez volt a faluk. Ezek mögött fatornyokat emelnek, védőtetőket és vesszőből font védőfalakat készítenek, felállítják az ostromló gépeket, rontják az ellenség előbástyáit s eltávolítják a falakról a védőket. A táborban is a főkapunál, hol a királynak árokkal és sánccal védett sátra állt, ácsok összeállítható hidakat szerkesztenek, ostromtetőket, védőfödeleket, védősövényeket készítenek. Nem mellőzött végezetül a király semmi találmányt és mesterséget, hogy mindenek várakozása ellenére ezt a nagyon erős várost, melynél sehol a világon erősebb nincs, kiostromolja, s ezt a császári otthont elfoglalja, hol a császárnak nemcsak székhelye volt, de sírhelyét is itt jelölte ki. Sőt úgy gondolta Mátyás, hogy életének ez lesz legnagyobb dicsősége. A királyné udvari népek és követek nagy sokaságával ide követte a királyt; ezután először néhány hónapig Ebenfurtban székelt, melyet a bécsi hadjárat idején a király Zápolyai Istvánnak adományozott, majd a tábor közelében Lichtenwerdében szállt meg, várakozva Bécsújhely elfoglalására.

Március 10-én a király keményen ágyúztatott hátulról egy magas saroktornyot, mely a noricumi magas hegyek felé nézett. Ha ez leomlik, törmelékével feltölti székében az árkot, s utat nyit a katonáknak. A város kapitánya azonban felismerte a király szándékát. A toronynak a város felőli részét körül kibontatta, s fagerendákkal támasztatta alá, hogyha felgyújtják a tornyot, az a falakon belül omoljék le. Ezen a saroktornyon és árkon kívül volt egy földből készült másik torony, a várfal szegletének erős előbástyája, mely a város két oldalát védte széltében-hosszában az ágyúlövések ellen. Minthogy azt a saroktornyot hátulról lőtték, s óráról órára beomlással fenyegetett, a várkapitány meghagyta, hogy gyújtsák fel. Belsejében nyomban hatalmas tűz kap lángra, melyet belső faszerkezete táplált. Midőn a tűz a támasztékokhoz és gerendákhoz ért, a torony, mint a várkapitány kívánta, a város felé zuhan. A

király csalódott várakozásában. Hirtelen három cseh gyalogcsapatot hív oda, s meghagyja, hogy tüstént támadják meg a külső tornyot, a saroktorony előbástyáját. Ezek teljesítik a parancsot. Midőn nyomban csatarendbe álltak, a nehézfegyverzetű katonák áttörnek a sáncon, hirtelen átmennek a nem nagyon mély árkon, fölkúszva a töltésre eljutnak a gerendából készült mellvéd tetejére. Az elsők közül hárman vakmerően beugrottak; nyomban megölték őket. A többieket tüstént visszavetették. Midőn a polgárok és a katonák észrevették, hogy ezt az előbástyát elszántan ostromolják, mindnyájan ide összefutottak, s a várfalakról gyorsan társaik segítségére siettek. A torony körül tömörült cseheket a falról nyilakkal és tüzes golyókkal támadják. A városból egy titkos kapun segédcsapatot küldenek ki, mely az ellenséget onnan visszaveri és elűzi, ámbár a király is, nem akarva növelni az öldöklést, minthogy Mars nem kedvezett neki, visszahívatta őket. Esteledett, mikor ez történt. Rövid idő alatt mintegy száz katona esett el és ugyanannyi sebesült meg.

Bár az ostrom eddig kevés sikerrel járt, mégis semmivel sem lanyhábban folytatják. A király bátorságát nem riasztotta vissza sem az odahelyezett igen erős őrség, sem a számtalan erődítés, sem a polgárok állhatatos lelkülete. Jóllehet egy vagy két mérföldnyire biztonságosan senki sem közelíthette meg a várfalat a vizenyős, ingoványos talaj miatt, mert út nélkül oda nem juthatott, de meg a körülfolyó vizeket sem lehetett elvezetni, s földalatti árkokat sem lehetett a fal alá húzni, mert bárhol kezdtek ásni, rögtön víz tört fel, a király mégsem riadt vissza attól, amibe belefogott. Ezért nemsokára mindenfelől ágyúkat szögezett a falnak, s körös-körül oly tornyokat emeltetett, melyek szinte erődök voltak; ha a közbül levő árok nem akadályozza meg ebben őket, közelharcban küzdhettek volna a városbeliekkel. Ezzel igen megtörte a városbeliek erejét, megingatta bátorságukat. A büszke épületek ormait ágyúk döntötték le. De amazok sem mulasztottak el semmit, hogy védekezzenek. Kijavították a leomlott falakat, a megrongáltakat és ingókat lebontották, hogy kifelé dőlve be ne töltsék az árkot. Viszont ezek, hogy a várfalakat körülvevő vízen átkelhessenek, oly különféle szerkezeteket eszeltek ki, amilyeneket a haditudomány mesterei még nem találtak fel. A polgárok már nem reménykedtek a segítségben, s olykor a megadásról gondolkoztak. Meg is tették volna, ha a helyőrségtől való félelmük ebben meg nem akadályozza őket. Belátta ezt Corvinus, kinél abban az időben senki sem volt leleményesebb. Elhatározta tehát, hogy éhínségre kényszeríti a várost. Ha akarja, erővel is elfoglalhatta volna, de látta, hogy ez nagy öldöklés és a város pusztulása nélkül meg nem történhetik. Hogy kímélje övéit, a várost pedig a katonák dühétől megmentse, meghosszabbította az ostromot, hogy fáradságot és költséget ne áldozzon s ép város birtokába jusson. Ily módon szem előtt tartotta mindkét fél javát. Hét hónapot töltött itt a táborban; ideiglenes királyi lakot építtetett, kör alakú ebédlőt, mellette kápolnával.

A hallatlan költségekkel azonban már kimerítette a kincstárt, nem láthatta el tovább seregét, kiegészítéseket sem toborozhatott, éppen akkor, amikor az a hír terjedt el, hogy az ostromlottak nagy segítséget kapnak. Buzdította, kérte Orbán kincstartót, hogy szokott hűségével, buzgalmával és erényével bármiképpen küldjön pénzt és tartaléksereget, úgy ne lássék, már a végén kénytelen az ostromot gyalázattal abbahagyni. Az pedig nyomban csapatokat gyűjtött. Egri egyházmegyéjében katonát szedett, annyi adót hajtott be, amennyit csak lehetett, nemcsak saját püspökségéből, de mindenünnen, minden barátjától pénzt szedett össze. Saját költségén fölszerelt hadsereget küldött a táborba, meg pénzt és segédcsapatokat is. Mindenütt dicsérték ekkor Orbán gyorsaságát, hűségét és szorgalmát. Úgy lekötelezte ezzel magának a királyt, hogy egészen haláláig őt szerette legjobban.

Midőn látta az ellenség, hogy naponta nő a pannonok serege, s erejük nagyon gyarapszik, kényszerült a megadásról gondolkodni. Megfigyelték, hogy naponta csapatok érkeznek; bátorságuk ezért nagyon alábbhagyott. Haragjukban a falról messzire lőtték a golyókat és vasdarabokat. Egy lövéssel egyszerre három szolgát öltek meg, összezúzva fejüket, amint éppen

ebédnél a király előtt álltak. E véres, szörnyű látványra a király nem vesztette el nyugalmát, mozdulatlan maradt, s a félelemnek semmi jelét nem mutatta. A legnagyobb ágyúkat irányíttatta a városra, s ezekkel sok palotát leromboltak. Minthogy a bécsújhelyi háztetők nagyrészt fenyőzsindellyel vannak fedve, felháborodásában - mert a kapitány néhány nappal előbb követ útján megígérte, hogy ágyúival nem löveti a táborban levő királyi lakot - talán már azon gondolkozott, hogy felperzseli a várost. S ha a városbeliek meg nem engesztelik a királyt, már azzal fenyegetőzött, hogy lerontat minden templomot, ahonnan ágyúval lőttek - de ugyanakkor megígérte, hogy majd márványból építteti azokat újjá -, s végül az egész várost felgyújtatja. Meg is tette volna, ha nem bízik abban, hogy hamarosan úgyis övé lesz a város.

Eközben a táborba érkeztek a hatalmas milánói herceg követei, Naso Máté és Fontana Ferenc, kik meghozták a váradi püspök által Milánóban kötött szerződést Corvinus János és Sforza Blanka házasságáról. A király a táborban fényesen fogadta s néhány nap múlva elbocsátotta őket. Érkezésük után tisztes ferrarai kísérettel megjött Pannóniába Estei Hippolit, Beatrix királyné unokaöccse, nővérének fia, Ferdinánd unokája és Alfonz király dédunokája, hogy elfoglalja az esztergomi érsekséget, melynek élén előbb nagybátyja, Aragóniai János állt. Mátyás király, hogy unokaöccsét méltóságához illően fogadja, Frangepán Bernát modrusi grófot nemes lovassággal Zágrábig küldte elé, aki Sopronba kísérte az érseket. Mikor a királyné meghallotta közeledését, Crispus [Fodor] Istvánt menesztette elé követül, hogy nevében fogadja unokaöccsét, fejezze ki jókívánságait érkezéséhez, s közölje vele, hogy míg a király táborába nem hívatja, ott szálljon meg.

Közben a király a várkapitánnyal a megadásról tárgyalt, mert a várbeliek már mindenben végínségre jutottak. Tetauer és néhányan mások voltak a követek és közvetítők. A kapitány megígérte, ha augusztus idusáig [13-ig] a császár erős segítséget nem küld, megadja a várost; ekkor poggyászukra és személyükre nézve sértetlenül és biztonságban távozhassanak legfontosabb holmijukkal s háromszáz társzekeret is vihessenek magukkal. A király elfogadta a feltételt. A város kapitánya tíz férfiúval jött a király táborába, ahol kölcsönösen hitet tettek a megállapodott feladásról, melynek harmincadnapra kell megtörténnie.

Eközben Mátyás, hogy ne ott töltse az időt, az ostromló sereget hátrahagyva, több lovaskapitánnyal Stájerországba indítja táborát és a noricumi hegyszorosoknál levő Schottwienhez vezeti seregét. Ezt a várost akarta elfoglalni, hogy azután tetszése szerint törhessen Stájerországba, s elvághasson minden utat, melyen a bécsújhelyieknek vagy bécsieknek segítséget vihetnek. Elindulva a tábor, a portyázók és a könnyű lovasok parancsot kapnak, hogy szerte pusztítsák az ellenség szántóföldjét. Felgyújtják körül a városokat és a falvakat s mindent fölprédálnak. Schottwient azonnal elfoglalták. Egy ágyúból lőtt, visszapattanó kőgolyótól találva itt halt meg Graffnitzer. - A király itt Bánfi Miklóst, kit testvérként szeretett, börtönbe vetette, ami nagy megdöbbenést keltett a főurak közt, de nemsokára bántatlanul szabadon bocsátotta. - Miután előbb egy hegyormon épült kis várat is megvívtak, ennek a hegynek a gerincére óriási ércágyúkat vontak, hogy azokkal lőjék rommá Schottwien magas várát. Miután így megnyíltak a szorosok, a csapatok Stájerországba törtek; akkor mintegy húsz várost foglaltak el. Nem sokkal [1487] augusztus idusa előtt, mely napon a megállapodás szerint meg kellett adnia magát Bécsújhely városának, a király ujjongó sereggel tért vissza régi táborába, hogy a kitűzött napon átvegye a várost.

Miután Stájerország pusztítása után a király Bécsújhelyre visszatért, első dolga volt, hogy magához hívja Hippolitot, hogy olasz kísérői megnézzék a súlyos ostromot, s lássák diadalát, mely mindenképpen méltó volt hozzá, s érdemes volt megszemlélni. Hippolit akkor kilencedik évében volt; kedves tekintetű, szép arcú fiú; orra kissé kiálló, szeme szép és nagy; feje, válla és többi testrésze egymással csodás összhangban van. Arcszíne rózsás, gesztenyebarna a

haja, tekintete elmélázó, s inkább királyi méltóságot, mint gyermeki vidámságot sugároz; mintha minden pillanatban korát meghaladó új terveken, éles elméjű válaszokon törné a fejét. Ezenkívül természete határozott és angyalian kedves, mely inkább lelki nagyságra, mint alázatra vall. Ha nemes arcát szemléled, komolynak látod, a komorság árnyéka nélkül, és hibátlan szépségűnek; lábszárai sudár testalkatot ígérnek. Szigorú és gondos nevelés tette a herceget idő előtt éretté. Tehetsége elmés és leleményes, s oly jártas és ügyes, hogy sohasem éred vigyázatlanságon. Beszéde, amint a körülmények kívánják, méltóságos és szellemes; soha nem ejt ki száján dőreséget. Társalgás közben olykor annyira szellemes, hozzáértő és tapasztalt, hogy kora ellenére gyakran tudós férfiakat győz meg érveivel. A főurak tanácskozásában beszéde rövid és odaillő, ha lelki üdülésből a körülállók vitatkozásra hívják ki, ügyesen illő válaszával és hatékony érvelésével felülmarad. Ezért, úgy látszik, nagy tettekre született; nincs e fiúban semmi közönséges, semmi megróható; a véteknek még a gyanújától is távol áll. Szembetűnő szemérmetessége, továbbá nagy vallásossága. Főpaphoz illően, mindennap elmondja a szent zsolozsmákat és misézik. Annyira tartózkodik minden rútságtól, hogy látszik rajta, csak isteni szolgálatra termett. Minden szokása királyi, s ez szigorú neveléséből ered. Valahányszor tanítója alkalmat ad Hippolitnak, hogy mellőzve az idő előtti méltóságos magatartást, pajtásaival játsszék, környezetében úgy ékelődik és tréfálkozik, hogy azt vélnéd, sokat ízlelte az atticai sót. Koraérett erénnyel és szerénységgel tűnik ki; sohasem tesz olyant, mi meg ne haladná korát. Aki csak rátekint, számos aragóniai és estei fejedelmet fedezhet fel benne. Ha a kezdettel egybehangzó lesz a vég, senki sincs, aki őt szemlélve ne azt jósolná, kiváló egyéniségéből egykor híres fejedelem lesz.

A király nem sokkal előbb hívatta Báthory Istvánt Erdély tartományából, hogy jelen legyen Bécsújhely végső megvívásánál, s midőn válogatott ezer főnyi lovassággal megérkezett, őt küldte Sopronba, hogy fényesen, érseki méltóságához illően vezesse Hippolitot a pannon táborba. És a komoly, becsületes férfiú, a katonai tudományok kitűnő mestere, ki mindenki vélekedése szerint örök tisztaságot fogadott, buzgón teljesítette a király megbízatását. A nemes lovassággal Sopronba ment s magával hozta az érseket. Mikor futárok hírül hozták, hogy Hippolit már tíz mérföldnyire van, a király rögtön két négyszögbe állított dandárt küldött elé, hogy illendően fogadják az esztergomi érseket, Magyarország jeles prímását, a „született pápai követet”; ne korát vegyék, hanem fejedelmi származását és nagy egyházi méltóságát tekintsék; visszatérőben a fiú gyönyörködtetésére különböző harci játékokat s csatajeleneteket mutassanak be. Végül a harmadik mérföldkőig ment elé a főurak és főnemesek egész rendjével s hadnagyokkal. Hippolitot, mintha egyetlen fia volna, megölelte, összevissza csókolta, s látva nemes kiválóságait, mindvégig fiaként szerette. Páratlan fénnyel, katonák ujjongása közepette vezette táborába, sátrába. Nagy tisztességgel fogadták itt Hippolitot a ferrarai nemesekkel együtt. A király nem tud betelni látásával; gyakran a karjába kapja és gyengédségében naponta kedvében jár neki. Ezután a királynéhoz vezették, ki gyöngélkedő egészségi állapota miatt Lichtenwerdében tartózkodott. Miután így Beatrix anyáskodó örömének is eleget tettek, visszavitték a királyhoz a táborba.

Miután a város átvételének napja elérkezett, kijönnek a németek, s a kitűzött napon átadják a királynak. Rögtön őrcsapatokat küldött be, hogy a város tornyaira mindenütt kitűzzék a Corvinus- és a magyar zászlókat. Rendbe álltak a győzedelmes hadak; az egyik kapun bevonultak a városba, a másikon visszatértek a táborba. A királyné pedig az udvari néppel és a követekkel a várba ment, hogy átvegye az uralmat a császári város felett, s fogadja diadalmenetet tartó férjét. Megvárva a csillagok kedvező állását, harmadnapra Mátyás baldachin alatt, örvendezve, nagy pompával vonult be a városba; előtte lépdeltek mind a papság s a hivatalviselő rendek. E felvonulásban nem haladt előtte hadizsákmány, sem a foglyok tömege, sem az ostromot ábrázoló képek, hanem csak a diadalmas Corvinus-zászlók. A király után Hippolit, a pannonok főprímása, továbbá Orbán, Bakócz Tamás titkár, a főpapok, a táborok

hadnagyai következtek pálmahímzésű öltözetben. Kitűnt Báthory István, Zápolyai István gróf, Tetauer, Geréb Péter és öccse, Mátyás, valamint Drágffy Bertalan, Székely Jakab és Kanizsai László. Utánuk a többi lovaskapitány és a gyalogos csapatok, melyek állandóan ezt kiáltozták: Éljen a győzelem! Éljen a győzelem! Éljen Corvinus, a felséges császár! Éljen Corvinus, az igazi császár! A különféle nemzetek a maguk nyelvén adtak kifejezést általános örömüknek, s éljenezték az isteni Mátyást.

Hogy Mátyás végre elfoglalta Bécsújhely városát, s győzelmet nyert a császári székhelyen, majdnem egész Magyarországból összejöttek a szerencsét kívánó követek. Sőt illően nyilvánította hódolatát a távollevő többi főpap és főúr is. És az valóban igaz s nem kevésbé csodálatos volt, hogy a katonák a legyőzöttekkel nem erőszakoskodtak, dölyfösen nem viselkedtek velük szemben, őket nem gyalázták és szidalmazták sem nyíltan a városban, sem otthonukban, sőt mindenhol tisztességesen és illendően viselkedtek. Inkább derekasságban versenyeztek, hogy melyikük önt előbb életet házigazdájának a hosszú éhségtől megsápadt arcába. Sőt a városbeliek közül néhányan a mértéktelen falánkság következtében felfúvódva meghaltak.

De ki mellőzhetné hallgatással azt a felvonulást, melyet azon a napon rendezett, mikor Bécsújhelyen a megadás feltételeiben megegyezve elindította táborát és Schottwienhez sietett, melyet szinte a megszállás napján el is foglalt.

A Bécsújhely előtti igen tágas mezőre felvonultatta minden csapatát s hadirendbe sorakoztatta a sereget. Ott emlékezetembe idézhettem mindent, amit csak a régieknél a hadifegyelemről olvastam. Mátyás itt nemcsak a legbölcsebb királynak és leghatalmasabb fejedelemnek, de a legtökéletesebb hadvezérnek is mutatkozott.

Csak négy dandárba osztotta lovasságát, a portyázó és könnyű fegyverzetű lovasokat pedig csak a két szárnyra rendelte, hogy a kevés csapatot könnyen lehessen vezérelni, s minden zavar elkerülhető legyen. A sereg, mely a táborból a mezőre vonult, hogy hadirendben a noricumi hegyszorosok elfoglalására induljon, nyolcezer gyalogosból és húszezer lovasból állott a szolgák, lovászok és markotányosok nélkül, továbbá legalább kilencezer szekérből. A király pedig maga akarta felállítani a csapatokat, s kiosztogatni kinek-kinek érdeme szerint a katonai jutalmat.

Minden csapatnak megvolt a maga zászlaja; rajtuk főként a keresztény hit jelvénye, a kereszt, majd a Corvinus-ház, továbbá a győzhetetlen magyar nemzet, végül Dalmácia, Csehország és Ausztria címerei voltak. Zászlaik voltak a lovas- és gyalogoskapitányoknak, sőt minden egyes lovasnak is volt lándzsáján lobogója, ami különösen nagyon emelte a hadirend ékességét.

Mikor Mátyás a csapatok elé lépett, először csöndet parancsolt. Szigorúan megtartották ezt nemcsak a katonák, de még a lovak is. Középen előrevitték az első csapat zászlaját. Ünnepélyes és buzdító szavak kíséretében átadta ezt egy jeles öreg katonának, akinek, csodálkozva láttam, nincs sarkantyúja. Gondoltam, attól fél, hogy az ütközet hevében véletlenül sarkantyúzva lovát, megfutamodni látszik, s a többiek bátorságát is megzavarja. Azután tizenkét kardot, ugyanannyi csatabárdot és buzogányt osztott ki azoknak, akik kitüntették magukat. A zászlótartó körül álltak a csatabárdos, kardos és buzogányos harcosok. Majd a lovascsapatok felsorakoztak a zászló előtt. Huszonöt főből állt mindegyik, mert ugyanennyi volt a lovascsapatok száma. A zászló előtt mintegy nyolcvan főnyi lovascsapat vonult el, mögötte ugyanennyi. Hasonlóképpen rendezte a többi csapatot is. Ki-ki megtartotta menetközben a sort, mert ha csak ujjnyival is lépett volna előbbre a többinél, joggal retteghetett a mindent meglátó vezér haragjától. Oly félelmetes volt a fegyelem, s a fővezér iránt oly rajongó volt a tisztelet, hogy mindenki nyomban végrehajtotta parancsát, s még életét is semmibe vette, csakhogy azt teljesítse.

Oly nagy csend uralkodott mindenütt, hogy a vezér szaván kívül egyetlen hang, de még nyerítés sem hallatszott.

Azután mindegyik csapat kissé előrenyomult, s adott jelre a király előtt egymás után különböző harcalakulatba, ék alakba, körbe, három- vagy négyszögbe, olló- és fűrészformába fejlődött. Mindenki megtartotta helyét; nagy jártassággal és ügyességgel végezték a gyakorlatokat. Majd bemutatta feleségének, Beatrixnak, hogyan harcol a felállított csatasor. Hirtelen sorakoztatott minden csapatot.

Az arcvonal két szárnyára kisebb csapatokba osztva páncél- és lovasdandárt helyezett. A középre két lovasdandárt állított. Közibük osztotta be a gyalogos seregeket. Az első sorba a nehézfegyverzetűeket, a másodikba a lándzsásokat, íjászokat, parittyásokat és a többi könnyűfegyverzetűeket, a harmadik csatasorba a kipróbált veterán tartalékseregет, mely a végső küzdelemre szólító jelet, parancsot várta, figyelte. A két szárny elé könnyűfegyverzetű lovascsapatot is rendelt; nagy rendben álltak; oly gyorsak voltak, hogy száguldva talán még a madarakat is utolérték.

Beatrix kíséretében voltam. A felállított hadsereg a szemlélőben azt a benyomást keltette, hogy már-már összecsap az ellenséggel. Nagy álmélkodás fogott el. A csatasor teljességgel olyan volt, mint egy skorpió.

Mikor azután Beatrix már eleget látott, mindegyik csapat elvonult. Egyidejűen oldalt haladtak a szekerek. Ezeket a magyarok Corvinus utasítására nemcsak árok és sánc felett használják a tábor védelmére, hanem kaszákat erősítve rájuk, csatában is alkalmazzák; ezekkel szokták az ellenséget bekeríteni. - Ugyancsak csodálatos, amit most itt elmondottam, Itáliában ilyet soha nem lehet látni.

És minthogy jó ideig magam is a táborban tartózkodtam, bámulat tölt el, valahányszor emlékezetembe idézem azt a katonai fegyelmet, tiszta jellemet, mire Mátyás a magyarokat nevelte. Sehol sem látsz katonát, ki jobban tűrné a hőséget és fagyot, a fáradságot és az éhséget, ki buzgóbban teljesítené a parancsot, adott jelre szívesebben szállna harcba, készségesebben tenné ki magát a halálnak, továbbá ki jobban kárhoztatná a katonai zendülést, ki a táborban nyugodtabban és tisztességesebben élne, ki vallásosabb volna, ki jobban gyűlölné a zűrzavart és civakodást, ki jobban tisztelné a mértékletességet és tisztaságot, és jobban tartózkodnék minden káromkodástól, hamis eskütől és meg nem engedett szerelemtől. A lovasok nagy része nős, családos. Azt mondják, sohasem szegik meg a házassági hűséget, még ha három esztendeig kell is egyfolytában katonáskodniuk. Örök gyalázat éri, kit szajhával találnak. Nagyobb a bátorságuk és kitartásuk, mint a lacedaemoniaknak. Télen is táboroznak, akár nyáron. Saját szememmel gyakran láttam, hogy hóval borított lyukakban türelmesen teleltek, csakhogy a megkezdett ostromot félbe ne szakítsák. Úgy másztak elő, mint az egerek. Futároktól kapott parancsra őrhelyeiken egész éjjel nyeregben ülnek, helyükből nem mozdulnak, a kemény fagy miatt nem panaszkodnak. S bár többüknek tagjai megdermednek a tomboló hidegben, rendületlen lélekkel tűrnek mindent. Gyermekeiket táborban nevelik; ott oktatják a hadimesterségre.

Így a háborúban edzett magyar nemzet Corvinus irányítása, vezérlete és fősége alatt annyira megerősödött, hogy nemcsak atyái földjét bírja Pannóniában, hanem mialatt csaknem vérontás nélkül védi magát az ellenséges határterületeken belül, a szarmatáktól az Adriaitengerig, Mysiától és Macedóniától Ausztriáig és Németországig kiterjesztette birodalmát. De a pannon táborban sok Curiust, Camillust és Fabriciust, sok Fabiust, Scipiót és Aemiliust is láthattál abban az időben. Mátyás pedig mindenképpen Caesar vagy Nagy Sándor volt.

Ebben az évben Mátyás szövetséget kötött Anconával. Pecsétjét és királyi zászlóit küldte nekik; ezeket viseljék szárazon és vízen; ki őket megsérti, Mátyás azt ellenségének tekinti. A

pannonnal való szövetségért Ince pápa igen megneheztelt az anconaiakra, s erőszakkal arra kényszerítette őket, hogy bontsák fel a szövetséget. Minthogy a pápa szövetségben állt a velenceiekkel, ezek a magyarok elleni gyűlöletükben addig áskálódtak az anconaiak ellen, míg az anconai polgárok el nem küldték a király zászlóit Rómába Ince pápának, hogy a velenceiek haragját lecsillapítsák.

A király tehát Bécsújhely elfoglalása után néhány nap múlva - hogy visszatérjünk a történetre - nagyszerűen megajándékozta a ferraraiakat, kik Aragóniai Hippolitot Esztergomba kísérték, s visszabocsátotta őket Itáliába. A kedvezőtlen éghajlat miatt a királyné súlyos lázba esett, s visszatért Bécsbe. Sőt a hosszú ostrom következtében a táborban és a városban nagyobb pestis terjedt el, mely sok udvari embert és nemes katonát elragadott. A király visszamaradt a stájer ügyek rendezésére. A bécsújhelyiek nyilvánosan esküt tettek a király kezébe, hogy parancsait s utódaiét is teljesítik, s a létrejött szerződést és esküjüket sosem szegik meg.

Csakhamar Ausztria belsejében, nem messze Sankt Pölten városától felszították a császáriak a háborút. A királyi lovascsapatok és néhány gyalogos csapat szembeszállt velük. Vakmerően hirtelen egymásnak rohantak és keményen harcoltak; kétséges volt a küzdelem kimenetele. Végül a németeket szétverték; mindkét felől sokakat elfogtak és megsebesítettek, de sokan el is estek ebben az ütközetben. S minthogy Ausztria mindig készülődik valamire, s Frigyes császár nagy vereségében minden cselt és erőt igénybe vett, néhány ismerős főembert a királytól való elszakadásra tüzelt. Ezért ebben az évben az elhunyt Podjebrád György király fia, Viktorin herceg és Vilmos gróf, továbbá több ausztriai főúr megbeszélés szerint egyszerre fellázadt, hogy a királyt több helyen kitörő háborúval kimerítsék. Mátyás a hadakozók minden városát elkobozta. Both Andrást, a serény, buzgó és ravasz lovaskapitányt, kit a királyi felség nagyon kedvelt, kevés gyalogcsapattal és ötszáz lovassal elküldte, hogy foglalja el Viktorin szlavóniai városait, melyeket egykor Oppeln hercegségért cserélt el a királlyal. Vilmosnak és testvéreinek Zágráb közelében levő városaiba pedig Székely Jakabot küldte, aki ebben az esztendőben Stájerországba, Krajnába és Karintiába betört, szerte beszáguldozta e tartományokat s pusztította a szántóföldeket, a császár sok kis városát elfoglalta, végül elkóborolt egészen a velenceiek határáig. A következő évben a király városaiktól és minden jószáguktól megfosztotta azokat a lázadókat, akikre az elpártolás rábizonyult. A Bécsújhely elfoglalását követő télen összejövetelt tartottak Sankt Pölten városában. Itt Mátyás a császár követeivel és a bajor hercegekkel találkozott, s fegyverszünetet kötöttek.

A következő évben május 15-én János Antal, ki akkor még nem volt milánói érsek, nemesek díszes kíséretében Bécsbe jött a királyhoz, hogy megerősítsék Corvinus János és Blanka házasságát, melyet előbb a váradi püspök kötött meg. A király a lehető legnagyobb kitüntetéssel fogadta; mindent kívánsága szerint intéztek el. Valamennyiüket gazdagon megajándékozva, elbocsátotta őket. Mint sokan állítják, az előrelátó fejedelem érezte, hogy gyöngélkedik, s hamarosan meghal. A hadi fáradalmakban egész sereg betegséget szerzett. Siettetni kezdi tehát fia házasságát. Ennek feltételei szerint azonban Jánost előbb királlyá kell tennie. Elhatározta, hogy lemond a cseh királyságról, s fiát teszi meg utódává. A magyar trónnal ezt nem tehette, mert ellenezte a mostoha, Beatrix. Ezért Sziléziában hadakozásba kezdett egy herceggel, hogy nagy uralmat adhasson át fiának; ugyanezt tette Lausitzban. Mindkét tartományban számos főurat kényszerített városai eladására, s ha megtagadták, jogos okot találva, hadat indított ellenük. Midőn tehát Sziléziában háborút kezdett, Trinkát, a cseh lovasság hadnagyát és Haraszti Ferencet könnyű lovassággal a tartományba küldte. Mindketten, mint a király meghagyta, ostrom alá veszik egy hercegnek igen erős városát; azt mondták róla, hogy elszakadt a király hűségétől. A herceg Ulászló királyhoz menekült védelemért, segítségét kérve. A Mátyással kötött régi szerződés alapján Ulászló a segítséget megtagadja, hogy meg ne szegje esküvel fogadott szövetségét. Most a herceg mindenfelé a főurakhoz folyamodik, s támogatásukat kéri; figyelmezteti őket, ha nem előzik meg a bajt,

rájuk is ugyanaz vár, amit most ő szenved. Meggyőzve zsoldot adtak össze és segédcsapatokat küldenek, hogy ne hagyják atyai, ősi uralmától megfosztani társukat, barátjukat. Míg a várost a magyarok keményen ostromolják, ezek odasietnek, hogy fölmentsék; a közelben tábort vernek, majd a kellő pillanatban megütköznek velük. Oly nagy rohammal törtek a pannonokra, hogy kissé megingatták őket. A magyarok ennek okául a csehek hitszegését hozták fel; azt mondták, azért vonakodnak harcolni, mert nem akarnak testvérháborút. Haraszti, kevéssé bízva a csehek hűségében, könnyű lovasságával az erdőbe húzódott, hogy hátulról és oldalról csapjon a vigyázatlan ellenségre. Seregével nagy ügyességgel körülveszi a cseheket, majd rájuk tör. Makacs küzdelem támad; mindkét részen sokan elesnek. Ámbár Trinka a saját népe elleni harcot, cseh vérontását kelletlenül vállalta, mégis eleget tett katonai kötelességének, mert félretéve övéi iránti szeretetét, négyszögbe állított cseh dandárával keményen küzdött ellenük. Ő szemközt, társa pedig hátban és oldalról harcolt. Végül a csehek futni kezdtek. Így szétszórva és megfutamítva az ellenséget, a magyarok véres győzelemmel tértek meg táborukba. A várost megrémítette a segítségül küldött sereg szétverése, s magát megadni kényszerült.

Mátyás és Ulászló király közt emiatt feszültség támadt. Az felrótta, hogy szerződésük ellenére segítséget küldött ellenségeinek. Ez tagadja a vádat s hangoztatja, hogy szentül megtartotta a szövetséget; azt mégis őszintén elismeri, jog szerint nem akadályozhatja meg a zsoldos szolgálatból élő cseheket, hogy mások zsoldjába szegődjenek. - Mátyás, hogy a szerződésszegés miatt panaszt tegyen, Filipec János váradi püspököt, cseh királyi helytartóját küldte hozzá, Ulászlótól pedig, hogy mentegesse magát, két ízben jött ebben az ügyben válogatott főurak követsége Bécsbe.

Végre elintézték az ügyet. Mátyás eltitkolva haragját, figyelmét ismét arra fordította, hogy fiának hatalmát Szilézia és Lausitz uralmával gyarapítsa. Csak a váradi püspököt, kit a cseh ügyek legügyesebb irányítójának tartott, vette igénybe, hogy ebben közvetítsen. Ez a fejedelem megbízásából e két évben gyakran beutazta e tartományokat; arra buzdított minden főurat, hogy adják el városaikat a királynak; nagy árat ígért és azonnali fizetést; figyelmeztette őket a fenyegető veszedelmekre. Azt mondják, hogy kitűnő kufár ravaszságával mindkét tartományban különböző városokat tartozékaikkal együtt, továbbá uradalmakat vett meg a királynak fia számára. Lausitzban annyira kiterjed már uralma, hogy két napi járóföldre közelítette meg a Származt Óceánt [Keleti-tengert]. Hogy a királynak itt minden annyira sikerült, ennek oka az volt, hogy a váradi püspök ott tartózkodott, s ott volt a király válogatott serege is, mely szerte száguldozva mindenkit nagy rémülettel töltött el. A kétszeres zsoldon kívül zsákmánnyal is gazdagodott a sereg. Ezenfelül János váradi püspöknek a király tekintélyes uradalmat adományozott, mely évenként hétezer arany jövedelmet hozott. Bécsújhely elfoglalása után a király két évig és mintegy nyolc hónapig időzött Bécsben; gyakran mondta, hogy Sziléziába és Lausitzba utazik, állítólag gyűlés tartására. De hogy mit tervezett még, nem tudtam eléggé földeríteni.

Ebben az időben a magyarok gyakori betörései miatt a stájerek és karintiaiak gyakran kénytelenek voltak a békét megvásárolni. Sőt a tartományok fejei, főurak, apátok, püspökök és prépostok a császári követtel eljöttek Bécsbe, hogy a királytól megvásárolják a békét. Mindezeket az ügyeket itt Dóczy Orbán intézte; Bakócz Tamás győri püspök segített neki. Azok meg talán drágábban is vásárolták a békét, mintha hadat viseltek volna. A király dús lakomán fogadta őket, és néhányan megajándékozva távoztak, hogy így lekötelezve térjenek a magyar király hűségére. Ha valamiben kapzsi módon jártak el velük, azért tették, hogy erővel kényszerítsék őket a császártól való elszakadásra.

Török követek is jöttek ebben az évben Pannóniába, hogy megerősítsék a gyakori fegyverszünetet. Megérkeztek a lengyel követek is, hogy mindenképpen elsimítsák Mátyásnak minap Ulászlóval támadt feszült viszonyát, elejét vegyék minden bizalmatlanságnak, s egyéb ügyet

is elintézzenek. Viszont a király Oszvald zágrábi püspököt küldötte Lengyelországba, aki kívánsága szerint intézte el megbízatásait. A következő évben Domokos fehérvári prépostot, a Boldogságos Szűz egyházának főpapját, ki a követi tisztségre igen alkalmasnak mutatkozott, küldötte a király ugyanoda, hogy az állandó kölcsönös ellentéteket és gyanakvásokat megszüntesse.

A következő évben, mely ezernégyszáz fölött a nyolcvankilencedik volt, január elseje után, midőn a király Bécsben időzött, szokatlanul nagyon megdördült az ég. E csodajeltől mindenki megrémült és megdöbbent; nagyon kezdtünk aggódni a királyi felségért. Köszvény kezdte gyötörni, s oly bágyadtság fogta el, hogy lábán többé nem tudott megállni. Főorvosa Milio Julius volt, származására és tudományára nézve egyaránt kiváló, ki eddig sikerrel gyógyította a királyt. De midőn egy másik olaszt adtak mellé, csökkent buzgalma, mert úgy vélte, bizalmatlanságból hozták a vetélytársat. A betegség pedig mindinkább elhatalmasodott a királyon, s az orvosok két évnél tovább nem tudták meghosszabbítani életét.

Ebben az évben az egész földkerekségről számos követ érkezett Mátyáshoz. Oly híre volt nevének, hogy az egész világ tisztelte és félte. Nemcsak a keresztény fejedelmek, de a legbarbárabb országokból pogányok is küldték hozzá követeiket kéréseikkel, s keresték barátságát. Az elmúlt évben Ferdinánd király a sziciliai Ranzano Péter lucerai püspököt, a kitűnő történetírót és szónokot küldte Mátyáshoz. Ebben az évben eljött Bécsbe Angelo ortei püspök, pápai követ is, hogy kiszabadítsa Váradi Péter érseket, ki már négy éve volt börtönben. A király nagy pompával fogadta. Majd a következő évben a tavasz beköszöntésével lehajózott a király Budára, mert a magyarok már régen számos követséggel hívták. Nem sokkal ezután a velencei követ érkezett meg, hogy elsimítsa a Dalmáciában támadt határvillongásokat. Ezért jött, sokak véleménye szerint azonban inkább azért, hogy kémkedjék; híre járt ugyanis, hogy nem él már sokáig a hatalmas magyar király, ki már veszedelmessé kezdett válni Velence számára.

Néhány nap múlva tisztes török követség jelent meg, mely nemcsak fegyverszünetet kért, de igen határozottan békét, hogy a pannonnal elrendezve dolgait, megbosszulhassa Szoldán asszír fejedelmen Szíriában abban az évben elszenvedett súlyos vereségét. Még tisztességgel el sem bocsáttattak, midőn Szoldán régen várt követe, a jeruzsálemi pátriárka megérkezett. A múlt évben ugyanis Szoldán különböző ajándékokat és tirusi [bíbor] köntösöket küldött a királynak Junius ragusai patricius útján. Az asszír király szorgalmazta, hogy szövetséget kössön Mátyással a török ellen. Nagy ígéreteket tett, ha közös vezérlet és irányítás alatt megindul a hadjárat. Minthogy ugyanis Szoldán kevéssel előbb szárazon és vízen nagy csapást mért a törökre Szíriában, azt kérte Mátyástól, hogy hátulról támadjon. Bizakodott abban, ha ez a szövetség létrejön, a török ereje meggyengül. A király halála azonban, amint nemsokára elmondjuk, mindent megakadályozott. Ugyanaznap voltak kihallgatáson a roxánok követei a peloponnesosi fejedelemmel. Mindnyájukat fényesen fogadta s bocsátotta el. Továbbá ebben az időben jelentek meg Frigyes császár és Miksa római király követei, hogy békéről tárgyaljanak Mátyással, s véget vessenek a hosszú háborúskodásnak. Midőn Ferdinánd nápolyi király megtudta ezt, nyomban Pannóniába küldte Montano Ferenc campaniai polgárt, hogy mindkét felet üdvös megegyezésre buzdítsa. Aggódó leányának, Beatrixnak segítségére sietett, hogy a királynét támogassa, s előmozdítsa a kívánatos békét. A császár követei azután eltávoztak, majd újból visszatértek, hogy kölcsönösen összeegyeztessék a békefeltételeket. Ezalatt a fegyverszünetet meghosszabbították, hogy alkalmasabban tárgyalhassanak a békéről. Végül a követek nagyszerűen megajándékozva távoztak. A sok követ közül a király senkit sem bocsátott el ajándék nélkül. Sőt oly bőkezű volt Mátyás, hogy minden követ, fejedelem, nemes, de bármily rendű is, aki a király elé járult, vendége volt, s a gazdag ajándékokon kívül a kincstártól minden nap bőséges ellátásban részesült.

A király viszont a császárhoz és Linzben időző Miksa fiához Filipec János váradi püspököt küldte követül, hogy a békéről tárgyaljon. A püspök ezt a követséget is nagy pompával végezte, s midőn észrevette, hogy Miksa hitegeti, ő is hitegette. A béke pedig így nem jöhetett létre. A császár azt kívánta, hogy amit elvettek tőle, mindazt ingyen adják vissza, sőt térítsék meg a javakban és személyekben esett károkat. Mátyás ellenben, minthogy jogosan viselt háborút, azt mondta, meg kell fizetni kiadásait, s a hosszú háború költségei fejében hétszázezer aranyat követelt. Miksát bántotta atyja makacssága, hasonlóképpen az is, hogy a király ekkora pénzösszeget kíván a hadikiadásokért. E két véglet közt a középutat kereste. Mivel úgy vette észre, hogy Mátyás király szereti és tiszteli őt, abban bízott, hogy az ő kedvéért önként visszaad sok várost. Ismerte a fejedelem nagylelkűségét, s ezért maga is ígérgetett. Mátyás azonban fortélyt fortéllyal akart kijátszani. Miksát előbb ajándékokkal környékezte meg. Négyszáz hordó bort küldött neki Linzbe, ugyanennyi marhát és tizenkétezer aranyat. Megint elküldte követül a váradi püspököt, hátha végezni tudnak valamit a béke ügyében. Annál makacsabb volt a császár, sőt azzal gyanúsította fiát, hogy Mátyás felé hajlik. Ezért, bár fia gyakran kereste, elzárkózott előle, s megtagadta a vele való megbeszélést. Végül a császár Ottó bajor herceget küldte követségbe hét társával, hogy ezzel a nagyon előkelő követséggel jobban hajlítsa a királyt a kedve szerinti békére. A király fényesen fogadta, s még fényesebben meg is ajándékozta őket, de a béke mégsem jött létre, mert mindkét fél elfogadhatatlan feltételeket szabott. Azonkívül Miksa éppen nem ok nélkül kötve fegyverszünetet a francia királlyal, még abban az évben Ausztriába sietett, mert nemcsak császári atyja, ki nagyon hitt a matematikusok jövendöléseiben, de sok csillagjós is előre figyelmeztette, hogy a király még abban az évben meghal. Mátyás maga is tudta, mivel fenyegetik a csillagok, melyek megkérdezése nélkül nem fogott semmibe. Midőn tehát Miksa az egyezkedés ürügyével visszatért Felső-Ausztriába, valójában a király halálát várta. Gyakran küldött követeket, hírmondókat, hogy értesüléseket szerezzenek a király ingadozó egészségi állapotáról.

Nem sokkal ez előtt a gyöngélkedő király Bécsből lehajózott Budára. S még Ottó herceg érkezése előtt, midőn az oltáriszentség ünnepét [Úrnapja, 1489. június 18.] ülték, a hosszú szent körmenet után, miközben a király egy magas emelvényen ült, népes gyülekezetben nyilvánosan kihirdették a magyarok és németek között a békességet. Szeptember idusára [13-ára] kihirdették az úgynevezett diétát, melyen a két uralkodó jelenlétében megkötik a császár és a király között a békét. De Mátyás betegsége rosszabbodván, ez egy hónappal eltolódott. Ezután hónapról hónapra halasztották a gyűlést. A király ezt rossz egészségi állapotával okolta meg. Elutazására mintegy ötven társzekeret rendeltek; erre felrakták az egész kincstárt. Három hónapon át a vár előudvarán őrizték. A jósok és csillagászok a novembert és decembert aggasztónak mondták. Nem is ok nélkül, mert e hónapokban harmadnapos hideg rázta. Elmúlván isteni Megtartónk születésnapja, kedvezőtlen horoszkópot kapott, melynek hitelt adott. Előreküldte a szekereket, s mintegy a halálveszedelemtől menekülve Bécsbe igyekezett.

Az előző évben Crispus [Fodor] István, ki most szerémi püspök, a humán tudományokban valamennyi magyar között a legképzettebb, finom ékesszólásban jeles, a király parancsára a milánói herceghez utazott, hogy Corvinus Jánosnak Blankával kötendő házasságát a jövő évre halassza s erősítse meg. A milánóiak nagy tisztelettel fogadták s bebocsátották az államtanácsba. Miután szólásra felkérték, a szavak ékességével, a gondolatok súlyával kitűnő szónoklatot tartott, mely ma is megvan; rátért titkos megbízatásaira is. Egész Magyarország nevében szerencsekívánatát fejezi ki, ismételten megerősíti a király és a tanács nevében a megkötött házasságot, kéri, hogy minden feltételt fogadjanak el és erősítsenek meg. Végül kéri a herceget és nagybátyját, Lajost (ki az államügyeket intézi, s ebben az időben valamennyiök közt a legtapasztaltabb), valamint az egész tanácsot, hogy mivel a királyt ez évben súlyos ügyek kötik le, járuljanak hozzá szívesen ahhoz, hogy fia házasságát a következő évre halaszthassa; legyen ez mindkét fél méltóságának megfelelően fenséges és nyugodalmas.

Nem ok nélkül kéri a király ezt. A házassági szerződés szerint ugyanis fiát a menyegző előtt királlyá kell tennie. Magyarország koronáját nem hagyhatja reá, mert tartania kell Beatrix heves ellenkezésétől és a főurak lázadásától. Ezért elhatározta, hogy fiának a Lausitzcal és Sziléziával megnagyobbodott cseh királyságot adja át. Minthogy számít arra, hogy ott valami zendülés készül, kéri a lakodalomnak a jövő évre történő elhalasztását, hogy a milánói hercegnek tett ígéretét teljesíthesse. A király tekintélyével támasztott nyájas beszédével Crispus [Fodor] István mindent kieszközölt náluk. Hogy a herceg vagyonát a magyarok megismerjék, a tárgyalások befejeztével bevezették őt a kincstárba, hol mérhetetlen kincset, hallatlan mennyiségű gyöngyöt és drágakövet látott. Mielőtt Magyarországba visszaindult, sokat vásárolt Itáliában. Visszatérve a királyt, a királynét és barátait megajándékozta.

A most következő télen Bécsben sokféle, de kiváltképpen páros lovagi viadalt rendeztek. Corvinus János itt mérkőzött először. Főurak válogatott lovascsapata élén páncélosan vonult a porondra s az emelvényen ülő szülei előtt szépen vívott egy nála jóval idősebb lovaggal. Midőn a fövenyen lándzsát szegezve rontottak egymásnak, az első összecsapásnál ellenfelét sebzett fővel taszítja le a lóról.

Bécsben a király nem hagyta abba sem a belső, sem a külső ügyek intézését, bár betegsége naponként súlyosbodott, s nagyon elgyengült. Beköszöntött a február, azután a március. Tavasszal az emberi testben gyorsabb mozgásba jönnek a nedvek; annál inkább kezdett megrendülni állapota. Mindazonáltal továbbra is ugyanúgy gondolt mindenre; régi mozgékonyságából és fáradhatatlanságából semmit sem engedett.

Már a kilencvenedik évben jártunk ezernégyszáz fölött, midőn híre járt, hogy azon a nyáron a király népes gyűlést akar tartani Sziléziában. Ezért kevéssel előbb előreküldte János váradi püspököt, hogy a tartománybelieknek meghirdesse a diétát, odakényszerítse a főurakat, s a népek lelkületét jól előkészítse, hogy engedelmeskedjenek a királynak.

Eközben a király Bécsben nagy terveket forgat magában. Orbán kincstartónak meghagyja, hogy a beszedett adóval siessen Bécsbe. Közeledett húsvét ünnepe [április 11.]; azt mondotta, hogy utána nyomban Sziléziába indul a gyűlésre. Maga rendelkezett az istentiszteletek felől s különféle előkészületeket tett az ünnepnapokra.

Virágvasárnap [április 4.] az összes követ, a pápai legátus és valamennyi főrend kíséretében gyaloghintón vitette magát a vár erkélye alatti emelvényre, melyet erre az alkalomra előző nap emeltetett. Ott akart méltóképpen ünnepelni. Haja rendezett és fésült; arca derűs. Pompás felszereléssel állíttatott itt oltárt a virágvasárnapi szokásos szertartáshoz. Hihetetlen türelemmel, mintegy hat óra hosszat tartózkodott ott. Az istentisztelet végeztével a trón elé hivatta a velencei követet, lovaggá ütötte, aranyos ruhával és felkantározott lóval ajándékozva meg nagy tisztességgel elbocsátotta.

Minthogy addig még semmit sem evett, gyengeség vett erőt rajta; belső szobáiba vonult vissza. Még három óra hosszat nem reggelizett, mert rossz volt a gyomra. A királynét is várta, ki az ünnepen a város templomait látogatta. Míg reá várakozott, hogy valamit egyék s erőtlenségét elmulassza, Péter kulcsárral picenói fügét hozatott. Ez azonban állott, romlott volt. Mikor a király megízlelte, úgy felháborította az ostoba kiszolgálás, hogy haragra lobbant. Eközben érkezett meg a királyné; tőle telhetően csillapítja, csendesíti, nyugtatja férjét. A királyné az ebédre terelte a szót s mindenféle ízletes étekkel szolgált neki, de ő nem nyúlt semmihez. Azt mondja, feje szédül, szeme homályosodik. Hálószobájába viteti magát.

Ekkor hirtelen szélütés éri.

Hivatva nyomban megjelent Corvinus herceg, unokatestvérei, Geréb Péter és Mátyás, továbbá Dóczy Orbán egri püspök és Bakócz Tamás kancellár, Zápolyai István gróf várkapitány és Báthori István vajda meg a többi főúr. A főurak és főpapok összefutására mindenki, aki csak

jelen volt, rémületében csaknem eszméletét vesztette. Látták ugyanis mindnyájan, hogy a királyt nagy testi fájdalmak gyötrik, s a súlyos betegség megfosztotta beszélőkészségétől. Csak azt kiáltozta: „jaj, jaj!” és „Jézus!” Más szót nem tudott kimondani.

A felség iránti nagy tiszteletből még ekkora életveszedelemben sem merte senki megérinteni, hozzá szólni, vagy étekkel segítségére lenni. Csak a királyné: összeszorított száját erővel felnyitja és valami éltető orvosságot önt bele. Most fülét, ujját, haját húzogatja, hogy magához térjen. Majd elkötözi karját, kezét, lábát, ahogy szokták ily veszedelemben. Majd fülébe kiáltoz, felnyitja kifordult szemét. Fáradhatatlanul mindent megtesz, amire a szeretet kötelez. Tanácsot kér az orvosoktól, kérleli őket, akik a súlyos betegség láttán megrettentek. A király pedig mindinkább növekvő fájdalmában nyög, ordít, mint az oroszlán; magával a halállal küzd.

Barátai, kik körötte álltak, csendes zokogásban törtek ki. Búsultak a főurak. A hadikapitányok, kik bejuthattak a várba, fájó szívvel nézték: a háború annyi veszedelmében őrködtek és vigyáztak a királyra, s most nem siethetnek segítségére a végzet hatalma ellen. Aggódtak valamennyien magukért is, meg az országért is; jól tudták, ha meghal a fejedelem, zűrzavar támad, felborul minden.

Egész éjjel hatalmasan fel-felbődült. Hajnalra végül elült szörnyű fájdalma; néhány órára elnyomta ugyan az álom, de az is nyugtalan volt. Azután fölverte az ismét kitörő őrjítő fájdalom. Az egész napot álmatlanul töltötte, némán, hanyatt fekve. Merően nézett egyesekre: előtte álló fiára, majd a királynéra, mintha kérni akarná őket valamire, mintha mondani szeretne nekik valamit. Többször erőlködött, hogy beszéljen, de nem tudta a szavakat kimondani. Ott állt a királyné, kérdezgette, mit kíván, s mintha jeleit értené, próbálkozott, hogy ezt vagy azt óhajtja-e, de egyetlen szót sem tudott belőle kivenni.

Mikor a király visszaesett halálos kábulatába, a királyné a már megkísérelt módokhoz folyamodott: újra elköti tagjait, szájába orvosságot önt, fülébe lehel s mindenképpen vissza akarja tartani az elszálló lelket. Így telt el a szomorú nap.

A harmadik napon, mely Marsról kapta nevét [kedden], délelőtt hét és nyolc óra között, miközben egyre hörgött, s mintha isten bocsánatáért esdekelne, különböző jelét adta őszinte bűnbánatának, hányás közben végül kilehelte lelkét. - Haláltusájakor gyomrában hirtelen diónyi gömb támad, emelkedik, s csuklást okozva torka irányába tart. Midőn nyeldeklőjéhez ér, a király nyomban kiadja a lelkét. A győzhetetlen Mátyás király, az Üdvösség ezernégyszázkilencvenedik évében, április ötödikén [hatodikán], Mars napján halt meg, életének negyvenhetedik évében, örök vágyakozást hagyva maga után. És miképpen Mars hónapjában [márciusban] született, Mars napján és órájában távozott az életből.

Sok csodajel jelezte halálát. Már az előző év január elseje után megdördült az ég. Halála után a Duna szokatlanul megáradt; sok partmenti falvat és várost öntött el, hogy török betörés ellen megvédje Pannóniát, ha már az ország oltalmazója nem védelmezheti. A Budán őrzött oroszlánok a király halála napján kimúltak. Ekkor Budán a Corvinus-ház címerének madarát, hollót egyetlenegyet se láttak, míg Fehérvárt, a magyar királyok temetkező helyén annyi holló károgott, hogy ebből már mindenki könnyen sejthette a király halálát. De a jósok és matematikusok is mondták, hogy meghal ebben az esztendőben. - Mikor nem sokkal előbb Bécsből lehajóztunk Budára, a király megállapodott Komáromnál. A kapu fölött emelkedő torony csúcsán gólyafészket vettünk észre, melyből gazdáját négy gólya kiüldözte, s kegyetlenül viaskodtak egymással. Maga a király hívta fel figyelmünket erre, nekem és más udvarbelieknek, nézzük, mi történik fent. Később, társaim közt, mintegy isteni sugallatra, megjövendöltem, hogy Magyarországon egy év alatt megbomlik az egyetértés, s ezért közel van a király halála; a magyarok négy pártra szakadnak, mert négy király küzd majd az országért. A király megrendült egészségi állapota támasztotta alá jóslatomat.

Halála utáni napon testét királyi tisztességgel, méltósága jelvényeivel díszítve s bíbor kereveten kiterítve a tágas ebédlőteremben ravatalozták fel, hogy mindenki megtekinthesse. Azután, minthogy a holttestnek, bár belső részeit kivették, már szaga volt, szurokkal lezárt koporsóba helyezték. Megbízást adtak Bodó Aladár és Gáspár főtiszteknek, szállítsák le a Dunán Fehérvárra, hogy ott a méltó végtisztességet megadják neki, mint alább elmondjuk.

Beatrix és Corvinus János pedig a király haláláról értesülve a várba hívatták a főurakat, s az udvarnépek sokaságával együtt megsiratták. Megsiratták a főurak Mátyást, a legjobb királyt, a legyőzhetetlen fejedelmet; könnyeiket ontották. Könny tolult szemükbe, mikor látták, hogy a még ifjú Corvinus herceg, ki oly nagy atyát veszített el, önként a királyné lábához borult, átöleli térdét s kéri, ne hagyja el őt, az árvát; dicső emlékezetét atyjának, ki mindig szerette a királynét, ne engedje elveszni; fogadja szeretetébe őt, tekintse fiának, mint atyjának előbb is gyakran megígérte, aminthogy ő is megfogadta, hogy mostoháját mindenkor kegyes anyjának fogja tartani; mivel nincsenek barátai, ő szeresse szívből, mint gyermekét.

Az országatyák és mind a főurak térdet hajtva ugyanerre kérik a királynét, s szeretetébe ajánlják neki az ifjat.

Miután némiképpen alábbhagyott a sírás, hogy vezető híján el ne vesszen az ország, mindnyájan önként esküt tettek a királyné és Corvinus herceg kezébe; mindkettejüknek oly híven engedelmeskednek, amily engedelmességgel Mátyás király iránt viseltettek; minden parancsukat, utasításukat vonakodás nélkül teljesítik. - Amiképpen napfogyatkozás idején szemünket a holdra fordítjuk, a király halála után mindnyájan Beatrixba és János hercegbe vetették reménységüket és bizodalmukat. A királyné megcsókolta a könyörgő Corvinust; megígérte, hogy mindig fiának tekinti. Őt és magát a főpapoknak s az ország főembereinek ajánlotta. Elfogadta felkínált engedelmességüket, s azt ígérte, hogy mindig az ország javát kívánja előmozdítani. Majd a nagy gyásztól kimerülve, szánalomra méltóan zilált hajjal és körmeivel megsebzett arccal hálószobájába vezették.

A király kincstárát és minden felszerelését, melyet sokan négyszázezer aranyra becsültek, a tanács határozatából s a királyné hozzájárulásával Corvinusra bízták. Atyja még életében átadta fiának a legerősebb várakat s a királyi jelvényeket. Nemcsak valamennyi várkapitányt, de sok főurat is rávett, hogy esküt tegyen fia kezébe, hogy mindenkor oly hűséggel engedelmeskednek Corvinusnak, mint neki, halála után pedig helyébe fiát teszik meg királlyá. Néhányan kivonták magukat az eskü alól s ravaszkodva valami ürügyet hoztak fel okul. - De hogy addig, míg királyt nem választanak, valami csalárdságot és gonosz cselt ne követhessenek el a királyi felség pecsétjével hamisan ellátott levelekkel, a királyné és Corvinus jelenlétében, kik a tanácskozást vezették, a tanácsülésen összetörték a királyi pecséteket. Csak a királyné pecsétje volt törvényes; ezzel pecsételték meg az okleveleket és az állami iratokat, rájuk téve ezenkívül a főurak pecsétjét is. - Visszahívták útjáról Filipec János váradi püspököt, ki morvaországi és sziléziai küldetésben volt. A király halála után a harmadik napon érkezett meg. Őszintén megsiratta urát.

Úgy döntött a tanács, hogy a nagy királynak kettős temetése legyen, az egyik Bécsben, a másik pedig Fehérvárt; fejedelmi méltóságához képest ott jelképesen, itt sírban temessék el. Páratlan pompával kapitányok emelték vállukra a ravatalt; aranyos takarójának rojtjait körös-körül főurak, fejedelmek és a seregek hadnagyai tartották. A temetési menet a Szent István székesegyházba vonult; mögötte gyászöltözetben a főpapok és a város minden rendei. Senki sem volt itt, ki ne igaz könnyekkel tisztelte volna meg a király jámbor végtisztességét. De könnyeit a nép sem tudta tartóztatni, pedig őket kemény éhséggel kényszerítette arra, hogy uralma alá hajoljanak.

Kik ravatala körül állottak, ezek a legjobb királynak, azok a legyőzhetetlen hadvezérnek, egy részük legkegyelmesebb fejedelemnek és a keresztény világ oltalmazójának, mások a királyok

fejedelmének s a földkerekség rettenetének hirdetik. Emlegetik többen, hogy egymaga győzött le két császárt, s minden erény ragyogó mintaképe volt. Néhányan a nagylelkűség és a dicsőség példájának nevezik. A katonák a bőkezű vezért gyászolják; a polgár visszakívánja uralkodóját; a közrendű nép együtt a paraszti tömeggel, kegyelmes és a néppel törődő urát siratja. Az idegenek a törökök feltartóztatóját, a szittya vadság leigázóját, a csehek megfékezőjét, a német gőg és büszkeség megtörőjét, minden művészet legkegyelmesebb támogatóját gyászolják benne omló könnyeikkel. Mondják, hogy tudományokkal is művelte Magyarországot; növelte a hadifegyelmet, különféle hadigépeket és fegyvereket talált fel, s az országnak nagy tekintélyt adott. Csodálatos volt az általános gyászban, hogy annyi sóhajtás és jajszó között úgy tűnt, mindenki igazat mondott. Az általános fájdalmat és a fenyegető csapást, melyet halála idézett elő, a hetedik napon, midőn a húsvétot [április 11.] ünnepelték, eléggé tanúsíthatta a bécsi tűzvész. Egy kunyhóban támadt tűz ugyanis majdnem felgyújtotta a várost. Ha segítségül nem sietnek a főurak, a lovas kapitányok a katonai őrséggel, kivált Zápolyai István gróf, a tartomány helytartója, ki harminc esztendőn át volt seregvezér, azon a napon az egész város elpusztult volna.

Másnap [húsvét hétfőjén, április 12-én.] a királyné Corvinus herceggel és a főpapokkal meg főurakkal a folyamon lefelé Budára indult a király temetésére s országgyűlés tartására. A tanács határozatából a királyné az ausztriai tartomány kormányzását Zápolyai István grófra bízta. A király kincstárából sok pénzt adott át neki a város megvédésére és a tartomány megtartására. Ötven fekete hajón követte a gyászruhás sokaság Beatrixot. Amikor Pozsonyhoz értek, a város minden úrasszonya fekete ruhában járult a királyné elé; általános siralommal gyászolták a legyőzhetetlen fejedelmet, a jóságos királyt. Magyarországon három hónapra törvénykezési szünetet rendeltek el. Fájdalma miatt a királyné útközben egy királyi várnál sem kívánt megállni. Budára érkezve, bebocsátást nyert a várba, melynek élén Ráskai Balázs várkapitány állott, kit néhai Mátyás király különösen kedvelt. Midőn Corvinus herceg megérkezett, rögtön átadta neki a kincstárt és a királyi kincseket. Még a király életében esküt tett ugyanis Corvinus kezébe, hogy senki másnak, csak neki adja át az összes várat, s örök engedelmességet fogad. Híven teljesítette is esküjét az érkező hercegnek, s fogadalma szerint, ami kezében volt, mindent hatalmába átadott. Corvinus pedig, mikor a hűséges várkapitány lemondott, megerősítette tisztségében.

Majd a király temetéséről kezdtek tárgyalni, mert míg Mátyásnak a végtisztességet meg nem adták, nem határozhattak a jövendő király és az ország felől. A pannóniai országtanács számára tehát ennél semmi sem volt előbbvaló. Ezért néhány nap múlva valamennyi főpap, főúr, főnemes és nemes, miután Budán hagyták a királynét, hogy túlságos sírásával még jobban ne eméssze magát, Corvinus herceggel gyászruhában, fekete kocsikon és lovakkal Székesfehérvárra vonult. A pápai legátus és mind az ott levő követek is velük mentek, elsősorban Ferdinánd király követei: a nagy tudományú és ékesen szóló Ranzano Péter és Montano Ferenc, kiben a nagy tekintély kiváló szónoki tehetséggel, az ügyekben való nagy jártassággal és igen éles elmével párosult. A közeli városokból és falvakból is sokan siettek a királyi temetésre, melyet Szent Márk ünnepén [április 25-én] rendeztek. A gyászünnepségen nagy sokaság vonult fel. A király testét palástban, karddal, kormánypálcával, koronával, országalmával, aranysarkantyúval, takaratlan arccal a székesegyház előcsarnokában magas bíbor ravatalra helyezték. Körülvette a nemesek nagy tömege; egyik oldalon a főpapok, másikon a főurak álltak. Mielőtt a ravatalt a templomba bevitték volna, a mise alatt a szent felajánláskor az előcsarnokból királyi pompával megindult a menet. Tizenkét páncélos lovas haladt a ravatal előtt bíbor öltözetben; az annyi győzelmet aratott híres királyi zászlókat vitték, egyikük a királyi kardot. A ravatal mögött fia haladt gyászöltözetben; oldalán jobbról a pápai követ, balján Hippolit esztergomi érsek. Követték őket az egyházi és világi rendek,

köztük Orbán egri püspök, Báthory István, János váradi, továbbá Oszvald zágrábi, Miklós váci, Tamás győri és György csanádi püspök, valamint a főurak és nemesek többi rendei.

Mikor a Szűz Mária bazilikához visszaérkeztek, középen letették a holttestet. A lovagok, kik a zászlókat és a kardot vitték, sóhajtozva földre dobták azokat a főoltár előtt, mintha a király kidőltével minden győzelmi jele, zászlaja, szerzett országa odaveszett volna. E látványra mindnyájan könnyekben törtek ki. A székesegyház főpapjának, Domokosnak, ki bemutatta a miseáldozatot, Corvinus herceg értékes ajándékokat adott. Mindenekelőtt egy színarany, nagy művészettel készült gyöngyös keresztet, melyről azt beszélték, hogy negyvenötezer aranyba került. Továbbá gyöngyös csészéket, aranytálat, gyertyatartókat, kelyheket, szentségtartót, mely mind tiszta, tömör aranyból készült és különféle sok drágakő ragyogott rajtuk. Néhány ezüst szobrot is adott, meg gyöngyökkel dúsan rakott, tizenkét egyházi öltözetet. Mondották, hogy mindez hetvenötezer aranyba került. A szertartás alatt az oltár két végére a főurak hétszáz aranyat tettek le. Minthogy a bazilika első hajója alatt jóval előbb megkezdett királyi mauzóleum építése a király idő előtti halála miatt még nem készült el, testét a bazilika közepén ideiglenes sírba helyezték. Fia rendelkezésére itt óránként szent himnuszokat énekelnek. Ranzano Péter lucerai püspöknek, a tudós férfiúnak, a nápolyi követnek adatott az a megbízatás, hogy a szertartás alatt a királyt magasztalja. Dicső tetteiről eléggé ékes és hosszú beszédet mondott. Az országtanács és az összes főpap helyeslése közben részletesen kifejtette, hogy Mátyás királyt, mint a keresztény világ védelmezőjét, a legyőzhetetlen fejedelmet, s aki a római egyházért mindig hatalmas érdemeket szerzett, joggal a szentek közé kellene iktatni. Hozzájárult ehhez az egész gyülekezet, s a tanács erről határozatot hozott.

Az emlékbeszéd után Corvinus a főurak egész seregével ismét Budára ment, hogy a jövendő királyról határozzanak.

Az isteni Mátyás termete a közepesnél valamivel magasabb volt; alakja daliás, tekintete nemes és lelki nagyságot sugárzó. Arca piros, haja szőke. Hosszan ívelt a szemöldöke, eleven, feketés a szeme, hibátlan az orra. Tekintete nyílt és egyenes, s mint az oroszlán, nézés közben szinte sohasem pillantott. Ha határozottan nézett, ezzel mindig tetszését fejezte ki; ha valakire sanda szemmel tekintett, ezzel nemtetszését mutatta. Nyaka előrehajló, álla kiugró, szája eléggé széles volt. Feje, ezekhez illően, nem tűnt sem kicsinynek, sem nagynak; homloka kissé magas. Terjedelmes tagjai egymáshoz arányosak voltak; izmos karja, hosszúkás keze, széles válla és domború melle volt. Ezzel szemben lábszárai kissé görbék, lovaglásra igen alkalmasak. Szép volt ennélfogva a teste, színe pirossal kevert fehér, s olykor, mint Nagy Sándorról mondják, valami csodás illat áradt szét belőle. Különben éles és mozgékony szemével is hozzá volt hasonló, kit élete mintaképének tekintett. Ifjúságától fogva gyorsaság jellemezte; testben erős, s lelki nagysága élénk dicsőségvággyal párosult. Oly nagy volt akaratereje, hogy sem szellemi, sem testi munka ki nem merítette. Mindig tevékenykedett; a fagyot, verejtéket, éhséget tűrte. Hadifáradalmaknál mit sem viselt könnyebben; az otthoni henyélés nehezére esett.

Az emberi élvezeteket nem tagadta meg magától. Olykor szerelmeskedett, de a férjes asszonyoktól tartózkodott. Barátaival gyakran üdítette fel lelkét bor mellett. Könnyen tett ígéretet, könnyen haragra lobbant. Bőkezű, adakozó, nagy tettekre törő. Távol állt tőle a kegyetlenség s a barbár embertelenség. Leghőbb vágya volt utánozni a rómaiakat, kikkel állandóan versenyzett. Ezért igen szívesen vette, ha nevét a Corvinus nemzetségtől származtatták.

Jogosan éri a vád, hogy barátait állhatatlanul szerette s többüket elveszítette. De kit magasra emelt, ok nélkül soha el nem ejtette. Sohase büntette meg barátját, ha az elsőízben bántotta meg, de megtorolta, ha ismételten vétkeztek ellene. Mert gyakran nem volt szerencséje barátaival; sokan fordultak ellene, kiket kincsekkel, tisztségekkel halmozott el. Sokat emelt fel alacsony sorból; ezekkel jobban járt.

Egyébként majdnem mindig nagy volt a szerencséje. A cseh háborúban elfogyott a pénze. Napról napra szavakkal, ígéretekkel tartotta tehát seregét. Mikor elérkezett a zsoldfizetésre kitűzött nap, melyet ígérgetéssel tovább már nem halaszthatott, a lovaskapitányok és a gyaloghadnagyok kockajátékra hívják. Egész éjjel játszottak. Olyan szerencsével vetette a kockát, hogy az mindig úgy fordult, ahogyan dobásánál éppen szükséges volt. Azon az éjszakán tízezer aranyat nyert. Addig fel sem kelt helyéről, míg katonáinak nem adta; a kockanyereségből fizette ki a zsoldot. - Ritkán kezdett valamibe anélkül, hogy azt ne szerencsével fejezte volna be. Növelte méltóságának fényét és bámulóinak csodálatát az is, hogy királyi fenségét nem gőgje, felfuvalkodottsága, ajtajának elzárása, ajtónállóinak gonoszsága vette körül, hanem oly nagy nyájassága, jósága, kedvessége övezte, hogy senki se járult elé anélkül, hogy nemcsak kegye, de puszta látása is ne tett volna boldoggá.

Beatrix érkezése azonban közvetlenségét és népszerűségét sokban csökkentette. Mindenki csodálta jótékonyságát. Minden tudományt hathatósan támogatott; a tudós férfiakat a legtávolabbi vidékekről is felkerestette; minden erényt buzgón ápolt. Megtisztította Magyarországot a parasztosságtól s behozta a finomabb életformát. Szelídítette a szittya erkölcsöket, letörte a mérhetetlen gőgöt, s Attila óta először kényszerítette buzgó engedelmességre a nyakas magyarokat. Ezenfelül nagy volt jámborsága is. Oly csodás vallásosság és oly nagy hitbuzgalom lakozott benne, hogy békében és háborúban, miként Nagy Sándor, jobbjában az istent, baljában a lándzsát hordozta. Egyháziak és világiak iránt egyaránt bőkezű volt.

A tettekre gyorsan határozta el magát. Ehhez megvolt bátorsága és buzgalma; kedvezett neki a szerencse, mely jogosan szegődött kíséretéül.

Mikor egyszer a török közelében ütötte fel táborát, az ellenség erejét így kémlelte ki: Parasztruhába öltözve, egyetlen kísérővel, igásmarhát hajtva azok közé lopózott, kik eleséget szállítottak az ellenség táborába. Ott egész nap árpát árult a török vezér sátra előtt, majd az éjszaka beálltával sértetlenül tért vissza táborába. Megírta neki, hogy előző nap teljesen kikémlelte táborát, parasztnak öltözve árpát árult sátra előtt. S hogy szavainak nagyobb hitelt adjon, közölte, hány fogásból állt lakomája, s felsorolta, mik voltak azok. Midőn a török vezér megkapta levelét, megrettent. Másnap fölszedte táborát, mert attól félt, hogy Corvinus király nemcsak sáncáig hatol, hanem még sátrába is betör.

Nem lelhettük fel benne azt a királyi gőgöt, mely századunk sok királyát eltölti. Nem tündökölt állandóan a bíboröltözet és arannyal átszőtt ruha, nem volt mindennap nagy előkészülettel fényes étkezés, hogy a megjelenőket ámulatba ejtse s szemüket elkápráztassa. Nem volt ott szolgák és ajtónállók sokasága, sem íródeákok serege, kiket ha sokáig sokszor kérlelnek, nagy nehezen végre méltóztatnak levélben válaszolni. A házi, egyszerű öltözetet szerette; ha azonban a helyzet megkívánta, gondosan vigyázott a díszre.

Beszéde lassú, komoly, határozott és tömör, benne erővel teljes nyomaték. Szavait tagoltan és mind nagyobb lendülettel ejtette ki. Éretlenséget tőle sohasem lehetett hallani. Tanácskozások alkalmával szokása volt kevés szóval lefegyverezni és meggyőzni ellenfelét. Katonákhoz beszélve, heves volt és ékes szóló. Sok nyelvet tudott. A török és görög mellett ismerte az összes európai nyelveket. Emlékezőtehetségével nem állott Scipio, Mithridates avagy Simonides mögött. A szellemes mondásokat és tréfákat nagyon szerette. Olykor annyira közvetlen volt, hogy amikor barátait fesztelen ebédre hívta, a konyhában előbb maga intézkedett. Ajándékozásban nemcsak övéi, de idegenek iránt is lekötelező és készséges volt. Ifjúsága óta nagy kedvét lelte a lovas mérkőzésekben, kocsiversenyekben. Budán és Bécsben gyakran szállt porondra s vívott szembeszegezett lándzsával.

Mátyás mindig mindenki szeme láttára forgolódott, nyíltan, jóságosan hallgatott meg mindenkit, nyilvánosan lakomázott és beszélgetett is. Úgy vélte, csak rút tettekhez illik a homály, míg a tisztességes életnek a világosság nagy díszére válik. Mindenkit könnyen bocsátott maga

elé, kívánságukat nyomban teljesítette. Nem halogatta a kérelmezők reményének teljesedését, de nem is intézte mindenféle udvarnép rendein keresztül, hanem egyedül maga adott, intézett, fizetett ki mindent.

Ellenségein megbosszulta magát, barátait viszont ajándékokkal nyerte meg magának. Sikerei miatt fel nem fuvalkodott, hanem hálát adott az istennek, mert jobban bízott abban, ha jószerencséjében ajánl fel áldozatot, mintha bajban tesz fogadalmakat. Ha oka volt az aggodalomra, vidámságot mutatott, szerencsében komolyságot és jóságot. Nem neheztelt a nyílt beszédért, de kinevette a kérkedőket; kelleténél többre becsülte a bohócokat s a tudákosokat. Csak a maga erényével szerzett dicsőséget fogadta el. Bölcsességét inkább tettekkel mint szavakkal bizonyította. Barátai iránt megbocsátó volt, ellenségeivel szemben rettenetes. Csatában kemény harcos, győzelemben könnyen megkérlelhető hadvezér. Az érdemeseket megjutalmazta. A haditudományban nagyon jártas volt. Nemcsak előre kitűzött időben, de még menetelés közben s a legrútabb viharban is gyakran csatát kezdett, amikor az ellenség teljes biztonságban érezte magát. A hadászatban addig ismeretlen eszközöket talált fel. Mikor egy háborúba belefogott, kétséges, vajon óvatos vagy vakmerő volt-e, bár mitsem kezdett a csillagok megkérdezése nélkül. Hihetetlen gyorsasággal utazott, s kocsin egy nap alatt százezer lépést is megtett. A fáradalmakat és a virrasztást jól bírta. Mindig egyformán volt szigorú és türelmes katonáihoz, de a körülményeket tekintetbe vette és méltányolta. Szökevényekre és árulókra súlyos büntetést szabott, egyéb vétség előtt szemet hunyt. A táborban nehezen gyúlt haragra, de ha megharagudott, nem egyhamar csillapodott le.

Midőn a magyarok elveszítették ennyi erénnyel jeles királyukat, egyszerre oly nagy félelem fogta el őket, mintha fejedelmükkel együtt régi virtusuk, erejük, hősiességük és hírnevük is veszendőbe ment volna. Sőt azt mondogatták, hogy inkább ők nyertek a királytól erőt, vakmerőséget és önbizalmat, nem a király őtőlük. Vele elhanyatlani látszott a pannóniai büszkeség, bátorság és becsület. A főurakat oly nagy rettegés fogta el, mint a pásztor nélkül maradt juhokat a vadállatok között. Ezért azok, kik azelőtt azzal vádolták a királyt, hogy a jogosnál nagyobb, szokatlan adókkal sújtja a népet, hogy a főurakat és nemességet folytonos háborúkkal kimeríti, hogy háborút háborúra halmoz, s hogy nem szereti a békét és nyugalmat, halála után mindnyájan megmásították szavukat, megrettentek, s nagyon meggyászolták vitéz és legyőzhetetlen fejedelmüket. A nép és a parasztság, mely a sok nagy háború miatt évenként négyszeres adót kényszerült fizetni, s panaszkodott az igazságtalanul súlyos sarcok miatt, most sóhajtozik és retteg a dúlástól, a szántóföldek elpusztításától, a mindenfelől fenyegető gyújtogatásoktól. Fogadkoznak, hogy hatszorosan is fizetnének, csak visszahívhatnák a királyt a másvilágról. A nemesek, kik panaszolták, hogy megviselték őket a hadifáradalmak, most az ország és a maguk pusztulása miatt aggódnak. Néhányan azt ajánlják, hogy a nagy Mátyás szent csontjait ki kell emelni a sírból, járják ezekkel végig az ország határait, vallási szertartással vigyék az ellenségek elé, mert másképpen azokat el nem űzhetik. Mivel pedig Mátyás uralkodása alatt az összes szomszédokat súlyos háborúkkal gyötörték vagy leigázták, most ezek összeszövetkezett seregeitől félnek; éppen ők, akiktől mindenki rettegett, most ezeknek még kis erejétől is borzadni kényszerülnek. Mindenfelől harcizaj zúg, súlyos veszedelmek fenyegetnek. Annyi bajtól körülvéve a magyarok úgy látják, minden veszendőbe megy. Ezért nem átallják megvallani, hogy csak ezután fogják igazán megtudni, mily nagy királyukat veszítették el.

Elsiratta tehát faluban, városban nyíltan, őszintén mindenki. Elébe helyezik őt hajdani és leendő királyaiknak.